

Д-р СТАМАТ АПОСТОЛОВ
доктор на ветеринарно-медицинските науки

ЗА СВОБОДАТА НА ТРАКИЯ

- © За Свободата на Тракия
© Автор: Д-р Стамат Апостолов
доктор на ветеринарно-медицинските науки

Първо издание

ISBN 954-91146-4-3

Д-р СТАМАТ АПОСТОЛОВ

ДОКТОР НА ВЕТЕРИНАРНО-МЕДИЦИНСКИТЕ НАУКИ

За Свободата на Тракия

Издательство *Libra Scorpe*

Бургас, 2002

***Посвещава се на 100 - годишнината
от Преображенското въстание
и 90 години от разорението
на тракийските българи***

ПРЕДГОВОР

Едва ли юбилейната 100-годишнина на Илинденско-Преображенското въстание е единствения повод за раждането на тази книга. Всъщност, това е едно дълго, дълго пътуване във времето по тази многострадална българска земя, като се има предвид предишните две книги “Моят корен” и “Тракия, изконна българска земя, напоена с кръвта на дедите ни”, както и многобройните публикации на д-р Стамат Апостолов. Като се има предвид и изповедта му в послеслова на книгата: “Повик да напиша тази книга е носталгията ми към историческото минало, тревогите ми за патриотическата памет на нашия народ”. В този смисъл “За свободата на Тракия” от д-р Стамат Апостолов е носталгичен поглед назад и тревожен глас, отправен напред към днешния ден и към бъдното.

Обилният исторически и публицистичен материал в книгата е обособен в две части: “Бележити събития” и “Видни дейци”, чиито страници бележат кървавия път към свободата на Тракия. Но границата между тези две части е условна. Защото великите събития се сътворяват от видните исторически личности. А видните исторически личности мотивират своето социално поведение, устремени към съдбоносните събития.

Регистърът на бележитите събития в “За свободата на Тракия” е доста широк: от борбите срещу турските поробители, през организираното движение в Одринска Тракия до величавия ден на Преображение Господне – 1903 година. И след това: Балканската война с Одринската епопея, Междусъюзническата война, Ньойския договор, Ангорския договор... И всяко едно от тези драматични събития, потърсено в съвременно звучене. Например: разорението на тракийските българи и имуществените проблеми на бежанците. “Повик да напиша тази книга – продължава откровенията си в послеслова авторът д-р Стамат Апостолов – са и нерешените и днес имуществени проблеми на тракийските бежанци и техните наследници”. Или пък: равносметката от национално-

освободителните борби и съдбата на тракийските бежанци, етнодемографските проблеми в Одринска Тракия и други.

А що се отнася до видните дейци, откърмени под модрото небе на Тракия, галерията от родолюбиви образи е също твърде богата. В началото е легендарният Момчил юнак. След него са Стефан Караджа, Яни Рододарович, Гоце Делчев, Михаил Герджиков, Капитан Петко Войвода, Лазар Маджаров, капитан Стамат Икономов, Георги Кондолов, Яни Попов, Лазо Лазов, Левтер Мечев. Хубаво е, че са възкресени в книгата позабравените напоследък имена на: младия Паскал Иванов, свещеник Пею Киприлов, Пано Ангелов, Георги Минков – Мрачний, Пейо Шишманов, Димитър Маджаров, Руси Славов, Петър Горов и други. Все величави мъже, нарамили пушката. Пробудили със стъпките си смълчаните пътеки, а с думите си – поруганото сърце. Редом с тях са и Екзарх Антим I, поп иконом Георги Стоянов Джелепов, Стоян Шивачев... И ония, които не само с делата си, но и с перото си са допринесли за утвърждаването на тракийската кауза: акад. Любомир Милетич, акад. Димитър Михалчев, акад. Константин Петканов, Петко Росен, Минко Неволин, Димитър Попниколов, Анастас Разбойников, Иван Орманджиев, Горо Горов и други. Общо над 40 словесни портрета. Извикани от миналото по повелята на днешния ден.

Тази книга “За свободата на Тракия” не можеше да не бъде написана. И то точно сега, когато имаме нужда от уроци по родолюбие. И хубавото е, че тя е дело на един вдъхновен родолюбец и активен деятел на тракийското движение у нас – д-р Стамат Апостолов – доктор на ветеринарно-медицинските науки. Дело е на един българин, който от всяка страница на книгата ни предупреждава: “... нямаме право да забравяме историческото минало на нашия изстрадал народ!”.

Георги Райков

гр. Бургас
септември 2002 г.

ЧАСТ ПЪРВА

**БЕЛЕЖИТИ
СЪБИТИЯ**

БОРБИТЕ НА БЪЛГАРСКОТО НАСЕЛЕНИЕ В ОДРИНСКА ТРАКИЯ ЗА НАЦИОНАЛНА НЕЗАВИСИМОСТ ДО ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ

С падането на България под турско робство през 1396 г. настъпва най-тежкия и кървав период в историята на българския народ. Тежки и съдбовни дни преживява българското население и в Тракия.

Положението на тракийското население се влошава още повече, когато през 1799 г. странджанското население във Факия, Грудово и околните села въстава. За потушаване на въстанието са докарани и заселени в Странджа кърджалии и черкези, които най- жестоко и безмилостно грабят и убиват беззащитното българско население. Много села са опустошени и обезлюдени.

Въпреки насилията и жестокостите, българският народ не прекланя глава, не се примирява със съдбата си и нито за миг не се отказва и не престава да се бори за извоюване на своята национална независимост. Българите в Тракия също не скланят глава пред поробителите. Създадени са в Странджанска Тракия хайдушки чети, които мъстят за заграбени имоти и поругана чест и поддържат духа и вярата на тракийското население. Като най-известни в историческата памет на нашия народ в края на XVIII и началото на XIX век остават образите на Индже войвода, Ангел войвода, Вълчан войвода, Филчо войвода, Страти войвода, Божко войвода, Бойка войвода, Ахмаджа и още много мъстители на поруганата българска чест, превъплатили се в легенди и възпяти в народното творчество, за подхранване духа и надеждите на българите в Тракия.

С много любов и революционен патос са възпяти героичните подвизи и на войводите от Родопите: Илю войвода, Делю войвода, Таньо войвода, Гордю войвода, Дойчин войвода, Велко, Стоян, Добрин, Русанка, Янка, Марга, Белю, Чило и други народни съзаклятници, борци против помохамеданчването.

Особено голяма роля за разрастването и идейното издигане на национално-освободителното движение в България, в т.ч и в Одринска Тракия изиграват “Възраждането” на българската национална просвета и борбата за духовна и национална самостоятелност.

Идеите на Левски за “Чиста и свята република” стигат и до Източна Тракия.

На няколко пъти Левски, придружен от Ангел Кънчев, посещава Лозенградски район, среща се с видни дейци, изяснява целите и задачите на революционно-освободителната борба и кръстосвайки револвер и кама, заклева първите съзаклятници и основава местни революционни комитети.

Посятото от Левски семе намира добра почва. Расте и дава богати плодове. Създават се чети, множат се съзаклятниците, въоръжават се и се готвят за всенародно въстание.

Тракийското население не остава безучастно и в Освободителната (Руско-турска) война. Странджа очаква идването на освободителите. Отрядът на Панайот Хитов разбива турския обоз от пет хиляди коли край Осман баир и връща на народа ограбеното. Георги Чаталчето от Кладара създава чета и разбива черкезки отряд. Участие в Освободителната война и преследване на турски части и защита на българското население вземат и чети от Кория, Койово и околните села.

Тракийското население с безгранична радост, със сълзи на благодарност, с хляб и сол посреща руските освободителни войски, които с цената на 200 000 жертви донасят свободата на България.

Посрещане на освободителните войски

След разгрома на турската армия и победата на руските войски по време на Руско-турската освободителна за България война, в Сан Стефано (предградие на Цариград) на 19.ІІ.(3.ІІІ. н.ст.)1878 г. е подписан т.нар. Санстефански мирен договор между Русия и Турция, с който се слага край на петвековното турско робство в българските земи. Съгласно договора в пределите на България са включени Мизия, Тракия и Македония, заселени с компактно българско население.

Подписване на Санстефанския мирен договор

Договорът предвижда управлението на България от княз, избран от българския народ и одобряван от Високата порта, със съгласието на Великите сили.

Като важна клауза в Санстефанския мирен договор се предвижда незабавно изтегляне на османските войски и разрушаване на турските крепости в пределите на България. По настояване на Руската делегация е прокарана клауза, съгласно която Високата порта се задължава да даде амнистия на всички българи, взели участие в освободителното движение.

Радостта на българския народ, обаче скоро е помрачена. Боейки се от засилване на руското влияние на Балканите и защитавайки интересите на Турция, по настояване на Англия и Австро-Унгария и с участието на т.нар. Велики сили и някои балкански страни - Гърция, Сърбия, Румъния и Черна гора (без България), на 1 юли 1878 година е подписан Берлинският мирен договор, който разпокъсва България. Отнети са нейни територии и се създават многобройни поводи за конфликти и войни (Сръбско-Българската война 1885 година, Балканската война 1912-1913 година и Междусъюзническата война през 1913 година).

По силата на този договор, създадено е Княжество България и Източна Румелия, васална на Османската империя. Македония и Тракия остават под турско владение, западните покрайнини са дадени на Сърбия, а Северна Добруджа - на Румъния. Така българският народ е лишен от току-що извоюваната национална независимост. Ликвидирана

е мечтата за обединена родина, за единството на българския народ.

Кервани от уплашени и прокудени хора тръгват след оттеглящите се руски войски. Между 50 000 и 70 000 българи напускат родните си домове една част, от които достигат и се заселват в Украйна, Молдова, Бесарабия и други чужди територии.

След разпокъсването на новоосвободената българска държава, по силата на Берлинския договор от 1878 г., когато Източна Румелия отново остава автономна провинция в пределите на османската империя, недоволството и протестите на българския народ се засилват и придобиват нова форма на борба.

За тази цел през 1880 г. е създаден Български таен централен революционен комитет, начело със Захари Стоянов. Отначало замисълът е за осъществяване на акция, чрез “революция морална и с оръжие”, което налага изграждането на местни комитети. През юли 1885 г., в резултат на еволюция в идейните разбирания на Захари Стоянов и съидейниците му, БТЦРК издига лозунга за осъществяване на Съединението под скиптъра на Александър I Батенберг. За начало на акцията е определена средата на м. септември 1885 г., но разигралите се събития в Източна Румелия, налагат нейното преждевременно извършване. През август избухват вълнения в различни краища на областта, а на 2 септември следва мощна народна демонстрация в Панагюрище, под влияние на която се надигат много други селища. Демонстрацията в Панагюрище става повод за започване на самото Съединение. На 5 срещу 6 септември една чета от с. Голямо Конаре (дн. гр. Съединение), предвождана от Продан Тишков (член на БТЦРК, известен като Чардафон Велики), потегля за Пловдив и заедно с войските, разположени около града под командата на майор Д. Николаев, обкръжават конака и арестуват главния управител Г. Кръстевич.

ДЕЙЦИ НА СЪЕДИНЕНИЕТО

Захари Стоянов

Майор Данаил
Николаев

Продан Тишков-
Чардафон

На 6 септември източнорумелийското правителство е свалено и властта се поема от временно правителство. То провъзгласява акта на Съединението и просъществува до идването на княз Александър I, който е държан в течение по подготовката на Съединението. Князът известява на временното правителство в Пловдив, че приема извършения акт. На 8 септември официално обявява, че “признава” Съединението и “приема” да бъде титулуван занапред като княз на Северна и Южна България. На следващия ден пристига и определя за свой помощник (комисар) в Южна България д-р Г. Странски.

Провъзгласяването на Съединението на Източна Румелия към Княжество България (СИРКБ) е посрещнато с голям възторг от българското население. Във всички градове и села на страната са устроени народни манифестации. Самият акт на Съединението, изиграва огромна историческа роля и оказва изключително благотворно влияние за по-нататъшното развитие на страната ни.

Озлобени от поражението във войната и от протестите на българския народ против Берлинския договор, издевателствата, грабежите и насилията на турските власти над останалото в Тракия българско население, се засилват. Българите са подложени на още по-тежки унижения и оскърбления. Увеличени са двойно и тройно данъците. Отнети са много земи, къщи и добитък от българите и предадени на доведените от Мала Азия турци. Към жестокостите на турците се прибавя и коварството на гърците. Появяват се шайки (крадци и убийци) от турци и черкези, които отвлечат за откуп, измъчват и убиват мирни хора.

Това засилва още повече ненавистта и непримиримостта на българите, останали в Тракия. Волята за свобода не напуска умовете и сърцата на останалите в Тракия родолюбиви и будни българи. Те ясно съзнават изхода от непоносимото си положение в организираната борба. Започва отново подготовка, нов етап на борба, начело на която застават местни ръководители. Създава се Централен революционен комитет в Лозенград, с което се поставя началото на съпротивителното движение в Тракия.

Комитетът влиза във връзка със създадените вече революционни комитети в Пловдив, София, Кюстендил, по цялото Княжество и Източна Румелия.

ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ – ПРИМЕР НА ВСЕОТДАЙНОСТ, САМОЖЕРТВА И ВЕЛИЧАВ ПОДВИГ ЗА СВОБОДАТА НА ПОРОБЕНА ТРАКИЯ

Със създаването на Вътрешната Македоно-Одринска революционна организация (ВМОРО) през 1894 година в Солун, начело с Даме Груев и Гоце Делчев, съпротивителното движение придобива национално-освободителен характер.

През лятото на 1896 година в гр. Солун се свиква и провежда Първият конгрес на ВМОРО. Конгресът изработва Устав и Програма на организацията.

Не остава настрана от събитията и емигриралото в България българско население от Македония и Тракия.

На 29 януари 1895 година, емигрантите от Македония в Княжество България, създават в гр. Бургас Македонско дружество, наречено “Пирин планина”, в което членуват и не малко тракийски бежанци. За негов председател е избран инж. Христо Станишев, а за подпредседател - Григор Иванов Дяков – влиятелен тракиец, издигнат по-късно за кмет на гр. Бургас.

На 12 май 1896 година, по подобие на македонското дружество “Пирин планина”, по инициатива на Капитан Петко войвода и братята Петър и Никола Драгулеви, в гр. Варна се създава и тракийско дружество наречено “Одринско преселенско дружество – Странджа”, с председател д-р Младен Желязков.

В края на м. декември (по спомени на Лефтер Мечев около 15 декември) 1896 г. тракийско дружество, като клон на варненското се изгражда и в гр. Бургас (второто в България и първото след варненското).

След бургаското, тракийски дружества се изграждат и в Айтос (1.I.1897 г.), в Пловдив (15.I.1897 г.), Ямбол (17.II.1897 г.), Анхиало, Провадия, Карнобат, Хасково, Чирпан и другаде.

По инициатива на Петър Драгулев, Петко Киряков (Капитан Петко Войвода) и Георги Минков на 19 февруари 1897 г. в Минковия хан в гр. Бургас се провежда Учредителен конгрес. На него се приема призив и Устав, с който се определят целите на дружеството.

След конгреса се изграждат дружества в почти всички населени места. Създават се погранични пунктове, където се подготвят складове за оръжие. Изграждат се канали за изпращане на поща и оръжие. Определят се куриери.

В изпълнение на конгресните решения, бургаската емигрантска организация, начело с Георги Минков, който като член на Ц.Р. и задграничен представител на ВМОРО, оказва активна помощ за масовизиране на организацията, за сплотяване и повдигане борческия

дух на тракийската емиграция, за решителна борба в помощ на поробените братя в Одринска Тракия.

По време на подготовката и провеждането на Илинденско-Преображенското въстание, бургаската организация има за задача и играе важна роля в организирането и изпращането на агитационни и бойни чети за повдигане и поддържане духа на местното население в Одринско, за изграждане на комитети и “смъртни дружини”, за снабдяване на четите и населението с оръжие и боеприпаси.

В Бургас, със седалище Минковия хан, се създава център за подпомагане на ВМОРО, начело, на който стои Георги Минков – Мрачний.

По решение на Солунския конгрес в Лозенградския окръг, който е един от най-големите и обхваща почти цяла поробена Източна Тракия – Лозенградско, Бунархисарско и Малко Търновско, е изпратен Лазар Маджаров.

Лазар Маджаров заварва организацията в Лозенградско силно разстроена.

След провала, наречен аферата “Керимидчиоглу” започват масови арести и изтезания. Арестувани са над 100 човека. Подложени на мъчения, мнозина не издържат и умират още при следствието. В ареста попадат едни от най-видните дейци на организацията, други нелегално минават в България.

През това време, Лазар Маджаров сформира в България агитационна чета, в която влизат опитни дейци, познаващи добре Лозенградския край – Яни Попов от с. Карахадър, Лозенградско (автор по-късно на песента “Ясен месец”), Янко Стоянов от Малко Търново, Коста Тенишев от Лозенград и Лазо Лазов от Лозенград. На граничния пункт в Къзъклизе (дн. Момина църква) към четата се присъединяват и Слави Мерджанов, Петър Соколов, Петър Манджуков (завърнал се от заточение). Четата преминава границата и се установява в Лозенградско. Четниците непрекъснато обикалят селата, провеждат събрания, проверяват какво е настроението, повдигат революционния дух на населението. Куриери пътуват постоянно от Одрин и Лозенград, от Бунар-Хисар и Малко Търново за пограничните пунктове. Възстановени са комитетите в почти всички пострадали от аферата села.

В скоро време почти целият Лозенградски район е покрит с местни организации и в почти всички села са изградени “смъртни дружини” от най-смелите и предани на делото.

Други чети начело с Георги Кондолов, Кръстю Българията, Дико Джелебов, Коста Калканджиев, Стоян Камилски, Тодор Шишманов, Пею Шиваров и други войводи и местни дейци непрекъснато обикалят, изграждат и укрепват местните комитети и смъртните дружини в Малко Търновско и Бунар-Хисарски райони.

По-късно по решение на Пловдивското съвещание на ВМОРО,

наречено конгрес, през м. април 1902 година за главен инспектор на Източно-Одринската инспекционна област и главен войвода, е определен Михаил Герджиков – бивш войвода в Македония и член на Подвижния централен комитет.

Поел тежък товар на плещите си, Михаил Герджиков непрекъснато обхожда селата и четите, среща се с учени и прости, дава указания и надежди. Не отделни комитети, а цели села полагат клетва. Укрепва “смъртните дружини”, организира военно обучение на населението, годно да носи оръжие.

След конгреса в Солун, (1896 г.) всички райони на Македония и Одринско са обхванати от трескава революционна дейност. Провеждат се събрания и обучения по села със цялото население. Църкви и плевници се превръщат в помещения за военна подготовка. Агитационни чети непрекъснато обикалят селата. Във всички селища са изградени “смъртни дружини”.

Населението на Македония и Тракия се вдига на борба – борба на живот и смърт. Организатор и вдъхновител на тази борба е **ВЪТРЕШНАТА МАКЕДОНО-ОДРИНСКА РЕВОЛЮЦИОННА ОРГАНИЗАЦИЯ**.

Наред с подготовката на въстанието расте обаче и подозрителността на турските власти. Започват арестите. Увеличават се войсковите турски гарнизони. Все по-често стават сблъсъци между войската и четите.

Положението в Македония и Одринска Тракия от ден на ден става все по-напрегнато. Започват низ от провали – наречени афери, поради предателство, слабости и грешки, допуснати в организацията, като: Винишката, аферите в Костурско, в Струмишко, Щипската афера, Енидже-Вардарската, Валандавската, Солунската, аферите в Леринско, Гевгелийско, Тиквишко и много други. Не остава настрана от аферите и Одрински район, макар и в по-малък размер, като аферите: Керимидчиоглу, Коевската, Сърмашиската, които обхващат не малко села от Лозенградско и Малко Търновско.

Павел Генадиев, който е освободен от председателството на Окръжния комитет в Одрин и назначен за представител на Върховния комитет в Пловдив, със съгласието на Борис Сарафов от Върховния Македоно-Одрински комитет, организира и изпраща чета в Родосто, която да извърши отвличане на богат арменец, когото да освободи срещу голям откуп. Научавайки за четата, Лазар Маджаров и другарите му от Лозенградския комитет и местния комитет от Родосто, които са против изпращане на чети отвън с цел терористични акции, категорично се противопоставят и решават да върнат четата от Колибите през Каваклия в България. Непреклонни и упорити, четниците решават да заловят поне чорбаджията грък Допополу на събор в Раклица, да го отвлекат и срещу откуп да го освободят. Но след като не откриват Допополу, отвличат гръцкия лекар Костаки Керемидчиоглу и го освобождават срещу 500 лири, след което четата минава границата и

пристига в Бургас, където я чака Павел Генадиев. Той взема парите и ги отнася във Върховния комитет.

След терористичната акция на Павел Генадиев, започват масови арести и изтезания. Арестувани са над 100 човека. Подложени на мъчения, мнозина не издържат и умират още при следствието. В ареста попадат едни от най-видните дейци на организацията – Яни Читаков, Димитър Груев, Илия Тошев, Никола Асланов, Христо Настев, поп Никола баща на Яни Попов и синът му Георги. Съдят ги от 1 до 100 години затвор, а другите – Димитър Ташев, Тодор Шишманов, едни от най-опитните дейци, нелегално минават в България.

Следва Коевската афера през април 1903 година. В ареста попада куриерът от Кадиево Атанас Тодоров. При обиска на връщане от Каракоч, намират в него пушка и кама. Не издържал на мъченията, още 30 души от селото са арестувани, а Атанас умира от в ареста. Започва аферата и обиските, които обхващат селата Койово, Пирог, Кория, Кадиево, Ковчас, Кулата, Коджа-Тарла... Населението масово напуска селата и се укрива в горите. Идват за охрана четите на Лазар Маджаров, Коста Тенишев – Лютий, Лазо Лазов, Янко Стоянов, Яни Попов. Тук са и “смъртните дружини”.

Наскоро след Коевската афера се допуска и втори провал. Димитър Георгиев от с. Пирог търси изгубената си крава с пушка. Попада на засада. Половината от мъжете са арестувани. Открити са 48 пушки. Във всяко село се води следствие на арестуваните. В Лозенград са задържани 56 души. Между тях е и майката на Лютий, баба Мария Тенишева и брат му Христо. Затворът, в който се водят разпитите кънти от писъците на изтезаваните.

Мария Тенишева

Пристига вестта за трагедията и в Сармашик, която за кратко време обхожда планината и достига до Лозенград и Одрин, до Бургас и София. Десет мъже са арестувани и отведени в Малко Търново. Съдят ги в Лозенград и заточават в Паяскале. Двадесет мъже, напуснали селото са в гората при “смъртната дружина”, не смеейки да се завърнат по домовете си. В селото остават само жените, старците и децата.

Нестихнала още вестта за четата на Пано в Сармашик, когато през пролетта на 1903 година в Малко Търновския район се извършва нов провал с четата на Пеню Шиваров в с. Мързево. Благодарение само хитростта на кмета на селото,

четниците преоблечени в женски дрехи са изведени от селото и успяват да се спасят от многобройния аскер. Кой е предателят? Каква е истината, днес със сигурност никой не може да каже. Предателството не е доказано. Остава само тъжната песен от ония години *“Събрали се събрали, мамо, цялата смъртна дружина...”*

За няколко дни ръководителите на организацията, активистите и учителите напускат Лозенград и района. Едни преминават границата, а други се присъединяват към четите в района. Следват съобщения за сражения на чети, за опустошени и ограбени села, за арестувани и убити. Достигат тревожни слухове: Турция струпва войски и след потушаване на въстанието се готви да реокупира бившата Югоизточна Румелийска област. Правителството търси начин да спре събитията, но те следват начертания ход. Анархисти и нихилисти по идеи, атентатори на тактически действия, решават да умрат, но да предизвикат намесата на Европа за освобождаването на Македония и Одринско.

Тези събития в Македония и Тракия налагат свикването на 30 април 1903 година в село Смилево на конгреса на Битолския революционен окръг, който приема решение за тактиката и стратегията, за плана на въстанието.

На конгреса, обаче не пристига и не присъства Гоце Делчев.

Вместо прославения войвода, пристига трагичната вест. На път за Конгреса в село Баница сутринта на 24 април при опит за пробив на блокираното село, в неравен бой с жандармерията (турски аскер) загива Гоце Делчев. Кой е изпратил съdboносния куршум не се знае. Знае се само, че командир на жандармерийската част е бил негов съвипусник от военното училище – Хюсеин Тефиков, българин, изповядващ исляма, преминал на турска служба. Така прославеният син на България загива на 31 години. Жали народът, тъгуват цяла Македония и Тракия.

При тази обстановка положението в Македония и Одринско става неудържимо и на 2 август - на Илинден - въстанието в Македония е обявено.

Ликуват Смилево, Крушево, ликува цяла Вардарска Македония. Десет дни слънцето на Крушевската република свети над разбунения край, а святото знаме плющи и вдъхновява Крушевци. Техният пример разпалва революционен пламък и в Битолски, Охридски, Кичевски, Костурски и други райони. Водят се неравни схватки с многобройния турски аскер и башибозук. Войводи и четници проявяват чудеса от героизъм и самопожертвувателност. Само в Битолски окръг стават над 150 сражения. Двадесет хиляди въстаници се бият гърди в гърди с над двеста хиляден аскер и башибозук. Три месеца се води жесток и неравен бой с врага.

Въстанието в Македония е потушено с неопишуема жестокост. От азиатската част на Турция са прехвърлени военни части и башибозук. С осемдесет хилядна армия – Назър Паша се отправя от Скопие за Битолско.

Крушево е обградено от 80 000-на армия и в края на август е превзето.

Към Смилево се отправя 20 хилядна армия, която го атакува и опожарява за втори път по време на въстанието. Гледайки своето родно Смилево, потънало в пламъци, Даме Груев заявява: “Нищо не може вече да се спаси, но честта спасихме – бихме се!...”

Ехото на величавата борба отзвучава и в гърдите на непокорното население на Тракия, в душите и сърцата на смелите синове на Странджа, на тракийските братя по съдба и борба.

При такива обстоятелства, при такава напрегната обстановка, се насрочва и провежда от 28.VI. до 2.VII.1903 година конгреса на Одринската тракийска революционна организация в местността “Петрова нива”, в землището на с. Стоилово, Малкотърновско. На конгреса присъстват всички войводи и техните помощници и по трима делегати от районните (околийските) комитети – всичко 47 делегати.

ДЕЛЕГАТИ НА КОНГРЕСА НА “ПЕТРОВА НИВА”

I. Представители – делегати

1. Михаил Иванов Герджиков, роден в Пловдив на 26 януари 1877 г., подвижен член на ЦК на Вътрешната ТМОРО, подвижен член и на Одринския окръжен революционен комитет.

2. Васил Пасков, роден през 1872 г. в с. Огняново, Неврокопско, делегат, изпратен специално на конгреса да представлява ЦК на ТМОРО.

3. Велко Думев, роден на 15 март 1869 г. в гр. Воден, председател на окръжния революционен комитет в Одрин.

4. Георги Василев, роден на 15 февруари 1880 г., в Мустафа паша (Свиленград), представител на окръжния революционен комитет в Одрин.

5. Христо Иванов Караманджуков, роден на 14 декември 1876 г. в с. Чокманово, Ахъчелебийско (Смоленско), представител на Ахъчелебийския околийски революционен комитет.

6. Димитър Н. Катерински, роден на 26 октомври 1879 г. в гр. Мустафа паша (Свиленград), представител на Мустафапашанския околийски революционен район.

7. Никола Кърджиев Славеиков, роден на 14 април 1875 г. в Лозенград, представител на Лозенградския околийски революционен район.

8. Димо Янков, роден на 1 февруари 1875 г. в Малко Търново, представител на Малкотърновския околийски революционен район.

9. Анастас Спасов Разбойников, роден на 27 декември 1872 г. в Мустафа паша (Свиленград), представител на Бунархисарския околийски революционен район.

II. Войводи

10. Стамат Икономов, роден през 1866 г. в Малко Търново, запасен капитан.

11. Георги Кондолов, роден през 1858 г. в с. Велика (Малкотърновско), околийски войвода на Малкотърновски революционен район.

12. Лазар Маджаров, роден през 1872 г. в с. Негован (Солунско), околийски войвода на Лозенградския революционен район.

13. Кръстю Николов Българията от Враца, околийски войвода на Малкотърновския революционен район.

14. Коста Петков Калканджиев от Малко Търново, околийски войвода на Бунархисарския революционен район.

15. Георги Тенев, от Мустафа паша (Свиленград).

16. Христо Арнаудов, от Мустафа паша (Свиленград).

III. Заслужили дългогодишни дейци, подвойводи и четници

17. Дико Джелебов, от Малко Търново, дългогодишен четник при Георги Кондолов.

18. Стоян Петров, роден през 1874 г. в Малко Търново, подвойвода на Бунархисарската районна околийска чета.

19. Лазо Д. Лазов, роден през 1872 г. в Лозенград, дългогодишен четник при Л. Маджаров.

20. Яни Попов, роден на 18 септември 1876 г. в с. Карахадър (Лозенградско), четник при Л. Маджаров.

21. Киро Димитров Узунов, роден през 1864 г. в с. Малки Самоков (Мидийска каза), дългогодишен четник при Г. Кондолов.

22. Стоян Вълчев Камилски, роден през 1870 г. в с. Камила (Малкотърновско), дългогодишен четник при Г. Кондолов.

23. Янко Стоянов от Малко Търново, дългогодишен четник при Лазар Маджаров.

24. Димитър Т. Халачев от Малко Търново, участник в терористическата чета на М. Герджиков.

25. Пеню Шиваров от Чирпан, участник в четата на М. Герджиков за атентата при гара Синекли.

26. Цено Куртев от Златица, участник в четата на М. Герджиков за атентата при гара Синекли.

27. Петър Ангелов от Хасково, участник в четата на М. Герджиков за атентата при гара Синекли. На 27 февруари 1903 г. в с. Велика определен за заместник войвода на Кр. Българията.

28. Димитър Ташев, роден на 13 март 1874 г. в с. Колибите (Бунархисарско), постоянен четник и организатор в Бунархисарско.

29. Георги Калоянов, роден на 11 май 1877 г. в Малко Търново, учител в с. Урумбеглия (Бунархисарско), член на околийски комитет в Бунархисар, войвода на селската смъртна дружина в Урумбеглия.

30. Коста Ст. Тенишев, роден на 21 май 1878 г. в Лозенград, дългогодишен четник при Лазар Маджаров.

31. Тодор Станков от Македония, деец.

32. Христо Иванов Силянов, роден на 24 май 1880 г. в Цариград, по баща от Охрид, преди това четник в Костурско и Леринско, съученик на М.Герджиков в Битолската гимназия.

33. Иван Варналиев (Варналията) от Велес, сподвижник на М.Герджиков още в Македония, участник в четата за атентата при гара Синекли.

34. Димитър Христакев Дичев, роден на 23 февруари 1882 г. в село Долно Райково, Ахъчелебийско (Смоленско), санитарен подофицер.

35. Михаил Даев, от Балчик, участник в четата на М. Герджиков за атентата при гара Синекли.

36. Георги Тодоров от Тетово (Македония), учител в с. Велика, член на околийския комитет в Малко Търново.

37. Спас Цветков от Ресен (Македония), учител в Малко Търново, член на околийския комитет в града.

38. Лефтер Мечев, роден на 22 декември 1877 г. в Малко Търново, учител в с. Камила, деец и четник.

39. Нестор Иванов от Одрин, задграничен деец, първоначален учител в Пловдив.

40. Петко Д. Зидаров (Хъшлака), роден през 1879 г. в с. Цикнихор (Малкотърновско), участник в четата на М. Герджиков за атентата при гара Синекли.

41. Георги Костадинов, роден през февруари 1879 г. в Малко Търново, терорист и четник.

42. Димо Георгиев Русев от с. Колибите (Бунархисарско), дългогодишен четник в този район, участник в четата на М. Герджиков за атентата при гара Синекли.

43. Йордан Георгиев Мешков, от Малко Търново, дългогодишен четник при Г. Кондолов.

44. Жеко Вълчев Джелебов, роден на 11 септември 1877 г. в Малко Търново, четник при Г. Кондолов.

45. Стоян Томов, роден на 5 април 1870 г. в с. Кладара (Малкотърновско), участник в четата на М. Герджиков за атентата при гара Синекли.

46. Петър П. Чолаков, роден на 15 април 1879 г. в гр. Сливен, пунктов деец в Ямболско.

47. Карчо Кукушанчето (Атанас Карчов), четник, близък на М. Герджиков, по-късно загива в Македония заедно с Дамян Груев при с. Русеново (Малашевско).

За придвижване на делегатите и за охрана, на конгреса са сформирани: спомагателна предконгресна чета в с. Герге-Бунар (дн. Росеново), предвождана от войводата Лазо Лазов и втора чета в с. Алан Кайряк (дн. Ясна поляна), предвождана от войводата Кръстю Българията.

Спомагателната чета на Лазо Лазов при с. Генге-Бунар

Въстаници и делегати при с. Алан-Кайряк, предвождани от Кръстю Българията за конгреса на "Петрова нива"

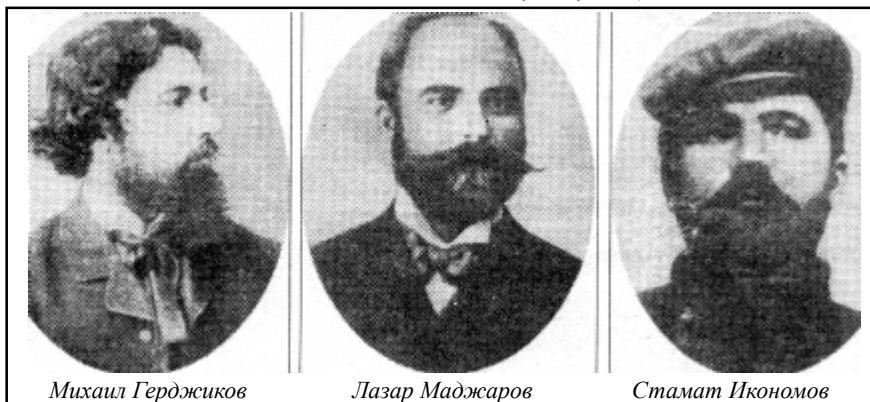
От ляво на дясно: I ред polegнали: 1. М. Даев, 2. Кр. Българията, 3. К. Калканджиев и Хр. Караманджуков; II ред polegнали и седнали: 1. Т. Станков над М. Даев, 2. Н. Славейков, 3. Янко Стоянов и 4. баща му Ст. кехая Петров, 5. Спас Цветков с цигара на уста, 6. Велко Думев, 7. фелдфебел....., 8. В. Пасков, 9. Г. Василев, 10. Д. Катерински с пушката над коленете, 11. зад последните двама Сава Киров, 12. Г. х. Атанасов, 13. Д. Ив. Аянов и тримата от края неизвестни (единият е войник на границата); III ред polegнали, седнали и прави: 1. Димитър Янев, 2....., 3....., 4. Ан. Разбойников (до Т. Станков) чисти револвера си, 5. зад него на един крак Димо Янков, 6. Минко Неволин (зад Т. Станков и Н. Славейков), 7. руснакът..... (правият зад Ст. кехая Петров), останалите 9 неизвестни.

В 14 часа на 28 юни Михаил Герджиков открива конгреса, който избира ръководство в състав: председател Васил Пасков – представител на ЦК на ВМОРО, подпредседател Велко Думев – председател на Одринския революционен комитет и за секретари: Христо Силянов и Анастас Разбойников. Конгресът взема решение да се подкрепи

решението на Битолския конгрес и приема план за провеждане на въстанието в Източна Тракия. Уточняват силите и оръжието, с което разполагат. Уточняват се бойните райони. Избират войводите и ръководството на въстанието, наречено Главно боево тяло (ГБТ) в състав: Михаил Герджиков, Лазар Маджаров и Стамат Икономов. Те ще решават деня и часа на въстанието и ще ръководят цялата дейност преди и по време на въстанието. Георги Кондолов, освен като войвода на чета, е определен и за началник на въстаническите сили.

РЪКОВОДИТЕЛИ НА ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ

ГЛАВНО БОЕВО ТЯЛО (ГБТ) - ЩАБ

НАЧАЛНИК НА ВЪСТАНИЧЕСКИТЕ СИЛИ

ВОЙВОДИ И ПОДВОЙВОДИ НА РЕВОЛЮЦИОННИ РАЙОНИ И УЧАСТНИЦИ:

I. Лозенградски – Малкотърновски – Бунархисарски район, с участници:

1. Пенешки – войвода Коста Калканджиев.
2. Велички (Бунархисарски) – войвода Стоян Петров и подвойвода Димитър Ташев.
3. Цикнихорски – войвода Стоян Вълчев Махеров (Камилски).
4. Ениадски – войвода Пеню Куртев и подвойвода Петко Димитров Зидаров (Хашлака).
5. Пиргополски – войвода Петър Ангелов и подвойвода Димитър Вълков.
6. Граматиковски – войвода Пеню Шиваров и подвойвода Георги Калоянов.
7. Кладарски – войвода Димитър Халачев и подвойвода Георги Костадинов.
8. Стоиловски – войвода Дико Желебов и подвойвода Жеко Праматаров.
9. Гьоктепенски (Звездецки) – войвода Киро Узунов и подвойвода Иван Делибозов (отстъпил впоследствие на поручик Коста Стоянов).
10. Дерекьойски – Лазо Лазов.
11. Паспаловски – войвода Георги Кондолов и секретар Паскал Иванов.
12. Лозенградски – полски с войвода Яни Попов и Тастепенски (северен) с войвода Янко Стоянов и подвойвода Коста Тенишев.

II. Чокенски район – войвода Кръстю Българията и подвойвода Петър Чолаков.

III. Мустафашански район – войводи Георги Тенев и Христо Арнаудов.

IV. Ахъчелебийско-Скоченски) – войводи Пейо Шишманов и Христо Караманджуков.

V. Гюмюрджинско-Дедеагачки – конгресът на “Петрова нива” предоставя войводите за този район да бъдат определени от Вълчо Атанасов – пограничен представител на ВМОРО за района.

СНИМКИ НА ВОЙВОДИТЕ И ПОДВОЙВОДИТЕ
ПО РАЙОНИ И УЧАСТЪЦИ

I район

Велички (Бунархисарски) участък

*Стоян Петров
войвода*

*Димитър Ташев
подвойвода*

Цикнихорски участък

*Стоян Камилски
войвода*

Ениадски участък

*Петко Зидаров (Хашлака)
подвойвода*

Граматикиовски участък

*Пеню Шиваров
войвода*

*Георги Калоянов
подвойвода*

Кладарски участък

*Димитър Халачев
войвода*

*Георги Костадинов
подвойвода*

Стоиловски участък

*Дико Джелебов
войвода*

Гьоктепенски (Звездецки) участък

*Киро Узунов
войвода*

*подпор. Коста Стоянов
подвойвода*

Дерекьойски участък

*Лазо Лазов
войвода*

Паспаловски участък

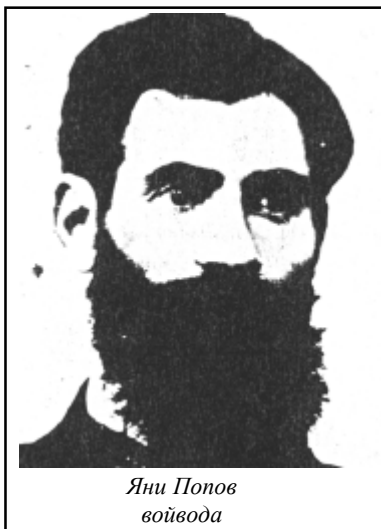
*Георги Кондолов
войвода*

*Паскал Иванов
секретар на четата*

Лозенградски участък

а) ПОЛСКИ

*Яни Попов
войвода*

б) ТАСТЕПЕНСКИ

*Янко Стоянов
войвода*

*Коста Стоянов Тенишев
подвойвода*

МУСТАФАПАШАНСКИ РАЙОН

*Христо Арнаудов
войвода*

АХЪЧЕЛЕБИЙСКИ (СКОЧЕНСКИ) РАЙОН

*Пейо Шишманов
войвода*

*Христо Караманджуков
войвода*

Тодор Шишманов

Тодор Шишманов - самоотвержен и предан деец от Преображенското въстание. Войвода на малка чета в Бунархисарско и Лозенградско през 1898 година. Четник в агитационната чета на Лазар Маджаров през 1900 година. Наказан и отстранен от четническото движение, поради неспазване на организационната дисциплина, но отново приет заради проявен героизъм и вяност към делото по време на въстанието.

През последния ден на конгреса турски аскер попада на секретните постове. Яни Попов със своите момчета и с помощта на групата на Дико Джелебов ги отблъсква. При изтеглянето от района, четата на Яни Попов попада на засада. Отново води бой. Идва му на помощ четата на Лазо Лазов. Принуждават турците да отстъпят. Това е първото бойно кръщение, в което турците дават двама убити и един ранен.

След конгреса всички войводи, чети, легални и нелегални дейци се заемат с непосредствена подготовка на въстанието в районите и участъците си. За кратко време почти цялото мъжко население, годно да носи оръжие се поставя на бойна нога. Четите постоянно обикалят въстаническите райони и обучават “смъртните дружини” и останалото население. На много места се провежда пробно мобилизация. Пренася се оръжие от пограничните пунктове и се разпределя между участниците. Задграничното представителство на организацията организира набавянето и изпращането на оръжие, материални средства и набира доброволци за въстанието.

Поради създалата се напрегната обстановка и от опасност да бъде разкрита подготовката на въстанието, ЦК на ВМОРО взема решение въстанието в Македония да бъде обявено на 20 юли (2 август) – Илинден.

Известието за обявяването на въстанието в Македония заставя Главното ръководно боево тяло (ГРБТ) да проведе в края на м. юли спешна среща в планинската местност “Голямо Кокорафи” край с. Цикнихор, Бунархисарско, на което е взето решение въстанието в Одринско да се вдигне през нощта на 5 срещу 6 август (18 срещу 19 нов стил) 1903 година, т.е. на празника “Преображение Господне”.

За тези драматични дни Георги Николов пише: “Пети Август 1903 г. Войводите на този ден посрещат утрото по върховете на Странджа. Михаил Герджиков и Димитър Халачев – на връх “Китка”, Лазо Лазов – на връх “Свети Илия”, Георги Кондолов – на височината “Радославци”, Стамат Икономов, Стоян Петров и Димитър Ташев – на “Махиада”, Костадин Калайджиев – на “Караман баир”, Стоян Камилски – на “Циганка”, Лазар Маджаров, Янко Стоянов и Коста Тенишев (Лютий) – на “Марковец”... Всички са по върховете, откъдето се вижда Китка. Там ще бъде хвърлена първата бомба. Чакат началото.”

Получава се изненада. Неочаквано, с настъпването на здрача, от върховете погледите на всички се привличат на юг към полските села, където един след друг пламват огньовете. Там е Яни Попов. Какво се е случило?

Действието се развива преди залез слънце. В Кавакли пристига майка Парашкева- Карахадърската попадия, майката на Яни Попов. Пуска се слух, че наблизо някъде е и Яни Попов. Време за бавене няма. За да изпревари предателството, Яни изпраща куриери, събира четите от селата и повежда другарите си към центъра на Енидже. Удрят камбаните. Събират се хората от селото. Наказват предателите, палят

снопите и къщите им. Чертаят огнения път, към който се стичат хората от съседните села. Събират се няколко хиляди мъже. Старците и невръстните са освободени, а останалите отведени на север към “Марковец” при Лазар Маджаров.

На връх “Китка” пред строените четници Михаил Герджиков държи пламенна реч: *“Часът, който петстотин години очаквахме, за който работихме ден и нощ, купувахме пушки, скитахме из балканите, е ударил. Тая вечер всички наши братя по кръв и тегло, където и да се намират, ще си премерят силите с нашите душмани... От тази нощ ние не сме вече рая... Вместо с темане, всеки турчин ще се посрещне с нож и куришум, докато не се очисти нашата страна от душманите или се подчинят на нашия ред и заживеят с нас не като мъчител и господар, а в братство и мир, с еднакви права и задължения.”*

От връх Марковец ечи друг глас – гласът на Лазар Маджаров: *“Бойни другари, братя! Дойде най-последният ден, който с трепет на сърцата чакахме. Настана часът, когато ще премерим силите си с нашия вековен тиранин, с грабителя на плода на нашия труд, който разполагаше с имота ни и безнаказано сквернеше нашата чест... Повдигнете гордо покрушените си чела и стъпете здраво на собствените си крака. Захвърлете сърпове и паламарки, даскали пера и писалки, рало и мотика, изоставете дом и дечица, овце и говеда, пастири криваци и колиби, нарамете пушки бойлийки, препашете саби френгии и с бомби в ръце разкъсайте робските вериги. Нека всички дружно да извикаме: Долу турската тирания! Да живее свободна Македония, за която нашите братя зад Рила и Пирин, ето вече 14 дни се борят като разявени лъвове!...”*

Стамат Икономов не произнася реч. Както винаги той е мълчалив, но делови. Привиква войводите и командирите на групите, напомня още веднъж задачите и им пожелава успех.

Целият народ се вдига на въстание. За часове рухва тираничната власт в чисто българските села. За ден – два рухва и в селата със смесено население. Само за два бойни дни Странджа е свободна. Един след друг рухват гарнизоните, полицейските участъци, граничните постове. Прокудените се връщат по родните села. Една песен огласява площадите: *“Българе глава дигнали, българе и комикъкьето, с царя бой да се бият, царството да превземат...”*. В дните на Преображенското въстание тя е любима песен на всички. Веселят се хората и славят свободата. Войводите посещават селата. Посрещат ги с хляб и сол. Устройват им трапези. Никой не си задава въпроса обаче, какъв ще бъде утрешния ден. Не мислят, че са сами и сами ще останат в разгрома. Войводите знаят какво ги очаква, но те нямат право да помрачават радостта на народа. А народът жали за падналите в боя, за Георги Кондолов – “най-страшният и най-благият войвода” в цяла Странджа.

Опиянението от радостта е кратко.

На фона на тази всенародна еуфория до Главното ръководно тяло,

разположено на връх “Циганка”, една след друга пристигат тревожни вести. В Малко Търново е изпратено подкрепление, градът е блокиран. Развилнелите турци стрелят и убиват, грабят и безчестят. В Западна Тракия въстание няма. Получават сведения от Одрин за мобилизация на първи, втори и трети турски корпус. Идват сведения: *“За Лозенград тръгва осми конен полк... И седми е насочен към Лозенград”*. Пишат за преминали през града табори, пехота и артилерия, коли с боеприпаси и сухари. Четиридесет хилядна армия е поведена от Шукри паша. Вдигнат е на крак и башибозукът на цяла Източна Тракия.

Дните на Странджанската република са свършени. На 5 август започва изгревът. На 25-ти залезът. Свободата е само един дълъг ден. Знаят войводите, че той скоро ще свърши... Очакват края. И какво могат да сторят, от никъде помощ не иде. Българската войска стои далече от границата. Русия не надига глас. Европа е безмълвна, а селата горят. Секват песните. *“Народът да спасиме”* – говорят войводите. *“Своите да спасиме”* – викат въстаниците и без команда тръгват към селата си. Войводите разпределят четниците и ги изпращат за охрана, ред да осигурят и народа през граница да приведат.

В горите край Мокрошево бежанската колона е от над 2500 души. С тях са стадата им от едър и дребен добитък, кervани от коли с покъщнина. Охранява ги Чиглаиската “смъртна дружина” начело с войводата Георги х. Атанасов. Минават през изгорелите села. В Кория минават покрай четиридесет убити старци, жени, деца. В Чиглаик са избягали и кучетата. В Дерекьой ги посреща само селския бик, на който веригата зловещо дрънчи през нощта и всява ужас в душите на изселниците.

Георги хаджи Атанасов

Докато въстаниците на I-ви въстанически район водят организирани бойни сражения и постигат значителни успехи, в другите райони са проведени само четнически и саботажни действия. Целта на тези акции, съгласно решенията на “Петрова нива” е да се предаде на въстанието повсеместен характер, да се разстрои тила на противника и да се ангажира голяма част от военните му сили в тия райони.

На конгреса на “Петрова нива” за войвода на въстаническите действия във II-ри Чокенски (Одрински) въстанически район, е определен Кръстю България от гр. Карнобат фелдфебел от армията. Предан на

делото, смел и безстрашен, буен и жесток по характер. През нощта на 9 август, Българията напада с четата си, която се състои от 40 луди глави, турското село Хаджиталашман само на двадесет километра от Одрин. Селото наброява около 200 къщи. Има полицейски участък и кавалерийски гарнизон от 150 души. Въстаниците нападат селото от три страни, хвърлят бомби и го подпалват. Създават впечатление за голяма въоръжена сила, в резултат на което в сред населението настъпва страшна паника, като една голяма част напускат селището и побягват към Одрин.

Не по-малка е бъркотията и между кавалеристите. Част от тях се опитват отначало да оказат съпротива, но когато над сламените покриви се издигат пламъци и пожарът почва да се шири със страшна бързина, паниката става обща. Изплашени кадьни, добитъци, кавалеристи без коне, коне изгубили ездачите си – всичко се разбърква в една обща тълпа и бяга, без да знае къде. Едно след друго пламват и биват разрушени правителствения дом, казармата, телеграфно-пощенската станция. След час и половина в Хаджиталашман оцеляват само няколко къщи. Призори в селото не остава нито един турчин.

Бягащите пренасят паниката и в Одрин. Властите започват усилено да укрепват и да се готвят за отбрана.

В III-ти Мустафапашански (Свиленградски) район са проведени само четнически действия. Този район е един от най-слабо въоръжените. Четата на Георги Тенев и Христо Арнаудов нападат турското село Костюкьой, в което има войскови гарнизони. Боят продължава почти цяла нощ. Четата среща упорита съпротива, дава няколко жертви и е принудена да отстъпи.

След тази акция, втора чета под командването на Марин Чолаков, кръстосва отново Мустафапашанския район, напада пак Костюкьой и някои други села и се оттегля, като също дава няколко жертви. Действията на двете чети принуждават турската власт да придвижи и да държи повече войска в Мустафапашански район. Целта, която въстаническото ръководство преследва, е постигната.

В IV-ти Дедеагачко-Гюмюрджински район са предприети саботажни акции, но бдителността на властта осуетява някои от тях. На 12 юли на ж.п. линия Димотика-Софлу е открит динамит, поставен на ж.п. линията между Гюмюрджина и Демирбейли. На 31 юли (13 август) на гара Колелибургас избухва в Конвенционалния влак, една от адските машини, изпратени от Герджиков и Пасков от Пловдив. Разрушени са няколко вагона, 6 души са убити и 14 ранени. Между жертвите има и няколко души европейци. На 5 срещу 6 (18 – 19) август избухва друга адска машина на ж.п. линията Дедеагач-Гюмюрджина. Експлозията става, след като влакът е отминал, но линията е разрушена и движението спряно за дълго време.

Турската власт бърза да съсредоточи много войски в Западна Тракия. В Дедеагач пристигат 10 000 души въстаници, които са

разположени край ж.п. линията и из българските села в този район. Взети са мерки и от административен характер. Това осуетява понататъшната свободна и четническа дейност, но в същото време допринася за разпръсването на турските военни сили и лишава властта от възможността да нанесе съсредоточен удар срещу въстаналата област.

На 13 май в Ахъчелебийско-Скеченския район, който е сравнително по-добре организиран, но съвсем слабо въоръжен, също са проведени четнически действия. След конгреса на “Петрова нива” е проведено съвещание в манастира “Свети дух” между районното ръководство и по видните дейци в революционната организация. На това съвещание Ахъчелебийския район е разделен на 5 бойни участъка и е решено от околийската чета да се създадат 5 участъкови чети, които да обучават селските чети в петте участъка. Избрано е и районно боево тяло. Всички обаче констатираат, че районът е почти без оръжие. Очаква се то да им бъде изпратено преди въстанието.

Първите комитети в Ахъчелебийско са образувани през 1898 година в Устово – от Илия х. Тошев, а в Райково – от Пейо Ив. Шишманов.

В Чепеларски район, останал извън България, с пунктов ръководител Вълчо Антонов, от януари 1901 г. до май 1902 г. е създадена районна чета, която обикаля района на Гюмюрджинско и Беломорското крайбрежие. Поради провеждане политика на единоначалие, бруталност и авантюри на Антонов, устоите на организацията са разклатени. Убийството на Салих паша предизвиква Хаджинуриевата афера, която става причина за попадане в Одринския затвор на редица предани дейци от Ахъчелебийско. Убити са Дечо Стоев и Атанас Шапарданов – видни организационни дейци. Организацията е обезглавена. Възникват разправии между ръководителите.

След настъпилото разстройство на организацията в Ахъчелебийско, начело на околийската организация застава Пейо Шишманов, който с авторитета си допринася за нейното укрепване. Дейността му се ограничава отначало в поддържане на връзка с местни комитети, с водене на кореспонденция с комитетските върхове в Одрин, Пловдив, София, за укрепване нелегалното ръководство в Ахъчелебийско, чрез привличане на организационни дейци и активисти – напуснали организацията. В това отношение Пейо постига значителни успехи. От 14 до 17.04.1903 год. в Карлуково (Славейново) е проведено съвещание с ръководителите на района, на което са обсъдени въпросите за затягане на организационната дисциплина, за повдигане духа на населението, за набавяне на парични средства и др. Взето е решение новосъздадената чета да предприеме обиколка на района. Навсякъде в селата, посетени от четата, са попълнени или избрани местни ръководства. Дадени са указания за създаване на “смъртни дружини” и за въоръжаване на хората. Повдигнат е духа на населението.

За делегат на конгреса на “Петрова нива”, който да представлява

Ахъчелебийски район, е избран Христо Караманджуков. По решение на конгреса, ръководството на Ахъчелебийски район е възложено на Пейо Шишманов и Христо Караманджуков.

Вечерта на 5 срещу 6 юли, три дни след конгреса на “Петрова нива”, на връх “Свети дух” се провежда Родопския конгрес. На него се взема решение да се водят четнически действия, които да задържат османските войски в селищата на Ахъчелебийския (Смоленски) район. На конгреса е избрано Боево тяло, което да ръководи четническите действия в района. За председател на Боевото тяло (БТ) е избран Пейо Шишманов – войвода на подвижната агитационна чета до конгреса в района, за секретар – Никола Данаилов от с. Райково, сега квартал на Смолян и за член – Христо Караманджуков от с. Чокманово. По решение на конгреса, районът е разпределен на 5 революционни участъка, в които действат чети. Определени са и войводите, подвойводите, секретарите и знаменосците на четите.

По време на въстанието Първа чета, под ръководството на Пейо Шишманов и войводата Вълко Иванов Шишманов, разделена на три групи действа в участъка на селата Карлуково, Петково, Виево, Кършилъ, Кутела; втора чета с войвода Антон Дечев и секретар Аргир Мумджиев – в селата Левочево, Соколовци и Момчиловци; трета чета с войвода Никола Гюмюшев, помощник Бечо Даракчиев и секретар Коста Николов – в Устово, Райково, Пашмакль, Хасовица, Писаника, Босатина, Дунева; четвърта чета ръководена от Христо Караманджуков и войвода Запрян Начев – в района на Чокманово, Алаמידере, Фатово, Габрица и др. и пета Ардинска чета - в селата Арда, Турян, Кремена, Дуганово и др. – с войвода Георги Гешанов, загинал през 1908 год. като четник заедно с Лазар Маджаров в неравен бой в района на с. Ладжакьой, Дедеагачко.

Четниците с постоянното си движение в района създават впечатление, че въстаническите сили са големи и всяват ужас сред турските управници, които постоянно искат помощ от Пашмакль (Смолян) и карат войската да бъде постоянно в напрежение и да иска войскови и полицейски подкрепления. Войската и полицията постоянно кръстосват пътищата, колибите и чифлиците. Предприемат масови претърсвания в селищата. Увеличени са войсковите части. Само в Карлуково (Славеново) са настанени около 600 турски войници.

Така, четите в Средните Родопи изпълняват своя дълг: задържат 7000 до 10000 турска войска, която не успява да вземе участие в потушаването на въстанието в Одринско и Македония. В това се състои помощта, която четите и революционните участъци от Ахъчелебийски район оказват на Преображенското въстание.

В заключение може да се приеме, че четническите и саботажни действия във II, III, IV и V район, привличайки вниманието на противниковите сили, косвено допринасят и помагат на I-ви въстанически район в Странджанския край на Одринска Тракия.

След въстанието повече от 30 000 българи, предимно селяни от Източна Тракия, изоставят имот, роден дом, за да се превърнат в последни бедняци в “майка България”, бездомни, безимотни, приютени при близки и роднини, в изоставени стари турски домове и сламени къщички. Най-голямата част от тях са заселени в крайграничните райони – най-вече по селата на Странджа планина, градовете и селата на Бургаски и Ямболски окръзи, за да бъдат по-близо до границата, с надежда, че ако не днес, то утре всичко ще се уреди и ще се върнат под своите родни стрехи.

Така завършва една славна епопея на борби, мечти и възжеления на българското население в Македония и Тракия – с 289 сражения на 26 000 въстаници срещу 350 хилядна турска войска; с 994 загинали въстаници, над 200 опожарени села; с 12 440 опепелени къщи, около 4 700 убити и заклани мъже, жени и деца от мирното население; 3 122 жени и моми изнасилени.

Така завършва една епопея на борби, мечти и възжеления на тракийското население, за да дочака 1912-1913 година (Балканската и Междусъюзническа война) и да преживее най-тежкото си разочарование от недалновидната и безразсъдна авантюристична политика на българските управници.

Първото честване на Преображенското въстание в местността “Петрова нива” е проведено през 1928 год., по случай 25 години от обявяването му. На това честване присъстват повечето от останалите живи поборници.

*“Петрова нива”. Първото честване - 1928 година,
по случай 25 години от Преображенското въстание*

*Георги Стефанов
от с. Стоилово
знаменосец на Стоиловския
революционен участък*

Одринската (тракийската) революционна организация, е издигнат величествен паметник – мемориал, за да напомня на бъдните поколения за величавия подвиг на тези, които в разцвета на своята младост не

*Паметникът на “Петрова нива”,
издигнат в памет на преображенци
през 1958 година*

Петър Горов – войвода на “смъртна дружина” от с. Заберново и участник по време на въстанието в четата на войводата Дико Джебев, представя единственото запазено от Преображенското въстание знаме, което днес се съхранява в Националния исторически музей.

От тогава до днес ежегодно на Петрова нива (18 и 19 август) се провежда Национален тракийски събор, на който се събират десетки и стотици хиляди българи, за да се преклонят и почетат паметта на героите.

В знак на признателност към величавото дело на преображенци през 1958 година тук, на “Петрова нива”, където е проведен Конгресът на “Странджанското Оборище” на

Одринската (тракийската) революционна организация, е издигнат величествен паметник – мемориал, за да напомня на бъдните поколения за величавия подвиг на тези, които в разцвета на своята младост не пожалиха сили и живота си за свободата на поробена Тракия.

И до днес обаче, костите на участниците и жертвите във въстанието са пръснати по знайни и незнайни места в страната, почитани, но и често забравяни. По този повод в СТДБ се породи идеята, във връзка със 100 годишнината от въстанието (2003 г.) в съседство с мемориала – паметник на преображенци на “Петрова нива”, да се въздигне и храм – костница, в която да се поставят и съхранят костите на героите – преображенци. А храм – костницата да носи името на тракийската мъченица “Св. Петка”, като частица от костите ѝ, чийто мощи се намират в гр. Яш (Румъния), бъдат пренесени и поставени в костницата.

За изграждането на храм – костницата са изготвени идеен и работен проект, отредено е място за строителство, одобрена е от ВИК на СТДБ фирмата изпълнител и е поставено началото на строителството. Има уверение, че обектът ще бъде завършен в срок.

Така ще се увековечи още веднъж паметта на героите от Преображенското въстание.

Илинденско – Преображенското въстание, най-голямото по замисъл, мащабност и размах в Историята на българския народ и на Балканите, величавото дело на Илинденци и Преображенци, техният пример на саможертва, ще останат като неугасващ спомен, който ще свети във вековете и ще се предава от поколение на поколение.

*Пред паметника на “Петрова нива”
Молебен, отслужен от сливения митрополит Йоаникий
съвместно със свещеници*

ВЪРХОВИЗМЪТ И НЕГОВАТА РОЛЯ В ТРАКИЙСКОТО РЕВОЛЮЦИОННО ДВИЖЕНИЕ

Користната и авантюристична политика на шовинистично настроените кръгове в управлението на България по време на Македоно-Одринското революционно движение, имали за цел в основата си разцепление и създаване на междуособици в революционната организация.

Образуваният през 1895 г. в София Върховен-македонски комитет (ВМК), който през 1900 г. се преименува във Върховен Македоно-Одрински комитет (ВМОК), преследвайки авантюристични интереси, чрез изпращане на терористични чети в Македония и Тракия, допринася много за разцеплението и кървавите изстъпления вътре в революционната организация.

Целта на тези акции е била, като се използва затрудненото положение на Турция, да се получи съответна компенсация от турското правителство – да го принудят да открие български търговски представителства и търговски агентства в Македония и Одринско. Чрез изпращане на въоръжени чети и поддържане на постоянно напрежение се целяло султанът да признае Фердинанд за княз на България.

Основната задача на ръководения от двореца и правителството Върховен комитет в действителност е била да води борба против ВМОРО – да ограничи и ликвидира влиянието на Вътрешната организация, като използва революционното движение за своята политика. Гоце Делчев, Гьорче Петров и други ръководители на ВМОРО, които първоначално искрено вярвали в добрите намерения на българските правителствени кръгове, че имат доброто желание да окажат помощ на национално-освободителното движение в Тракия и Македония, много скоро разбират и разобличават тъмните замисли на реакционната клика на двореца.

В стремежа си да разстрои и ликвидира Вътрешната организация, българското правителство подлага на преследвания и гонения много македоно-одрински революционни дейци и прилага репресивни мерки срещу тях. Така през пролетта на 1901 г. българските власти интернират в Шумен видните революционери Лазо Лазов от Лозенград и Тодор Шишманов от с. Пенека (Визенско).

Вредната дейност на Върховния комитет се засилва, особено много през 1899 – 1901 г., когато негов председател става авантюристът Борис Сарафов, който поддържа тесни връзки с двореца и управляващите среди. Именно през този период настъпват тежки провали в революционната организация в Одринско, предизвикани от изпращане на въоръжени чети по нареждане на Върховния комитет. Тогава са извършени и редица престъпления, между които и убийства на видни

дейци на Вътрешната организация – Атанас Шапардинов и Дечо Стоев.

Гоце Делчев, Гьорче Петров и други изтъкнати дейци на Вътрешната организация ясно виждат гибелните последици за революционното движение от необмислените действия на Върховния комитет, поради което остро реагират и повеждат борба против престъпните им действия. Интерес в това отношение представлява писмото на Георги Минков до началника на пункта на ВМОРО в с. Хабичево (Любимец), в което се казва:

“Агентите на княз Фердинанд, начело на които стои запасният генерал Цочев, употребяват най-мръсните средства, за да дойдат и вземат в ръцете си комитета ... ако спечелят тези агенти на Фердинанд, ние, Одринци нищо не трябва да очакваме от такъв комитет...”

Въпреки енергичните усилия на Гоце Делчев и Гьорче Петров, на състоялия се от 30 юли до 5 август 1901 г. конгрес на Македоно-Одринските дружества в България, посредством различни машинации е избран за председател на ВМОК запаленият генерал Цочев – верен агент и послушно оръдие на реакционната клика.

Оглавеният от генерал Цочев Върховен комитет, изпълнявайки указанията на двореца и правителството, започва неприкрита дейност, насочена към подкопаване устоите на Вътрешната организация.

Необмислените действия с изпращането на чети в Турция, предизвикващи провали и голямо разстройство на организационните структури, принуждават ръководството на ВМОРО да заеме решителна и непримирима позиция към върховизма. През декември 1901 г. ЦК на ВМОРО взема решение да прекъсне всякакви връзки с ръководения от генерал Цочев Върховен Македоно-Одрински комитет. В тази връзка Одринският окръжен революционен комитет излиза със специално окръжно до всички околийски революционни комитети в Тракия, в което са разобличени и заклеямени авантюристичните действия на ВМОК.

Характеризирайки дейността на Върховния комитет, трябва да се отбележи, че в този комитет имало и честни патриоти и истински родолюбци: Трайко Китанчев, Христо Станишев и други, които добросъвестно съдействали за развитието на революционното движение в Македония и Тракия и били готови да дадат своя принос за освобождението на Македония и Тракия.

Особено активна и вредна дейност за ВМОРО, развива ВМОК в района западно от р. Марица, където са изпращани чети с терористичен характер. По нареждане и с участието на ръководителя на този район Вълчо Антонов, който до Пловдивския конгрес (1902 г.) стоял на върховистки позиции, в този край и особено в Ахъчелебийско са извършени редица авантюристични четнически акции, които довеждат до разстройване на революционното движение.

С цел да се сдобие с крупни парични суми, комитетът в с. Чокманово решава да бъде нападат и обран богатия турчин Салих паша Сиврията

от с. Смилян. През май 1901 год. чета под ръководството на Марин Добрев Чолаков организира засада на р. Арда близо до с. Фатово. Но вместо Салията, на засадата се натъква неговият осиновен син Хаджи Нури, охраняван от 6 души. При завързалата се престрелка част от охраната е унищожена, Хаджи Нури, макар и ранен обаче успява да избяга и да се спаси.

Турската власт предприема енергични мерки и чрез шпиони и доносници успява да влезе в следите на местната революционна организация. Последват масови арести и много изтъкнати революционни дейци от с. Райково, с. Устово, с. Чомаково и други села попадат в затвора на Пашмаклия.

Въпреки този тежък удар, Вълчо Антонов продължава терористичните четнически нападения с грабителска цел. В края на юли 1901 год. е предприет друг несполучлив опит да бъде обран Хаджи Салих от с. Райково. С пълен провал приключва през октомври същата година и нападението срещу Юсеин паша (Маджуря) от с. Януздере.

Тези необмислени и авантюристични четнически действия на Вълчо Антонов, предизвикват още повече турската власт, която засилва до краен предел терора и репресиите над българското население в Ахъчелебийско и в цялата област, западно от р. Марица. Осъдени са на дългогодишен затвор десетки предани революционни дейци.

Одринският окръжен революционен комитет (ООРК) решително протестира пред ВМОК за неговото вмешателство в районите на вътрешната организация. В писмо от 7 юли 1901 год. до Янаки Гочев, началник на пограничния пункт в с. Любимец и до Георги Минков в град Бургас, ООРК порицава необмисленото изпращане от ВМОК на терористични чети и изразява съжалението си, че се жертват смели патриоти за извършване на “политически грабеж”.

Дейността на върховистките чети (четите изпращани от Върховния Македоно-Одрински комитет) в Тракия нанасят тежък удар на Вътрешната организация и в Източна Тракия. Със своите авантюристични акции тези чети довеждат до силно разстройство на революционното движение и причиняват големи беди и страдания на местното българско население. Такава е четата на Георги Тенев, организирана по нареждане на Борис Сарафов – председател тогава на ВМОК и от председателя на Върховния комитет в Пловдив Павел Генадиев, която предизвиква т.н. Керемидиоглува афера и нанася тежки поражения на организацията в Лозенградско и Бунархисарско. Турската полиция и жандармерия била вдигнати на крак. Арестувани били почти всички ръководни членове на революционната организация в Лозенградско и Бунархисарско. Употребени са най-варварски методи за физически и морални изтезания. Четиридесет и един души са осъдени и изпратени на заточение в Паяскале, Синап и Акия, други са осъдени на по 15 и 10 години затвор. Лазар Димитров, председател на ООРК през периода 1896–1901 год. пише: *“Жертвите, които причини*

тази афера ... както и сътресението и раните, които нанесе на организацията, бяха страшни и мъчно поправими ...

Ново грубо вмешателство в революционната дейност на Вътрешната организация в Одринско, е извършено от страна на Върховния комитет и през лятото на 1901 година.

Без да извлече необходимите поуки от трагичните последици на безразсъдната постъпка на четата на Георги Тенев, по внушение на Борис Сарафов, Павел Генадиев се заема с формирането на нова чета в Одринско, начело със Светослав Мерджанов, със задача набавяне на големи парични суми. Вътрешната организация и този път решително се противопоставя. Във формирането и подготовката на четата, активно участие взема и Арменският революционен комитет в Пловдив, като в състава на четата са включени и арменци. Цялата чета се състояла от 10 души: Светослав (Слави) Мерджанов от Карнобат, Петър Соколов от Кюстендил, Георги Фотев от Одрин, Христо х. Михалев от с. Докузюк (Лозенградско), Иван Котков от с. Каваклия (Лозенградско), Бедрос Сиркиджиян от Пловдив, Оник Теросиян от Родосто, Ованес Таракджиян, Татул Малгаралията от Малгара и Андон от Трапезунд.

Четата преминава успешно турската граница и на 4 юли 1901 год. отвлеча младия Нури бей – син на богатия Одрински чифликчия Дертли Мустафа бей. Залавянето на Нури става в бащиния му чифлик, разположен край река Тунджа на около 4-5 км северно от Одрин.

На следващия ден обаче, в местността “Камъните” край с. Киречлик (Варовник) четата е открита и обкръжена от многобройна турска войска. След продължителна героична съпротива е разгромена. Убити са 6 четници и пленен Нури бей, а останалите 4 души (войводата Мерджанов, Христо ХаджиИлиев, Будрос Сиркиджиян и Оник Теросиян) са заловени и отведени в Одрин, където са осъдени на смърт и обесени на 27 ноември същата (1901) година.

Ето какво пише за трагичната смърт на Слави Мерджанов и неговите другари Анастас Разбойников, ученик тогава в Одрин, присъствал на обесването на четиримата герои:

“ ... Надвечер, един мой учител в гимназията Васил Шанов ми съобщи, че на следващия ден – 27 ноември 1901 год. присъдата ще бъде изпълнена. Станах още преди да се разсъмне. Облякох си ученическата униформа. Турих си червения фес... Отпратих се към центъра на града... Минах край “Али паша”... Множество народ се отправя към джамията “Султан селим”... близо до джамията, на страна на пътя, вдясно, до улица, която слиза надолу е издигната бесилка... довеждат един четник... блед, мургав, слаб, косата му разчорлена, гологлав. Среден на ръст, млад човек... Казаха ми, това е Слави Мерджанов. Застава прав до бесилката. Свободен. Очи черни и дълбоки. Пъргав и подвижен... Качил се на столова подложка... Мерджанов говореше с патос... Говореше на български... че той не е разбойник, крадец, убиец... Той е революционер. Борил се е за свободата

на роба, за свободата на поробените българи... че той не е сам, че след него следват хиляди, милиони... и в присъствието на българския свещеник, дошъл да го изповядва завърши с думите... аз без страх отивам на бесилката и без страх умирам за свободата на поробения български народ... Да живее свободата на поробените братя... Палачът метна въжето. Подложената скамейка бе ритната. Слави Мержанов увисна... Обесени бяха Христо х. Илиев, Бедрос и Оник...”

Разгромяването на четата на Мержанов нямала тежки последици за революционната организация и българското население в Одринско. Това се дължи на обстоятелството, че действала самостоятелно, без да влиза в контакт с местните революционни комитети.

Без съмнение Мержанов и неговите другари били пламенни патриоти и истински родолюбци, чужди на користните домогвания на Върховния комитет. Мержанов и Соколов не подозирали, че стават оръдия на върховизма, когато с благословията на Сарафов са въоръжени и изпратени на явна гибел.

Така, че последиците от неразумните действия на Вълчо Антонов, се оказват катастрофални за революционната организация.

СПРАВКА ЧЕТНИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ ДО КОНГРЕСА НА “ПЕТРОВА НИВА”

1. Първата чета, с що годе национално – освободителен характер в Странджа, това е четата на Страти войвода (род. от с. Стоилово), която върлува през 1885 г. в местността “Уграж”, Заберновско землище (Странджа планина). Отначало четата имала повече отмъстителен и грабителски характер. По-късно Страти войвода, заедно с другарите си създават комитет с председател Тодор Бурилков, секретар Андон Драгулев и касиер поп Стамат и слагат началото на организирано движение, което придобива освободителен характер, като създават организационни комитети в Малкотърновски и Лозенградски санджак.

Създава се и Централен революционен комитет с център Лозенград, начело с Никола Беловеждов – бивш член на революционния комитет в България и бунтовник от Априлското въстание, Тодор Милков от Малко Търново и Тома Георгиев – сподвижник на Бенковски.

2. По същото време действа и четата на Божко войвода, която върлува в местността “Визямския куз” на Странджа планина.

3. Друга чета през 1885 година, състояща се от 4 души: капитан Гаруфалов, капитан Луков, капитан Бузов и подпоручик Пожарлиев, подготвена и въоръжена в Стамболовия чифлик, край Мандренското езеро потегля и навлиза в Странджа. Още на границата четата, обаче е

открита от турците и принудена да се върне в България.

4. Първата по-значителна агитационна чета от 40 човека, предвождана от Минчо Томов, организирана от Вътрешната организация е сформирана в с. Алан Кайряк (дн. Ясна поляна) през м. февруари 1897 г. Четата действа в Малкотърновско, като посещава и някои села в Бунархисарско и Лозенградско.

5. През есента на 1898 г. пак в с. Алан Кайряк е организирана отново шестчленна чета, начело с Петър Странджата от Малко Търново и четници: Лазо Лазов от Лозенград, Тодор Атанасов (Палата) също от Лозенград, Васил Василев от Одрин, Иван Искюпията и Янко Стоянов – двамата от Скопо, която има за задача да създаде революционен канал между с. Алан Кайряк и Малкотърновския район – за безопасно движение и на членовете на революционната организация и за прехвърляне на оръжие, боеприпаси и революционна литература, но поради допуснати слабости, включително и разбойнически прояви и раздори между четниците, четата се връща, без да изпълни задачата си.

6. През 1899 г. малка чета, начело с Тодор Шишманов от с. Пенека обикаля някои села в Бунархисарско и Лозенградско. При посещението си в с. Пирог (по сведения на Иван Потиров) четата свиква събрание с участие на много селяни. На него, Тодор Шишманов дава указание за по-нататъшното развитие на революционното дело и лично заклева постъпилите в организацията нови членове.

Действията на последните две чети в Одринско, дават обнадеждаващи резултати и показват, че четническото движение може да изиграе важна роля в освободителната борба.

7. С цел да проникне и добие влияние в Тракия, Върховният Македоно-Одрински комитет се заема с изпращане на чети в Одринския вилает, които със своите терористични действия предизвикват турската власт да предприеме жестоки репресии и по този начин нанасят неизмерими злини на революционното движение. Дейността на тези чети нанасят тежък удар на Вътрешната организация.

Такава е четата на Георги Тенев през 1900 година, организирана по нареждане на тогавашния председател на ВМОК Борис Сарафов и председателя на Върховния комитет в Пловдив Павел Генадиев, която след като не успява да отвлече богатия арменец Домополу от Родосто, отвлеча срещу откуп гръцкия лекар Керемидчиоглу от с. Раклица (Лозенградско) и предизвиква т.н. афера Керемидчиоглу, която става причина за провали, свързани с масови репресии – арести и изтезания. Арестувани са над 100 човека, между които и много видни дейци на Вътрешната организация.

8. През ноември 1900 г., само няколко месеца след Керемидчиоглувата афера, Лазар Маджаров начело на агитационна чета, състояща се от няколко души: Тодор Шишманов, Яни Попов и други нелегални революционни дейци, предприема обиколка в Странджанско със задача възстановяване на разстроените селски комитети.

9. През пролетта на 1901 г. в Лозенградския район е образувана “Първата постоянна агитационна чета” с войвода Лазар Маджаров. В състава на четата влизат: Лазо Лазов от Лозенград, Яни Попов от с. Карахадър, Янко Стоянов от Малко Търново и Коста Тенишев от Лозенград. Четата развива огромна агитационно-пропагандна дейност, като посещава селата Чаглашик, Кулата, Пирок, Дерекьой, Карадера, Курията, Койово, Тастепе, Пейчова Махала, Горна Канара, Долна Канара, Каракоч, Кадиево, Ковчас, Карахадър и други (по-голямата част от Лозенградските села), където разяснява целите и задачите на освободителната борба и дава указания за разрастване и укрепване на революционното движение.

Наред с изпълнението на агитационно революционните си задачи, четата на Лазар Маджаров се заема и с ликвидиране на разбойническите банди – “шайката” на свирепия турчин Мехмед Айтозлията, бандата на Каяоглу от с. Ахматово и Юсмен от с. Харманлие и редица други разбойници, които тероризират и грабят мирните селяни. Наказани са и доносниците.

Всичко това издига авторитета на революционната организация в очите на народа.

10. В началото на 1901 г. започва усилена подготовка за формиране на нова агитационно-пропагандна чета, която е предназначена за района на Странджа планина. За войвода на четата е определен любимецът на българското население в Странджанския край Георги Кондолов. Четата се състои от 10 души заедно с войводата. Формирането на четата става в Аланкайряк.

На 30 май 1901 г. четата напуска Аланкайряк и поема за Странджа. В състава на четата освен войводата влизат: Дико Г. Джелебов, Неделчо Георгиев, Атанас Димитров, Делчо Коцев, Душо Желев, Желю Хулав, Нейчо Маринов и Георги Чернев.

С помощта на куриера дядо Петко от с. Мързево, четата благополучно прехвърля границата и се насочва към селата Маглаик, Паспалово и Макрошево, където се свързва с местните революционни комитети. Поради непредпазливост, четата е разкрита и подложена на преследване от турските власти. След много несгоди, глад и други лишения, четниците успяват да влязат в селото на войводата Кондолов, където намират храна и спасение.

От тук след като си отпочива, четата (без Кондолов, който заболява и остава във Велика) се отправя за с. Пенека, където със съдействието на учителя Иван Найденов, организира и провежда събрание и се връща във Велика, откъдето начело с оздравелия вече войвода, продължава обиколката си в Малкотърновско. В района на селата Сармашик и Стоилово, тя е открита отново, вследствие на което прекратява своята дейност и се връща обратно в България.

Независимо от допуснатите грешки и несполуки, първата чета на Кондолов изиграва важна роля за повдигане духа на населението и

способства за активизиране революционното движение в района на Странджа.

11. Следващата чета в Одринска Тракия, изпратена през м. юли 1901 г., организирана пак от Върховния комитет, с участието на Борис Сарафов и Павел Генадиев, с намерение отвличане и грабеж, завършва с трагични последици за четниците, от които 6-ма убити и 4-ма обесени в Одрин, начело с войводата Светослав (Слави) Мерджанов. Само благодарение на това, че четата не установява контакт с местните революционни комитети, няма тежки последици за революционната организация и българското население в Одринско.

12. Втората чета на Кондолов навлиза в Малкотърновско на 24 май 1902 г. Кондолов обаче се разболява и се връща в Бургас. През месец ноември, завръщайки се отново в четата, той обикаля селата в Малкотърновско и в Чиглаик, където се среща с Лазар Маджаров. С него уточняват канала за пренасяне на оръжие. По време на обиколката си с втората чета проведени са организационни мероприятия за укрепване на селските комитети. Изградени са “смъртни дружини”.

13. Третата чета на Кондолов, сформирана на 18 май 1903 г. действа в Малкотърновски район и в отделни села от Лозенградски район. Вниманието ѝ е насочено към въоръжаване и повишаване бойната подготовка на населението, с оглед предстоящо въстание.

Стретата чета Георги Кондолов пристига на историческия конгрес на “Петрова нива”.

14. През м. март 1903 г. в района на Сърмашик (дн. Бръшлян) действа четата на Пано Ангелов, която поради предателство не дочаква конгреса. На 16 (28) март в неравен бой с турски аскер загиват войводата Пано Ангелов и легендарният Никола Равашола, чийто подвиг е възпят в странджанската марсилеза “Ясен месец...” от войводата на Преображенското въстание Яни Попов.

15. Друга чета, предназначена за охрана на Конгреса, сформирана в с. Аланкайряк (дн. Ясна поляна) след бойна подготовка, провеждана от войводата Кръстю Българията, заедно с голяма част от делегатите потегля в навечерието на Конгреса за “Петрова нива”.

16. Най-голямата т.нар. спомагателна, предконгресна чета, сформирана и обучавана в бойна подготовка на лагер в землището на с. Герге Бунар, край воденицата на Петко Чорбаджиев (Петко Росен), на 18 юни 1903 г., предвождана от войводата Лазо Лазов, потегля за Конгреса на “Петрова нива”.

ДУХОВНАТА КУЛТУРА И ПРИНОСА Й ЗА НАЦИОНАЛНО-ОСВОБОДИТЕЛНОТО ДВИЖЕНИЕ В ОДРИНСКА ТРАКИЯ

Важна роля за запазване на българското самосъзнание и в национално-освободителните борби на българското тракийско население, останало отново под османско робство след Освободителната руско-турска война, изиграват българската църква и българското училищно дело. Просветното и църковно-национално движение в Тракия, начело, на което застават революционно настроени народни учители и родолюбиви и изпълнени с патриотизъм духовни лица, скоро обхваща българското население и се оформя като обща народна борба срещу асимилационната политика на гръцката Патриаршия и гнета на турската феодална система.

Особено тежка, непримирима и упорита е борбата на българската църква срещу гръцкото духовенство, което се ползва с привилегии пред турските власти и в своята елинизаторска политика си служи с най-различна средства (ласкателство, подкупи, подаръци, лъжи, клевети, предателство, подли интриги и открито насилие). Така с писмо № 212 от 14 февруари 1894 год. до екзарх Йосиф, управляващият Одринската епархия архимандрит Софроний, съобщава за редица безчинства на гръцки попове в редица села в Гюмюрджинско (Софулар, Ходжилар, Чадърли), които създават пречки при извършване на религиозни обреди, като кръщавки, сватби и погребения. През април 1899 год. с писмо до турското министерство на правосъдието и вероизповеданията, екзарх Йосиф протестира срещу ограниченията и трудностите, предизвикани от турските власти във връзка с изпълнението на религиозните obligations от страна на българското население в Малгарска каза. На 14 април 1899 г. (ст.ст.) с писмо до екзарх Йосиф, управляващият Одринската епархия архимандрит Софроний съобщава, че въз основа на гръцки клевети и интриги, архимандрит Харитон е принуден да напусне Малгара и да се върне в Одрин. С писмо № 68 от 22 март 1900 год. (ст.ст.) до Одринската митрополия, архимандрит Софроний съобщава на екзарх Йосиф в Цариград, че много гръцки първенци и свещеници водят усилена пропагандна дейност сред българското население в Ортакьойска (Ивайловград) каза, с цел отново да го върнат към Гръцката патриаршия. На 22 март 1903 год. Екзарх Йосиф представя на великия везир едно изложение, в което протестира срещу своеволията на Гръцката патриаршия и поддържащите я турски власти, които извършват груби вмешателства в църковно-училищното дело на българите в Тракия и Македония.

С особено силни, но напълно отговарящи на истинското положение изрази, екзарх Йосиф описва насилията и гоненията, на които са

подложени българските просветни дейци и духовни лица в Тракия от страна на Патриаршията и турските власти, в писмо от юни 1903 г. и до министъра на външните работи на България.

Изчерпателни сведения за усилията на гръцките асимилатори за погърчване на българското население в района на Димотика, се съдържат в изпратения до екзарх Йосиф доклад № 147 от 14 ноември 1903 год., съставен от председателя на българската църковна община в Димотика Г. И. Попниколов.

Въпреки големите притеснения и ограничения в борбата на българското население за църковна и културно-национална самостоятелност са постигнати значителни успехи.

През 1888 г. в Дедеагач, за първи път е открито българско архиерейско наместничество, а четири години по-късно в града вече има и българска църква – параклис.

Едно от първите български села, което премахва Патриаршията и преминава към Екзархията е с. Мерхамли (Софлийска каза). През 1894 г. Малък Дервент изцяло преминава към Българската екзархия. През 1896 г. жителите на селата Каяджик (Софлийско), Покчебунар (Ортакойско), Асовица (Ахъчелебийско) и др. изгонват гръцките попове и заявяват, че признават само Българската екзархия.

Също и в Източна Тракия, повечето български села отхвърлят фенерското иго още преди Руско-турската война 1877-1878 г.

В резултат на твърдата и мъжествена борба на тракийските българи за църковна и културно-национална самостоятелност, сферата на влияние на Българската екзархия все повече се увеличава за сметка на Гръцката Патриаршия. Само 5-6 години след Освободителната руско-турска война в Одринския вилает около 300 български села отхвърлят духовния гнет на Патриаршията и признават църковната власт на Екзархията. Към 1890 г. броят на екзархистките села в Тракия възлиза на 377 и в почти всички села има изградени български църкви и параклиси. Само в Одрин има четири, а в Лозенград три български църкви.

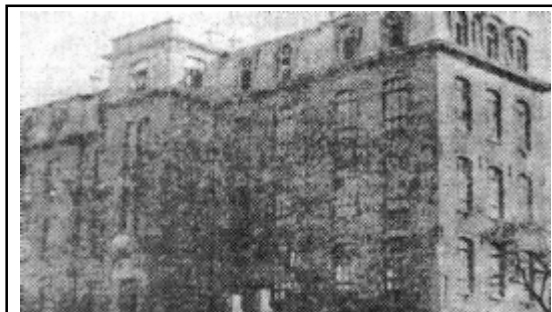
Необходимо е да се отбележи, че в борбата против гръцкото духовенство и турското насилие, активно участие вземат голям брой родолюбиви и изпълнени с патриотизъм български свещеници, много от които са посветени и на революционното дело, между които: свещениците Даков и поп Дойчин – назначени последователно за архиерейски наместници в Димотика, Петър Шишков – свещеник в с. Ташлъмюселим (Чокенска нахия), Стоян Бояджиев – свещеник в с. Чонгара, Никола Шкутов – първият архиерейски наместник на българската екзархия в Дедеагач, Никола Янев Бъчваров – свещеник и член на революционния комитет в с. Карахадър (Лозенградско), свещеник Георги Сяров – председател на Паспаловския революционен комитет, Димитър п.Николов – свещеник в с. Каваклия, архимандрит Харитон – архиерейски наместник в гр. Лозенград, свещеник Апостол

Стоянов в с. Коджа тарла, Стойчо Биячев – свещеник в с. Дерекьой, свещеник Пею Киприлов от с. Пирок, който се посвещава и основава революционни комитети в 51 български села в Лозенградско. Наред с кръста на гърдите си, препасани с револвер и кама под расото, българските свещеници вземат живо участие в революционната борба. Особено голяма е заслугата им по подготовката и провеждане на Преображенското въстание.

Успоредно с успешното развитие на църковно-националното движение голям размах добива и борбата на българското население в Тракия за културно-национална самостоятелност, за пълна независимост в областта на просветното дело.

Още след Освободителната Руско-турска война, временното руско управление оказва голямо съдействие за развитието и укрепването на българското просветно движение в Тракия и по-специално в Одрин, който отново става център на националната просвета в тракийските земи. Временното руско управление оказва значителна материална подкрепа за възстановяване и откриване на намиращите се под ведомството на Екзархията учебни заведения в града. По нареждане на командващия Дунавската армия генерал Тотлебен, руските войски подаряват на Българските църкви и училища много ценни предмети, които са продадени и получената сума от 1200 наполеона (24 000 златни лева)- внесена в Одринската Имперска банка на името на Одринската българска община. Тази сума е използвана за откриване на шест първоначални училища в Одрин. През учебната 1880-1881 год. в Одрин има вече осем български училища. Особено голяма роля за учебното развитие на българското просветно дело, изиграва училището за момчета в Одринския квартал “Калето, което скоро се разраства в прогимназия с три класа, а през учебната 1885-1886 год. към училището е открит и първи гимназиален клас (IV клас). През 1886-1887 год. е открит V клас, през учебната 1887-1888 г. – VI клас и през следващата учебна година – VII.

Без съмнение това бързо развитие на Одринското класно училище

Българската гимназия “Д-р Петър Берон”
в Одрин

в пълна мъжка гимназия, се дължи до голяма степен на субсидията от завещание на д-р Петър Берон от 17 840 лири стерлинги плюс 6% лихва и 222,72 златни франка предоставени по решение на Букурещкия комитет с протокол от 10 май 1889 год., за издържане на българската мъжка гимназия в Одрин.

През 1896 год. Одринското класно училище е преименувано на “Българска мъжка гимназия Д-р Петър Берон”.

Голям брой от завършилите Одринското учебно заведение младежи стават учители, които със своята просветно-революционна дейност активно съдействат за разрастване борбата на тракийските българи, както против Гръцката патриаршия, така и за извоюване на политическа независимост. От 56 души, завършили Одринската гимназия до Преображенското въстание - 35 стават учители. Между тях са и видните революционери Георги Василев – член на Одринския окръжен революционен комитет и Димитър Груев – ръководител на Лозенградския околийски революционен комитет.

Нито интригите и гнусните клевети на фанариотите, нито всевъзможните пречки на турските власти, които виждат в българските училища фактор за стимулиране на народно-освободителното движение и укрепване на националното самосъзнание на поробеното българско население, са в състояние да спрат или ограничат бурното развитие на просветното дело в Тракия. Така по данни на екзарх Йосиф, през учебната 1893-1894 г. в целия Одрински вилает има 104 български училища с 5 209 ученици, 116 учители и 17 учителки; през 1894-1895 г. - 111 училища с 6 501 ученици, 148 учители и 26 учителки; през 1895-1896 г. – 136 училища, 7 156 ученици, 159 учители и 35 учителки.

По данни на Димитър Попниколов, през 1898-1899 учебна година в Одринския вилает има 161 български училища с 8 353 ученици и 250 учители и учителки, от които: 10 класни училища с 453 ученици и 204 учители и учителки. Някои данни сочат, че само една година по-късно, броят на класните училища в Одринския вилает нараства на 15.

Голямо значение за развитие на просветното движение в Тракия и за укрепване националното съзнание на народните маси има обстоятелството, че в по-голямата си част самите учители са революционери и пламенни патриоти. Голяма част от тях, участват активно в революционната организация и чрез провежданото патриотично възпитание на училищната младеж и с разпространение на революционна литература, подготвяли учениците и като самоотвержени борци за народна свобода.

Културно-просветната дейност на българските учители добива ярко изразен характер от 1895 г., когато е основан Одринския окръжен революционен комитет, и когато в Одринския вилает са създадени околийски революционни комитети. Така например, основателят на Одринския окръжен революционен комитет Христо Коцев е учител в тогавашното Одринско класно училище, а секретар на Окръжния комитет е Антон Арнаудов – учител в българското първоначално училище в Одринския квартал “Каика”. Следващите ръководни дейци и членове на Окръжния комитет Лазар Димитров, Спас Мартинов, Велко Думев, Владимир Бояджиев, Владимир Йотов, Панайот Манов, Яким Игнатов, Петър Васков и др. също са гимназиални учители в Одрин.

В Одринска каза постигнатите успехи в областта на училищното дело се дължат предимно на неуморната и всеотдайна дейност на учителите-революционери Петко Напетов - учител в с. Ташлъмюселим и с. Провадия, Станко Митев Разбойников - учител в с. Дуванджово, Димитър Даков - учител в селата Ташлъмюселим, Селиолу и Татарлар, Стоян Василев, Христо Попиванов и Вълко Патров в с. Селиолу и др.

Учители в българското класно училище в Лозенград са забележителните революционни дейци Лазар Маджаров, Георги Лазов, Иван Каиков, Станко Шивачев, Атанас Калфов, Димитър Груев, Атанас Шапарданов, Яни Читаков, Илия Тошев и др.; в Лозенградско Иван М. Аянов в с. Дерекьой, Стоян Андреев и Яни Иванов в с. Ениджия, Бойко Чавдаров, Никола Долапчиев и Тодор Росалов в Раклица, Никола Фудолов в селата Койово и Коджатарла, Иван Тенекиев с. Пейчова махала, Иван Николов Потиров в с. Пирок и др.

В Малкотърновско голяма заслуга за развитието на просветното дело, имат учителите-революционери Димо Аянов, Атанас Калфов, Райко Петров, Стамо Сталев, Георги п. Аянов, Иван Попов, Стефан Добрев и др., всички учители в Малко Търново, Димитър Арnaudов в селата Калово, Блага, Раклица и Каракоч, Левтер Мечев в с. Камилите, Ст. Калудов в с. Маджура, Георги Тодоров в с. Велика и др. Пламенна патриотка е и малкотърновската учителка Милка Атанасова Загорчева, която заедно с колежката си Милка Тодорова в навечерието на Преображенското въстание, ушиват бойното знаме на Малкотърновски революционен район, носено от четата на прославения войвода Георги Кондолов.

В Бунархисарско широка народополезна дейност развиват учителите от българското класно училище в Бунархисар: Христо Настев, Анастас Сп. Разбойников, Димитър Спиров и Стойко Станимиров в с. Яна и с. Чонгара, Тодор Г. Карагьозов в с. Курудере и гр. Бунархисар, Георги Проданов в с. Сътъкьой, Стоян Бежанов в с. Курудере, Георги Калоянов в с. Урумбеглия, Димитър Айвазов в с. Яна, Иван Темелков Златанов в селата Колибите и Сътъкьой и др.

В Мустафашанско (Свиленградско) с голямо усърдие работят Петър Стоев, Тодор Петков, Ангел Чалъков, Димитър Нешев, Никола Попдимитров, Димитър Катерински, Александър Попов, Георги Тотов (всички учители в гр. Мустафаша), Начо Нейков в с. Мезек, Костадин Бахаров в с. Чермен, Христо Шанов и Христо Нейков в с. Карахадър и др.

В Дедеагачко ползотворна дейност развиват учителите Кирил Христов Савичанов и Бойко Чавдаров в с. Раклица, Лозенградско, Ралю Стоянов, Никола Лулчев и Вълчо Атанасов Тюркеджиев в с. Еникьой, Стамо Гогов Урумов в с. Фере и Окуф, Василка Хр. Гочева – учителка в българското училище в гр. Димотика, Христо Чолака в с. Аврен – бивш четник от въстаническия отряд на Капитан Петко войвода (убит от гърците поради непримиримата му борба против фанариотите), Иван Потиров и Ангел Попкиров – учители в с. Аврен, Драгия Ненчев и

Димитър Господинов – учители в селата Малък Дервент и Каяджик (Софлийско), Спас Добрев – учител в Драбишна (Ортакьойско), Димитър Стамболов – учител в с. Гьокчебунар (Ортакьойско) и др.

В Чаталджанско, като виден просветен и обществен деец, се изявява Петър Янев Чирпанлиев от с. Делиюнус, завършил Солунската мъжка гимназия. Като училищен инспектор в Чаталджанска околия, Петър Янев води непримирима борба против фанариотите и за откриване на български училища и устояване на българщината в Делиюнус, Тарфа, Таякъдън, Чанакча и други населени места от този район, който се очертава като просветен център на българите от Цариград. Заради тази му дейност Петър Янев е следен и убит недалеч от с. Делиюнус.

Също и в останалите райони на Тракия, голям брой учители-революционери допринасят много за развитието на училищното дело. Такива са Ламбо Мърдев- учител в с. Булгаркьой, Кашанско, Спас Цетков в селата Теслим и Еникьой, Антон Арнаудов – гл. учител в Гюмурджина, който учителства и в селата Окуф (Ференско) и Чокманово (Ахъчелебийско), Васил Карастамов в с. Съчанли, Чавдар Д. Чавдаров в селата Чадърли и Кушланли, Калоян Калоянов в с. Чадърли, Станко Митев Разбойников в с. Чобанкьой и др.

Съществено значение за развитието на просветното дело и укрепване на националното съзнание на българското население в Тракия, имат масовите културно-патриотични прояви на ученици и учители от българските училища. В това отношение твърде голям успех има създаденият при Одринската мъжка гимназия “Д-р Петър Берон” струнен оркестър.

Училищен оркестър от учители и ученици е създаден от учителя Димитър Груев и в Лозенград. В Лозенград е създаден и училищен хор.

Оркестърът и хора посещават българските села и градове в Лозенградско, изнасят литературно-музикални програми и повдигат и поддържат духа на българското население.

В Мустафаша, учителят и секретар на местния революционен комитет Александър Попов, организира през 1900-1902 г. струнен оркестър, който също оказва значително въздействие за повишаване патриотичното възпитание на жителите от града и околните села.

Друга форма за поддържане на националното чувство и повдигане патриотичния дух на българското население, са беседите, изнасяни от учители по време на тържества, като честване деня на Кирил и Методий и други празници.

Изобщо, създадената широка мрежа от български училища и всеотдайната учебно-възпитателна дейност на изпълнените с патриотизъм учители, изиграват решителна роля за разрастване на просветното дело, за запазване и укрепване на националното съзнание и патриотичния дух, което пък допринася за развитие на масово революционното движение сред българското население в Тракия.

БАЛКАНСКАТА ВОЙНА (1912-1913 г.)

След Освободителната Руско-турска война (1877-1878 г.), по силата на Берлинския договор от 13.VII.1878 г., значителна част от земите, населени с българско, гръцко, сръбско, албанско и др. население, остават отново в пределите на Турската империя. Това несправедливо решение, издълбава дълбока пропаст и създава предпоставки за нови войни и стълкновения на Балканите.

Безуспешният край на национално-освободителните борби поотделно, чрез въстания и други форми на борба, довеждат народите на балканските страни до извода, че успех в борбата за освобождаване на поробените им територии, може да се постигне само с обединените усилия на народите в европейските предели на Османската империя.

Така в продължение на няколко десетилетия, всяка една от балканските страни се готви за бъдещия военен конфликт, с цел при евентуален успех да разшири своите територии за сметка на империята. Но намеренията на балканските страни, се натъкват не само на противодействието на Високата порта, но и на някои от западните страни и по-специално на Австро-Унгария и Германия, които заинтересовани от своето влияние на полуострова, се обявяват против изтласкването на Османската империя от нейните европейски владения. От друга страна, Русия с мълчаливото съгласие на Англия и Франция, изхождайки от своите политически съображения, подтиква балканските държави към обединение за борба против Османската империя.

Тласък за активизиране подготовката на Балканската война, дава военният конфликт между Италия и Османската империя, избухнал през септември 1911 г. Правителствата на балканските държави, започват усилен дипломатически и военно-технически приготвления. Това предизвиква известен смут и негодувание сред големите европейски държави, които не желаят усложняването на обстановката на Балканския полуостров. Към правителствата на България, Сърбия и Гърция, са отправени и от двете групировки апели, за въздържание от военни действия против Османската империя. Балканските правителства обаче, са решени да воюват на всяка цена. На тяхна страна са и огромна част от народните маси, които открито изразяват желание да се биат за освобождението на своите поробени братя.

Непосредствен повод за войната, са кланетата над българското население в Щип (ноември 1911 г.) и в Кочани (юли 1912 г.) В отговор на жестокостите на османските власти, правителствата на България, Гърция, Сърбия и Черна гора отправят искане до Високата порта за административни реформи в европейските предели на империята и след категоричен отказ, пристъпват към мобилизация на войските. В

края на м. септември 1912 г., войските на Черна гора нахлуват в Северна Албания. Това довежда до скъсване на дипломатическите отношения между Османската империя и четирите балкански правителства. На 4 октомври същата година, Турция им обявява война. На свой ред, на 5 октомври България и Гърция също обявяват война на Турция. На 7 октомври към тях се присъединява и Сърбия.

При започване на войната, балканските съюзници разполагат с 646 хиляди души и 1412 оръдия, а армията на Османската империя възлиза на 420 хиляди души и 930 оръдия. Главната тежест на войната, ляга върху плещите на България. Нейната армия възлиза на 350 хиляди бойци, т.е. малко повече от половината войски на държавите от Балканския съюз. Тя трябва да поеме и главния удар на турската армия на главния боен театър в района на Източна Тракия, където османското правителство съсредоточава по-голямата част от армията си и разполага с крупни войскови сили в Одрин, Лозенград и други градове и населени места. Войските на балканските съюзници, са съсредоточени предимно в Македония и Албания, където противникът разполага със значително по-малък брой войски.

Обявяването на войната против Османската империя, се посреща с радост и въодушевление от населението в България. Войниците заминават за фронта с мисълта и желанието, че отиват за освобождаване на българското население, останало в пределите на Турция след Берлинския конгрес 1878 г.

Българските армии, навлизат в Източна Тракия и само за няколко дни успяват да изтласкат османските войски на линията Одрин-Лозенград. Разбити са противниковите части при Гечкели, Селиолу, Ескиполос, Петра, оставяйки на полесражението голямо количество

На фронтовата линия

оръдия и друга бойна техника. Пленени са голям брой турски войници. Настъпилата паника в османската армия, не позволява на Шукри паша да предпази от обкръжение Одринската крепост и на 26 октомври тя е обсадена от всички страни от българската армия. Преди обсадата на Одринската крепост, без съпротива се предава и Лозенградската крепост. След тези бързи успехи на българските войски, османската армия е напълно разстроена и принудена да отстъпи към Чаталджа и столицата Цариград.

Успешно се водят сраженията между българските и турските войски и в района на Беломорието. На 18 октомври Родопският отряд разбива противниковите войски в Разлог, Неврокоп (дн. Гоце Делчев). На 18 ноември Кърджалийският отряд завладява Гюмюрджина. В следващите няколко дни, този отряд съвместно с Родопския и Сборната конна бригада, обкръжават и пленяват войските на Явер паша в района на Деветлиагач-Фере.

Принос за бързите победи на българските войски, има и българският военноморски флот в Черно море. На 7 срещу 8 ноември същата година, миноносците “Дръзки”, “Смели” и “Строги” влизат в открит бой с крайцера “Хамудие” и успяват да го торпедират. По този начин е отстранена опасността, насочена срещу фланговете на българските войски, действащи в Източна Тракия. За първи път в хода на военните действия, е използвана от българска страна и авиация.

Успехите на българските войски в Източна Тракия и Беломорието, облекчава до голяма степен действията на армиите на останалите съюзни държави. Същевременно 7-ма пехотна българска дивизия, която още на 5 октомври настъпва към Кочани, Царево село (дн. Делчево) и Горна Джумая (дн. Благоевград) след три седмични тежки сражения с османските войски в Кресненското и Рупелското дефиле, успява да ги изтласка на юг и на 27 октомври стига до Солун.

Изправена пред пълен военен погром, Османската империя отправя молба до българското правителство за примирие. Върховното командване на българската армия, опиянено от успехите на българските войни, без да се съобразява с умората и настъпилата холера, която косяла изтощените български войници, лишени от храна и друга материална подкрепа в тила, наредило на българските войски да атакуват противниковите позиции на Чаталджанските възвишения. Така бил пропилян най-благоприятният шанс за водене преговори за примирие. Едва след неуспеха на чаталджанската акция, се приема предложението на Високата порта за преговори и на 20 ноември е подписано Лондонското примирие, с което земите на запад от линията Мидия-Енос са отстъпени на съюзниците. През януари 1913 г., в Цариград е извършен държавен преврат и дошлите на власт прогермански елементи, преустановяват преговорите в Лондон като нареждат на османската армия да предприеме незабавни атаки срещу българските войски при Чаталджа, Шаркьой и Булаир. Тези атаки обаче,

не довеждат до положителни резултати. Напротив, следват нови военни успехи за балканските съюзници. Един от най-големите успехи, е превземането на Одринската крепост. След ожесточена нощна атака на 13 (н.ст. 26) март, българската армия, подсилена от 2 сръбски дивизии, овладява крепостта. Шукри паша се предава с целия си щаб. Пленени са 65 хиляди османски войници и 524 оръдия. При това положение, османското правителство е принудено да поиска ново примирие. Със съдействието на Великите сили, отново започват преговорите в Лондон, които приключват на 17 май 1913 г. с подписването на Лондонския мирен договор, съгласно който Турция отстъпва на съюзниците земите на запад от линията Мидия-Енос и се слага край на Балканската война.

Резултатите от Балканската война обаче, не остават трайни. Поради избухналите спорове между балканските съюзници, подклаждани от Великите сили и по-конкретно от Австро-Унгария и Германия, които гледат с враждебно око на Балканския съюз, избухват пламъците на нова война, този път между самите балкански съюзници.

ОДРИНСКАТА ЕПОПЕЯ – ВРЪХ НА ВОЙНСКАТА СЛАВА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ 26 март – ДЕН НА ТРАКИЯ

На фона на нерешените проблеми на Балканите след Руско-Турската война (1877-1878 г.) и безуспешният завършек на Национално-освободителните борби в европейските предели на Османската империя (1903 г.), обявяването на Балканската война на 16 октомври 1912 година е посрещната с радост и въодушевление от българския народ и армията. Нова надежда огрява душите и на българите в Тракия. Мобилизираните войни са готови на саможертва и искрено вярват, че отиват да освобождават Тракия. Освен това, още са живи спомените от жестокото потушаване на Априлското и Преображенското въстания и за насилията и жестокостите, които българският народ изтърпява под властта на турския поробител. На това се дължи високият дух на българската армия и голямата храброст на българския войник в героичните боеве на Балканската война.

Българското население в Тракия и този път не остава настрана от събитията. Хиляди доброволци, готови на саможертва се стичат под българските знамена. Михаил Герджиков – ръководител и главен войвода на Преображенското въстание, отново сформира отряд от дейци и четници на Одринската революционна организация и преминава границата. Със смелите си и добре организирани нападения

в тила на турската армия на източния сектор на фронта, отрядът на Герджиков оказва съществена помощ на III Българска армия, командувана от генерал Радко Дмитриев, и има безспорна заслуга за победите на главния боен театър на Балканската война.

Друг отряд, начело с подпоручик Аянов, преминава границата между Дингизово и Кара-Еврен. Води сражения с редовен турски аскер и башибозук при Кара-Еврен, Чиглаик, Дерекъй и Урумбеглия. Влиза във връзка с дружината на капитан Сотиров, водят заедно престрелки с турски кавалерийски части при Сазара и Сереген. От Сереген, отрядът се насочва към Мидия, където се зачислява към I-ва бригада на 5-ти Дунавски полк, за охрана на брега при евентуален турски опит за десант.

БИТКАТА ЗА ЛОЗЕНГРАД

Победата на Трета българска армия под командването на генерал Радко Дмитриев при Лозенград, открива пътя за стремителното настъпление на българските войски към Одрин, където се развива най-голямата битка в цялата Балканска война.

Лозенград е защитаван от три турски корпуса, с командващ Мехмед Мухтар паша, син на Гази Ахмед Мухтар паша – един от известните турски пълководци в тази война. Корпусът се състоял от 3 дивизии, всяка от по 30 хиляди души.

За битката за Лозенград, френски журналист, главен редактор на популярния вестник “Монтен”, като непосредствен свидетел на събитията пише:

“... на 21-ия ден от октомври (неделя) между българските и турски челни колони започнаха престрелки. Ожесточени сражения станаха на 22 октомври на 10 км северно от Лозенград при селата Ериклер и Ескиполос. Вечерта срещу 22 октомври, командирът на една от трите дивизии на корпуса Риза паша заповяда атака в нощен бой ... Той не бе помислил, че нощна атака бе много опасна за несвикналите на такъв бой войници. В тъмната нощ, при лошо време, два табора се вдигат на бой. Всеки от тях поема своя път в тъмнината и бурята. А тези от дивизията, които остават назад изгубват посоката на движението. Оказват се един срещу друг и не се разпознават. От двете страни откриват огън. Настъпва опасна бъркотия. Цялата дивизия на Риза паша започва да бяга и изпълва Лозенград в страхотно безредие. Събуждат Махмуд Мухтар паша ... застава пред бягащите. Напразно вика, заповядва, крещи и заплашва. Не може да ги задържи...

По това време намиращите се в щаба започват също да бягат към гарата на Лозенград. Там намират един влак готов за тръгване. Офицерът, който трябва да занесе в Бабаески заповед с искане за помощ, нарежда на машиниста веднага да потегли ... настреща на 3 км идва друг влак, натоварен с оръжие и муниципи. Не е възможно да се предотврати сблъскването ... Оръдията, сандъците, патроните хвърчат от влака и затъват в калта ... Никой вече никого не слуша ... всеки бяга, където му очите видят. Петдесет хиляди, да, точно петдесет хиляди души стигат до Бабаески, дори на сто километра по-нататък, до планината Корудак. Стигат до морския бряг. Земята се покрива с трупове, защото при това пълно объркване се избиват един друг. Част от тях спират едва на брега на Мраморно море...

... Така преминава нощта. Бурята стихна. На 24 октомври, сряда сутринта изгря слънцето съвсем червено. В 6 часа българите настъпиха в 4 колони в безупречен ред и стигнаха Лозенград.”

В историята на българския народ има много величави дати, но връх на войската слава остава Одринската епопея.

След ожесточени и кръвопролитни боеве, увенчани с разгрома на турската армия при Гечкенли, Селиолу и Петра, край Лозенград, Бунархисар, Чаталджа и Булаир, пред българската армия се поставя една от най-тежките задачи – превземането на Одрин. Отбраната на втората османска столица, е поверена на един от най-способните турски военначалници Шукри паша.

След петмесечна обсада, на 10 март 1913 година командващият Втора българска армия генерал-лейтенант Никола Иванов, дава заповед за последна и решаваща атака на Одринската крепост.

На 11 март започва атаката. Само за две денонощия, при тежки и кръвопролитни боеве, българската армия успява да разкъса огражденията и да пробие фронтовата линия при Айваз баба, Айджи оглу и други фортове, да превземе непревземаемата, според най-добрите германски специалисти военна крепост, да покрие с

Генерал-лейтенант Никола Иванов

Одрин се води в ръкопашен бой, гърди срещу гърди, щик срещу щик. Вода и кръв заливат околностите. Над хиляда турски оръдия отвърещат на огъня с огън. Одрин и небето над него се тресат от залпове.”

Същият този ден, турският офицер Хасан Джемал, участник в боевете за Одрин, записва в дневника си: “... Цялата окръжност на крепостта е в огън. Укрепленията са покрити в дим. Земята и небето грозно реват ... Снарядите вдигат земята нагоре. Срещу едно наше

В атака

оръдие неприятелят стреля с десет. С хиляди снаряди щукат в Одринската крепост ... Войниците падат като снопи в тъмните окопи. Снарядите със страшно бучене изкопават земята и ръце, крака и други части се отделят от телата. Глухи сърцераздирателни ридания се чуват в окопите ... Докато Шукри паша не вдигне бели флагове... огънят няма да спре...”

След полунощ на 12 март 1913 година, под куршумен дъжд осветените от фортовите прожектори телени мрежи, се люшват прорязани. Един след друг всичките двадесет и шест железобетонни фортове до сутринта на 13 (26) март млъкват. Чува се само плющенето на българските знамена, радостните

възгласи на победителите.

Шукри паша изпраща последна телеграма: *“Всичко е свършено! Българските войски нахълтват вече в самия град”* и тръгва под конвоя на генерал Георги Вазов към форта Каик, за да предаде сабята си в плен на генерал Никола Иванов, чиято Втора армия тържествува победоносно в Одрин.

На следващия ден 13 март, Хасан Джамал записва в дневника си:

“Над крепостта, която ни вдъхваше надежда за победа, беше издигнато бяло знаме. Войниците излязоха от своите окопи и в безредие отиваха към казармите. Тъжни и печални всички вървяха един подир друг с нерешителни стъпки. Всички бяха замислени, мнозина плачеха.”

По случай превземането на Одрин, в поздравителната заповед от 13 март 1913 г. до командваните от него войски на източния сектор, генерал Георги Вазов заявява: *“Офицери, подофицери и войници ... вие покрихте България със слава, а нашата армия с лавров венец. Светът има да се чуди на вас, доблестните синове на България, че можяхте за 30 часа да превземете една от най-силните крепости. Гордея се, че съм ваш началник. Гордея се, че съм българин.”*

А в спомените си, командващият Втора българска армия генерал Никола Иванов пише: *“Така се извърши превземането с открита атака Одринската крепост, че учуди военните среди, издигна името на България и прослави българското войнство по всички части на света.”*

ГЕНЕРАЛИТЕ, КОИТО РАЗГРОМЯВАТ ТУРСКАТА АРМИЯ
ПРИ ОДРИН И ЛОЗЕНГРАД

Ген. Никола Иванов-
командващ 2-ра армия

Ген. Георги Вазов-
командващ артилерията

Ген. Радко Димитриев-
командващ 3-а армия

Одринската епопея е забележителна и ще остане в историята на българското военно изкуство и с това, че тук за първи път във военната история на света се използва самолет за бойни действия. За първи път, български летци извършват разузнавателни полети и бомбардировки със самолет. Това са летците Радул Михайлов, Христо Топракчиев, Продан Таркчиев. И за първи път, жена извършва боен полет със

самолет над неприятелски войски. Това е българката – самарянката Райна Касабова.

Във връзка с използването на авиация в бойните действия за превземането на Одрин, в спомените на поручик Радул Милков, командир на Първо аеропланно отделение четем:

“На 16 октомври 1912 г. беше извършено първото бойно летене над Одринската крепост от моята скромна личност – летец поручик Радул Милков, със изурман летец поручик Продан Таракчиев от 11 пехотен Сливенски полк. В самолета взехме две бомби. Летяхме в широк кръг над града и стигнахме до гарата Карагач, където хвърлихме бомбите.

- 19 октомври 1912 г. Днес пилот Христо Топракчиев пое пътя към славата. Сутринта беше получил писмо от годеницата си. Четеше писмото и се усмихваше. Поручик Топракчиев излетя в 3 часа след обяд. Полетът му продължил 50 минути. Когато се завръщаше самолетът клямна вертикално надолу и като простреляна птица стремглаво се заби в земята. Навярно Топракчиев е бил тежко ранен. В същия момент последва ужасна експлозия и самолетът бе обхванат от огромен пламък. Тялото на летеца гореше като факла. Днес, 19 октомври 1912 год. в 4 часа след обяд, отличният офицер пилот авиатор, героят, милият ни боен другар поручик Топракчиев загина при изпълнение на бойния си дълг.

- 12 ноември 1912 г. Докато на 16 октомври извършихме първото бойно летене, докато на 30 октомври българска жена взе участие в бойно летене над Одрин, днес 12 ноември 1912 год. ние българите, извършихме бомбардиране на крепостта Одрин – първо по рода си от световен мащаб.”

След разгрома на турската армия и капитулацията на Шукри паша, Турция е принудена да поиска примирие и на 17 май 1913 година е подписан Лондонския мирен договор, съгласно който земите на запад от линията Мидия-Енос са върнати на България. Но това, което българските войни завоюват с цената на много жертви, българската дипломация и българските управници не успяват да защитят.

Поради недалновидна и безразсъдна политика на българските управници, на 13 юни 1913 година избухва Втората Балканска (Междусъюзническа) война, която завършва с катастрофа за България и загуба на Югоизточна Тракия.

Битката за Одрин, е най-голямата битка през Балканската война. Тя се оказва решаваща битка за изхода на войната. За българите от Тракия, падането на Одрин остава като символ на тяхното освобождение и нашите деди обявиха тази дата като **“Ден на Тракия”**.

МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКАТА ВОЙНА – 1913 Г.

След победата над Турция в Балканската война (1912 г.), между балканските съюзници избухват остри разногласия за подялба на освободените територии. Сърбия предявява искане за земите на запад от р. Вардар и поставя въпроса за ревизиране на българо-сръбския договор от 1912 г. Гърция иска Южна Македония и част от Западна Тракия. Претенциите и на Сърбия и на Гърция са неоснователни, тъй като се отнасят за земи, населени предимно с българско население. Отчитайки своята решаваща заслуга за разгрома на Турция в Балканската война, България настоява да получи цяла Македония, изтъквайки факта, че преобладаващият етнически елемент е български. На 19 май Сърбия и Гърция подписват таен военно-политически договор, който е насочен изцяло против България. По силата на този акт, на Сърбия се предоставят всички земи на запад и изток от Вардар до планината Осогово. На Гърция се признават земите, намиращи се на юг от планината Беласица до залива Елефтера (разположен източно от р. Струма). Скоро след подписването на този договор, румънските управляващи фактори, предявяват претенции за Южна Добруджа. Турция също не прикрива стремежа си, да си възвърне земите на запад от линията Мидия-Енос. Всяка една от балканските държави, започва подготовка за предстояща война. България мобилизира 600 хилядна армия, от която 500 хиляди души - боеспособни войници. По заповед на българското командване, всички български войски, разположени в Източна Тракия са прехвърлени на запад за действия против сръбската и гръцка армии. Сърбия и Гърция разполагали общо с 550 хиляди души, към които се присъединява и една Черноморска дивизия от 12 хиляди души. След намесата на Румъния и Турция, срещу българската армия се изправя още една допълнителна военна сила от близо 700 хиляди души.

Въпреки крайно неизгодното положение, управляващите кръгове в България не скриват своите намерения за война срещу бившите съюзници. Русия, с оглед на своите интереси на Балканите, предупреждава управляващите балканските държави, да се въздържат от каквито и да било стълкновения помежду си, заявявайки, че цялата отговорност ще понесе онази страна, която първа обяви война. Подтикван тайно от Германия и Австро-Унгария, цар Фердинанд продължава усилено да се готви за война. Както Фердинанд, така и Белград и Атина дават вид, че приемат руските предложения за мирно разрешаване на спорните въпроси. В същото време, те правят всичко възможно да предизвикат България първа да започне военния конфликт. Още преди 16 юни 1913 г., сръбският крал подписва манифест за обявяване война на България с непълнена дата. Цар Фердинанд се оказва по-невъздържан и на 16 юни дава заповед за действия на българската армия срещу армиите на Сърбия и Гърция, които от своя

страна предприемат незабавно решителна офанзива против България. На тяхна страна се присъединява и Черна гора. На 27 юни, в конфликта се намесват и Румъния, а 3 дни по-късно - и Турция. Изправена сама срещу всички, въпреки някои успехи срещу сръбската и гръцката армии, България е принудена да капитулира. Без да срещнат каквато и да било съпротива, румънските войски прекосяват за няколко дни Северна България и се озовават до София. Турската армия също успява без никаква съпротива от българска страна, да заграби Източна Тракия. Австро-Унгария и Германия, които най-много насърчават Фердинанд, след избухване на войната, не предприемат никакви действия за респектиране противниците на България. На 28 юли 1913 г. е подписан Букурещкият мирен договор, съгласно който България не само е лишена от освободените по време на Балканската война (1912 г.) земи, но и понася тежки финансови и други загуби. Това за страната е истинска национална катастрофа. Войниците на фронта изразяват недоволство и в много от полковете се появява брожение, което на места се изразява в истински войнишки бунтове.

РАЗОРЕНИЕТО НА ТРАКИЙСКИТЕ БЪЛГАРИ ПРЕЗ 1913 ГОДИНА

Българското население, което е неподготвено за бягство и изселване, след оттеглянето на българската войска, оставено на произвола на съдбата, бива подложено на жестоки насилия и грабежи, на огън и сеч, както от огладнялата и озверена турска войска, така и от завръщащото се озлобено турско население, избягало от Тракия при настъплението на българските войски през 1912 година. Десетки хиляди българи са избити и над 30 хиляди изгонени.

В историята на българския народ има много трагични страници. Но над всички трагедии се откроява със своята дълбочина и жестокост, мъчения и страдания, с броя на жертвите и осакатените, трагедията на българското население в Тракия. Всяка педя нейна земя е оросена с българска кръв. За трагедията на българите в Тракия, акад. Милетич, в книгата си „Разорението на тракийските българи през 1913 г.“ пише:

“... Трагедията на Батак бледнее пред тракийската орисия, защото Батак е едно селище, а геноцидът на тракийци през лятото на 1913 година е бил извършен в седемнадесет (цифром и словом седемнадесет) села...”

Че тракийският български погром няма равен на себе си в новата ни мъченическа история, говорят ужасите, които Милетич описва по спомени, преживяни и разказани от съвременниците на тези събития.

Ето какво разказва Мария Иванова (55 г.) от с. Кешан: “Имах три

сина... И тримата там ги застреляха. Имах дъщеря Калина на 20 години. Хванаха я в гората и много я безчестиха. Тя на Варна умря, тя беше уплашена, мъжът и беше войник, та той оцеля... Втората ми дъщеря, женена, Неделя беше тогава трудна, та роди в гората, оставихме детето в гората...”

“... Населението на Мустафа паша (дн. Свиленград), когато узнало, че турците са навлезли в Одрин, бързо напуснало града и се прехвърлило през старата граница на България... Щом дошли турците на 10 юли, веднага на следващия ден заловили всички мъже, които се намирали в града, около 25 души, държали ги единадесет дни затворени при най-грозни изтезания. Неколцина от тях успели с пари да се отърват, а останалите били предадени на прочутия по своята кръвожадност турчин Карагюз Али, който ги откарал на скотобойната и там ги изклал. Баба Господиница, която била в града и останала жива, разказвала, че Карагюз Али си е правил удоволствието бавно един по един да коли нещастните жертви, които трябвало да гледат това и да чакат реда си. Един младеж на име Ал. Шопов, постоянно се молил по-скоро да го погубят, за да не гледа тия ужаси, а Карагюз Али, пушейки цигарата си му думал: “Бъди спокоен, чоджум, на тебе реда ще дойде!”

Атанас Николов от с. Каяджик разказва: “В селото си останахме до 23 август. Тогава дойде турска войска, ограби селото и ни съобщи, никой да не бяга, всички да си гледаме работата и ние, които бяхме по балкана все на шрек се прибрахме и овърсахме и си извършихме полската работа. Един ден турците поискаха 400 лири. Събрахме 200 лири. Вечерта ги дадохме на Юзбашията, а през нощта по 6 часа по турски, войниците, които до тогава мирни седяха в училището, навлязоха по къщите и почнаха да безчестят, да претърсват за пари... Момичетата и невестите ги събраха на училището и ги държаха там по един ден. Пускаха ги и пак ги вземаха. Ужас!... След три-четири дена жените постоянно безчестени, успели да избягат и да се домъкнат до Софлу.”

Акад. Милетич продължава по-нататък в книгата си да разказва за трагичните събития в:

“... Булгаркьой – 2 юли 1913 год. – от първия залп на врага са избити до един трап 350 мъже. Селото гори, имотите разграбвани, жените безчестени. Загива цветущото българско село и заедно с него над 1100 булгаркьойци.

... Дедеагач – 23 септември – “Когато народът (а те са били 25-30 хиляди) се беше събрал при казармите... и когато башибозуците го подбраха да го карат с бой – разказва Мавер Калоянов, - дигна се такъв сърцераздиращ общ вик на многохилядния народ, че цял Дедеагач потрепери, целият град стана на крака, камък да беше човек, не можеше да не проплаче”.

... Армаганската долина – 26 септември – долината на смъртта, както някои я нарекоха, кървавата долина, както ние, тракийците я наричаме.

800 бежанци ненадейно нападнати от турски войници. Започва сеч невиждана – на жени, деца, старци. Настъпва “човешка касапница” и два месеца след тази страшна трагедия долината на смъртта е покрита от непогребани, полуразложени, полуоглозгани от кучета и зверове тракийски трупове.”

От Фере до Ятаджик – пътят на близо 30 хиляди тракийци, а живите участници си спомнят, че е имало още най-малко 2 такива колони до Бориславовци и до Ортакьой. И отново думите на Милетич: “Не знам точно какви грозни мъки е теглило българското население през тъмното далечно минало на турското робство... Но си мисля, че това, което е станало по кървавия път, изминат от нещастните български бежанци, изплъзнали се от ръцете на башибозука при Фере, докато да стигнат до българската граница при с. Ятаджик на р. Арда, както и по пътя на други тълпи бежанци... надминава по ужас най-ужасните масови избивания, на които българщината е била подложена дори и в историческото баташко клане”.

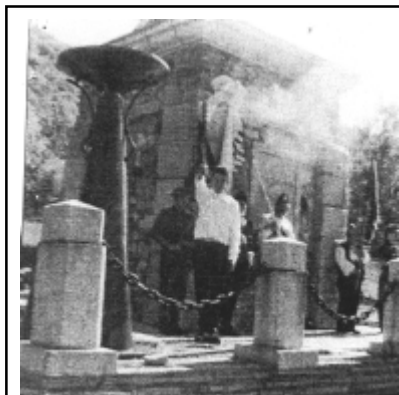
А само те ли бяха?

А Свиленград, селата в Малгарско и Кешанско, Одринско и Лозенградско, Дервентдере, Малък Дервент, Голям Дервент, Доган Хисар, Манастир, Арануткьой, и колко още други. Навсякъде стотици кървави убийства, изгаряне на цели села, изнасилване на млади жени и девойки, убийства на майки, деца и старци.

Но връх на разорението на тракийските българи от 1913 година е и си остава Ятаджик (дн. гр. Маджарово). В тая човешка касапница загиват близо 2000 българи от Тракия, бягащи в България, за да намерят спасение. Войводите Димитър Маджаров и Руси Славов с четите си спасяват над 20 хиляди бежанци за България. В спомените си, те разказват, че след една седмица намират “в един дол трупове на около 200 души жени и деца. Там имаше малки деца, хващани за краката и умъртвени, като са били удряни о земята. Други, съвсем малки, още в повой, и връз тях турени тежки камъни, та така затиснати са умрели”.

Но тази трагедия не е преживяна само в Ятаджик и изброените села и градове. Тя окървявява и обезбългарява цяла Източна и Западна Тракия.

За увековечаване паметта на жертвите на геноцида от 1913 г., през 1953 г. във връзка с 50 годишнината от разорението на тракийските българи, по инициатива на Георги Сапунаров – виден тракийски деятел и по това време председател на Хасковското тракийско дружество, което днес носи неговото име, е издигнат паметник-костница край гр. Маджарово, който през 1993 г. е реконструиран в днешния си монументален вид. Ежегодно, на това място, в дните на трагичните събития се провежда национален събор, на който се събират тракийци от цялата страна, за да се поклонят и почетат паметта на жертвите и героите.

*Запалване на огъня в памет
на жертвите от 1913 година*

А в близост до мястото, където са избити децата, по инициатива на СТДБ е построен и през 1996 г., във връзка на 100 годишнината от създаване на тракийската организация, открит Тракийски мемориал “Илиева нива”, с паметник, параклис “Св. Петка” и тракийска чешма, където на 1 юни- Международният ден на детето, се чества “Денят на тракийското дете”, организирано от Тракийския младежки съюз и Тракийският женски съюз.

Паметникът и параклиът на “Илиева нива”

Днес, гр. Маджарово е градът на тракийската памет. Признателните тракийци са изградили тук 7 паметника, посветени на героите и събитията от онова време.

ОЩЕ ЗА РАЗОРЕНИЕТО НА ТРАКИЙСКИТЕ БЪЛГАРИ (ИЗ ПЪТЕПИСА: “ПО РОДНИТЕ МЕСТА НА НАШИТЕ ПРЕДЦИ”)

Думите на академик Милетич, че българският тракийски погром няма себеравен в новата ни мъченическа история, че трагедията изживяна от беззащитното българско население, подложено на турския геноцид през 1913 година, окървави и обезбългарява цяла Източна и Западна Тракия, и днес звучат със същата сила, щом се докоснем до нейната плът (Тракия).

Разказва Пенка Калфова, потомка на бежанци от Теслим и Булгаркьой, Малгарско:

“Баща ми е роден в с. Теслим, Малгарско. Баща му се казвал Георги Вълчанов Калфов от с. Теслим, а майка му Елена Караджилова от с. Булгаркьой. Баща ми бил на 3 години, когато починал баща му. Така, майка му останала вдовица с още две деца – Райка на 7 години и Вълчан на 5 години. Останала вдовица, майка му (баба ми Елена) се върнала и преселила отново в Булгаркьой. Тук, тя се омъжила втори път за Георги Бахчеванов, който имал 2 деца. Впоследствие, се преродило още едно дете, което починало наскоро след раждането.

Това е за рода на баща ми, а сега искам да ви разкажа за рода на майка ми, продължи по-нататък Пенка Калфова.

На майка ми, Малама Димитрова Шишитева, баща ѝ си казвал Димитър Г. Шишитев. Той бил заможен и буден човек. Знаел турски и гръцки и бил приятел и близък съратник на Ламбо Мърдев – главен учител в селото, който много пъти бил арестуван, затварян и изтезаван в затворите. Като посветен на комитетските работи, тук, в къщата на дядо ми Димитър Шишитев често идвали учители от съседните села и са провеждали тайни срещи и събрания. Тук, в неговия дом се е съхранявала и архивата на организацията, тъй като учителят Мърдев бил под подозрение.

По време на Балканската война – разказва по-нататък Пенка Калфова по спомени на майка си, която тогава била на 12-13 години – българското население активно е подпомагало българската армия с храна и други провизии. В селото е била настанена и част от армията. В къщата на дядо ми са били настанени 12 войници.

След Берлинския договор, когато българската войска се оттегля и турската армия безпрепятствено реокупира земите на запад от линията Мидия-Енос, българското население тук било подложено на жесток геноцид.

Отначало, турската армия обградила селото и в продължение на

два дни не разрешили никой да го напуска. В селото влезли само няколко офицери и войници, които наредили да се събере храна и да се предостави на войниците, които били изгладнели. След два дни наредили кехаята на селото да бие барабана и да съобщи “всички мъже от 16 до 60 годишна възраст да се съберат пред Буйдиновия мост, където началникът на аскера (военната част) ще говори, как ще живеят българи и турци заедно”. Събрали се почти всички мъже останали в селото. Там бил и Мърдев, заедно с дядо ми Димитър Шишитев.

Офицеринът наредил на булгаркьойци, най-напред да върнат плячката (заграбеното) от турските села при настъплението на българската армия през 1912 година. След като върнали заграбеното попитал: “Кой ще стане кираджия?” Дядо ми изявил желание и когато потеглили с колата, по даден знак започнала стрелбата с картечниците, които били поставени предварително в лонгозите. След като ги избили, залели ги с газ и ги запалили.

Жените и децата от съседните къщи, около 40 на брой, които се били събрали в къщата на Неделя Карапапазова, като чули гърмежите помислили, че това е знак за хубаво. Иван Казаков обаче, който успял да се скрие в Лонгоза и да се спаси, като бягал минал покрай къщата и им съобщил, че мъжете са избити и ги предупредил да бягат към гората, посока “Осойките”. Неделя Папазова от уплаха си забравила детето, което било на една година и посред пътя искала да се върне да го вземе, но майка ѝ не ѝ разрешила. А сестрата (близначка) на писателя Дамян Калфов, който също е от нашия род, като минали покрай кладенеца в края на селото, за да не попадне в ръцете на турците и за да не се гаврят с нея, се хвърлила и удавила в кладенеца.

Баба ми Мария Димитрова Шишитева избягала в гората с трите си деца (майка ми и другите две по-малки – братче и сестриче). Разправяше майка ми, че като навлезли още в началото на гората, пред очите им се изпречили две изоставени пеленачета, покрити с пелена, а лицата им изядени от мравките. След няколко дневно скитане в гората, срещнали Иван Казаков, който бил с ранена ръка. Той им разказал за всичко, което се е случило на Буйдиновия мост. Как са извели пред събраните мъже на Буйдиновия мост учителя Мърдев и стария поп, как офицера застрелял първо стария поп и наредил Мърдев да бъде нарязан жив на парчета, след което го сложили в един чувал и наредили на едно циганче да го занесе до конака в Кишан. А за дядо ми Димитър казал, че след като потеглил и се отдалечил от Буйдиновия мост, оставил колата, влязъл в Лонгоза, видял го е като си развил пояса и какво е станало по-нататък не разбрал. Пуснало се по-късно слух, че са го видели пред конака в Кишан и нищо повече. Дали се е обесил в Лонгоза или са го убили в конака не се знае.

Когато бягали из гората, разправяше майка ми, се натъкнали на какви ли не още трагични картини – видели баща да дави детето си във вир с вода, за да не попадне в турски ръце, много изоставени деца

от родители, за да не ги издадат с плача си. Там в гората родила и сестрата на баща ми Райка и там го оставила и какви ли не още случаи.

След 40 дневно скитане, гонени и преследвани в горите от турците, били изловени и отведени в Теслим. Когато ги водели за Теслим, били преведени през Буйдиновия мост, където видели ужасна картина – разкъсани от кучета и разпръснати части от трупове, подути и вмирисани трупове. В Теслим, престояли една нощ. Там, жените и младите момичета цяла нощ били безчестени от войниците, които ги придружавали и охранявали.

От Теслим ги отвели в Кешан, където ги настанили в една одая към Конака. Под страх да не се случи и тук нещо лошо на баба ми, която познавала тук един турчин, когото наричали Сусам Ефенди, го помолила и той ги прибрал у тях.

След няколко дневен престой в Кешан, където били хванати от горите и докарани над 1000 българкьойци, предимно жени, деца и малко мъже, пеша през планината Курудак на Галиполския полуостров ги отвели в Галиполи. Докато пътували, две нощи и два дни жените и момичетата над 10-12 години “бяха много мъчени и безчестени” – разправяше майка ми. От Галиполи с лодки били пренесени през Дарданелите на отсрещния бряг в Мала Азия, където ги пръснали, като работна ръка по турските села, за едното парче хляб.

Там някои българи успели да се доберат до руското консулство в Цариград и да се оплачат, като разказали, че в Мала Азия има много българи прогонени от родните места. Тогава руският консул се застъпил и те отново били събрани от селата и от пристанището “Лапсаки”, били откарани с руски кораб във Варна.

Във Варна били настанени на хотел (днешния Аквариум). Тук, изгладнели и изпокъсани, били принудени най-унизително да просят, за да преживяват.

От Варна немили-недраги, като чергари тръгват по бежанската неволя и скитат от град на град и от село на село – отиват във Велико Търново, оттам в Поликраище, от Поликраище в Русе, навсякъде работят на чужда работа и по фабриките.

По-късно се изселват в Дедеагачко, с. Шехинлар. Там майка ми, която била вече на 16-17 години се омъжила. След 2-3 години (след 1918 г.), когато Лондонският договор отрежда Западна Тракия на Гърция, те се връщат в България и отново се скитат голи и боси, докато се доберат до Бургас. Оттук отиват в Меден Рудник, а от Меден Рудник в Дебелт, от Дебелт в Тръстиково – навсякъде нежелани, гонени, докато най-после се заселили и основали днешното с. Новоселци, което тогава нарекли Константиново, на името на някой си военен инженер, който се застъпил за тях и им оказал съдействие за заселването им на това място. Тук искам да открия една скоба и да ви разкажа за още един интересен случай.

Когато скитали из гората, - разказва Пенка Калфова, - наред с

жестоките картини, на които били свидетели – изоставени и изгубени деца от родителите си, други останали сираци, гладни и боси, имало и състрадателни хора. Такава била баба Бояджийка от Булгаркьой, която събрала 40 изоставени, загубени, осиротели, беззащитни деца на различна възраст от 2-3 до 7-8 години и ги отвела в Кешан, като карала по-възрастните да носят по-малките.

Когато изловили от горите и събрали булгаркьойци в Кешан, тези които познали децата си, си ги взели, другите били раздадени на гръцки и турски семейства. Между децата имало и едно момиченце на име Танаса Шереметева, която някакъв грък я харесал и я взел за хранениче. Този грък имал племенник в Америка. Когато пораснал и дошло време да се жени, писал на чичо си, че иска да се ожени за жена от Гърция. Чичо му писал, че при него има осиновено едно хубаво момиче от Булгаркьой. Племенникът дошъл на гости, видял момичето, харесал го и го взел за съпруга.

Там в Америка, мъжът ѝ се запознал и завързал приятелство с някакъв българин – лекар. Когато в разговор българският лекар разбрал, че съпругата на гръка е българка, пожелал да се запознаят. Изненадата му била особено голяма, когато тя му казала, че е от Булгаркьой, дъщеря на Шереметев. Същият този Шереметев, у когото той (българският лекар в Америка) е бил на квартира през Балканската война, като лекар в българската армия, а тя била малко момиченце. И наистина, чрез Червен кръст, успява да открие сестра си в Сливен и роднините си в Новоселци. След не много време, идват с мъжа си в Гърция на гости, а оттам тя идва в България и се среща със сестра си в Сливен и роднините си в Новоселци.”

Видяното и чуто от разказите на Пенка Калфова за съдбата на нещастното българско население от този край, потвърждават безрезервно още веднъж спомените, описани в книгата на проф. Милетич, за трагедията и разорението на тракийските българи през 1913 година, когато българското население тук е подложено на жестоки насилия и грабежи, на огън и сеч, на невиджан геноцид.

Разказва Яни Петров – потомък на бежанци от с. Кадикьой, Малгарско:

“По спомени на майка ми, когато през 1913 година българската армия се изтегля и турците безпрепятствено реокупирали Тракия на запад от линията Мидия-Енос, положението на българското население станало нетърпимо. Започнала насилствена мобилизация на хора, коли и добитък, грабежи, убийства, отвлечане на цели стада овце и друг добитък.

Било на деня Петровден (вторник). Рано сутринта пристигнал в селото на кон синът на Гарабет – полицаи в Малгара. Търсел баща ѝ граматик Вълчо, който бил близък и доверен човек на баща му. Но

баща ѝ го нямало и той се доверил на нея, като ѝ съобщил, че хората незабавно трябва да напуснат селото, защото привечер турски аскер ще го нападне, ограби и избие всички. На връщане, по пътя полицаят срещнал и един от братята ѝ. Съобщил и на него за предстоящото събитие.

Щом стигнал в селото, брат ѝ отишъл най-напред при нея (тя тогава била млада булка) и ѝ казал: “Стягайте се, тръгвайте с нас да бягаме”.

Мълвата за предстоящото събитие, се разнесла мълниеносно в селото и из землището. Всеки бягал, грабвал каквото свари и тръгвал. Настанала такава олелия и тревога, че кучетата не лаели, а виели.

Натоварените коли с най-необходимата покъщнина, потеглили за България. Майка ми заедно със свекърва си, която имала още три дребни деца, без да дочакат баща ѝ (граматик Вълчо) и свекър ѝ (гяур Стоян), потеглили с хора от селото, като успели да вземат един шиник брашно, нощвите и под тях седемте пушки на гяур Стоян.

По пътя ги настигнали тревожни вести – мъжкото население в Булгаркьой избито, селото опожарено. Под страх да не бъдат открити от турски аскер, изселническите групи от Кадикьой се движели само нощно време, по пътеките през горите. Движейки се, на утрото на втория ден се озовали в неголяма кория, където се натъкнали на много грозна картина. Гората била пълна с окачени по дърветата люлки с деца кърмачета – с избодени очи от свраки, още живи. Майките кърмачки, под влияние на майчиното чувство, се спуснали към децата да ги накърмят, но по-възрастните от предпазливост от зараза не им разрешили. Под страх да не бъдат открити и застигнати от турците, тоя ден те потеглили и при дневна светлина.

Изгладнели и изтощени, на третия ден стигнали до Станимька (дн. Асеновград). Оттам немил и недраги, голи и боси, те тръгнали като чергари, по бежанската неволя в майка България. Скитали от село на село, връщали ги в Беломорието и отново в България, докато пред 1920 год. се заселили за постоянно и основали днешното село Лозово, Бургаско.”

Разказва Елена Иванова Попова от с. Житарово, Бургаско, родена 1902 година в с. Каваклия, Лозенградско:

Избягахме през 1913 година, когато българската войска отстъпваше. Беше около Петровден. Когато се събудихме сутринта, камбаната биеше на тревога. Майка ми излезе на улицата и уплашена запита “Какво става?”. “Нема защо да питаш – ѝ отговарят – ами отивай, запрягай колата, качвай каквото можеш и тръгвай. Турците идат”. До обяд всички се изтеглиха. Никой не остана в селото. Сюрии овце, кervани от коли, мъже, жени с деца в ръцете и старци потеглихме за България.

Майка ми беше вдовица. Когато баща ми починал, аз съм била на 2 години. Бяхме 5 момичета. Трите ми сестри – Марийка, Милка и Юрия бяха омъжени, а Зюмбила беше на 13-14 години. Мъжът на Юрия беше

войник в турската армия, а тя беше бременна, та и тя беше с нас.

По пътя, кака (Юрия) почна да плаче. Получила родилни болки. Майка ми спря колата, постла една черга на земята и я зави. Помня, че я питах: “Защо плаче кака, да не е болна”, а тя ми отговори: “Болна е я, по пътя намери едно бебе”. И аз колко съм разбирала, че й повярвах.

Роди се детето, избърсаха го, осолеха го, без да го окъпят и пак потеглихме. По пътя щом се счупеше кола, спирахме се, струпвах се мъжете, поправяха я и пак тръгнахме.

Вечерта към 9-10 часа стигнахме и минахме границата. Имахме едно теле, но по пътя го загубихме. Дойдохме в България. С нищо не ни помогнаха. Не ни обърнаха внимание. И ние се пръснахме като пилци без квачка по селата Карабунар, Казъклизе, Равнец, Лозово, Житарово и други села.”

Разказва Христо Калчев от гр. Бургас, по спомени на баба му Мария Погачева от с. Каваклия, Лозенградско:

“Когато бягали за България, баба Мария имала дъщеря на 2 години, на име Стана, която сега живее в с. Равнец, Бургаско. Понеже по пътя детето много плачело, групата с която бягали, за да не ги открият турците, принудили баба ми да остави детето в гората. За щастие, след тях с друга група минал Алекси Димитров, който познал детето и го вземал със себе си. Настигнали майката (баба ми) и й го дал. В България двете семейства, заедно с много други Каваклийци се заселили в с. Равнец. Тук Станка пораснала и станала хубава мома. А дядо Алекси много я харесвал и я вземал за снаха.”

За подобен случай разказва и Злата Георгиева Пеева от гр. Бургас, по спомени на майка си Катя Христов, която тогава била на 12-13 години:

“Когато бягали от Лозенград, през 1913 година по поречието на р. Теке дере, баща й Христо се отбил в страни от пътя по естествена нужда. Намерил едно бебе на 1-2 години, захвърлено в храстите. Детето плачело, а на земята до устата му имало обвито в дюлбенче (парче от забрадка) хляб с бучка захар. Вземал баща й детето и го дал на майка й да го носи и пак продължили. Преминали границата и преди да стигнат до с. Ст. Караджово, настигнали и други хора, които били спрели на бивак за почивка. Тук дядо Христаки огласил, че е намерил дете и помолил, която майка познае детето да си го вземе. Изредили се много майки, което говори, че много деца имало хвърлени по пътя в горите и храсталаците. Намерила се майката и си вземала детето.

От с. Ст. Караджово, майка й и баща й потеглили през Ямбол, където спрели и престояли до една зеленчукова градина при вуйчо й, докато намерили сестрата на баща й в с. Крушевец, Бургаско, където се установили завинаги.”

За произволите на турците и теглото на българите в Тракия, разказва Яни Алексиев от гр. Бургас, роден 1905 г. в гр. Лозенград:

“Баща ми убиха в Триполи 1917 г. като войник в турската армия през Европейската война. Когато го мобилизираха първи път, майка ми го откупи за 55 златни лири. След 9-10 години го мобилизираха втори път и не се върна. В Лозенград преди да го убият във войната в Триполи, баща ми се занимаваше с търговия. Имаше два магазина в махалата “Булгар-доладжа”, три лозя с около 16 декари и една нива от 20 декара.

Турското население, общо взето се отнасяше добре. Но когато заселиха в нашия край (Лозенградско) арнаути, положението на българите се утежни. Особено много се озвериха и турците, след като реокупираха завладяната преди това българска територия от гърците. Много пъти магазините ни бяха ограбвани от турци и арнаути. Помня, когато ограбиха дюкяна ни. Разбиха задната врата, изкъртиха тухлите от салона, качиха се на покрива, махнаха керемидите, отрязаха ламперията (дъските на тавана) и така влязоха в магазина и задигнаха две коли стока.

Още е пред очите ми една картина от долната махала “Св. Атанас”, на която бях очевидец. Една жена, казваше се Гарфальо, след като почина мъжът ѝ, продаде воловете, за да изхрани детето си. Аранутите я проследиха и когато се прибра в къщи я убиха. Момченцето ѝ 13 годишно се опита да скочи от прозореца, но арнаутите го съсякоха с ножове и убиха на място.

Много тегло, много мъки и страдания е преживяло беззащитното българско население в Тракия. Такава е била съдбата на бежанското тракийско население.”

Разказва Илия Инджов:

“Баща ми Кръстю Илиев Инджов и майка ми Димитрина Янкова Терзиева са родени в с. Булгаркьой. Баща ми е бил на 9 години, а майка ми на 12 години, когато са дошли в България. Те ми разказваха, че когато през 1913 година турските войски се върнали, а това било през м. юли (жътвено време), армията обкръжава селото и решава да отмъсти на булгаркьойци затова, че активно са помагали на българската войска през Балканската война. Нареджат на кехаята (селския глашатай) да бие барабана и да съобщи всички мъже да се явят на Буйдиновия мост, където командирът щял да държи реч.

След като се събрал на поляната пред Буйдиновия мост, където е ставало селското хоро, под команда с картечен залп всички (350) мъже са били избити. Успели да се спасят с бягство само 7-8 мъже. След избиването на мъжете, цветущото и богато село Булгаркьой е било

подложено на масов грабеж и опожарено. Че Булгаркьой е било богато село, говори и фактът, че самите турци са го наричали “Алтънкьой”.

Моят дядо, като чул от кехаята, че турската войска призовава мъжете да се явят при Буйдиновия мост съобразил, че това е клопка на турците и се укрil с двете си момчета в дръвника на двора. Когато чул гърмежите, разбрал какво се е случило. Взема семейството си и по най-бързия начин, заедно с други съседи се укриват в гората. Четиридесет дни са се скитали в гората без храна, без дрехи, без подслон.

Изгладнели, мъжете тръгнали да търсят храна. Турски войници обаче, ги откриват и ги подгонват. За да се спасят, те се скриват в една изоставена галерия на мина. Турците дошли до галерията, която е била тъмна и не посмели да влязат. Отправили няколко изстрела вътре в галерията. Отвътре дядо Илия също им отговорил с изстрел от ловджийска пушка. Вбесени турците запълват отвора със снопи и ги запалват.

От гъстия дим, от седемте мъже вътре в галерията, двамата се задушават и умират. През нощта, дядо Илия предложил на останалите живи да излязат от галерията и да бягат в различни посоки, а ако турците евентуално охраняват пещерата и стрелят, той ще ги прикрива с ловджийската пушка, като уточнява и сборното място. По този начин успяват да се измъкнат, а турците остават с убеждението, че са задушени.

Докато се скитали из горите, на два пъти са оставяли леля ми Кица, която е била пеленаче (на няколко месеца), за да не ги издаде с плача си и пак са се връщали да я вземат.

След 40-дневно скитане и преследване, турците успяват да ги изловят и изпратят на заточение в Мала Азия, където са били заточени и останалите заловени българи от Източна Тракия.

От заточените в Мала Азия, двама успели да избягат, да отидат в Цариград и да съобщят на Руския консул, че в Мала Азия има заточени много българи. Това дава повод на Руския консул, да се застъпи за освобождаването и откарването им на пристанището (което не си спомням). Там ги натоварили на руски кораб. Когато излязъл кораба на открито в Черно море, капитанът им предложил да ги откара в Русия. Те обаче, не се съгласили и всички в един глас изразили желание, да ги откатат в България и кораба ги стоварил в гр. Варна.

След като не намерили тук препитание и научили, че Дедеагачко остава в българско, по-голямата част от булгаркьойци изразяват желание и се заселват в Дедеагачко, с. Шехинлар, за да бъдат по-близо и с надеждата, че някой ден ще могат да се върнат в родното си село Булгаркьой. Но уви! Първата световна война ги е принудила да потърсят отново убежище в майка България. Връщат се голи и боси и се заселват на 15 км от Бургас и основават сегашното село Новоселци.”

Разказва Невена Иванова, потомка на бежанци от с. Пишман:

“Баба ми Невена от с. Пишман, на която аз нося името, била снаха на кмета на с. Пишман, който имал двама сина - Димо и Георги. Тя била омъжена за по-големия Димо. Имали три деца – най-голямото Калина на 5 години, а най-малкото Тодор (на осем месеца).

Когато по време на реокупацията на Тракия турците нападнали селото, свекър ѝ като разбрал какво ще става (опасността) заедно със сина си Димо, снаха си (баба ми Невена) и трите ѝ деца избягали от селото и отишли в Булгаркьой, тъй като научили, че Булгаркьой ще остане в българско. С тях бил и братът на баба ми Тодор.

Когато стигнали в Булгаркьой чули, че викат мъжете на поляната до Буйдиновия мост, където командирът на турската войска част искал да им говори. Без да подозират, че може да се случи нещо лошо, отишли и свекър ѝ, и мъжът ѝ, и брат ѝ. Тук те споделили съдбата на 350 мъже от Булгаркьой. Заедно с булгаркьойци били убити и те. Така баба ми Невена (тогава млада жена) останала сама с трите си малки деца в Булгаркьой, без познати и близки.

Когато турците запалили селото и булгаркьойци – жени, деца и останалите живи мъже напускат Булгаркьой и набиват горите, с тях тръгва и тя, заедно с децата си. Преди да стигнат в гората, баба изостанала от групата, решава да се скрие с децата в един кръстец от снопи. Преследвайки ги, един от турците като минава край кръстеца ги забелязал. Дигнал пушката, но преди да стреля забелязал, че шапката ѝ е покрита с жълтици. Това го съблязнило. Вземал той шапката с жълтиците и за да се прикрие от другите, върнал се обратно и им съобщил, че в снопите и в тази посока няма хора. Така тя успява да се спаси. Навлиза с децата в гората и отново търсила български групи, да се присъедини към тях. Колко време се е скитала сама в гората не знае. Но когато намерила една българска група, децата били вече прегладнели, боси и с одрани крака. Дали им малко храна и вързали на краката им по едно парче кожа от одрано диво животно. Поради това, че децата плачели и имало опасност да ги издадат, вечерта когато баба заспала я оставили сама в гората с децата.

Като разбрала, че остава сама в гората и никой не я иска и има опасност да умрат и трите ѝ деца, тя решава да се освободи от осеммесечния Тодор и го оставя в някакъв храст. След 3-дневно скитане из гората с двете деца, объркана тя отново се връща на същото място и намира Тодор прегладнял. Взема го, накърмя го, изкърпва го в близкото дърво и пак продължила да се скита из гората. На другия ден, гладът, умората и страха отново я принуждават да захвърли Тодор. И пак отново го открива (може би под влияние на майчиния инстинкт). Лутайки се из гората с децата, сега тя срещнала едно младо семейство – мъж с жена си и малко момиченце. Жената била в напреднала бременност и

в гората получила родилни болки. Баба ми била по-опитна и ѝ помогнала да роди. Но теглото било голямо и младата жена оставила детето в гората. Тогава баба ми се изкачила на някакво високо място, откъдето се виждал пътя, по който се движели турски войски, успяла да се промъкне и оставила Тодор на шосето с благословията, “макар и в турско, но жив да остане”.

От този момент вече не го е видяла и докато е била жива нищо не е чула за него, освен предсказанията на врачките, че Тодор е жив и в чужда страна.

По-късно, когато турците изловили скитащите се из горите българи, заедно с тях, натоварили и нея с двете деца на руски кораб и ги откарали във Варна. От Варна били изселени в Гюмюрджинско, с. Собашко, а през 1918 година били принудени отново да се върнат в България. Тук, сега те се заселили и основали днешното село Сарафово, Бургаско.”

Разказва Никола Костов по спомени на тъста си (бащата на съпругата му) Стоян Маняров от с. Дерекъой, Лозенградско:

“Бащата на Стоян Маняров се е казвал Илия Маняров, а майка му Катерина. Илия Маняров бил заможен човек. Живеел в центъра на с. Дерекъой. Притежавал дюкян и кафене. Имал 6 деца, от които две момчета и четири момичета. От тях Никола и Ирина били близначета.

Прогонването им, както и на останалите жители от селото през 1913 година станало внезапно. Успели да натоварят на волската кола само най-необходимото. Тогава най-голямото му дете било на 10-12 години, а най-малкото на 2 години.

Когато бягали, на 3-4 км от селото, в гората били посрещнати от турски аскер (войници), които свалили жена му Катерина от колата, а тя била хубава, вързали го него и пред очите му и пред писъка на децата я изнасилват зверски, като се изреждат един след друг, докато тя разкъсана припаднала. Тогава вземат воловете от колата и изчезват. С неимоверни усилия и състрадание на съселяните си, унижен Илия Маняров разпръснал децата по колите на съселяните си и се добрал през нощта в с. Гьоктепе (Звездец).

Физически и душевно покрусена и посрамена пред децата, семейството и съселяните си, баба Катерина, (тогава била на около 30 години) изпаднала в психическа травма слага край на живота си, като се обесила. Така децата останали сирачета, разпръснати немили-недраги по чужди домове. Няколко дни след трагедията на майката, умира от уплаха и простуда и момиченцето-близначе – Ирина.

Впоследствие, когато братчето ѝ – близначе Никола пораснал и се заселил във Варна, при изграждането на собствения му дом поръчва и извайват скулптура с образ на малко момиченце, която да олицетворява сестричката му, станала жертва на геноцида, извършен над българското население от турците през 1913 година. И днес, който мине оттам, може

да я види на улица “Иван Драсов” № 11.

Тъстът ми Стоян Маняров ... тогава на 8 годишна възраст, заедно с баща си от Гюктепе се преселват в село Стоилово, а от Стоилово в Малко Търново, където се установяват на постоянно местожителство. Тук пораснал вече, той се оженил и създал семейство, чиято дъщеря е моята съпруга.

През лятото на 1970 година Никола Костов, заедно със съпругата си, на път за Турция посетили родното село на баща ѝ и по многобройните разкази и спомени, намерили бащината ѝ къща. Тук, те били посрещнати гостоприемно и поканени в къщи, а на изпращане, виждайки сълзите на очите на съпругата му, която държала в ръката си найлонова торбичка, домакинята – туркиня се досетила, като казала “и ние имаме такъв адет”, изкопала пръст в двора, напълнила торбичката ѝ и я подала, за да я сложи на гроба на баща си и дядо си.

Накрая Никола Костов като финал на разговора завърши с думите: “Посетихме и кафенето на дядото на съпругата ми (Илия Маняров), което е запазено и сега се ползва за кафене. Влязохме, пихме кафе и отново изживяхме спомените, разказани от бащата на жена ми”...

И на всичко това някои хора “българи” и то “историци” му казват “османско присъствие” и искат да заличат българската история.

Не! Ние, тракийците, които най-добре знаем за теглото на българите в Тракия, няма да позволим кощунство (гавра) с българската история, с историческата и родова памет на нашите предци.

Длъжни сме да помним и да не забравяме, че в резултат на чужди интереси и домогване на Балканите, на неясна и последователна политика след освобождението ни, за 60 години седем пъти са променяни границите на България. Седем пъти България е рязана и прекроявана.

Днес ние, тракийците сериозно се тревожим да не се повторят събитията от 1913 година, когато Източна Тракия е реокупирана от турската армия, а нашите бащи и майки, дядовци и баби са изгонени от роден дом и бащин имот голи и боси.

НЬОЙСКИЯТ ДОГОВОР

Нерешените проблеми на Балканите след Балканската 1912 г. и Междусъюзническата война 1913 г., изкопават дълбока пропаст и създават предпоставки за напрежение и нови военни стълкновения между балканските народи. Съгласно Лондонския, Букурещкия и Цариградския мирни договори, България отново е разпокъсана, отново са отнети изконни български земи. Националният въпрос отново е превърнат в съдба за България, в кървяща и незаздравяваща рана.

Затова, когато избухва Европейската война на 15.06.1914 година, повод за която е убийството на австро-унгарския престолонаследник в Сараево, с надежда за “реванш” и “национално обединение”, Фердинанд и българското правителство включват България във войната на страната на Германия и Австро-Унгария против Сърбия, на страната на която застават Русия и Съглашението (Франция и Англия). По-късно с намесата на Япония, САЩ и други страни, Общоевропейската война прераства в световна и завършва с поражението на Центристкия блок (Германия и Австро-Унгария).

За България, тази война завършва със загуба и тежки последици.

Българската делегация за приемане условията на Ньойския договор

Съгласно Ньойският мирен договор, подписан на 27 ноември 1919 година в Парижкото предградие Ньой от министър-председателя Александър Стамболийски, влязъл в сила на 9 август 1920 година, от България са отнети Южна Добруджа (върната по-късно през 1939 година), Беломорска Тракия, долината на р. Струмица и Западните покрайнини. По този начин България е лишена от изконни български територии, населени с българско население. Като неразделна част от договора, по искане на Гърция е приложена и т.нар Конвенция за доброволна размяна на малцинствата между двете съседни страни, която впоследствие е използвана от гръцките управляващи среди за насилствено прогонване на българското население от Западна Тракия. Насилствено е прогонено българското население и от Югоизточна Тракия (Турция) и от други български територии, останали под чуждо владение.

Затова, когато се поставя въпроса за подписване на Рамковата Конвенция за “Националните малцинства”, ние (българите) имаме всички основания да не сме съгласни, защото на територията на България няма “национални малцинства”. Обратното, България граничи отвсякъде със себе си, с откъснати от живото ѝ тяло изконни български земи, населявани и населени и сега с българско население.

Ние (тракийците), които най-добре знаем, какво значи поробен народ и бежанска съдба, сме особено чувствителни на тази тема и изразихме нашето становище в Декларация, публикувана във вестник “Тракия” на 12 юли 1997 година и настояваме, правителството да положи максимум усилия за защита и зачитане правата на българите в съседните и други страни.

Съгласно Ньойският мирен договор на България е наложено да заплати и репарации, възлизащи на 2 250 000 000 златни франка, в срок от 37 години, с 2% лихва върху общата сума за първата и 5% за следващите години. До началото на 1939 година, т.е. началото на Втората световна война, когато е прекратен Ньойският мирен договор, България изплаща 65 000 000 златни франка репарации.

Освен тези тегоби, България е задължена, съгласно договора, да предаде на съседните страни (съюзници на съглашенските сили – победителки) – Сърбия, Румъния и Гърция и голям брой добитък (домашни животни) и 250 тона каменни въглища.

Това са последиците от Първата световна война и Ньойския мирен договор за България.

Ньойският договор превръща отново националния въпрос в съдба за България, а Тракия – в кървяща и незаздравяваща рана. Това е един несправедлив договор, наложен ни отново от Великите сили.

АНГОРСКИЯТ ДОГОВОР

След несправедливия Берлински договор от 1878 г., наложен ни от Великите сили, който разпокъсва България, отнема нейни територии и създава многобройни поводи и конфликти за войни, след Ньойския договор от 27 ноември 1919 г., който ни бе наложен пак от Великите сили и който откъсва български земи и изкопава дълбока пропаст между Балканските страни, идва и Ангорският договор.

На 18 октомври 1925 година между България и Турция е подписан договор за приятелство и сътрудничество, известен като Ангорски договор (по старото название на Анкара). Този договор е най-несправедливият, най-унизителният и най-предателският договор за България, подписан от българско правителство.

Предателството на този договор се заключава в това, че след успехите на българската армия, територии извоювани с кръвта на български войни и върнати на България, този път без ничия външна намеса са предадени на Турция. Предадени са земи, които не са нито държавна, нито общинска собственост, а лична собственост, без държавата да има право на това.

По силата на този несправедлив договор, съотношението на имотите на българските бежанци, останали в Източна Тракия (Турция), към имотите на турците изселени от България е както следва:

Къщи – 34 062 срещу 3 607 турски в България;

Ниви и ливади – 1 960 000 (2 милиона) дка срещу 286 000 дка турски в България;

Гори – 216 000 дка срещу 1 225 дка турски в България.

Или пресметнати по курса на долара през 1997 г. българските имоти останали в Източна Тракия възлизат кръгло на 5 милиарда долара. Ако към тях се прибавят и Малоазийските имоти на стойност 481 377 961 долара плюс пропуснатите ползи за времето, когато са били експлоатирани от турците, то имуществените претенции на българските бежанци от Източна Тракия и Мала Азия възлизат на над 10 милиарда долара, срещу една десета турски имоти в България. Толкова, колкото е външният дълг на България.

Въпреки недостатъците и предателския му характер, в Ангорския договор залегнала клауза, съгласно която двете страни се задължават да спазват всички малцинствени права и имуществени разпоредби, като изселниците запазват правата си на собственост и експлоатация на имотите си в съответната страна. Българските изселници от Тракия са лишени обаче от тази възможност. От друга страна турското правителство не беше заинтересовано, не е заинтересовано и днес от спазване на тази клауза, тъй като турските изселници са приключили с продажбата на имотите си в България, докато нашите бежанци са изгонени голи и боси от родните им места и не са допуснати, докато са живи да отидат и да видят бащин дом и имот.

РАВНОСМЕТКАТА ОТ НАЦИОНАЛНО-ОСВОБОДИТЕЛНИТЕ БОРБИ И СЪДБАТА НА ТРАКИЙСКИТЕ БЕЖАНЦИ

1. Според рапорт на Международното бюро на труда, представен на Обществото на народите през 1926 г., общият брой на бежанците в България, придошли от Тракия, Македония, Добруджа и Западните покрайнини, надхвърля 700 000 души и се равнява на 14% от тогавашното нейно население. По данни на Никола Инджов (в. “Тракия”, год. III, бр. 17 от 3 септември 1992 г.) броят им надхвърля един милион. Съгласно Берлинския, Ньойския и Ангорския договори извън границите на държавата ни остават 127 752 кв. км българска територия с 3 500 000 българи, подложени на асимилация. Откъснати са изконни български земи, в които е живяло и живее и сега българско население, за да дойде до положение България да граничи сама със себе си. И всичко това става по волята и активната намеса на т. нар. Велики сили (приложение картата за териториалните граници на България).

В резултат на промяна на териториалните граници, стотици хиляди българи са насилствено прогонени от родните им места, за да намерят приют в майка България.

Особено нерадостна е съдбата на бежанците от Одринска Тракия и Мала Азия.

Намерилите тук приют от Одринско и Мала Азия само в периода 1913-1925 г. са около 221 000, между които 67 796 жени (3 304 вдовици) и 70 320 деца (8 765 сираци), установили се по окръзи и райони както следва: Бургаски – 48 332, Варненски – 11 908, Видински – 1 131, Врачански – 2 104, Великотърновски – 1 411, Кюстендилски – 2 377, Момчилградски – 14 103, Смолянски – 3 290, Петрички – 34 900, Пловдивски – 19 729, Старозагорски – 9 311, София – 35 446, Хасковски – 22 346 и Шуменски – 6 218. Потокът от нови бежанци продължава и през следващите години.

Към 9 юни 1923 г. подалите молби за оземляване са 110 245 малоимотни и безимотни, срещу осигурени 816 520 дка, т.е. по 7,4 дка на човек. При това в много случаи са предлагани неподходящи терени – нискостъблени, гористи и мочурливи местности, особено в Бургаския край, населен основно с тракийски бежанци. От друга страна оземляването на бежанците създава неприязън към тях от местните малоимотни и безимотни селяни. Наложеният репарации, съгласно Ньойския договор довеждат България до катастрофално положение. Държавата няма възможност да подкрепи финансово и материално бежанците. Помощите от държавата възлизат едва по 20 лв. на семейство и то само за първите три години след войната.

Това е обрулената България !

Покъртителни са фактите, изнесени във в. “Тракия”, че до 1920 г. в Айтоска и Карнобатска околии по-голямата част от бежанците пристигнали от Източна Тракия през 1913 г. живеят още в плевници и кошари, в Ямбол 120 бежанци са настанени в срутени яхъри и разни пристройки срещу наем и обработване лозята на собствениците. В с. Сарафово 130 семейства от които 100 от с. Пишман (Малгарско) и 30 от Ениджия (Лозенградско) са настанени в мизерни къщички (колиби), покрити със саз, крайно непригодни за живеене, подложени на глад и мизерия, малария и туберкулоза.

В продължение на 10 години условията, при които са поставени да живеят бежанците покосяват живота на една трета от това население.

Едва в края на двадесетте и началото на тридесетте години, 42 510 бежански семейства получават заем, отпуснат със съгласието на Обществото на народите, с една част от който се построяват т.нар. къщички “шаронки”, на името на големия френски капиталист, финансирал българското правителство срещу неимоверно големи лихви за погасяване на заема. Това довежда до разорение на бежанците – селскостопански производители, оземлени със земя и нова миграция

към градовете, за да намерят мястото си сред най-ниско платените наемници, в условията на незатихваща безработица.

Не са малко и тези, които изпаднали в безизходица решават да се завърнат по родните си места. Завръщането им в бащин дом се оказва мимолетно. В резултат на авантюристичната външна политика на управляващите, те съвсем скоро трябва да изпият за втори път горчивата чаша на бежанската съдба с всичките нейни последици.

ЕТНОДЕМОГРАФСКИТЕ ПРОМЕНИ В ОДРИНСКА ТРАКИЯ

Етнодемографският характер на процесите преди и след Илинденско-Преображенското въстание показват, че въпреки засилената емиграция през Руско-Турските войни 1799-1808, 1828-1829, 1877-1878 г., когато над 70 хиляди души напускат родните места и пределите на България и се заселват в Добруджа, Русия и Влашко, естественото възпроизводство на българското население в Одринско бързо заличава следите от емиграцията.

Статистическите данни за броя на населението само в Одринския вилает от 1878 г. показват, че българите са по-многобройни от всички останали народности взети заедно (Таблица 1).

Каза (Община)	Българи	Мохамедани	Гърци	Други
Одринска	61081	5315	11579	675 албанци
Лозенградска	23093	4097	2850	
Чирменска	9633	2218	1623	
Бабаеска	10202	1359	3416	
Хавсенска	4661	1792	1708	
Казълагачка	11489	1425	-	
Узункюпрыйска	8870	6522	6777	
Мустафашанска	15708	1400	-	
Димотишка	20797	13608	15698	
Визинска	10408	-	5884	
Малгарска	5718	-	4592	
Ференска	15585	-	2170	
Гюмурджинска	9062	-	3695	
Всичко:	206307	37736	60001	

Таблица 1. Брой на населението в Одрински вилает през 1878 година

В районите, където се очаква въстанието да бъде най-масово, съотношението между отделните етнически групи е: в Лозенградска каза българите съставляват 76,9% от цялото население в околията, в Бунархисарска каза – 68,3% и във Визенска – 55%. Това съотношение се променя малко след Освободителната война (1877-1878 г.), но превесът на българите се запазва и през следващите две-три десетилетия. Промените, макар и незначителни, се дължат на изселване на българи от Одринско в пределите на свободна България и на колонизаторската турска политика, която заселва в Одринско много турски изселници от България и Мала Азия.

Въпреки това в 1900 г., само три години преди въстанието, българите са все още преобладаващата част от населението на много кази в Одринския вилает.

Масовото изселване на българското население от Одринска Тракия, започва с погрома на Преображенското въстание, които по данни на Хр. Силянов – от 24 християнски и 14 смесени села в Лозенградско, 16 са изцяло или отчасти опожарени. От 9000 християнски къщи – 1090 изгорени и 1025 души убити. Две трети от населението на пострадалите села напуска родните си места и забягва в България.

В Малкотърновска околия от 3590 къщи турците изгарят 1020 или 20,4%. Броят на убитите е 950, т.е. 5% от цялото християнско население, а 5237 души или 27,4% (повече от една четвърт) избягват в България.

Във Василиковска околия от 10 християнски села изгарят 5, процентът на убитите е 5,7.

Равносметката показва, че от въстаналите 92 български села в Странджа, 40 села са обърнати изцяло в пепелища, 8 наполовина и 18 отчасти изгорени или общо 66 села, които представляват 71% от всички въстанали села.

По данни на бившата Дирекция за настаняване на бежанците до 1912 г. придошлите от Одринска Тракия и настанените по окръзи само в България (без тези, които са се заселили в Добруджа, Русия и Влашко) са 35 059 семейства, със 153 519 души.

Насилственото изселване (масово и единично) продължава и през следващите години, за да се стигне до пълно обезбългаряване на Одринска Тракия и Мала Азия. (Таблица 2)

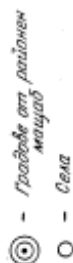
Така че, броят на изгонените от Източна Тракия надхвърля цифрата четиристотин хиляди (406 580). Ако към тях се прибавят и българите, насилствено изгонени от Мала Азия (Анадола) през 1914 г., цифрата е далеч по-голяма. Съгласно доклада на министър-председателя на България до Министерския съвет от 4 януари 1914 г., броят на бежанците, предявили искане да бъдат пренесени с кораби и заселени

Години	Брой семейства	Брой хора
1912	708	3011
1913	19851	88919
1914	3916	17587
1915	860	3759
1916	1368	6723
1917	661	2432
1918	2580	13454
1919	3367	14786
1920	5213	24557
1921	1312	5495
1922	1450	6877
1923	2635	11926
1924	6197	27577
1925	4643	21123
1926	699	3062
1927	114	594
1928	35	154
1929	11	49
1930	-	-
Неизв.	209	982
Общо:	55829	253067

Таблица 2. Изселването на българите от
Одринска Тракия по години

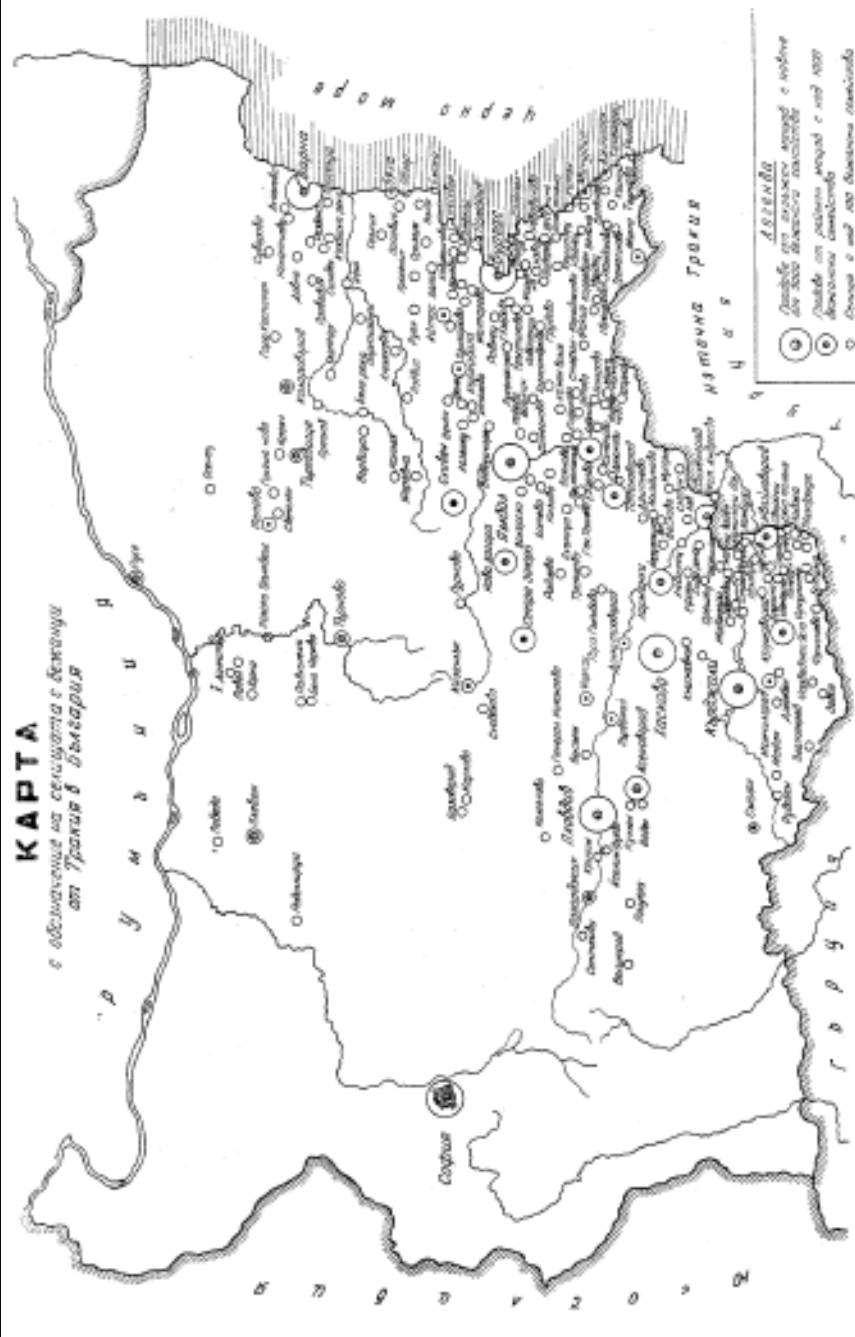
от Мала Азия в майка България е 60 000 души. Димитър Шишманов (кн. “Необикновената история на Малоазийските българи”) смята, че данните са преувеличени и че броят на селата не е бил 30, както се сочи в доклада, а двадесетина, с около 7000 жители. По данни на други автори се сочат 10-12-15 хиляди жители (приложение: схема и карта за произхода и настаняването на бежанците).

Скица
с обозначения на селища -
родни места на децанците
от Тракия и част от Македония

КАРТА

с помощью на смену с помощью
от Третьяков в 1948 году.

ПРОБЛЕМЪТ ЗА ИМУЩЕСТВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ НА ТРАКИЙСКИТЕ БЕЖАНЦИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МИНАЛОТО, НАСТОЯЩЕТО И БЪДЕЩЕТО

За първи път въпросът за имуществените права на българите за имотите им в Турция е поставен в Народното събрание през 1925 год. от депутатите тракийци, начело с Димитър Попниколов (брат на войводата Яни Попниколов – Попов).

След 1991 год. СТДБ прави отново постъпки за уреждане имуществените проблеми на тракийците, като използва клаузата, залегнала в Ангорския договор за ползване на имотите си изселниците и от двете страни.

През 1992 год. е постигнато споразумение между България и Турция за обсъждане на нерешените проблеми между двете страни. Въз основа на това споразумение по времето на Пирински – министър на външните работи е съставена междуведомствена комисия на ранг зам. министри, която комисия провежда само едно протоколно заседание.

От 1992 год. до сега въпросът за имотите на българската страна в Турция многократно е поставян на вниманието на Народното събрание, Министерския съвет, Президентството – по време на посещението в Турция на българския президент Желю Желев, по време на посещението на турския министър-председател Мюсют Илмаз в България, на българския министър-председател Иван Костов в Турция, при посещението на министъра на външните работи на България в Турция. Проведени са срещи от Ц.Р. на СТДБ през м. март 1998 год. с турския посланик в България, с президента и министър-председателя на България, от които е получено уверение, че турската страна е запозната с претенциите на българската страна за имотите ни в Източна Тракия и Мала Азия и че през м. май 1998 год. ще се проведе заседание на междуведомствената комисия. Проведен е и Национален протестен митинг на 21 март 1999 год. в Бургас. Заседание, обаче не се състоя, тъй като турците поставят приоритетно в дневния ред на заседанието, разглеждане имуществените и социални проблеми на изселените от България турци по време на възродителния процес.

Независимо от това, турските проблеми са решени. При посещението на министър-председателя на България Иван Костов в Турция – 1999 година, е постигнато споразумение, с което е удължено двойното гражданство на българските турци, така че, когато искат да могат да посещават България, да престояват колкото си искат и да ползват имотите си. Уредено е да им се изплащат пенсиите на място. Признато е прослуженото им време в България за стаж при оформяне на пенсиите им и други културни спогодби в полза на Турция. Всички наши усилия остават обаче безрезултатни.

Този въпрос за правата на тракийските бежанци, за имотите на тракийските и малоазийски българи, нас тракийците, които най-добре знаем какво значи поробен народ и бежанска съдба, сериозно ни тревожи и ние нямаме намерение да се примирим още повече днес, когато на Балканите отново се разиграва кървава драма, когато отново се прокрадват чужди интереси за достъп и влияние на Балканите, ключова позиция в стратегията, на които заема Турция, когато отново се загърбват и проиграват националните ни интереси, когато се поставя въпроса за изграждане на електроцентрали и пътища на българска земя, когато се приватизират български предприятия и светини, като случая с “Изворът на Белоногата” от турски инвеститори и то от поставени лица с чужди капитали, когато има опасност да станем отново васална на Турция страна.

След изчерпване на всички възможности за решаване имуществените проблеми на Източнотракийските българи на национално равнище – правителство, парламент и президентство, СТДБ се обърна с писмо до председателя на комисията на ЕС и до председателя на комисията по разширяване на ЕС, с предложение да не се приема Турция в Европейския съюз, докато не се уредят имуществените проблеми на българските бежанци от Тракия.

В отговор на писмото от председателя на СТДБ, се получи уверение от председателя на комисията на ЕС, че Европейският съюз няма да вдигне бариерата пред страните кандидатки за членство в ЕС, докато не “достигнат стабилност на институциите, гарантиращи демокрацията, прилагане закона, човешките права, уважение и защита на малцинствата”. Този отговор по същество не решава проблема, не ни удовлетворява и ние нямаме намерение да се примирим с имуществените проблеми на тракийските и малоазийски българи.

Наш дълг е да устояваме националните интереси, да не забравяме, че те стоят над всякакви партийни и лични пристрастия, защото те са временни, а България е вечна и ние нямаме право да забравяме заветите на хилядите синове, паднали за нашата свобода.

ТРАКИЙСКАТА ОРГАНИЗАЦИЯ И НАЦИОНАЛНО-ОСВОБОДИТЕЛНОТО ДВИЖЕНИЕ В ОДРИНСКА ТРАКИЯ

По време на подготовката и провеждането на Илинденско-Преображенското въстание Бургаската организация има за задача и играе важна роля в организирането и изпращането на агитационни и бойни чети за повдигане и поддържане духа на местното население в

Одринско, за изграждане на комитети и “смъртни дружини”, за снабдяване на четите и населението с оръжие и боеприпаси.

След погрома на въстанието, главна задача на четите и задграничното бюро е да се изведат беззащитното бежанско население отвъд границата, в майка България. Тази задача те самоотвержено изпълняват. Над 30 000 бежанци оставят бащин дом и имот и преминават границата.

Тук тракийската организация, в лицето на тракийското дружество “Странджа” и “задграничното бюро” посрещат бежанските колонии и полагат много усилия за настаняването им по села и градове и осигуряване на работа и храна.

След Балканската и злополучната Междусъюзническа война 1913 година, когато се извършва най-страшния геноцид от турския башибозук над беззащитното българско население в Тракия, нова вълна от бежански колонии заливат страната ни. 62 998 души са принудени да напуснат Тракия, голяма част от които се заселват в Бургаски окръг.

По-късно, след Европейската или Първата световна война (по силата на Парижкия мирен договор) до 1926 година в Бургаски окръг прииждат и се заселват нови 713 семейства с 1557 бежанци.

По непълни данни на бившата Дирекция за настаняване на бежанските семейства в България до 1931 година в Бургаски окръг са заселени най-много – 12 155 семейства, от които 9 837 от Източна и 2 318 от Западна Тракия, приютени в 73 населени места, общият брой на които възлиза на над шестдесет хиляди души, две трети от които от Източна Тракия.

В своята история, в зависимост от политическите ситуации и форми на държавно управление, тракийската организация бележи различни степени на възход и упадък.

Въпреки трудностите и репресивните мерки, стигащи и до закриването ѝ през 1934 и 1977 година, коренът на тракийската организация се оказва жилав и дълбоко вкоренен в тракийските ценности и тя устоява и оцелява.

Бургаската организация в своето историческо развитие също преживява трудности и преминава през различни етапи и форми на развитие: Кръжок по родолюбие, Македонско дружество “Пирин планина”, Тракийско емигрантско дружество “Странджа” – клон на Варненското, Македоно-Одринско дружество, Културно благотворително дружество “Тракия”, Културно-просветен клуб “Тракия”, Културно-просветно дружество “Тракия”, Дружество “Тракия” и сега Тракийско дружество “Антим I” (справка “Тракийското движение в Бургас”, Я. Керемидчиев, 1992 г.).

Самостоятелно или обединена с македонската организация, общо взето тракийската организация в Бургас живее пълнокръвен организационен живот, участва активно, играе положителна роля и допринася за организационното и идейно укрепване на емигрантското

движение в Бургас и се утвърждава като “задграничен център” на ВМОРО в Одринска Тракия.

На VII конгрес на Македоно-Одринската емиграция през 1900 г. в София, Георги Минков е избран за член на Върховния комитет и натоварен да отговаря за емиграцията в Одринска Тракия.

По време на Балканската война, тракийското дружество в Бургас подготвя и организира изпращането на доброволчески отряд, начело с Михаил Герджиков – главен войвода от Илинденско-Преображенското въстание, в помощ на III Българска армия, която действа в лозенградското направление (посока: Алан кайрак (дн. Ясна поляна), Василико (дн. Царево), Бунархисар, Виза, Мидия).

През 1912-1913 и 1914-1919 г. поради военновременната обстановка дейността на тракийската организация, както в страната, така и в Бургас е занижена и почти преустановена.

През 1923 г. в Бургас е основано Младежко дружество “Марица” (второто след Варненското – основано през 1922 г.) и Женско културно-благотворително дружество “Екзарх Антим I”.

По инициатива на дружество “Тракия” и младежкото дружество в Бургас на 29 октомври 1925 г. в гр. Бургас е свикан многолюден митинг против Ангорския договор, на който говори председателят на ВИК на тракийските дружества в България Димитър п.Николов.

Нерешените проблеми на тракийската кауза са обсъждани и на свикания IX Редовен Конгрес на Тракийското дружество в гр. Бургас през 1925 година.

Григор Ив. Дяков
Първият председател на
Тракийското дружество в Бургас

Начело на тракийската организация в България винаги са стояли видни и изтъкнати интелектуалци, като Димитър п.Николов, акад. Димитър Михалчев, акад. Константин Петканов, Ламби Данаилов, Никола Спиров, ген. Хариев, ст.н.с. д-р Костадин Карамитрев.

Начело на тракийската организация в Бургас също са стояли опитни и патриотично настроени, предани на българската кауза тракийски дейци, интелектуалци и общественици като Григор Дянков – първия председател на учреденото дружество “Странджа” в гр. Бургас, д-р Христо Георгиев – председател на дружеството 1899-1900, Петър Обрешков – председател 1901-1902, Георги Минков – председател на

възобновеното дружество “Одринска Тракия” 1919 г. и много години зам. председател и председател на дружество “Странджа”, д-р Павел Ношков, Димитър п.Николов, Иван Орманджиев, Георги п.Аянов, Атанас Калфов – писател, Панайот Воденичаров, Димитър Янев – народен представител и председател на дружество “Тракия” 1937-1939 г., Никола Андреев Стоянов – председател 1939-1944 г. и много други.

След 9-ти септември 1944 година, председатели на тракийската организация в Бургас са: Янко Комитов 1945-1975 г., Йордан Янев 1976-1980 г., Петър Попов 1980-1982 г., Веска Даракчиева 1982-1992 г., Янко Керемидчиев 1975-1976 г. и 1992-1993 г. и д-р Стамат Апостолов от 1994 година.

За изграждане и укрепване на тракийската организация в Бургас допринасят и бургаските тракийски интелектуалци Стоян Петков Шивачев, Георги п.Стаматов, Горо Горов, Никола Карагеоргиев.

Днес бургаската тракийска организация бележи значителни успехи в организационно и идейно отношение, с многостранна и значителна по обем дейност.

ЧАСТ ВТОРА

**ВИДНИ
ДЕЙЦИ**

МОМЧИЛ ЮНАК

ПРИМЕР НА МЪЖЕСТВО И ЛЕГЕНДАРЕН ВОЙВОДА

В НАРОДНАТА ПАМЕТ

(XIII в. – 7.07.1345)

Знайно е, че още от ранните години на падането на България под турско робство, са запазени спомени, песни и предания за чувовни юнаци и герои, но за Момчил, тази най-бележита личност в историята на България и Балканите от XIV в. народът е скътал свиден спомен в сърцето си.

Когато през XIV в. балканските народи, в резултат на вътрешни размирици и междудържавни вражди, са поставени под угрозата на своето самостоятелно съществуване от нападенията, грабителските набези и завоевателните стремежи на напирашите от изток Османски орди, Момчил юнак е този, който пръв им се противопоставя.

Момчил е роден в края на XIII или в началото на XIV в. Според някои историци родното му място е с.Факия (Бургаско), твърдейки, че Момчилови потомци са бимбалите – предци на Стефан Караджа. Надделява повече становището, че Момчил е роден в Родопите.

Родителите му са бедни селяни. Сам той прекарва детството си сред дивната природа по върховете и тъмните усои на Родопите.

Родопският край е този, който понася най-тежко нападенията на византийците над българските земи, а по-късно и на турците. Това създава голяма омраза в душата на буйния и непокорен млад Момчил. С организирана от него чета, той отначало напада и български и византийски погранични постове, навлиза в едната и другата територия, напада и отмъщава на враговете на народа. Парите и заграбеното раздава на сънародниците си в околните села. Непрекъснатите преследвания, на които е подложена дружината му от българските феодали, го принуждават да промени този начин на живот, като се прехвърля във Византия и постъпва на служба при византийския император Андроник III Палеолог, бидейки зачислен към военното съсловие, т.нар. стратиати. Това помага на Момчил да овладее добре военното изкуство.

По-късно подгонен и преследван и от българите, и от византийците Момчил намира убежище при Сръбския владетел Стефан Душан.

След избухването на междоусобици във Византия Момчил напуска през 1343 г. сръбския крал Стефан Душан и се озовава при византиеца Йоан Кантакузин, на когото помага да се възкачи на престола.

През лятото на 1343 г. Момчил е назначен за управител на областта Мерлопа (Смоленски окръг). Поемайки управлението в тази родопска област, той успява да създаде една войска от свои сънародници, наброяваща 300 конници и 5000 пешеходци и обявява областта в самостоятелно княжество. Имайки предвид силата на Момчил, византийският император Йоан Кантакузин му дава титлата деспот.

По-късно, предизвикан от разграбването на българския родопски край от гърци и турци, които влизат в съюз помежду си, в началото на 1344 г. Момчил се отмята от византийския император Кантакузин и започва война с войската си като оказва първата организирана съпротива срещу турците.

Първата схватка с турските нашественици става при гр. Абдера (близо до днешен Портолагас), където Момчил нанася жесток удар на турците и разбива турската флотилия, пристигнала с 15 кораба.

Успехите на Момчил въбесяват и турци и византийци. Йоан Кантакузин изпраща многобройна войска, състояща се от византийци и турци. Момчил се изтегля и укрепва в крепостта Периторион – на запад от Портолагос, чакайки сгоден момент за нападение. Войските на Кантакузин, безсилни да се бият, се отдават на плячкосване и грабежи на местното население. Тогава Момчил решава да нанесе решителен удар на враговете. Със своите храбреци, той издебва византийците при Кумотини (гр. Гюмюрджина) и ги разбива.

Йоан Кантакузин отново е принуден да се помири с Момчил, давайки му титлата севастократор, като признава правата му над владяната от него област.

Момчил ясно съзнава, че това е една хитра примамка на Кантакузин, с цел да си отдъхне, да събере сили и да го срази. Затова се заема с укрепване на княжеството, като извършва вътрешна уредба и избира за столица Ксанти, а за главна крепост Периторион (Перитор).

Момчиловото владение в Родопите и Беломорието представлява сериозна заплаха за Кантакузин и неговите турски наемници, които си дават добра сметка, че Момчил пречи на неговите кроежи да завладее българските земи. Освен това позорното му бягство при Кумотини го изпълва с ярост. Турците също не могат да забравят поражението през 1344 г. при Портолагос. Затова след големи приготовления през пролетта на 1345 г. Кантакузин заедно с 20-хилядна турска армия, предвождана от султан Омур, потегля срещу Момчиловите владения.

Момчиловата войска, макар и няколко пъти по малобройна, дава решителен отпор, бори се храбро и мъжествено, отстоява и защитава крепостта от многобройния противник в продължение на няколко месеца. В тази жестока битка през знойното лято на 7 юли 1345 г. загива славният войвода Момчил.

Прекланяйки се пред мъжеството и героизма на Момчил, по запазени сведения, неговият смъртен враг Йоан Кантакузин също рони сълзи и плаче над трупата му, разбирайки какъв юнак е загинал.

Споменът за легендарния Момчил юнак остава да живее в народното съзнание. Народът съхранява спомена за него дълбоко в сърцето си. Със своя неспокоен дух и неизчерпаема енергия, със своята храброст и особено със своята славна смърт, Момчил юнак остава любим герой на българите. Споменът за Момчил като чутен и легендарен войвода е непресъхващ извор на патриотизъм, песни и разкази.

СТЕФАН КАРАДЖА
ПОТОМЪК НА МОМЧИЛ ЮНАК
(11.05.1840 – 31.07.1868 г.)

По записките на предосвободенския и културен деец Балчо Нейков, излезли от печат едва през 1985 г. (15.05.1985 г.) под надслов “Факийското предание”, както по бащина, така и по майчина линия предците на Стефан Караджа са от войнишки родове, които се ползват с привилегии и имат права и задължение да поддържат войници, които по време на война да предоставят на султанската власт. Предводителите, наречени войнишки аги, имат право да носят жълт кафтан и цървени папуци.

В записките си, като проследява родословието на Бинбеловци, Балчо Нейков ни разкрива много непознати за българската общественост данни за Стефан Караджа.

Ценното в записките му е, че той чрез архивни материали, предания и легенди, създава и ни е оставя една богата и разнообразна родова хроника на един прочут, голям и малко срещан род – Бинбеловския и по този начин доказва по безспорен начин потеклото на Стефан Караджа, а именно че той – Стефан Караджа е потомък и издънка на Момчил юнак.

Появяването на Стефан Караджа на историческата сцена не е случайно. То е продължение на ред славни подвизи, които преданието е запазило от дълбоки старини за целия юначен род, на който сам той принадлежи.

Бинбелите, както е споменато и по-горе, принадлежат към стар войнишки род, придошъл, както и основната част от населението на Факия от някогашното село Факия, Кюстендилско. Преди това Факия е малко селце и се нарича Сланик.

Поради стратегическото му разположение, в дефилето на естествено добре защитена клисура, между равноторието и хасекията, важен кръстопът, с будно и непокорно население, защитавано от храбри войнишки родове, далеч в древността Факия израства и се утвърждава като голям за времето си и добре укрепен град, с добре устроени крепости, стратегически околности, друмища и др. обекти, останки и имена на които са запазени и до днес, като: Асенската (Сарпасанската) крепост, Карвасарската, Стражата, Саралъка, Орловица, Петров друм или цар Петров друм и много други. Това става по времето на българския цар Петър I, царувал от 927 до 969 г., син на Симеон I, който повелява на Факия да стане град, свързващ столицата Преслав чрез друм (път) с Цариград.

Тези крепости и местности около Факия служат навремето като яко укрепена погранична точка между България и Византия и обхващат

територия, владяна от факийските войводи от Черно море до Тунджа и от Балканите до Дервишите и Странджа.

Факия, крепост на българщината, още от византийско време е завладяна от турците на Султан Мурад I около 1376 г., след падането на Одрин (1369 г.), но запазва привилегиите си на войнишко село.

Но нека да се върнем отново на темата за родословието на Момчил юнак. Каква е семейната среда, колко братя и сестри има Момчил, не ни е известно. Но в записките на Балчо Нейков, в народната памет, преданията и песните, запазени от онова време, по безспорен начин се установява, че Момчил е имал сестра на име Стоянка, която как е попаднала във Факия и е свързала съдбата си с Бинбеловския род, не ни е известно, но че тя Стоянка е майка на тримата братя Белени – Вълко, Нико и Пейчо, и че Белените, наречени по-късно Бинбеловци са от потеклото на Момчил юнак, чийто потомък по майчина линия е Стефан Караджа, най-добре се потвърждава от народната песен, изпята на Балчо Нейков от майката на Стефан Караджа Каля Тюрюдю Маринчева Тодорица на 30 юни 1847 г. в с. Потур, Добруджа. Ето и текста на песента:

*Стоянка из двори ходеше,
дребни си сълзи ронеше
и си Дафинки думаше:
“Дафинко, снахо хубава,
чу ли, Дафинке, разбра ли?
Момчила турци хванали,
хванали, дор го заклали,
от радост всички плакали,
а гърци му хоро тропали”.*
*Дафинка дума на Вълко:
“Вълко ле първно, пръвнино,
чу ли Вълко ле, разбра ли?
Вуйча ти турци хванали,
хванали, дор го заклали,
от радост всички плакали,
а гърци хоро тропали.”*
*Дорде си Дафинка продума,
продума още издума,
ето го Пейчо и Нико,
Вълкови братя еднаци,
еднаци братя, близнаци,
пред три дружини стояха
и си Дафинка думаха:
“Буле ле, буле Дафинке,
остави думи вуйчови
и грабни златни ключове,*

*отвори ракли писани.
Извади, буле, извади,
до три ми рути копрински,
до четири сабли добрински.”*
.....

От песента се вижда, че Момчил е вуйчо на тримата братя Белени: Вълко, Пейчо и Нико, които като чуват за убийството на вуйка си Момчила, натъкмяват три дружини, на всекиго по една и искат двамата (Пейчо и Нико) от буля си Дафинка (Вълковица) три рути (платна) копринени и четири сабли добрински. По нататък в песента се разказва, че Дафинка изважда платната и ушива на всяка дружина по един маждрак, вместо байрак и подава едната сабя на мъжа си и по една на двамата си девери, а с четвъртата сама се препасва, тръгвайки след дружините.

По време на битките Дафинка насърчава войниците и превързва раните на падналите юнаци. В преданието се казва още, че *“тия юначни дружини знаели как да си отвърнат и на турци, и на гърци за пролятата Момчилова кръв”*.

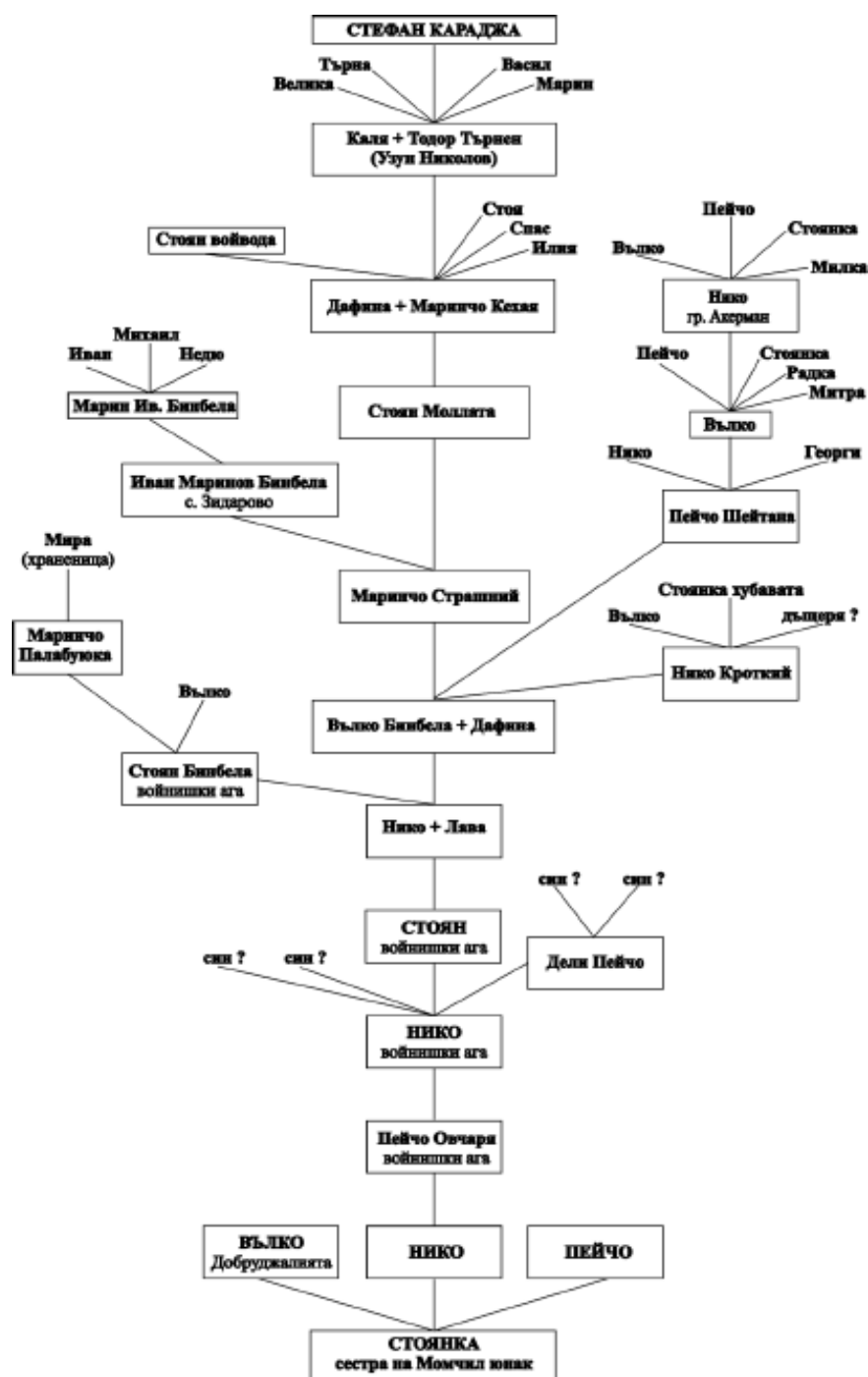
Събитията се развиват около 1345 г. и са свързани с османската експанзия в българските земи.

Ако се проследи родословието на Бинбеловския род ще се установи, че от него (от този род) произлизат много войнишки аги и войводи, защитници на българщината в този край, през годините на падането на България под турско робство и през размирното кърджалийско време.

След тримата братя войводи (Вълко, Нико и Пейчо) на историческата сцена се появява Пейчо Овчаря (наричали са го Овчаря, понеже притежавал големи стада овце). За него в преданието се разказва, че след като укрива и спасява Султанския син Селим от гнева на Султана при опит да извърши преврат срещу баща си и да му вземе престола, Селим, когато става Султан му се отплаща, като му подарява голям калпак и чанта, като отличителни белези и го удостоява с награда – званието войнишки ага. Това е по времето на борбите в Османската империя между Баязид II и сина му Селим (1512-1520 г.)

След Пейчо Овчаря, който доживява до дълбоки старини, за наследяването на званието войнишки ага, калпака и чантата от преките му наследници, липсват сведения в родовата памет, но установено е, че с това звание и наградите е удостоен един от неговите правнуци на име Нико, когото околните белевренски турци ненавиждат и убиват двама от синовете му. От мъка по тяхната кончина, наскоро умира и Нико.

По нататък званието войнишки ага се предава на Никовия син Стоян, наречен Стоян Чанталията, който като войнишки ага взема участие с войниците си в обсадата на Виена през 1683 г. и там е убит.

Другият син на Нико, брата на Стоян, когото турците наричат Дели Пейчо, събира дружина и като се обявява за войвода, създава много неприятности на турците. Напада, убива и отмъщава, заради безчинствата им.

След смъртта на Стоян Чанталията, чантата и калпакът Султан Селимови, са поверени на Стояновия внук, също Стоян Ников, а неговият брат Вълко става ага на няколко крепости край цар Петровия друм. Вълко и Стоян поддържат тесни връзки с хайдушки чети, каквито се появяват тогава в този район и като се обявяват за господари в Равна гора и Хасекията се оказват по-върли врагове на турците и от Дели Пейчо. Турците пропищяват от тях и започват да ги наричат не Белени, а Бинбели, което на турски означава “хиляда бели”.

Не по-малко опасен и заклет враг на турците се оказва и следващият войнишки ага, синът на Стоян Бинбела – Маринчо Палабуюка. Едър, снажен и безстрашен, той всява страх и респект у противниците. Никой не смее да излезе срещу него. Умира премазан от злонрав бик, излязъл насреща му на сватба в с. Тагарево (дн. Вълчаново).

След Маринчо Палабуюка, който е бездетен, калпакът и чантата са наследени от братовчеда му Маринчо Вълков Страшний – едър, снажен и красив, с големи очи и вежди, който като войнишки ага предвожда Шведския крал Карл XII, спасен от руски плен след победата на Петър Велики при Полтава. На път за Димотика и Бяло море, Карл XII преминава през Факия и гостува на Бинбелите, а Маринчо Страшний е награден от него със златна лента.

*“Маринчо Бинбелов - Страшнийт”
гравюра на дърво от Васил Захариев, 1935 г.*

Носител на калпака и чантата, войнишки ага след Маринчо Страшний става Пейчо Шейтана – брат на Маринчо Страшний. Той

заедно с Джибриловци, Палезовци и Згуровци ликвидират много банди, които безчинстват в Равна гора и Хасекията.

В Бинбеловия род има и юначни жени. Една от тях е Стоянка – дъщеря на Нико Кроткий. Тя освен, че е много хубава, поради което я наричат “Хубава Стоянка”, е и много смела и юначна. Язди на кон и често участва в ликвидирането на турски банди. При едно нападение над Каракютишкия заимин Али ага, в което участва заедно с чичо си Пейчо Шейтана, е ранена и в скоро време умира от раните си.

Особено много се изострят отношенията и се утежнява положението на българите в Странджа в края на XVIII и началото на XIX в., по време на Руско-Турската война (1768-1774 г.), която събужда отново надеждите за избавление на българското население от Османската империя.

В същото време, феодалните размирици в Османската империя се изострят. Осман Пазвантоглу отцепва Видинска област и се обявява за независим владетел. С наемна войска от Кърджали, той воюва с армиите на Султана и извършва опустошителни грабителски походи в Северна и Южна България.

Като независими се обявяват и оказват да се подчинят на султанската власт и редица други турски феодали и кърджалийски главатари. Един от тях е Юмер Дразу, който се обявява за полунезависим спашия на Караевренската държава.

В същото това време за потушаване на размириците в Равна гора (в района на Сакар балкан и манастирите Голям и Малък Манастир, Елховско), са докарани и заселени кърджалии и черкези, предвождани от Кара Феиз, които най-жестоко и безмилостно грабят, безчестят и убиват българското население.

Родолюбивите и будни българи обаче, не се примиряват със съдбата си. Появяват се хайдушки чети, които мъстят за загубени имоти и поругана чест и поддържат духа и вярата на българското население в този край.

Не остават настрана и юначните Бинбеловци. Тогава начело на Бинбеловския род застава Вълко Бинбела, синът на Пейчо Немирний (Шейтана).

Наскоро след смъртта на баща си, Вълко се изселва в Ченгене скеле, близо до Бургас. Подбуден, обаче от мисълта за разложението на Турската империя, у него се поражда идеята за организиране на нещо по-голямо, като въстание. Взема със себе си Маринчо Кехая Згурев от с. Алагюн (дн. Богданово), мъжът на Дафинка (Дафна), единствената дъщеря на негов първи братовчед Стоян Бинбела Моллата и отиват в с.Ичме (дн. Ст.Караджово). Там те получават подкрепата на дядо Никола Узунов (също от знатен войнишки род) и синовете му. Обсъждат обстановката и се уговарят да привлекат на своя страна Индже Стоян – един от кърджалийските главатари. Инджето скланя и го избират за войвода, а Кара Кольо и Добри войвода за негови помощници.

Заедно с Инджето, Вълко и останалите съзаклятници решават да противопоставят кърджалиите на караевренците, да смразят чрез интриги Кара Феиз с Юмер Дразу.

По идея на Вълко Бинбела, със знанието и съгласието на Индже войвода, Кара Кольо и Маню войвода, отвличат и убиват петима султани, близки роднини на Юмер Дразу. Вината за убийството на султаните хвърлят върху Кара Феиз.

По-късно са убити двама субаши, близки на Кара Феиз и хвърлени в шанцовете на стари крепости между Факия и Коджабук, във владението на Юмер Дразу.

Тези случаи обтягат отношенията между Кара Феиз и Юмер Дразу. Подбуждан от Индже войвода, Кара Феиз обсажда Караевренската кула и обявява война на Юмер Дразу. В боя за превземането ѝ падат много жертви и от двете страни, докато най-послед кулата е подпалена заедно с богатствата, струпани в нея. Изгарят и хората, между които и Юмер Дразу, жена му и дъщерите му.

Тази битка е оценена от съветника на Юмер Дразу (гъркът Тодор Язаджия) и от самия Юмер Дразу, в писмо, което успяват да изпратят по време на обсадата до Цариград за помощ, като чисто българско народно въстание.

След битката между Кара Феиз и Юмер Дразу, четата на Инджето преустановява дейността си. За съдбата на самия Индже има две версии – едната е, че е убит в с. Индже войвода, Бургаско, а другата, по вероятната е, че преминава в Молдава, където постъпва в гвардията на Молдавските князе и загива в сражение с турците край гр. Скулени на р. Прут на 17 юни 1821 г. по време на заверата.

След тези събития положението на българското население в този край и най-вече в равноторието, става непоносимо и много българи се изселват в Добруджа, Молдова и Бесарабия.

По-късно след Руско-Турската война (1828-1829 г.) през 1830 г., нова вълна от българи напускат пределите на България и се заселват в Русия, Влашко и Молдава. Заедно с тях се изселва и Вълко Пейчев Бинбела, който умира през 1831 г. в с. Кайраклия, Бесарабия.

Семейството на Тодор Търнен (внук на Никола Узунов) и Каля Маринчева Тодорица (майка на Стефан Караджа и дъщеря на Дафина Тюрюдица – дъщеря на Стоян Бинбела Моллата) напускат с. Ичме (дн. Стефан Караджово) през 1844 г. като отначало се заселват в Делиормана, а през 1847 г. се преселват в Северна Добруджа в с. Долно Чамурлий, Бабадагско.

Стефан Караджа е роден на 11 май 1840 г. в с. Ичме (дн. Ст.Караджово). За него Балчо Нейков разказва (“Факийското предание”, изд. “Български писател”, С. 1985 г.), че още от малък е много буен. На 5-годишна възраст, на гости в с. Ичме, влиза в кладенец дълбок 7-8 метра да пие вода. Близките му от рода на Никола Узуновци казвали, че по глас ще прилича на прадядо си Никола Узунов, а майка му казвала:

“Наш Стефан ще се метне на вуйка си, на самия Стоян войвода и на майчините ми братовчеди Бинбеловците. И ако е жив, хората ще се гордеят с него, а ние ще плачем от него; или ние, ако плачем от него, хората ще плачат за него”. Още от малък се зарича, че ще стане войвода и ще коли турци и гърци. Биел и по-големите от него съседски деца, поради което майките им били проревали и викали “аман” от него.

За жизнения път и подвизите на легендарния Стефан Караджа е писано много и има запазени много легенди и предания. Физически силен, здрав и буден, смел и безстрашен, непримирим срещу народните неволи, той преминава през легията на Раковски (1862 г.), където оставя незабравими спомени у другарите си със своята смелост и съобразителност. През 1864 г. Стефан Караджа завинаги напуска Тулча и заминава за Влашко. Там се запознава с другия легендарен войвода Хаджи Димитър и до смъртта си остава негов верен другар и съратник.

Стефан Караджа

Организирант заедно чети през 1864, 1865, 1866 година, преминават в България, бродят по Балкана, повдигат духа и поддържат вярата на народа.

През 1868 г. Стефан Караджа и Хаджи Димитър, сформират нова чета от 128 души, която вечерта на 6 юли преминава Дунава с каик и рано сутринта на 7 юли слиза на българския бряг в местността “Янково гърло”, до с. Вадим, Свищовско. По обяд четниците са посрещнати тържествено в с. Саръ Яр (дн. Хаджи Димитрово). След обяд, на път към Балкана, четата е нападната от 1000 души башибозук от съседните села. В района на Караисенските лозя се води първото сражение. Дадени са първите жертви – двама убити и пет ранени от българска страна.

Втората битка се води на 8 юли в Карапановата кория срещу 2000-ен противник. Дадени са нови жертви: 5 убити и двама заловени живи и по-късно обесени. Тук Караджата получава и първата си рана в ръката.

Третото сражение се води на 9 юли в местността “Дълги дол”, близо до Вишов град срещу 3000-ен противник. За първи път двете чети, се разделят и действат като самостоятелни бойни единици. Води се ръкопашен бой. Сражението е много жестоко. Дадени са много жертви. Четниците намаляват на 85 души. Караджата получава втора рана.

Четвъртото сражение е в местността “Канлъдере”, срещу четири хиляден противник. Четата е обградена и започва най-жестокото сражение. За него Ангел Обретенов разказва: “Момчетата от нашето отделение начело с Караджата, се хвърлиха между редовете на турските солдати и боят почна гърди с гърди... Увлечен и със седем рани, войводата падна в плен”. Дадени са повече от 30 убити и ранени.

След фаталната четвърта битка, останалите 58 четници, начело с Хаджи Димитър, продължават похода си към “Агликина поляна”, преследвани от турска потеря. През нощта 14 души от четата се загубват.

На 18 юли сутринта четниците стигат на Бузлуджа, където обкръжени от редовна войска и башибозук, водят неравен бой, при който се спасяват само 4 четници: Хр. Македонски, Пенчо Стоянов, Илия Николов и Васил Рахнев. Всички останали, начело с войводата Хаджи Димитър са избити.

Другите 14 души, загубени през нощта скитат по Балкана от 17 до 29 юли, стигат до “Агликина поляна”, влизат в сражение с потерята, като 4-ма падат убити. Преследвани от потерята, на 3 август са открити в една запустяла мелница, където един от четниците е убит, а останалите девет пленени, съдени и изпратени на вечна каторга и заточение в крепостта Сен Жар Д’Акр – Мала Азия. След освобождението на България, по молба на Тонка Обретенова до княз Дондуков, с негово застъпничество, през 1879 г. заточениците са освободени.

Със седем рани и счупено коляно, заедно с другите пленени четници, Стефан Караджа е отведен отначало в търновския, а след това в русенския затвор, където е изправен на съд и осъден на смърт, чрез обесване. Преди да бъде окачен на бесилката, на 31 юли 1868 г., Караджата умира в затвора, за да остане завинаги в паметта на признателните български потомци, като пример на себеотрицание и саможертва.

ЯНИ РОДОДАРОВИЧ

**БЕЛЕЖИТ ИНТЕЛЕКТУАЛЕЦ И ВИДЕН ОБЩЕСТВЕН ДЕЕЦ
В ОДРИНСКА ТРАКИЯ
(1840 - 09.1877 г.)**

С падането на България под турско робство настъпва най-тежкият и кървав период в историята на българския народ. Тежки и съдбовни дни преживява българското население и в Тракия.

Въпреки насилията и жестокостите, българският народ не прекланя глава, не се примирява със съдбата си и нито за миг не се отказва и не престава да се бори за извоюване на своята национална независимост. Българите в Тракия също не скланят глава пред поробителите.

Особено голяма роля за разрастване и идейното издигане на национално-освободителното движение в Тракия, изиграват възраждането на българската национална просвета и борбата за духовна и национална независимост.

Идеите на Левски за “Чиста и свята Република”, стигат и до Източна Тракия.

През пролетта на 1871 г., хайдук Вълкан, родом от Лозенград, познат на Левски още от времето, когато е в четата на Желю Войвода, а Левски байрактар при Панайот Хитов, посреща Апостола и Ангел Кънчев и им организира среща с доверени хора в лозето си. На тази среща присъстват Яни Рододарович- учител от Лозенград, Яни Бъчваров- дядо на бъдещия лозенградски войвода Яни Попов, Пехливан Коля, Амза Иван и други. Там под черешата в лозето, след изясняване целите и задачите на революционно-освободителната борба, Левски кръстосва револвер и кама и заклева първите съзаклятници, основавайки местен революционен комитет.

След посещението на Левски в Тракия, посятото семе намира добра почва, расте и дава богати плодове. Основават се местни революционни комитети, множат се съзаклятниците, въоръжават се и се готвят за всенародно въстание.

Един от видните дейци и душата на революционната организация в Одринския вилает е Яни Рододарович.

Бащата на Яни Рододарович – Димо, чийто бащино име не знаем, е родом от с. Коево, Лозенградско, а майка му Дона от с. Коджа тарла, дъщеря на дядо Янаки и баба Гергина от рода на Делибалтовци.

Дона Янакиева, майката на Яни, е от бедни родители и с много деца. По тази причина харизват малката Дона на някой си бездетен грък- Кърклиясия, по прякор Кокиното.

Баба Дона или както я наричат “тета Дона” е будна и родолюбива българка. Ползва се с почит и уважение. За нея Иван Попов казва: “И до ден днешен се чудя: момиченце на 10-12 години, излязло от шумата на Коджа тарла, расло и порасло в гръцка среда, гдето българска дума не чува, а толкова пламенно българско родолюбие.”

За баба Дона, майката на Яни Рододарович, Иван Попов пише:

“...Баба Дона беше голяма българка... природно умна жена... и страстна политиканка... Нямахме национална разпрания с гърците, в която “тета Дона” да не вземе участие. Често отиваше в харемлъците на знатни турци да пледира българската кауза... Тя беше жена всеобщо уважавана, познати и непознати, сродници и не сродници, всички ѝ казваха “тета Дона”.

Яни Рододарович е роден през 1839-1840 г. Има двама братя и две сестри. Първоначално учи в гръцко училище. По-късно по препоръка на Антим I е приет и учи в Цариград в българско училище. След това постъпва във военномедицинско училище в Цариград, където учи за хекемин (лекар), което не завършва поради заболяване и се връща в

Лозенград. За времето си Рододарович е един от най-интелигентните хора в този край. Владее перфектно, говоримо и литературно български, гръцки и турски, а френски говоримо.

Като личност Яни се очертава с големи духовни дарби, изумителна самопожертвувателност и дълбок национален патриотизъм.

На обществената сцена Яни Рододарович излиза след Кримската война (1870 г.) като представител на българските идеали – борец против гръцкото духовенство за църковни свободи и против султанската власт за национално освобождение на поробеното тракийско население. В името на този идеал, Рододарович води много борби и полага неимоверни усилия за изграждане и откриване на български църкви и български училища. Сам участва и пее в църквата на Лозенград по време на богослужения. Открива книжарница, доставя, разнася и продава учебници и книги на български език за обучение, просвещение и издигане на националното самосъзнание. Живее с традициите и мъките на своя народ. Помага на бедните, учи безплатно децата им, откъдето получава и прозвището си “Рододарович”, което означава нещо като “дарование”.

“Рододарович, роден за обществен деец, с широк политически кръгозор, – четем в спомените на Иван Попов – често кореспондираше с Тодор Шишманов – главен учител в Сливенското I класно училище, с Добри Чинтулов, Сава Доброплодни и други учители и просветители в България. При него идваха и с него се срещаха и разговаряха първите хора от Лозенград. Неговата къща се беше превърнала в своего рода парламент, в който в неделни дни заседаваха първите хора от Лозенград.

Пред високия нравствен авторитет на Рододарович се прекланяха не само българи, но и гърци и турци... В същото време непримирими към Рододарович бяха гръцкото духовенство, гръцките богаташи... гръцките даскали. Тия три съсловия правеха страшни интриги против Рододаровича. Често донасяха го пред турското правителство, че подготвял българското население на въоръжено въстание против турската държава.

По донесение, клевета и лично отмъщение на три пъти Яни го арестуваха, на три пъти лежи в кауза в Одрин, без да го съдят. Няма и за какво да го съдят, немат доказателства. Арестуват го първия път по Старозагорското въстание... всичките му книги ги пренесоха в конака... нахвърлени като боклук” – пише Иван Попов.

“След 3 месеца, като не можаха да установят доказателства за съучастие на Рододарович в Старозагорското въстание, той беше освободен и оставен под полицейски надзор. Рододарович усеещаше, че почвата под краката му тлее, че турската власт се е заклела да го погуби и той можеше да се спаси, но считаше за голямо безчестие да напусне народа си в дни на върховно изпитание и да бяга по чужди земи.

Вестта за обявяване на Руско-Турската (освободителна) война беше посрещната с възторг и неописуема радост сред българското население. Турците обаче бяха изгубили душевното си равновесие и страшно се озлобиха против българите. Яни Рододарович беше отново арестуван и от Лозенград закаран в Одрин. По това време от Лозенград маса свят изпотрошиха и изпратиха на заточение в Арабия. Само от едно нищо и никакво село Казъл Индже – пише Иван Попов-биваха обесени 108 души, селяни неграмотни.”

Една сутрин рано през месец септември 1877 г., Рододарович е изкаран от затвора и обесен. Как, за какво и при какви обстоятелства се случва това, не се знае.

Така завършва своя жизнен път големият интелектуалец и виден Лозенградски революционер Яни Рододарович.

Яни Рододарович загива още млад и не оставя поколение. За рода на Рододарович по бащина линия няма данни.

За рода на майка му, за Делибалтовския род, данните също са оскъдни, въпреки че тази фамилия Делибалтовци е доста популярна.

Днес, прекланяйки се пред подвига на жертвите, дадени пред “олтара на отечеството” в тия жестоки и непосилни времена, не бива да се забравя трагичното и героично минало на беззащитното тракийско население. Длъжни сме да знаем и да помним, да съхраним родовата и историческа памет на дедите ни. Защото един народ, който няма история- не е народ. Едно поколение, което не познава своята история, е обречено на загиване.

КАПИТАН ПЕТКО ВОЙВОДА

**НАЙ-ПОПУЛЯРНИЯТ И ВЪЗПЯТ В НАРОДНОТО ТВОРЧЕСТВО
БУНТОВНИК, РЕВОЛЮЦИОНЕР И ВОЙВОДА
(18.12.1844 – 7.02.1900 г.)**

Една от най-ярките личности в историята на национално-освободителното движение в Тракия, най-популярният тракийски бунтовник, революционер и войвода, за когото народът е запазил незаличими спомени и възпял в песните и легендите, е Капитан Петко Войвода, роден в китното и будно родопско село Доганхисар на 18 декември 1844 година.

Станал хайдутин едва седемнадесет годишен, той още 17 години посвещава на освобождението на Тракия.

Възторжен борец за народна свобода, прославен защитник на всички страдащи от гнета и беззаконията на поробителя. Неговите борби са посветени на всички, които населяват Тракия – българи, гърци,

Капитан Петко Войвода

турци, арменци, евреи. Затова в неговите чети има и българи, и гърци, и арменци.

Природно надарен, с голям ум, здрав разсъдък и силна памет, пребродил цяла Тракия и Македония, бил в Гърция, Крит, Италия и Франция, Египет и Русия, той придобива широки познания и миروглед.

Срещал се е и е вземал участие в гвардията на прославения италиански революционер Гарибалди, който оценява високо качествата му на революционер и го е поставя начело на 30 души гарибалдийци.

Обогатен от опыта на гръцкото и италианско революционно движение, у Капитан Петко Войвода назрява идеята за нещо по-голямо, за обща борба на поробените народи в Турската империя.

Като участник в гръцкото освободително движение, заедно с гръцки патриоти издават апел на гръцки и български, в който канят поробените балкански народи да се вдигнат на обща борба срещу турската тирания. Той с готовност са отзовава на поканата на гръцкия революционен комитет в Атина да се бори за свободата и на гръцкия народ. С чета гарибалдийци геройски се сражава за свободата на гръцкия народ в критското въстание през 1868 година. Тук за първи път му е присвоено званието “Капитан”.

Забележителни са взаимоотношенията на Капитан Петко Войвода с руските войски, с руското командване през Освободителната война. През 1877-1878 г. още преди идването на руските войски, част от Западна Тракия е под контрола на Капитан Петко Войвода. Тук той установява временно управление в очакване на русите с център Мароня. По-късно след установяване на руската администрация в Одрин, Капитан Петко Войвода продължава да оказва и подпомага руските войски и руската администрация за ликвидиране на остатъците на турските войскове части и башибозушките банди под командването на Сенклер.

А кой е Сенклер? Англичанин по народност, който по време на Руско-Турската освободителна война постъпва на служба в турската армия, където го произвеждат в чин паша, известен под името Сенклер паша. Този същият Сенклер, организира и ръководи метежа срещу мюсюлманското население в Родопите, начело на четири хилядна башибозушка банда, която извършва най-големите жестокости над българското население през 1877-1878 година в Родопите и Беломорска Тракия.

Четата на Капитан Петко Войвода води много сражения със сенклеристите, които безчинстват- грабят, изнудват, убиват и опожаряват селата в Родопите. (Такива сражения са водени на 18 август 1878 г. при Ешекулак; на 30 август при Момина вода, близо до Имаретдере; на 8 септември при Карамандере). С 200-300 четници Капитан Петко Войвода успява да разбие и да отхвърли извън демаркационната линия четири хилядната башибозушка банда на Сенклер и да запази територията, определена от Берлинския договор в дълбочина от 56 км до идването на руските войски. Така четата на Капитан Петко Войвода осуетява намеренията на сенклеристите да присъединят тези земи към Турция.

Подвизите на Капитан Петко Войвода са свързани и с много села и райони в Гюмюрджинско и Дедеагачко (Доганхисар, Малък Дервент, Голям Дервент). Интерес в това отношение представлява последната битка на войводата в с. Пелевун, увековечена в сериала, по сценарий на Николай Хайтов и с участието на Васил Михайлов в главната роля.

Събитието започва с това, че на 15 май 1878 г. в руското комендантство в Одрин неколцина селяни гърци от Пелевун се жалват на коменданта, че башибозуците от бандата на Сенклер се канят да нахлуят в селото, да го разграбят и опустошат. Комендантът е готов да се притече на помощ, но селото е извън руската зона, зад демаркационната линия, където руската войска не може да отиде. Само една личност може да спаси селото и населението му. И руският комендант възлага тази благородна мисия на Капитан Петко Войвода, който само с двама свои четници, четирима казаци и трима доброволци- гърци извършва чудо. С ум и героизъм, нещастните пелевунци са спасени, изведени от селото към руската зона. Двеста башибозуци падат убити, двеста трупа лежат на полесражението.

Заради голямата си храброст и заслуги към руските войски, Петко войвода е приет лично от главнокомандващия руската армия и награден с високо бойно отличие. Заедно с генерал Скобелев заминава за Москва, където е представен на руския император, който го удостоява за втори път с високото звание – Капитан на руската армия. Това призвание е не само за героичните му подвизи, но и за прозорливостта му, че руско-българското приятелство е неоценимо богатство.

Голяма е ролята и значимостта на Капитан Петко Войвода и за тракийското движение и за тракийската организация. На 12 май 1896 г. по инициатива на Капитан Петко Войвода и други родолюбиви българи в град Варна се основава тракийско (Одринско) емигрантско дружество “Странджа”, което поставя началото на обединението на българските бежанци от Тракия, ратуващо за целокупна България.

Пак по инициатива на Капитан Петко Войвода, Петър Драгулев и Георги Минков на 19 февруари 1897 г. в Минковия хан в град Бургас се провежда Учредителен конгрес на дружество “Тракия”. На Конгреса се приема призив и Устав, в който се определят целите на дружеството.

Оценейки заслугите и приноса му за Национално-освободителното движение в Одринска Тракия, признателните тракийци с активното дарителство на хиляди българи-патриоти, са сътворили за Капитан Петко Войвода може би най-много паметни знаци – паметници в цял ръст, бюст-паметници, барелефи, паметни плочи и други (22 на брой), от които най-величествени са паметниците в Хасково, София, Варна, Крумовград, Стара Загора, Пелевун, Маджарово, Кърджали, Момчиловград, паметника в с. Капитан Петково (Омуртагско), изграден включително и със средства от местното турско население.

За увековечаване образа на Капитан Петко Войвода, неговият многолик и бурен живот, беше създаден многосерийният филм по сценарий на Николай Хайтов, с участието и изпълнение ролята на Войводата от големия български артист Васил Михайлов.

Този филм, както и паметните знаци ще останат в паметта на миналите, сегашни и бъдни поколения, за да напомнят за трагичното и героично минало на българското тракийско население и за делото и подвига на легендарния български войвода – Капитан Петко Войвода.

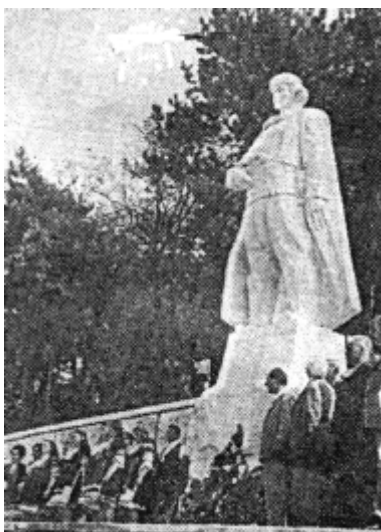
Капитан Петко Войвода е безспорно крупна историческа личност. Извисил се до най-възвишените идеали – свобода, братство и равенство, следовник на великите апостоли на Българската свобода – Левски, Ботев, Бенковски, Каблешков, Захари Стоянов, Тракийският войвода не жали сили, бори се за освобождението на поробените си братя, води борба срещу диктаторския режим на Стефан Стамболов и умира като мъченик.

*Паметник в Хасково
Скулптор - Стою Тодоров
Открит през 1955 г.*

*Паметник във Варна
Скулптор - Соловев Ленкова
Открит на 14 юни 1959 г.*

*Паметник на Капитан Петко
Войвода в Крумовград
Скулптор - Петър Димитров
Открит през 1975 г.*

*Паметник на Капитан Петко
Войвода в Пелевун
Скулптор - Иван Иванов
Открит през 1980 г.*

*Паметник в София
Скулптор - Стою Тодоров
Архитект - Мария Милева
Открит на 30 май 1995 г.*

*Паметник в Стара Загора
Скулптори - проф. В. Старчев
и Камен Старчев
Архитект - П. Киряков*

*Паметник на войводата
в с. Капитан Петко, община Венец
Открит на 15 декември 1994 г.*

*Паметник в Кърджали
Скулптор - Вълчо Кадиев
Открит през 1959 г.*

БИТКАТА В СЕЛО ПЛАВО НА 2 ЮНИ 1878 ГОДИНА ПО РАЗКАЗА НА КАПИТАН ПЕТКО ВОЙВОДА (обн. в. "Тракия", бр.3, 1927 г.)

Беше около 15/27 май. Аз бях извикан в руското комендантство в Одрин, а момчетата ми бяха пръснати на няколко отряда покрай демаркационната линия и зад нея, за да дават отпор на постоянно увеличаващите се Сенклерови башибозуци. В това време в руското комендантство в Одрин идвали нарочно пратеници от село Плаво, Димотишко (дн.Пелевун, Ивайловградско), за да молят защита от русите против башибозуците, които заплашвали селото им с опустошаване. Плаво не беше много далеч от демаркационната линия, ала не беше и твърде близо, тъй че русите не можаха нищо да направят. От комендантството ми дадоха четири конника казака под моя заповед и ми възложиха да отида в Плаво, и ако има възможност, да изведе селяните и ги прекарам отсам линията. Зех си и двама от моите момчета, а из пътя случайно ли, как ли, не зная, присъединиха се и още трима одринчани, които отиваха уж и те за Плаво да купуват тютюн. Те беха въоръжени с мартинки. След това аз поръчах на моята дружина да бъде готова при първо известие от моя страна, какво да прави, като предизвестих, де отивам. **На 20.І.юний стигнах благополучно в Плаво**, без да забележим по пътя нещо, па и в селото никой не бе идвал. Свиках първенците начело със свещеника и им казах кой ме е пратил и защо, като ги поканих, ако се опасяват и ако искат да пригответ селяните на другия ден да напуснат селото и ги заведем зад демаркационната линия, дето няма от що да се боят. Въпросът остана

окончателно да се реши на утрото, когато по случай празника св. Константин ще бъдат всички в черква. Сутринта бяхме на литургия в черква, когато ми известиха, че край селото приближават башибозуци и ни обграждат от всички страни. Стана голяма паника между всички в черквата, аз заповядах на мъжете никой да не мръдне от черквата, а същевременно да усмиряват жените и децата, доде видим каква е работата и какво трябва да правим.

“Черквата беше хубава каменна сграда, с широк наоколо двор, тоже обграден с каменни зидове. На единия край имаше и висока камбанария, на която аз се изкачих с двамата си другари, а на казаците поръчах да пазят тишина в черквата, като заповядах да им доведат конете от квартирата. От камбанарията аз видят, че работата съвсем зле отива: башибозуците са оградили вече цялото село наоколо, но още не навлизат, а при това са и голяма сган. За мене беше лесно, но за селяните аз мислех, като какво ли да се стори, за да не станат жертва на турския фанатизъм. Нямаше какво, зех бързо решение какво да се прави и обявих на другарите си и тримата въоръжени наши спътници, че ще се противим и браним селяните, додето ни дойде помощ, която скоро ще стигне. Друго оръжие нямаше, за да имаме помощ и от самите селяни. След това разпоредих всичките жени и деца да стоят в черквата, мъжете да ги успокояват, като им казах, че който се опита да излезе вън или не се покорява, ще бъде на минутата застрелян. В това време почнаха да приидват изплашени и други жени, деца, бабички, които не бяха по-рано в черква. Заповядах да ги пуснат, па пратих 5-6 по-сърцати бабички да обикалят из селото и предизвестят и на другите хора, които биха се намерили из къщите. В същото време написах четири еднообразни записки до близкия руски военен пост и моята дружина, па ги връчих по една на всеки казак и им заповядах по четири посоки да излезат от селото и се постараят да стигнат колкото се може по-скоро на местоназначението си. Казаците се метнаха на конете си, прекръстиха се и пуснаха конете си към четири страни точно тъй, както им заповедах, а аз наблюдават от камбанарията. Когато се шурнаха през редовете на башибозуците, нададох се изстрели и в дима аз не можах да видя никого от четиримата, сполучи ли да мине някой от тях през колелото. Отпосле се оказа, че тримата паднали убити, убили и конете им, а четвъртият сполучил да избяга невредим, ала без кон и поради това пеш и чак след пладне едва стигнал и занесъл записката на руския военен пост и оттам на дружината ми”.

“По едно време башибозуците почнаха да навлизат в селото и като видяха де са хората, занаближиха към черквата. В черковния двор имаше струпани дъски и дървета, готвени от селяните да си строят училище. Аз заповедах всичките да ги залостят на двете врати на черквата, оставих по един от въоръжените ми другари на пет места около черквата на позиции и им поръчах, щом доближи някой от башибозуците, да стрелят на месо, а аз се покачих изново на

камбанарията. Започна се ожесточена битка и десетки трупове вече се търкаляха около черковната ограда, а в черквата жените и децата пищят. Трябваше да се дава отпор на две страни: на башибозуците отвън и на хората отвътре, които по едно време почнаха да насилват да се предават. Наближаваше вече икиндия (навеждаше се слънцето на запад), а нас патрони не останаха, а пък башибозуците сполучиха да запалят струпания дървен материал при едната врата. Аз пък бях ранен в бузата и рамото и когато ме видяха хората в черквата привързан, още повече се отчаях и обезумяха. Тогава аз прибягнах до следната хитрост: дигнах от камбанарията бяла кърпа в знак, че се предаваме. Гърмежите престанаха и настъпи едно весело брожение между обсадителите. В това време извиках да дойдат при горящите врата двама души да се уговорим. Дойдоха не двама, десетина, на които казах, че повече няма да се противим и че сме в техните ръце вече, обаче, да ни дадат два часа време да поусмирим изплашените жени и деца и да приберем оръжието и да убедим тези, които биха ни упорствали на предаването. Това време аз исках, защото се надявах, че все ще могат да пристигнат момчетата, ако би да им е отишло с време известието за положението ни, или ако не, да се засмрачава и се опитаме да избягаме.”

“Като направихме договора, аз влезох в черквата, успокоих обсадените и им казах, че ако жалят живота си, да ме слушат и изпълняват каквото им кажа. В това време башибозуците се разшаваха из селото, напостлаха черги близо до черковния харем на една хубава поляна и след малко насядаха големците им водители, на които донесоха ракия и разни мезета. Тогава аз извиках моите двама другари скритом на камбанарията и им посочих кой кого ще застреля, когато им дам знак, от наседалите башибозушки големци. **Аз избрах и познах кои им са водителите**, като гледах на кого най-напред подават да черпят, като знаех **как строго се пази и почита йерархическия ред и чин на турците**. Слънцето вече залезваше зад хоризонта, а нашите обсадители беха се вече добре уталожили, па сигурно и попрекалили в пиенето си. В това време аз заповедах на другарите ми да изпразнят пушките си, и в същия час трима от големците башибозуци –водители се търколиха на местата си. Това неочаквано убиване внесе една паника между всички башибозуци и както се разбра, помислили си, че са ги нападнали наши хора, наново пристигнали в селото. В един миг оставиха всички черги, убитите и всичко друго, що имаше на поляната, а някои и оръжието си, и с един устрем се подбраха и излезоха към края на селото. Почна и да се смрачава. Тогава обаждам на селяните в черквата да излизат и без да се отбиват или делят, да следват подире ми, ако искат да бъдат избавени от башибозуците. На двамата въоръжени одринчани (единият беше убит вече) казах да вървят напред, а аз с другарите и още някои от селяните, на които дадохме по някое оръжие от оставеното от башибозуците, останахме най-отдире. След като изведохме по тоя начин всички селяни от селото вън, упътихме се

из нивите по прек път по-скоро да доближим линията. След два часа ни посрещнаха моите 200 момчета, между които имаше и 10-ина руски войници, изпратени тутакси след пристигането на оцелелия казак.”

“Ние бяхме след това вече спасени.

Селяните изпратихме с няколко момчета зад демаркационната линия, а аз с дружината, макар и ранен на две места, гонихме през нощта башибозуците. Влезохме в селото Плаво, жив човек не намерихме и не видяхме. Подминахме Плаво и преди разсъмване сгасихме башибозуците между селата Демирлер и Миселим, съседни на Плаво. Схватката беше кръвопролитна: башибозуци паднаха 200 души, ранени неизвестно, а от нашите 1 убит и 4 ранени. Башибозуците се разбягаха и от тоя ден в Димотишко и Дедеагачко на Сенклеровите золуми се тури край”.

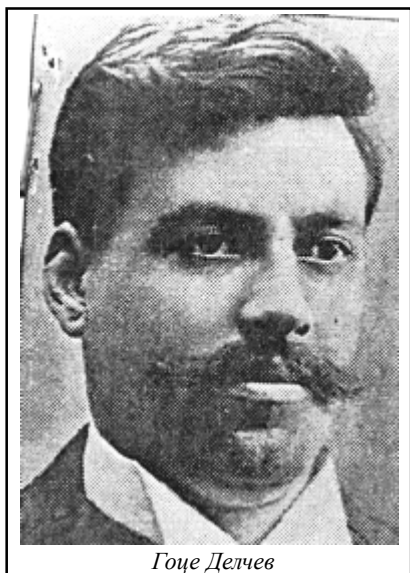
Послеслов: Църквата в с. Пелевун е съхранена и основно ремонтирана от СТДБ през 1989-1991 г. Запазени са и следи от куршумите. Пред нея, на площада, е издигнат величествен паметник на героя. В съседното, старо училище е създадена музейна сбирка за Капитан Петко войвода.

ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ
МАКЕДОНСКИЯТ ВАСИЛ ЛЕВСКИ
(29.01.1872 - 29.04.(2.05.)1903 г.)

Гоце Делчев е виден деец на ВМОРО – идеолог, организатор и ръководител на Илинденско-Преображенското въстание.

Роден е на 29 януари 1872 г. в гр. Кукуш (Македония). Завършил прогимназия в родния си град, той продължава образованието си в Солунската мъжка гимназия. През 1891 г. постъпва във Военното училище в София. Като юнкер не проявява особена наклонност към военната служба, поради което често търпи дисциплинарни наказания. Тук, във Военното училище установява връзки с дейци на БСДП и попада под влияние на социалистическите идеи. Заради социалистическа пропаганда сред съкурстниците си, през 1894 г. е изключен от Военното училище.

През есента на същата година Гоце Делчев заминава за Македония и постъпва учител в гр. Щип, където по същото време учителства и Даме Груев, в лицето на когото Делчев намира свой другар и съратник по убеждения. Заедно основават революционен комитет в Щип. По това време (1893-94 г.) в Македония зрее и се ражда идеята за изграждане на Вътрешна македонска революционна организация за подготовка и провеждане въоръжено въстание против турската тирания.

Следвайки революционните традиции на българските възрожденци и най-вече на Левски, Гоце Делчев достига до идеята, че освобождението на Македония и Одринско е възможно само чрез общо въоръжено въстание, за подготовката на което е необходимо да бъде изградена по примера на Апостола гъста мрежа от революционни комитети. Проникнат от тази идея, Гоце заедно с Даме Груев, Гьорче Петров, Пере Тошев, Христо Татарчев и други дейци на организацията пристъпват към изграждане на повсеместни революционни комитети. През 1895 г. Гоце Делчев е назначен за учител в Банско, но се скарва с общинарите, напуска завинаги учителството и се

отдава изцяло на революционна дейност. През 1896 г. участва в работата на Солунския конгрес и заедно с Гьорче Петров изработват програмата и устава на организацията. След конгреса Делчев е избран за задграничен представител, подвижен член на ЦК на ВМОРО и организатор на революционното движение.

Като задграничен представител и подвижен член на ЦК, Гоце Делчев проявява голям организаторски талант. Полага големи усилия и допринася много за изграждане мрежата от революционни комитети и за тяхното снабдяване с оръжие. Като главен ревизор на четите Делчев предприема няколко обиколки из Македония и Одринско.

Тези обиколки се налагат още повече и поради разразилите се остри разногласия между върховистите и центристите (комитетът на Ст. Михайловски – Генерал Цочев и ВМОРО). При обиколките Делчев увещава дейците на вътрешната организация да не се поддават на агитацията на върховистите за преждевременно вдигане на въстание.

През 1902 г. заедно с Гьорче Петров е натоварен да преработи Програмата и Устава на организацията, която има за цел да сплоти всички недоволни елементи в Македония и Одринско, без разлика на народност, за извоюване на пълна политическа автономия. Това довежда до промяна името на организацията – от Български македоно-одрински комитет в Тайна македоно-одринска революционна организация (ТМОРО).

Въпреки постигнатите успехи в организационното укрепване и изграждане на организацията, Гоце Делчев все още не е убеден, че тя е готова да пристъпи към въоръжено въстание. Затова енергично се

противопоставя на взетото в негово отсъствие решение за вдигане на въстание в Македония и Одринско. Въпреки това, безсилен да наложи отмяна на решението, той се включва активно в подготовката на въстанието, като с малка агитационна чета обикаля Македония и Одринска Тракия и повдига духа на поробените братя за приближаващото въстание.

При така създалото се напрежение и зачестилите провали наречени афери, на 19 април (2 май н.ст.) 1903 г. се насрочва в с. Смилево Конгрес на Битолския революционен окръг, който да приеме решение за деня, тактиката, стратегията и плана на въстанието.

На конгреса не пристига обаче Гоце Делчев. На път за конгреса той е обкръжен от турска жандармерия в с. Баница и в неравен бой с врага загива на 31 години.

Гоце Делчев полага големи грижи и има безспорни заслуги за национално освободителното движение и в Одрински революционен окръг. За съвместната работа с местните революционни дейци спомага и старото му познанство с Лазар Маджаров - деец на революционната организация в Лозенградско, Атанас Калфов - революционен деец в М. Търново и други съученици на Гоце Делчев в Солунската гимназия; Михаил Герджиков – подвижен член на ЦК, Христо Настев – революционен деец от Бунархисарско, Лазо Лазов – познат на Делчев още преди 1900 г., Георги Минков – стар познат на Гоце и много други.

От кога датират първите връзки на Гоце Делчев с представители на Одринския революционен комитет, не е установено. Най-вероятно е, първите връзки да са установени през пролетната ваканция на 1896 г., на конгреса на революционната организация в Солун. На него присъстват Гоце Делчев като представител на местната организация в Щип и Христо Коцев като представител на новоучредената организация в Одрин. Поради оскъдни документи, до сега не е даден точен отговор и на въпроса, колко пъти Гоце Делчев посещава Одринския революционен окръг.

Податки за посещението му в Одринско има и в спомените на свещеник Пею Киприлов от с. Пирок, Лозенградско. Според тях, Гоце Делчев посещава селото и Лозенград през март 1896 г., а през април 1898 г. обикаля Странджа “втори път”. За целта Киприлов сочи куриери, лица и места свързани със срещите.

С цел да подпомогне и укрепи местните комитети, Гоце Делчев предприема обиколка в Одринско през март – април 1900 г., като посещава Лозенградско, Малкотърновско и Бунархисарско. Предполага се, че в Бургас пристига, по всяка вероятност, не по-рано от 3 март 1900 г.

В града Гоце Делчев гостува на Георги Минков – виден деец на революционната организация, който го информира за положението в Одринско. Тук Гоце се запознава с редица дейци на Одринската емиграция, включително и с бъдещия войвода Георги Кондолов.

Около 14 март 1900 г. Гоце Делчев, придружаван от Лазар Маджаров

и Стоян Лазов, потегля от Бургас с каруцата на лозенградчанина Иван Пачелиев. През с. Коджа бук (с. Голямо Буково) пристигат в с. Горно Алмалий (с. Горно Ябълково), където гостуват на учителя Едро Хадживасилев. От там навлизат в Одринско, където посещават Ковчас, Пирок, Лозенград, Дерекьово и Малко Търново. От Малко Търново през Кара дере се връщат в Лозенград. Маджаров се разболява и остава да се лекува в Караkoch и Лозенград, а Гоце Делчев и Стоян Лазов продължават обиколката към Бунархисар. Връщат се през селата Курудере, Кавакли, Дукозюк, Раклица, Караkoch и Кадиево, откъдето влизат в България.

В посетените селища, Гоце Делчев остава различно време: в Пирок около 4 дни, в Лозенград – около 5 дни, в Бунархисар – цяла седмица, в Караkoch – 18 дни. Общо взето обиколката продължава около един месец – от 14 март 1900 г. до около 14 април 1900 г.

На нелегалните сбирки провеждани по места стават оживени разисквания, свързани с програмните документи и идеологията на организацията. На срещите, Гоце Делчев разяснява: “Нашата цел, нашият идеал е автономията на Македония и Одринско, като привлечем в борбата и народните маси, които живеят в тия две области... Ние българите от Македония и Одринско, не трябва да изпускаме из предвид, че има и други народности и държави, които са живо заинтересовани от разрешението на този въпрос... Ето защо народите, населяващи тези две области, трябва сами с общи усилия и жертви да извоюват своята свобода и независимост в границите на една автономна Македоно-Одринска държава, която разчита единствено на материалната и морална подкрепа на България и Великите сили”.

Осветляването на идейно-теоретическите проблеми на национално освободителното движение, съдейства за правилното ориентиране и насочване борбата в Одринско.

Голяма е помощта на Гоце Делчев и за организационното укрепване на Вътрешната организация в Одринско. Освен изслушването на отчетите на местните организации, той разяснява и предстоящите задачи. Стреми се да получи цялостна представа за състоянието на организация. Оказва значителна помощ и за изграждането на нелегалните структури и формите на организация: изисква кореспонденцията да се води с шифър, предвижването от едно селище в друго да се извършва предимно нощем, със сигурни куриери с предварително уговорени пароли и псевдоними, с осигурени нелегални квартири.

Голям дял за организационното и идейно укрепване на вътрешната организация имат личните качества, личното обаяние на големия хуманист, революционер-демократ, патриот, интернационалист Гоце Делчев. Сбирките протичат ентусиазирано с възрожденски патос, съчетан с революционен оптимизъм. Те възпламеняват сърцата на национално обезправените и религиозно угнетени роби. За Одринци -

Гоце Делчев е кумир – Апостол на свободата. За дейците на революционната организация и в Одринско, Гоце Делчев е “Македонският Васил Левски”.

Макар и когато е вън от региона, Гоце Делчев не прекъсва връзките си и помощта за Одринско. Вниманието е насочено главно към въоръжаването на Вътрешната организация. Съвместно с Върховния Македоно-Одрински комитет (ВМОК), оръжието е изпращано в пограничните оръжейни складове, откъдето се препраща във вътрешността.

Активна подкрепа на организацията в Одринско оказва Гоце Делчев и на Пловдивското съвещание – наречено Конгрес през месец април 1902 г., свикано по повод на появилите се раздори в Ахъчелебийско (Смоленско) и други дейци от Одринско. Под умелото председателство на Гоце Делчев, след дълги пререкания и спречквания “до вадене на ками”, раздорите са преодоляни. На съвещанието (Конгреса) са извършени и известни организационни промени: Одринско е разделено на две инспекционни области – Източна и Западна. Утвърдени са и войводите на основните райони. За ревизор – инспектор на Източната инспекционна област по предложение на ЦК и Гоце Делчев е определен членът на ЦК – Михаил Герджиков. Изводът е, че под ръководството на Гоце Делчев, Пловдивският конгрес допринася много за укрепване на ВМОРО в Одринско и за засилване подготовката на въоръжено въстание.

В изпълнение на взетото решение на конгреса Гоце Делчев, придружен от Коста Нунков, извършва от 20 до 24 април 1902 г. инспекционна обиколка в Източно - родопската част на Одринско, където положението е най-тежко, среща се с Вълчо Антонов, спечелва го за делото на Вътрешната организация и Антонов е назначен за ревизор – инспектор на Западната област. За предотвратяване на назряващия конфликт между В. Антонов и Хр. Караманджуков със съдействието на Гоце Делчев, Караманджуков е изведен от Ахъчелебийско и изпратен на нелегална работа в Малкотърновско, като секретар на втората агитационна чета на Георги Кондолов.

Идеите на пламенния революционер-демократ, на страстния патриот-интернационалист Гоце Делчев, намират ярка изява в масовия героизъм на въстаналото население в Одринско (Малкотърновски, Лозенградски и Бунархисарски райони) изкристализирали в просъществуващата 26 дни Странджанска Република.

Затова делегатите, преди началото на заседанията на Конгреса на “Странджанското Оборище”- “Петрова нива”, почитат паметта на великия син на България, със ставане на крака. Затова и в най-затънтените кътчета на Странджа за него и днес песни се пеят.

МИХАИЛ ГЕРДЖИКОВ
ОРГАНИЗАТОР И ГЛАВЕН ВОЙВОДА
НА ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ
(26.01.1877 – 18.03.1947 г.)

Михаил Герджиков е виден деец от Вътрешното Македоно-Одринско революционно движение, организатор и главен войвода на Преображенското въстание. Извисил се като исполин на гребена на революционната вълна на национално – освободителното движение в Тракия, с осанката на поет и революционер, тракийският Ботев – Михаил Герджиков влага целия си талант, разум и умение, знания и яснота в организиране и провеждане на Преображенското въстание.

Роден на 26 януари 1877 г. в гр. Пловдив, още като ученик ръководи таен македонски революционен комитет. Следва в Лозана и Женева, където се свързва с революционната емиграция. През 1899 г. се завръща в България и учителства в Битоля. Тук, като член на ВМОРО се сближава с Гоце Делчев и става негов постоянен съратник. През 1900 г. е разкрит и преминава в нелегалност, отначало като четник в четата на Хр. Чернопеев, а след това сам ръководещ чета в Гевгелийския район.

На съвещанието, наречено Конгрес на ВМОРО в гр. Пловдив през април 1902 г. Михаил Герджиков, като член на подвижния Централен комитет, е определен за ревизор на Източно – Одринската инспекционна област.

Непознат за този район, Михаил Герджиков в скоро време спечелва сърцата, любовта и доверието на войводите и четниците, на цялото население в Тракия и успява да изгради комитети и “смъртни дружини” в почти всички села с чисто българско и смесено население.

Едър и строен с високо чело, дълга и къдрава коса, със загоряло от ветровете красиво лице и със загадъчна усмивка, с червена вратовръзка и каскет, с рубашка от черен плат, препасана с червен шнур, наметнат с черна пелерина и праметната през рамото манлихерова карабина, двадесет и шест годишният войвода Михаил Герджиков всява уважение и респект. Спокойният тон кара четниците и хората по селата да се превързват

Михаил Герджиков

към него от първа среща. Фигурата на млад левент, културата и яснотата в революционните идеи, убедителното слово с учени и прости, вдъхват вяра във всички.

“Неговото име в Странджа, – спомня си Анастас Разбойников – стана легенда и то не толкова поради подвизите му в Македония, колкото поради широкия замисъл на революционните му идеи, поради неговата интелигентност и умението му да привлече интелигентни четници”. А Димитър Дичев пише: “Михаил Герджиков имаше дарованието да възпламени заспалите и да окуражи отчаяните със своя ораторски талант. Всяка негова реч спечелваше обаяние сред четниците. Създаденото единство и сплотеност го направиха съвсем естествено душа на делото, въпреки, че той се държеше скромно и не проявяваше началнически навици”.

Поемайки тежкия кръст на плещите си, Михаил Герджиков няма нито ден за отдиш. Иска да посети всяко село, да се срещне с всички ръководители и с войводите на смъртните дружини. Обхожда селата и четите, среща се с учени и прости, дава указания: *“Нито един българин да не остане вън от организацията. Село без смъртни дружини не искам да има...”*. Иска не отделни комитети, а цели села да положат клетва, военно обучение на населението, годно да носи оръжие.

За кратко време почти във всички села на Лозенградски, Малко търновски и Бунархисарски райони са изградени комитети и “смъртни дружини”. Всички райони са обхванати от трескава революционна дейност. Провеждат се събрания по селата с цялото население. Църквите и плевниците се превръщат в помещения за военна подготовка. Военно обучение се провежда и в горите.

Наред с подготовката на въстанието, расте обаче и подозрителността на турските власти. Започват арестите. Увеличават се войсковите турски гарнизони. Започват и провалите в Македония и Одринско, наречени афери. Това налага свикването на 30 април 1903 г. в Смилево Конгрес на Битолския революционен окръг, който приема решение за тактиката и стратегията, за плана на въстанието, които стават задължителни за цялата Македоно- Одринска организация.

При такива напрегнати обстоятелства, при такава напрегната и тревожна обстановка се насрочва и провежда на 28.06. до 02.07.1903 г. и Конгреса на Одринската (тракийската) революционна организация в местността “Петрова нива”, Малкотърновско.

В 14 часа на 28 юни Михаил Герджиков открива конгреса и се избира бюро за неговото ръководство, с председател Васил Пасков (представител на ЦК на ВМОРО). Конгресът взема решение да подкрепи решенията на Битолския конгрес и приема план за провеждане на въстанието на Източна Тракия. Уточняват силите и оръжието, бойните райони, избират войводите и ръководството на въстанието наречено Главно Боево Тяло (ГБТ). На конгреса Михаил Герджиков е избран за член на ГБТ и за главен войвода на въстанието.

По решение на ГБТ, за начало на въстанието Герджиков обявява нощта на 5 срещу 6 август (18 срещу 19 н.ст.) 1903 г. – на празника Преображение Господне.

На този ден на връх “Китка” пред строените четници, Михаил Герджиков държи пламенна реч: *“Часът, за който петстотин години очаквахме, за който работихме ден и нощ, купувахме пушки, скитахме по балканите е ударил. Тази вечер всички наши братя по кръв и тегло, където и да се намират ще си премерят силите с нашите душмани... От тази нощ ние не сме вече рая... Вместо с темане, всеки турчин ще се посреща с нож и куриум, докато не се очисти нашата страна от душманите или се подчинят на нашия ред и заживеят с нас не като мъчители и господари, а в братство и мир с еднакви права и задължения.”*

За кратко време, целият район се вдига на въстание. Един след друг рухват гарнизоните, пощите, полицейските участъци, граничните постове на пет вековния поробител. Лично Михаил Герджиков с група четници нанасят тежък удар на войската и башибозука, завзема конака, пощата, пристанището и освобождава Василико (дн. Царево). За броени дни Странджа е свободна. Прокудените се завръщат по родните места. Веселят се хората и се радват на свободата. Опиянението от радостта обаче е кратко. Въстанието е потопено в кръв. Дните на странджанската република са свършени. На 5 август започва изгревът – на 25 залезът.

Така завършва една славна епопея на борби, мечти и въжделения на българското население в Македония и Тракия, за да дойде 1912 г.- Балканската война.

Михаил Герджиков отново е на своя пост. Зове го чувството за неизпълнен дълг. Зове го Тракия. Сформира отряд от дейци на Одринската революционна организация (бивши четници и други патриоти) и оказва съществена помощ на III Българска армия, командвана от Радко Димитриев в направлението Лозенград, Бунархисар, Люлебургас и допринася за разгрома на турската армия и превземането на Одрин.

На 5 август 1912 г., в деня на обявяването на войната, отрядът преминава границата при с. Аланкайряк (дн. Ясна поляна), разбива турската застава на Видица, освобождава Граматиково, прекъсва телефонните съоръжения, напада и освобождава Василико. Тук, в сражението са ранени 20 въоръжени турци, а местните жандарми и граничари бягат по посока на Малко Търново. На следващия ден е превзет и Ахтопол. Радушно е посрещнат отряда на Герджиков в селищата: Пенека, Дингизово, Подима, Ятрас, Дерекьой, Мидия и други села на Тракия.

С разбиването и прогонването на малките турски гарнизони в Лозенградските и Малкотърновските села, с разузнавателните сведения за местонахождението, движението и съсредоточаването на турските войски, със саботажните си акции в тила на турската армия, отрядът има безспорна заслуга за пробивите на българската армия на главния

боен театър на Балканската война, където се водят решаващите битки за изхода на войната. За проявена храброст отрядът е награден с 15 ордена.

По-късно като общественик, политик и държавник до края на живота си (1947 г.) Михаил Герджиков многократно ще се връща към ония героични години в Странджанско и Тракия. Ще преосмисля своето поведение и ще търси причините за неуспеха на въстанието. Ще си спомня за конгреса в гр. Варна през 1904 г., за бурните дебати, обвиненията и личните нападки, относно преждевременното обявяване, тактиката и методите на провеждане на въстанието.

Ще участва на срещите на преображенци в Бургас и Созопол, на Първия събор на “Петрова нива” през 1928 година – 25 години от Преображенското въстание и още на много други срещи, посрещан навсякъде радушно, с много любов, топлота, почит и уважение от близки другари и съзаклятници по идеи и оръжие.

Участници в срещата с Михаил Герджиков през 1939 год.: Седнали (от ляво на дясно): Жеко Джелебов от М.Търново четник; Киро Д. Узунов от М.Самоков, войвода; Георги Минков от Лозенград, организатор; Михаил Герджиков от Пловдив, водач на Преображенското въстание; Коста Тенишев от Лозенград, войвода; Никола Долапчиев от Одрин, четник.

На втория ред: Панайот Воденичаров от Лозенград, четник; Петко Николиев от М. Търново, четник; Стоян Томов от с.Кладара, четник; Георги Калоянов от с. Урум-беглия, войвода на “смъртна дружина”; Мило Р. Узунов от с. Чаглаик, четник.

На третия ред: Левтер Мечев от М.Търново, организатор и четник; Димитър Арnaudов от М.Търново, четник.

Същевременно с това и болка ще си спомня, ще тегне на душата му, ще го боли за загубената българска земя, за хората, които прокудени изоставят роден дом и имот. Където и да отиде пред очите му ще застават типовите къщички, наречени “шаронки”, пръснати край граничните върхари - от Пловдив до Варна, по Добруджа и край Дунава.

Михаил Герджиков е голям общественик и интелектуалец. Когато през 1923 г. е извършен Деветоюнският преврат, той емигрира в Турция и се легализира в Цариград, където пребивава седем години (от 1924 до 1931 г.). Тук, в Цариград, оценявайки положителното му отношение към реформистите и кемалистката революция, Михаил Герджиков е приет доброжелателно и канен на приеми и срещи с Атаюрк и правителствени представители, на които срещи не пропуска да поставя на обсъждане териториалните и имуществени проблеми – за завръщането на тракийските бежанци в родните им места и възстановяване на заграбените от турците български имоти. Пише статии по балканските и близко източните проблеми и събития, за положителните и отрицателните страни на кемалистката революция, за предателския характер на Ангорския договор.

В Цариград Михаил Герджиков се ползва с голям авторитет и сред българската политическа и революционна емиграция. Поддържа връзки с видни представители на европейския интелектуален и политически свят. Сътрудничи на френски вестници и списания и прави впечатление с високата си европейска култура.

Оценявайки дейността и заслугите на Михаил Герджиков за Национално-освободителното движение в Тракия и неговата обществено-патриотична дейност, по решение на ВИК на СТДБ на 20 август 1999 г., тържествено е открит величествен паметник (3,5 метра, в цял ръст) на Михаил Герджиков на красивия морски бряг в гр. Царево, на мястото, където се намира конака на турския гарнизон, превзет от отряда на Михаил Герджиков, за да напомня на бъдните поколения за величавото дело на великия революционер и подвига на преображенци.

АТЕНТАТЪТ НА Ж.П. ЛИНИЯ ОДРИН – ЦАРИГРАД ДЕЛО НА МИХАИЛ ГЕРДЖИКОВ

Гоце Делчев и Михаил Герджиков, с цел да предизвикат и създадат несигурност за капиталите на европейските страни в Турция, през есента на 1902 г. замислят да извършат атентат на линията Солун – Одрин – Цариград.

Още при първата си обиколка в Одринско, като инспектор на Одринската инспекционна област при срещата му с Георги Кондолов в с. Урумбегли, Михаил Герджиков възлага на Георги Кондолов да се проучи канал до ж.п. линията Цариград – Одрин и се определи мястото за атентата, далеч от българските села и Бунархисарски революционен район. Георги Кондолов и четникът му Стоян Камилски, подпомогнати от куриери познаващи добре района, в продължение на няколко дни пропътуват маршрута, осигуряват куриери и ятаци и определят канала и мястото на атентата.

Формирането и подготовката на четата за атентата, става в с. Аланкайряк. В състава на четата, която се състои от 20 човека, влизат изпитани и заклети в революционната борба патриоти: Иван Варналията от Велес, Кръстю Българията от Враца, Димитър Халачев от Малко Търново, Атанас Вълканов от с. Дерекьой (Лозенградско), Петър Ангелов от Хасково, Димитър Христатиев от с. Долно Райково (Смоленско), Стоян Петров от Малко Търново, Христо Арнаудов от Мустафа паша, Петко Зидаров от с. Цикнихор (Малкотърновско), Димо Георгиев Русев от с. Колибите (Бунархисарско), Стоян Томов от с. Кладара (Малкотърновско), Стоян Камилски от с. Камила (Малкотърновско), Цено Куртев от Златица, Пеню Шиваров от Чирпан, Костадин (Коста) Кавалджиев от Малко Търново, Михаил Даев от Балчик, Димитър Общински от Пловдив и Йордан Божков от Велес.

На 1 февруари 1903 г. четата на Герджиков напуска Аланкайряк и навлиза в турска територия, движейки се в посока с. Заберново, с. Стоилово, с. Камила, с. Мегалово и с. Велика. Тук в с. Велика, четата е посрещната от Георги Кондолов, който докладва за резултатите от проведеното от него разузнаване и с чиято помощ Герджиков уточнява редица подробности, свързани с плана на провеждане на атентата, мястото му между гарите Черкезкьой и Синекли, разположени на ж.п. линията и местността наоколо.

На 13 февруари четата достига изходния пункт – с. Пенека, където престоява 3 дни. От тук, четата, предвождана от трима куриери от с. Пенека, преминавайки през колибите Апартес, където престоява един ден (16 февруари), се отправя за набелязания обект.

Най-послед, след продължителен изнурителен поход, изморени и измръзнали от съпътстващия ги дъжд, примесен със сняг, след много

премеждия – объркване на посоката и лутане в тъмнината, на 19 февруари четата осъбва до избрания участък, в близост до железопътната линия, укривайки се през деня в шумациите.

През деня, четата проследява движението на влаковете. Щом се стъмнява и полето утихва, четниците правят кратко съвещание и се приближават до железопътната линия.

Към полунощ на 19 срещу 20 февруари поставят 40 кг взрив до един ж.п.мост, между два съседни кантона и се оттеглят на 200-300 крачки от линията. Към 1 часа след полунощ влакът се задава. Чува се пукот – възпламеняване на капсулите (петардите). Локомотивът се връща назад и после с голяма скорост потегля напред към Черкезкьой. Но динамитът не се възпламенява. Поради големия дъжд фитилът е овлажен. Страшна мъка обхваща всички.

Разочаровани, уморени и гладни, четниците тръгват веднага, защото знаят, че по телеграфа от Черкезкьой ще бъде съобщено на турските власти и ще бъдат подложени на преследване от турска потеря. Обратният път е още по-тежък. Дъждът се обръща на лапавица. Изтощени от глад, безсъние и продължителен поход, четниците едва се влачат по разкаляната местност. Гладът ги принуждава да потърсят храна в една гръцка мандра. Само няколко часа след като се снабдяват с храна, пристига турска потеря, но четата не е открита.

Към края на февруари четата се добира до Велика, от където Михаил Герджиков изпраща писмо до Георги Минков за несполучливата саботажна акция.

Въпреки претърпяната несполука, набегът на четата на Герджиков извършен в непосредствена близост до Цариград, остава като светъл пример на храброст, неустрашимост и изключително мъжество в историята на четническото движение в Тракия.

Определено, трябва да се каже, че тази дръзка акция на Михаил Герджиков, ако бе успешна, не би имала положителен резултат за революционното движение в Тракия. Това се потвърждава и от отрицателното отражение на извършената от Гоце Делчев аналогична акция при гара Агниста (Западна Тракия), в отговор на която турските власти предприемат масови арести и вземат строги репресивни мерки, които предизвикат силно разстройство на местната революционна организация в района на атентата.

МИХАИЛ ГЕРДЖИКОВ – ЗА ПРЕВЗЕМАНЕТО НА ВАСИЛИКО (ЦАРЕВО) 1903 Г.

(ИЗПОВЕД НА ГЕРДЖИКОВ ПРЕД ПРОФ. Л. МИЛЕТИЧ 1903 Г.)

Ето какво разказва Михаил Герджиков на проф. Милетич за нападението на Василико (Царево) през 1903 г.:

“Взех една част от момчетата на Пано Ангелов, взех и от Шиваровия участък пак селяни момчета – споделя той, – също и от Цикнихорския участък и по такъв начин се образува една чета от 80 души. С всички тях на 3 август (1903 г.) сутринта осъмнах на “Китка”, връх над Василико. На 5-ти срещу 6-ти потеглихме от върха към Василико. Разпределих момчетата да действат в града така: Сиялянов с 20 души трябваше да нападне правителствения дом, където имаше едно отделение въоръжени стражари; друго подобно отделение трябваше да обгради турската махала; а трето, състоящо се от 5-6 души, трябваше да заеме пътя между старо и ново Василико... Всички останали, които бяха без оръжие, ги пратих да унищожат телеграфните съобщения, щом чуят първите гърмежи. Аз с около 40 души, с мене бяха Иван Варналиев и Карчо, трябваше да заградим казармата и да я нападнем”.

По нататък Михаил Герджиков продължава разказа си пред проф. Любомир Милетич:

“Съвсем леко и неусетно всички се доближихме до целта. Аз им дадох срок на всички: след 10 минути щом стъпим в града, всеки да се намери на мястото си и да чака сигнала, първата бомба. За да не се скарат, реших да я хвърли един руснак Николай, който беше попаднал в нашата чета. Доближихме 10 крачки до голямата казарма и всички се наредихме зад един зид... Забелязах пред врата на казармата един часовей, който се разхождаше пред вратата и още двама на площадката пред казармата, на 10 разкрача други двама, които си разговаряха. Бях казал на гарниста, щом гръмне бомбата, да засвири на атака. Николай хвърли бомбата със запален фитил... Щом избухна бомбата, един от ония двама часовей извика: “Басталар бизе” (“Предаваме се”), а войникът, близо до когото падна бомбата, изпъшка – бе убит. Гарнистът засвири атака, ние всички извикахме “ура” и се спуснахме в казармата”.

Настъпва суматоха. Всички започват да стрелят безразборно. Раняват руснака в ръката, която по-късно е ампутирана в Бургас, раняват и Варналията в петата. Герджиков застава разгневен с револвера и предупреждава, че ще убие всеки, който продължава безразборно да стреля. “Но в туй време,- продължава разказа си Герджиков – казакът, макар ранен, викаше: “Напред, напред, да влезем!” и беше почнал да кърти вратите на казармата. Повърнахме се пак към входа на казармата. В туй време чухме гърмежи откъм морето върху нас. Турските войници успели да избягат през други врати на казармата към морето, навлезли там в ладии и оттам почнали да стрелят към нас... Другото отделение, при другата казарма, намерили само 5-6 души, които избягали, а другите войници били отишли да придружат пощата и прочие. Нашите дойдоха при мене. Тогава турската част на града пламна. Само Сияляновото отделение имало да се бори с няколко стражари и двама офицери”.

Тогава се дочува силен взрив от Енияда – П.Ангелов разрушава фара и подпалва част от селото. Пламва и Потурнаково. Проектори раздират августовската нощ и осветяват крайбрежието.

Действието се развива преди зазоряване. Нападението във Василико продължава около един час. Четниците решават да се оттеглят отново в планината...

БУРГАЗЛИИ СВЯТО ТАЧАТ ДЕЛОТО И ПАМЕТТА НА МИХАИЛ ГЕРДЖИКОВ

Като организатор и главен войвода на Преображенското въстание, животът и революционната дейност на Михаил Герджиков е тясно свързана с Бургас, Бургаския край, с българската част на Странджанска Тракия (Сърмашик, Стоилово, Кондолово, Граматиково, Заберново, Звездец, Малко Търново и други населени места). Тук с този край, с тази част на Странджа е свързана дейността на четите. Тук се развива театърът на бойните действия по време на Преображенското въстание.

По време на подготовката и провеждането на въстанието, Михаил Герджиков е в постоянна връзка със задграничния център на ВМОРО и представителя на задграничното бюро на Одринският Революционен окръг Георги Минков, със седалище гр. Бургас.

Тук в “Минковия хан”, ханът на брата на Георги Минков, свърталище на всички немили и недраги бежанци и харамии, Михаил Герджиков често отсяда. Тук се среща с Гоце Делчев, Даме Груев, Пере Тошев, Гьорче Петров, Борис Сарафов и обсъждат тактиката и стратегията на Македоно - Одринското движение. Провежда срещи и заседания с войводите и дейците на Преображенското въстание, с които обсъжда подготовката и провеждането на въстанието. Тук се сформират и изпращат чети, боеприпаси, храна и облекло за четите и населението на Одринска Тракия.

Когато е извън Бургас, преди и по време на въстанието, Михаил Герджиков поддържа непрекъсната писмена връзка с председателя на задграничното бюро Георги Минков.

От богатата кореспонденция между двамата дейци, се спирам само на някои от писмата на Герджиков до Георги Минков. В писмо от с. Дерекьой (дн. Турция), Михаил Герджиков пише до Георги Минков:

“... Както малкотърновци, така и бунархисарци и лозенградчани имат необходимата нужда от оръжие, която да се достави по възможност по бърже... и трите района са на мнение да делегират пред тебе свои хора, които да донесат парите...”

В друго писмо четем:

“Мрачний, (Георги Минков) може ли да намерите в Бургас 100 каси кримкови патрони...”, а в трето писмо: “Мрачний, търси мартини и бердани, с които трябва да се въоръжат 150 души...”. В следващото писмо четем: *“Мрачний, какво стана с бомбите, работят ли се? Ще ни трябват около 400-500 най-малко...”*

И още много други писма, свързани с осигуряването на оръжие и други нужди на въстанието.

След поражението на въстанието, Михаил Герджиков разгръща активна дейност за настаняване на бежанското тракийско население и изтеглилите се въстаници в България. Публикува статии в българския и чуждия печат, като апелира за международна намеса в полза на въстаналите българи.

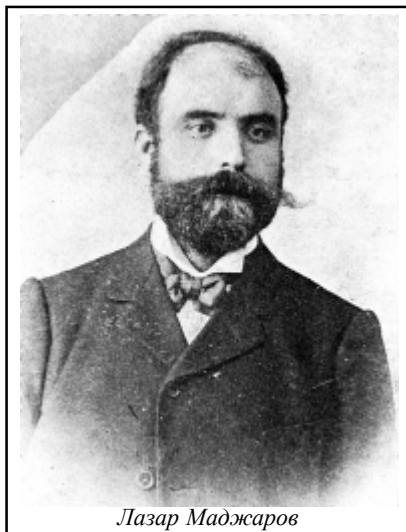
Кореспонденцията между двамата бележити революционери продължава и през 1912 г. – Балканската война. В писмо от Василико до Георги Минков, Михаил Герджиков пише: *“Мрачний, както виждаш съдбата ме завлече пак във Василико. Сега ние сме господари на положението.”* В друго писмо от фронта Герджиков настоява:

“... Изпрати 100 чифта цървули. Тук всички ние сме боси...”

Обширна е кореспонденцията и дейността на Михаил Герджиков, свързана с Бургас и Бургаския регион. Затова тракийците и техните потомци от Бургас и региона свято тачат и се прекланят пред делото и паметта на Михаил Герджиков.

ЛАЗАР МАДЖАРОВ ПРЕДАН ДЕЕЦ НА ОДРИНСКОТО РЕВОЛЮЦИОННО ДВИЖЕНИЕ (1872 - 10.11.1907 г.)

Вторият по значимост деец на Одринското революционно движение Лазар Маджаров е роден през 1872 г. в с. Негован, Солунско. Висок,

Лазар Маджаров

със сини очи, дълги руси мустаци и къса брада. С тежка походка, обаятелен и строг, добродушен и твърд, с търпимост да изслушва учени и прости, аскет в личния си живот, Лазар Маджаров много скоро става любимец на всички.

За него Димитър Груев – революционен деец от Илинденско - Преображенското въстание пише: *“Лазар Маджаров беше висок, едър мъж... Той малко говореше, повече мислеше. Неговата сила, неговата стихия беше делото... Той беше извънредно честен човек, скромнен, мълчалив, с блага душа и мила усмивка, предан до самозабравя на освободителното дело.”*

За Лазар Маджаров, историкът на революционното движение Иван Орманджиев пише: *“За него народът бе кумир, за който той жертва изцяло себе си”*, а Христо Силянов пише: *“Лазар Маджаров принадлежи към ония наши ратници, които завлечени от мощната вълна на освободителната идея, забравят произхода си, родителите си и дори себе си. Маджаров почна своето революционно поприще в Лозенград. Тук той пося семето на борбата, в която вложи нервите, кръвта и бляновете на най-хубавите си години и успя да създаде в този цветущ богат български край един образцово организиран район.”*

По решение на Солунския конгрес на ВМОРО през лятото на 1896 г. в Лозенградски окръг, който е един от най-големите и обхваща почти цяла Източна България (Лозенградско, Бунархисарско и Малкотърновско) е изпратен Лазар Маджаров. Той заварва организацията в Лозенградско почти разстроена. След провала, наречен “Аферата Керемидчиоглу”, в Лозенградски район са извършени масови арести. Над 100 човека са арестувани и подложени на жестоки мъчения, мнозина от които не издържат и умират още при следствието, други са осъдени на доживотен затвор и изпратени на заточение, а трети – най-опитните дейци, нелегално преминават в България.

Поел тежък товар на плещите си, Лазар Маджаров сформира агитационна чета, в която са включени опитни дейци, познаващи Лозенградския край: Яни Попов (от с. Карахадър, Лозенградско) автор по-късно на песента “Ясен месец”, Янко Стоянов (от Малко Търново), Коста Тенишев (от Лозенград), Лазо Лазов (от Лозенград) и други четници. Четата преминава границата при Къзъклизе (Момина църква) и установява връзка със стари и нови съзаклятници от Лозенград и селата на Лозенградски район и изгражда отново мрежа от куриери и канали за свръзка. Четниците непрекъснато обикалят селата, провеждат събрания, проверяват какво е настроението, повдигат революционния дух на населението. Куриери пътуват постоянно от Одрин и Лозенград, от Бунархисар и Малко Търново за пограничните пунктове. Възстановяват се комитетите в почти всички пострадали от аферата села. Изградени са отново комитети и “смъртни дружини” в селата: Чиглаик, Кулата, Пирок, Дерекъой, Карадере, Курия, Койово, Тас-тепе, Пейчова махала, Горна и Долна Канара, Кадиево, Каваклия, Коджатарла, Ениджия, Енимакхле, Докузюк, Яна, Бунар Хисар, Велика, Паспалово, Мегалово.

Уважаван и тачен, особено голямо доверие и авторитет, Лазар Маджаров печели с ликвидиране бандата на Айтозлията и прочистването на Странджа от шайки-крадци и разбойници, които отвлечат за откуп, измъчват и убиват мирни хора.

Лазар Маджаров посреща и приема с облекчение и уважение изпращането на Михаил Герджиков, по решение на Пловдивското съвещание от месец април 1902 г., за инспектор и главен войвода на Одринска Тракия и става негов пръв заместник.

С приближаване деня на въстанието, напрежението в Одринско (Източна Тракия) расте. Всички райони са обхванати от трескава революционна дейност. Провеждат се събрания по селата с цялото население. Четите обикалят селата, провеждат военно обучение.

Наред с подготовката на въстанието расте и подозрителността на турските власти. Започват арестите. Увеличават се войсковите гарнизони. По-често стават сблъсъци между аскера и четите. Започват провалите, наречени афери. Във връзка с Коевската афера 56 души са задържани в Лозенград. Затворът, в който се водят разпитите кънти от писъците на изтезаваните.

Трагедията с четата на Пано Ангелов в Сърмашик за кратко време обхожда цяла Странджа и Тракия. Десет души са арестувани, съдени и заточени в Паяскале.

Нестихнала още вестта за четата на Пано, през пролетта на 1903 г. в с. Мързево, Малкотърновско се извършва нов провал с четата на Пеню Шиваров.

Достига и страшната вест за гибелта на Гоце Делчев, който загива в неравен бой с жандармерията на 21 април 1903 г. в с. Баница, на път за конгреса на Битолския революционен окръг.

Лазар Маджаров преживява с болка всяка новина. Пред очите му се руши организацията, която той изгражда такава, каквато я е искал. И ето, когато денят на въстанието приближава, той е генерал на разорена армия, на хиляди жени, деца и старци. Но връщане няма.

Независимо от провалите, от всички околии в Одринско, най-подготвени за въстанието са Малкотърновски, Лозенградски и Бунархисарски райони. Затова и Михаил Герджиков насочва усилията си към тях. От там иска да започне кървавата епопея.

При такива обстоятелства, при такава напрегната обстановка се насрочва и провежда на 28.06 до 2.07.1903 г. Конгресът на Одринската революционна организация в местността “Петрова нива”, в землището на с. Стоилово, Малкотърновско. Конгресът взема решение да подкрепи решението на Битолския конгрес, приема план за провеждане на въстанието в Одринска Тракия и избира Главно ръководно боево тяло (ГРБТ) в състав: Михаил Герджиков, Лазар Маджаров и Стамат Икономов. Георги Кондолов освен като войвода на чета е определен и за началник на въстаническите сили.

Известието за въстанието в Македония, обявено за 20 юли (2 август), заставя ГРБТ да проведе в края на юли спешна среща в планинската местност “Голямо Кокорафи” край с. Цикнихор, Бунархисарско, на което е взето решение въстанието в Одринско да се вдигне през нощта на 5 срещу 6 август (18 срещу 19 август н.ст.) 1903 г., т.е. на празника “Преображение Господне”.

На тази дата, войводите посрещат утрото по върховете на Странджа: Михаил Герджиков – на връх “Китка”, Лазо Лазов на връх “Св.Илия”, Георги Кондолов – на височините “Радославовци”, Стамат Икономов

– на “Махиада”, Коста Калканджиев – на “Караман баир”, Стоян Камилски – на “Циганка”, Лазар Маджаров – на “Марковец”. Всички са по върховете, от където се вижда “Китка”. Там ще бъде хвърлена бомбата. Чакат началото.

Получава се изненада. Неочаквано, с настъпването на здрача, погледите на всички се привличат на юг към полските села, откъдето един след друг пламват огньове. Там в с. Каваклия е Яни Попов. Извършено е предателство. За да предотврати провала, Яни изпраща куриери, събира четите от селата. Удрят камбаните, палят снопите и къщите на предателите и се отправят на север към връх “Марковец”, където е Лазар Маджаров.

Там, на връх “Марковец” пред строените четници Лазар Маджаров държи пламенна реч:

“Бойни другари, братя. Дойде най-последният ден, който с трепет на сърцата очаквахме. Настана часът, когато ще премерим силите си с нашия вековен тиранин,... с грабителя на плода на нашия труд, който разполагаше с имота и безнаказано сквернеше нашата чест... Повдигнете гордо покрушените чела и стъпете здраво на собствените си крака...”

И за броени часове от чисто българските села рухва тираничната власт. Рухва за ден-два и в тези със смесено население. Само за два бойни дни Странджа е свободна. Прокудените се връщат в родните села. Една песен оглася площадите: *“Българе глава дигнали, българи и комикъкьето, с царя бой да се бият, царството да превземат...”* Веселят се хората и славят свободата. Войводите посещават селата. Посрещат ги с хляб и сол. Устройват им трапези.

На фона на тази всенародна еуфория до Главното ръководно тяло, разположено на връх “Циганка”, една след друга пристигат тревожни вести. В Малко Търново е изпратено подкрепление, градът е блокиран. Развилнените се турци стрелят и убиват, грабят и безчестят. В Западна Тракия въстание няма. Пристигат сведения от Одрин за мобилизация на първи, втори и трети турски корпус. Четиридесет хилядна армия е поведена от Шукри паша. Вдигнат е на крак и башибозукът на цяла Източна Тракия..

Дните на Странджанската република са свършени. Въстанието е потопено в кръв. На 5 август започва изгревът - на 25-ти залезът. Десетки хиляди българи, прокудени се отправят към границата под охрана на четите и “смъртните дружини”. Над 30 000 българи от Източна Тракия, изоставили имот и роден дом, търсят спасение в “Майка България” – бездомни, безимотни. Така завършва една славна епопея на борби, мечти и въжделения на тракийското население.

Верен на своите идеали, четири години след въстанието Лазар Маджаров отново е при поробените си братя. Заедно със Стамат Икономов и Петър Василев подбират най-достойните и пресичат границата. Първата жертва е Янко Стоянов, синът на баба Стана

Комитката, Лозенградски войвода. Загива край село Осичево. След време Стамат Икономов заболява и се връща в България. Лазар и Петър Василев обикалят Одринско, възстановяват организацията, подготвят народа за нов бунт. Пътят им пресичат полицейски групи и башибозушки орди. Шпионско око ги предава и на 10.11.1907 г. на път за с. Лъджакьой, Дедеагачко, оградени, в неравен бой с врага загиват Лазар Маджаров, заедно с другарите си Петър Василев, Георги Гешаков и Бойко Чавдаров.

Така завършва своя жизнен път още един син на България, отдал целия си живот за свободата ѝ - големият тракийски революционер Лазар Маджаров.

КАПИТАН СТАМАТ ИКОНОМОВ
ВИДЕН ДЕЕЦ И ЧЛЕН НА Г Б Т
НА ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ
(18.06.1866 – 12.09.1912 г.)

Стамат Георгиев Икономов е роден на 18 юни 1866 г. в гр. Малко Търново. Произхожда от заможено семейство. Баща му служи като свещеник в Малко Търново. Първоначалното си образование получава в родния си град, а гимназия завършва в гр. Варна. След гимназиалното си образование постъпва и завършва Военно училище в София. Участва в Сръбско-Българската война през 1885 г. и за проявен героизъм е награден с орден за храброст. Повече от 15 години служи като офицер в различни части на българската армия (3-ти конен полк, 10-ти пехотен полк, 22-ри пехотен полк) и достига войнското звание капитан. Скромен, мълчалив и с радикално-демократични разбирания. Войните в казармата, към които проявява бащинско държание, го обожават и хранят скъпи спомени за него.

Капитан Стамат Икономов

В навечерието на Преображенското въстание, капитан Стамат Икономов се уволнява от армията по собствено желание, за да се отдаде всецяло на национално-освободителната борба в родния си край. През пролетта на 1903 г., в продължение на повече от един месец, той прекарва на лагер в местността "Воденицата на Петка Чорбаджиев", известна по-късно като "Воденицата на Петко Росен", край с. Гергебунар (дн. Росеново), Средецка

община, където води военна подготовка на четниците от най-голямата чета на Преображенското въстание.

След завършване на подготовката, четата предвождана от Лазо Лазов пресича границата и се отправя за “Петрова нива”, за Конгреса

*Стамат Икономов
с въстанически дрехи*

на “Странджанско Оборище”. Оценявайки военните познания и организаторските му способности, на конгреса на “Петрова нива”, Стамат Икономов е избран в състава на Главното ръководно боево тяло (ГРБТ), редом с Михаил Герджиков и Лазар Маджаров. Въпреки офицерския си чин, Капитан Стамат Икономов не проявява претенции за някакъв пост в предстоящото въстание. По време на въстанието, той е в района на селата Узункьой и Инджекьой, Визенско, където организира нападението над турските гарнизони.

В спомените си Хр. Силянов споделя, че в навечерието на въстанието в ръководството на ГБТ се завежда спор за тактиката на бойните действия. Капитан Стамат Икономов предлага с обединени усилия да се нападне първо околийския център в Малко Търново, с което всички околни турски гарнизони ще останат без опорен пункт, докато Михаил Герджиков, Лазар Маджаров и

Христо Силянов са против. Така становището на болшинството налага тактиката на разпокъсаните действия в отделните селища.

По-късно се отчита погрешността на тази стратегия и се признава, че Стамат Икономов е бил на прав път в преценките си.

След поражението на Преображенското въстание, Стамат Икономов продължава да участва активно в тракийското движение. На конгреса на Одринския окръжен комитет във Варна (14-17 февруари 1904 г.) той е избран отново в ГРБТ. През 1907 г. Икономов заедно с Лазар Маджаров навлиза с чета в Одринско, но поради заболяване се връща в България. След хуриета на младо турците (1908 г.) ООРК свиква Конгрес в гр. Одрин на 31 декември 1908 г., на който Стамат Икономов, присъства като делегат и е избран за председател на Пленарните заседания и включен в състава на Окръжното ръководство.

В навечерието на Балканската война Стамат Икономов е в София, където обитава малка стаичка под наем в кв. “Овча купел”. Здравословното му състояние обаче е силно разклатено и на 12 септември 1912 г. умира сред голяма беднотия.

Така напуска тракийските редици един изключително скромен и родолюбив, отдал изцяло себе си борец за свободата на поробена Тракия, без всякакви претенции за материални облаги.

За него в пълна сила важат Ботевите стихове:

“Умря сиромаша за правда, за правда и за свобода”.

ГЕОРГИ КОНДОЛОВ **ЛЕГЕНДАРЕН ВОЙВОДА** **(1858 – 6.08.1903 г.)**

Георги Кондолов е виден деец от Македоно-Одринското революционно движение и легендарен войвода от Преображенското въстание. Той е от оная плеяда революционни борци, които обrekli себе си в служба на националния идеал – свободата на България, забравят себе си, не жалят време и сили, дом и семейство.

Истинското му име е Желязко, прекръстен по-късно от по-големия си брат Иван на Георги. Затова и четниците му през време на комитлъка го наричат “дядо Желю”.

Георги Кондолов

Роден е през 1858 г. в с. Велика, Малкотърновско (останало след освобождението на България в границите на Турция). Георги Кондолов произхожда от многодетно бедно семейство. Още от детските си години напуска бащин дом и е принуден да изкарва прехраната си като дърводелски чирак в гр. Цариград. След Освобождението на България (1877-1878 г.) напуска Цариград и се установява на местоживее в гр. Хасково (България), където се запознава с Христо Арнаудов (бъдещ четник и войвода от Преображенското въстание), братовчед на бъдещата му съпруга Донка, с когото откриват самостоятелна дърводелска работилница.

Първото бойно кръщение Георги Кондолов получава, като доброволец срещу въстаналото турско население в Родопите, в качеството си на войвода в отряда на Козлуджански отдел на 1-ва Еникьойска чета, където е награден с бронзов медал от княз Александър Батенберг.

През 1898 г., няколко години след женитбата си за Донка Хубенова, Кондолов заедно със семейството си се преселва в гр. Бургас. Открива работилница и работи по занаята си. Тук в Бургас, Георги Кондолов намира богата среда за изява на своите идейни разбирания. Запознава се със свои съидейници и заедно с Георги Минков, Григор Дяков, Стоян Петров, Иван Златарев и други, Георги Кондолов е един от основателите на тракийското дружество в Бургас (15.12.1896 г.), като клон на дружество “Странджа” – гр. Варна. Участва и на 1-ия Учредителен конгрес на Тракийските дружества в България, проведен на 19.02.1897 г. в гр. Бургас. След конгреса Капитан Петко Войвода, Георги Кондолов, Стоян Петров и др. създават таен революционен комитет с ръководител Капитан Петко Войвода, като помощен орган към Централното дружество във Варна, който има за задача да подпомага организирането и изпращането на въоръжени чети в поробена Тракия.

Действията на първите чети, сформирани и изпратени в Малкотърновско, Бунархисарско и Лозенградско, предвождани от Минчо Томов (1897 г.), Петър Странджата (1898 г.) и Тодор Шишманов (1899 г.), имащи повече проучвателен характер и двете чети на Лазар Маджаров (1900 и 1901 г.), които създават мрежа от канали и куриери за безопасно движение на членовете на революционната организация, за прехвърляне на оръжие и боеприпаси и изграждане на революционни комитети и “смъртни дружини” в Лозенградско и някои села на Малкотърновско, показват, че четническото движение може да изиграе важна роля в освободителната борба.

В началото на 1901 г. започва усилена подготовка за формиране на нова агитационно-пропагандна чета, която е предназначена да действа в района на Странджа планина (Малкотърновско и Бунархисарско). За войвода на четата е определен любимецът на българското население в странджанския край Георги Кондолов. Макар и да не се отличава с високо образование, Кондолов е надарен с природна интелигентност и изпъква със своята голяма съобразителност, твърдост, упоритост, издръжливост и изключителна смелост, крайно скромнен и непретенциозен, същевременно строг и справедлив. На това той дължи и големия си авторитет пред четниците, които са готови да се жертват за любимия си войвода. За Георги Кондолов, Димитър Янев (Попето) от с. Енимакле (Бабаеско), четник от четата на Кондолов пише:

“Кондолов беше един от най-благите войводи... Населението много го уважаваше и почиташе... Като кажеха: “Дядо Желю иде!”, обща радост обхващаше всички и млади, и стари. Никога не го чух да мъмри някого. В работата си беше строг, но справедлив... За народа от Малкотърновско нямаше по-прочут войвода от него.”

Четата се състояла от 10 души, заедно с войводата. Формирането ѝ става в с. Аланкайряк (дн. Ясна поляна), където е проведено военно обучение по предварително съставен план.

На 30 май 1901 г., четата напуска Аланкайряк и поема за Странджа планина. С помощта на куриер, благополучно прехвърля границата и се насочва към селата Маглаик, Паспалово и Мокрошево, където се свързва с местните революционни комитети. От там четата се отправя за с. Велика, но е разкрита от турските власти и едва успява да се измъкне. След глад и лишения, четниците успяват да се доберат до Велика, родното село на войводата, където намират храна и спасение. След като се съвзема и отпочива, обикаля още няколко села в Малкотърновско, провежда събрания в някои от селата и поради това, че е отново разкрита при движението си в района на Стоилово и Сърмашик, прекратява дейността си и се връща в България.

Въпреки допуснатите грешки, поради неопитност и неспазване на революционната конспирация, първата чета на Кондолов изиграва важна роля за повдигане духа на населението в района на Странджа. Кондолов успява да привлече и посвети на делото значителен брой патриотично настроени българи в много Малкотърновски села.

С втората чета Кондолов навлиза в Малкотърновско на 24 май 1902 г. През м.октомври заболява и временно напуска четата, като заминава на лечение в Бургас. След като възстановява здравето си, през месец ноември, Кондолов отново застава начело на четата и обикаля селата Паспалово, Мокрошево, Карадере, Дерекьой, Пирок. В Чиглаик се среща с Лазар Маджаров, с когото уточняват канала за пренасяне на оръжие от Казъклизе–Горна Канара–Долна Канара–Тастепе-Ковчас-Пирок.

С втората си чета Кондолов постига значително по-големи резултати. Проведени са организационни мероприятия за укрепване на селските комитети. Изградени са смъртни дружини. Отделено е внимание на бойната подготовка на местното население. Четата допринася за заздравяване и разрастване на революционното движение в Малкотърновски район.

Третата чета на Кондолов, сформирана на 18 май 1903 г., обхваща южната част на Малкотърновски революционен район и отделни села от Лозенградско – Корудере, Дерекьово, Чиглаик и Пирок. Този път усилията на четата са насочени преди всичко към въоръжаване на населението и повишаване на неговата бойна подготовка, с оглед на предстоящото въстание.

С третата чета, Георги Кондолов остава в Малкотърновско до обявяването на Преображенското въстание и с нея той пристига на историческия конгрес на “Петрова нива”. В последствие четата образува бойното ядро на въоръжения отряд, начело на който Кондолов взема участие във въстанието и в което намира героичната си смърт.

В 14 часа на 28 юни Михаил Герджиков открива конгреса и е избрано бюро за неговото ръководство в състав: председател – Васил

Пасков, подпредседател- Велко Думев и секретари – Христо Силянов и Анастас Разбойников. Конгресът приема решение да подкрепи решението на Битолския конгрес и приема план за провеждане на въстанието в Източна Тракия. Уточняват се силите и оръжието. Избрани са войводите и ръководството на въстанието, наречено Главно боево тяло (ГБТ) в състав: Михаил Герджиков, Лазар Маджаров и Стамат Икономов. Георги Кондолов освен като войвода на чета на 12-и Паспаловски район, е определен и за началник на въстаническите сили.

След конгреса всички войводи, чети, легални и нелегални дейци се заемат с непосредствената подготовка на въстанието в районите и участъците си.

Паспаловският революционен участък, с войвода Георги Кондолов и секретар Паскал Иванов, обхваща селата Паспалово, Мокрошево, Едига, Карадере и други по-малки селища в Малкотърновски район. За провеждане бойните действия в паспаловски участък, съгласно предварително съставен план, четата, която се състои от около 200 души е разделена на 3 отряда.

Отрядът под личното командване на войводата Георги Кондолов, в който влизат Паспаловската и Мокрошевската “смъртни дружини”, състоящ се от 97 души има за задача да унищожи турския гарнизон в Паспалово. За предстоящите бойни действия, Кондолов разделя отряда на две бойни групи, всяка от които се състои от 5 отделения.

В навечерието на въстанието, отрядът е разположен в района на колибите “Радославовци”. На 5 август напуска изходния си район и започва предвижване към с. Паспалово. Осигурителната бойна група обкръжава селото, а ударната, където се намира войводата, към полунощ трябва да започне атаката.

Малко преди определеното за началото на атаката време, откъм село Стоилово се разнасят гърмежи. Там, войводата Дико Джелебов започва настъплението. Лаят кучетата. При това положение, Кондолов дава заповед атаката срещу турската казарма в Паспалово да започне незабавно. Аскерът е вдигнат в тревога. Завързва се ожесточен бой. Едно турско отделение незабелязано от въстаниците, заема огнева позиция в и около къщата на богатия и коварен грък Аристиди Ганозлията. Минавайки през двора му, скритите в къщата турски войници откриват залпов огън. “Удариха ме, отидох си!” – извиква войводата и пада на земята. Подло предаден от гърка Аристиди, който предоставя къщата си за прикритие на турския аскер, Кондолов пада смъртно ранен. Четникът Серафим Стоянов изтегля войводата от полесражението на закрито място и се опитва да го повдигне. Кондолов обаче, увисва в ръцете на предания си боец и промълвява с отпаднал глас: “Ах, пронизаха ме тези мръсници! Убий ме Серафиме! Не ме оставяй в ръцете на тези кучета!”. Няколко въстаници правят набързо импровизирана носилка, полагат на нея смъртно ранения войвода и го изнасят вън от селото. Събирайки последни сили, войводата пита

заобиколилите го четници за развитието на боя и им дава последни указания, как да продължат борбата за овладяване на казармата, след като моли да бъде убит, за да не бъде в тежест на отряда и да бъде избавен от тежките болки. Четниците решително се противопоставят и отнасят любимия си войвода на Паспаловата могила. Междувременно боят в селото между въстаниците и обкръжения аскер продължава с неотслабваща сила. Аристиди дава на укриващия се в къщата му турски офицер женски дрехи, и така облечен, последният успява да се промъкне вън от селото и да избяга в Малко Търново, откъдето изпраща 100 турски войници в подкрепа на обсадения гарнизон в Паспалово.

Денят 6 август е твърде напрегнат за въстаниците от отряда на Кондолов. Обръчът около аскера все повече се затяга. Допускайки противника на близко разстояние, смелите народни борци откриват убийствен огън срещу настъпващия аскер и го разстройват. Командващият боя турски офицер пада убит. Това дезорганизира турските войници, които уплашени, започват отстъпление, което се превръща в неудържимо бягство. От целия обкръжен турски гарнизон в селото успяват да се спасят само 7 души, между които и предателят Аристиди, който при завързалата се престрелка попада в плен. Предчувствайки възмездие за гнусното предателство, богатият грък напразно моли въстаниците да го освободят срещу много злато. Революционният съд обаче осъжда предателя на смърт. Четникът Серафим Стоянов отсича главата му със сабята на прославения войвода Георги Кондолов.

За последните часове от героичната смърт на прославения войвода Георги Кондолов, секретарят на четата му Паскал Иванов пише:

“... Войводата не можеше вече да се държи на краката си и бяхме принудени да го пренесем на Паспаловата могила... Целият ден той непрекъснато се гърчеше от болки, а коремът му постоянно се надуваше. При всяко усилване на болките, той се обръщаше към мен и с умоляващ глас ми шепнеше: “Застреляйте ме!...” Аз се въздържах и го утешавах, че скоро ще дойде доктора (фелдшера)... Привечер се събраха на могилата въстаниците от Паспалово и Мокрошево. Войводата пожела да се види за сетен път със своите момчета. С разтреперан глас, пресекаващ от страшните гърчения и болки, той каза на четата няколко прощални одобрителни думи и определи за свой заместник Йосиф Петров. След това той, спокоен вече, настоятелно ни замоли да турим край на мъките му. А лицето му все повече се изкривяваше от болки, коремът му беше страшно подут и съзнанието му взе да се помрачава...”

Смъртно раненият войвода непрекъснато умолява, увещава и накрая строго заповядва да бъде застрелян, за да се прекратят ужасните страдания.

Жребият за изпълнение на тази мъчителна и изискваща големи морални сили задача, се пада на Димитър Желязков (Македончето), който пристъпвайки към агонизирания войвода, целува ръката му,

опира дулото на пистолета в сляпото око на Кондолов и натиска спусъка.

Това става вечерта на 6 август. На следващият ден е извършено тържественото погребение на прославения войвода в присъствието на въстаническият отряд и населението от околните села. За да не останат следи, по стар четнически обичай, гробът бил изравнен отгоре и покрит със шума. Само малка каменна плоча, почти заровена в земята над главата му, с надпис ГДК – инициалите на трите имена на войводата, остава да свидетелства, че на това място е погребан един от най-забележителните войводи в Одринско.

Така загива легендарният войвода, синът на Странджа и Тракия, отдал целия си съзнателен живот за свободата на поробена Тракия, за свободата на България. За него, днес признателните потомци, пеят песни и разнасят легенди из цялата българска земя.

Повече от 20 години, безкръстният гроб на Кондолов, остава в забрава. Едва на 5 септември 1925 г. бойните другари на войводата – Левтер Мечев, Георги Чепов, Георги Ганчев, Тодор Петков и Димитър Арнаулов, преминавайки нелегално границата, пренасят костите му в Малко Търново и ги съхраняват в едно малко сандъче, на една от страните на което са написани думите:

“Делото е свято. Проклети ще бъдете, ако не продължите борбата”, които са последните думи на Кондолов преди да издъхне.

По-късно, с изграждането на мемориала на “Петрова нива”, костите на войводата Георги Кондолов са зазидани в нишата на паметника.

ГЕОРГИ МИНКОВ

ВИДЕН ДЕЕЦ НА ВМОРО И ЗАДГРАНИЧЕН ПРЕДСТАВИТЕЛ
НА ОДРИНСКИЯ РЕВОЛЮЦИОНЕН КОМИТЕТ

(14.04.1864 – 2.01.1943 г.)

Георги Минков е роден на 14 април 1864 г. в Лозенград. Произхожда от многодетно семейство – шест момичета и три момчета. Преживява трагичните събития след Берлинския конгрес (1878 г.), когато баща му Коста Тодоров Минков е обесен пред собствения му дюкян пред очите на жена му и децата. Майка му Мара Минкова при вида на съпруга си, получава апоплектичен удар, пада и умира. Така ги погребват в един гроб. Георги Минков, тогава на 14 години, заедно с двете си братчета и шестте сестрички, потеглят пеш с един от поредните изселнически кервани за България и се установяват в град Варна.

Георги Минков

С правителствена стипендия през 1880-1881 г. Георги Минков учи във Варненската мъжка гимназия. По-късно със стипендия, осигурена от екзарх Антим I, братовчед на баща му, заминава за Русия, където изучава право. С обявяването на Сръбско-Българската война (1885 г.) Георги Минков се завръща в България, записва се доброволец и участва във войната. След приключването ѝ, през 1886 г. Георги Минков, заедно с двамата си братя Тодор и Никола се заселват в Бургас. Тук той става обединителен център на младата интелигенция и основава младежки идеен кръжок. За този кръжок в спомените на Петко Росен, четем:

“Хора, 20-25 годишни, почти всички с незавършено образование,

но много начетени, буйни, доблестни, винаги готови на бунт против всяка неправда... рошави, буйни, почти женомразци, винаги с народа, из народа, особено през ваканциите...”

През втората половина на 1896 г., с помощта на Капитан Петко Войвода и Никола Драгулев от Варна, в Бургас е основано Бургаско емигрантско дружество, към което е създаден таен революционен комитет, който има за задача да подпомага организирането и изпращането на въоръжени чети, оръжие и боеприпаси в поробена Тракия. Начело на този комитет застава Георги Минков.

С изграждането на Вътрешната Македоно-Одринска организация (ВМОРО) и основаването на Тракийското дружество в Бургас на 15.12.1896 г., Георги Минков отначало като зам.председател, а по-късно като председател на дружеството и представител на задграничното бюро на ВМОРО, играе важна роля и е централна фигура в подготовката и провеждането на Преображенското въстание. Георги Минков, заедно с Капитан Петко Войвода и Петър Драгулев е един от съорганизаторите на 1-ия Учредителен конгрес на Тракийската емиграция в България (СТДБ), проведен на 19.02.1897 г. в хана на братя на Георги Минков – Тодор Минков в град Бургас.

В хана на Тодор Минков, който става свърталище на всички немили-недраги бежанци и задграничен център на Одрински революционен окръг, са посрещани Гоце Делчев, Даме Груев, Пере Тошев, Гьорче Петров, Борис Сарафов, Михаил Герджиков, Лазар Маджаров, Стамат Икономов, Георги Кондолов и много други. Тук са провеждани заседанията и обсъждани тактиката и стратегията на Македоно-

Одринската организация. От тук се групират и потеглят за Странджа и Одринска Тракия четите на Георги Кондолов, Михаил Герджиков, Лазар Маджаров, делегатите за Конгреса на “Петрова нива”.

След погрома на въстанието 1903 г., Георги Минков е избран за член на тогавашната постоянна комисия, от бюджета на която се осигуряват помощи на бежанци, четници и останали без работа, хляб и подслон.

През Балканската война (1912 г.), когато се сформира доброволчески отряд начело с Михаил Герджиков, Георги Минков е назначен за пунктов началник на Македоно-Одринското опълчение и изпълнява най-отговорни задачи – организира, събира и изпраща доброволци, оръжие и боеприпаси за опълчението в Одринско.

В Бургас Георги Минков изпълнява редица отговорни длъжности-секретар и председател на Бургаската Окръжна постоянна комисия и други длъжности. Избиран е и за Народен представител.

Георги Минков умира на 02.01.1943 г. в град Бургас, погребан с траурно шествие, военни почести и музика от признателното бургаско гражданство.

ВОЙВОДАТА СЛАВИ МЕРДЖАНОВ

ЖЕРТВА НА ВЪРХОВИЗМА

(18.07.1876 – 27.11.1901 г.)

Користната и авантюристична политика на Фердинанд и управляващите кръгове в България, Върховният Македоно-Одрински комитет (ВМОК), оглавяван от Борис Сарафов и генерал Цочев, изпращането на въоръжени терористични чети, с цел отвлечане и грабеж, без знанието и съгласието на ВМОРО, допринасят много, както за разстройване на вътрешната организация, кървави изстъпления и афери сред българското население в Македония и Тракия, така и до гибелта на много смели и предани на делото патриоти и родолюбци.

Една от тези жертви на върховизма е и Слави Мерджанов.

Слав (Светослав) Чанев Мерджанов е роден в гр. Карнобат на 16 юли 1876 г. Завършва гимназия в родния си град и отбива военната си служба в 24-ти Бургаски пехотен полк през 1896 г.

Слави Мерджанов

При едно спречкване с местната полиция в родния си град, Слави е уволнен и принуден да напусне Карнобат. Заминава да учи в Русе, а от там в Женева, където се запознава с Михаил Герджиков и Иванка Ботева и попада под влияние на македонското революционно движение. Връща се в България, сближава се с Даме Груев, Гоце Делчев и други дейци от Вътрешната Македоно-Одринска революционна организация (ВМОРО) и се посвещава на борбата за освобождение на Македония и Одринско. Поема пътя на революционната борба и се включва активно в подготовката на Илинденско-Преображенското въстание. Непримири борец за народна свобода. Участник в групата на солунските атентатори в прокопаването канал под Отоманската банка в Солун и Цариград и взривяването им, с цел предизвикване недоверието на европейските капитали в Турция и разклащане устоите на Турската империя. Въпреки неуспеха и арестуването му, борческата натура на Мерджанов не намира покой.

През юли 1901 г. Слави с група атентатори правят опит да заловят персийския шах, който се завръща от Париж с влак през Одрин и Люлебургас. Целта им е да събудят интерес към поробените българи и да получат откуп за делото. Но опитът им се проваля. Следва опит да се залови одринския валия, но и той остава безуспешен. Тогава четата отвлеча Нури бей -син на Дертли Мустафа. Между селата Керечлий и Хасково ги настига войска и се завързва сражение. Убит е Нури бей. Загиват и учителя Иван Котков от Кавакли, и Георги Фотев от Одрин. Пленени са Мерджанов, Христо Хаджилиев от Лозенград, арменците Бедрос Сермеджян и Татул. Откарват ги в Одринския затвор, където престояват една нощ и на другия ден 27 ноември 1901 г. рано сутринта ги обесват.

По спомени на Иван Попов, присъствал лично на обесването, в предсмъртния си час Слав Мерджанов изрича следните думи:

“Не мислете, че убивайки четири или шест души, вие ще убиеете духа ни. Не! Той ще живее и скоро ще доведе други, с хиляди, които ще ви платят за всичко!”

Одринският валия нарежда да отнесат телата им, натоварени на боклукчийска каруца в двора на Киришханската църква, а енорийският свещеник и неколцина комитетски хора им отдават последна почит.

Така загива Слави Мерджанов в разцвета на своята младост (едва 27 годишен), непримирир бунтар, голям революционер и радетел за народна свобода, за да остане завинаги в паметта на бъдните поколения. Неговият бюст – паметник се издига днес в градската градина на град Карнобат.

ПАНО АНГЕЛОВ И НИКОЛА РАВАШОЛА

*Гръм куришуми, гръм отново, скъпа кръв порой тече.
Падат Пано, Равашола, мрат в борбата синове.
Мрат, но тяхний стон в борбата, скъп завет е той за нас.
Робът люби свободата и кърви в уречен час.*

/Никола Карагеоргиев/

С този куплет, прибавен от Никола Карагеоргиев, завършва странджанската марсилеза “Ясен месец веч изгрява...” С него под стихотворна форма са отразени подвигът на четата, трагичната и героична смърт на войводата Пано Ангелов и легендарният Никола Равашола.

Пано Ангелов

Никола Равашола

Пано Ангелов е роден на 2 февруари 1879 г. в с. Башклисе, Дедеагачко. Пано Ангелов Апостолов, по прякор Карабаджаков, произхожда от стария род Карите, изселили се около 1740 г. от Чирпанско по долното течение на река Марица и основали с.Башкьой (Башклисе). Прадядо му Ангел е прочут пехливанин (борец) и от 1825 г. родът приема прякора Карабаджакови. Синът на прадядо му Апостол, дядо на Пано Ангелов е четник в четата на Ангел войвода и загива край Софлу.

След несправедливия Берлински договор 1878 г., когато Тракия остава отново под турско робство и българският народ е подложен

отново на насилия и гонения, семейството на Пано напуска родния край и се преселва в свободна България, като се установява на местоживеене в с. Брод, Хасковско.

След завършване на основното си образование в с. Брод, Пано учи и завършва Казанлъшкото педагогическо училище. Но вместо учител, той поема пътя на революционната борба за освобождението на поробена Тракия.

През 1902 г. се провежда Пловдивското съвещание, наречено Конгрес, на който се взема решение за активизиране дейността на ВМОРО в Одринска Тракия. На този конгрес Михаил Герджиков е определен за главен инспектор на Одринската инспекционна област.

Същата година Пано напуска учителството и пристига в Бургас в хана на хъшовете. Свързва се с Михаил Герджиков, Лазар Маджаров, Георги Кондолов, Левтер Мечев, Никола Равашола, Киро Узунов и други дейци на революционното движение. Избран е за участъков войвода на Сърмашик (Бръшлян), Звездец, Стоилово, Калово, Бяла вода (Конак). Обикаля селата на Странджа, сформира “смъртни дружини”, прави съзаклатие, събира средства, набавя оръжие. Проявява забележителни организационни качества, смелост, хладнокръвие, честност и човешки обноски, в резултат на което четата спечелва доверието на населението и във всички села на поверения му участък се изграждат “смъртни дружини”, мрежа от куриери и се набавят оръжие и боеприпаси. Набират се допълнително и встаници от селата.

Преди Преображенското въстание, Пано Ангелов е един от най-пламенните организатори на борбата в Малкотърновски район. Зла съдба обаче е отредила четата на Пано Ангелов да не дочака въстанието. На 16 (28) март четата в състав: Пано Ангелов (войвода) и четниците Никола Равашола, Георги Мутафов, Атанас Вълканов и Петко Пухов за трети път е в Сърмашик. По донесение на шпионско око, в селото пристига група турски войници. Ограждат къщата, в която се укрива

Балювата къща, в която е открита четата

четата и предлагат на четниците да се предадат. След кратко съвещание, войводата решава да се пробие обръча, като се шурмува обкръжението. Сам той отваря вратата и хвърля бомбата. Турският аскер се стъписва и заляга. Това дава възможност на четниците да напуснат къщата, стреляйки по турските войници и да се насочат в посока към западната част на селото, с намерение да се укрият в близката гора. Но преди да достигнат до крайните къщи на селото, четниците попадат на засада и водят неравен бой с противника, в който загиват Пано и останалите четници. Спасяват се и остават живи само Георги Мутафов и Петко Пухов.

Двамата убити герои в Сърмашик-войводата Пано Ангелов (вляво) и четникът Никола Равашола, случайно заснети от пътуващ арменски фотограф

Така загиват в неравен бой с турския аскер прославеният войвода Пано Ангелов и легендарният Никола Равашола, чийто подвиг оставя светла дияра в историята на революционното движение в Одринска Тракия, възпят от войводата на Преображенското въстание Яни Попов в странджанската марсилеза “Ясен месец”.

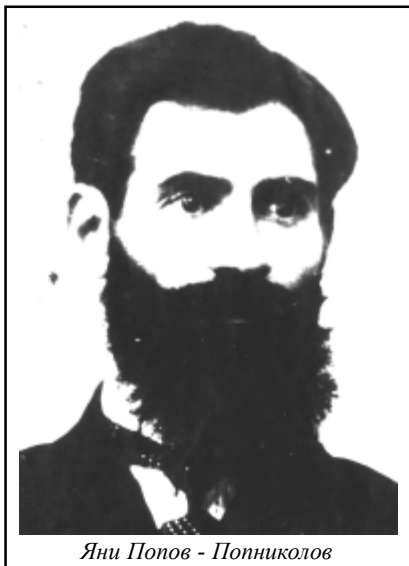
През 1997 г. по повод 100 годишнината на тракийската организация и 94 години от подвига на героите от сърмашишката афера, в местността Диманова поляна (Бръшлянско землище), там където е смъртоносно прострелян войводата Пано Ангелов, е издигната плоча, която да напомня на бъдните поколения за това велико дело на преображенци.

ЯНИ ПОПОВ

ВОЙВОДА И ВЪЗТОРЖЕН ТРАКИЙСКИ ПЕВЕЦ

(27.09.1878 – 20.01.1954 г.)

Яни Попников Янев (Яни Попов) е една от най-бележитите и колоритни личности от Преображенското въстание – идеен съратник, другар и сподвижник на Лазар Маджаров, Михаил Герджиков и Георги Кондолов, възторжен певец и автор на странджанската марсилеза – “Ясен месец”.

Яни Попов - Попниколов

Роден на 27 септември 1878 г. в с. Карахадър, Лозенградско, Яни е будно и ученолюбиво момче. Обича природата, народните песни, преданията за историческото минало и героичните подвизи на хайдутите и народните закрилници. Сам той обича да пее и е добър изпълнител на народни и революционни песни. Творческият дух на Яни Попов е подхранван и от патриотичните настроения в семейната и социалната среда. Дядо му, Яни Бъчваров, съхранява спомена за гостуването на Левски в техния дом и изграждането на първия нелегален комитет в лозето на хайдук Валкан. С гордост се разказва за народния будител и книжар от Лозенград Яни Рододарович, за вехтите и легендарни войводи –

Индже, Вълчан и Филчо. В 1898 г. Лазар Маджаров привлича Яни в подготовката на Преображенското въстание. Търсен от турците във връзка с Керимидчиоглувата афера, през 1901 г. той преминава границата и пристига в Бургас. Настанява се в “Минковия хан”, ханът на хъшовете и работи като кантонер по трасето Бургас–Анхиало (дн. Поморие). През 1903 г. нелегално се завръща в родния си край и влиза в четата на Лазар Маджаров. Така започва активната му дейност като комита. Участва заедно с Янко Стоянов, Коста Тенишев, Лазо Лазов в агитационната чета на Лазар Маджаров. Обикалят селата от Лозенградско, изграждат нелегални комитети и “смъртни дружини”.

На конгреса на “Петрова нива”, Яни Попов участва като делегат и е определен за участъков войвода на Лозенградски (полски) участък.

Тук, още на конгреса става и първото бойно кръщение на четата на Яни Попов. През последния ден на конгреса, когато турски аскер попада на секретните постове, Яни Попов със своите момчета и с помощта на групата на Дико Джелебов ги отблъсква. При изтегляне от района на конгреса, четата на Яни Попов попада на засада. Отново води бой. Идва му на помощ и четата на Цено Куртев. Принуждават турците да отстъпят. Двете чети известно време се движат заедно, а по-късно се разделят. В тази битка, турците дават двама убити.

Ето какво пише за това бойно кръщение Борис Попниколов (внук на Яни Попов), по спомени предадени му от самия Яни Попов (в-к “Тракия”, бр.16/12.08.1993 г.):

“...Още щом забелязах, че турските войници са на 80-100 метра пред нас, наредих на четниците да залегнат, с насочени пушки към

насрещния турски аскер. Наблюдавах прав движението на аскера. В това време турски чаушин извика: "Те! Те! Ето!" и пръв стреля върху мен. Улучи феса и парна върха на главата ми. Бях наредил никой да не стреля без моя заповед... След гърмежа на чаушина веднага изкомандавах: "Огън! Бий!" и пръв гръмнах срещу турските войници... загърмяха и всички мои четници. Гърмежите се смесиха с гърмежите на турските войници... Тази схватка завърши с трима убити турски аскери и неколцина ранени. След малко затишие, пристига Цено Куртев и ме пита: "Бачо Яни, какво има?" Отговорих на него и на момчетата, че не остава нищо друго освен да ги преследваме... Като главен аз вървях напред между двете чети... Имаше и ръкопашни схватки и удари с нож. В гората се наложи и аз да окървавя ножа си. Врагът бе прогонен и разбит в пълен безпорядък. В това време дойдоха капитан Стамат Икономов и Лазар Маджаров, който рече: "Дай, Яни, да се окървавим, да лизна окървавения нож!" и всички го лизнаха."

На 5 срещу 6 август, преди залез слънце, в Кавакли пристига майка Парашкева- Карахадърската попадия, майката на Яни Попов. Пуска се слух, че и Яни е наоколо. За да изпревари предателството, Яни изпраща куриери, събира четниците и "смъртните дружини" от селата и ги повежда към центъра на Ениджия. Удрят камбаните. Събират хората от селото. Наказват предателите, палят снопите и къщите им. Чертаят огнения път, към който се стичат хората от съседните села. Събират се няколко хиляди мъже. Старците и невръстните са освободени, а останалите отведени на север към "Марковец" при Лазар Маджаров.

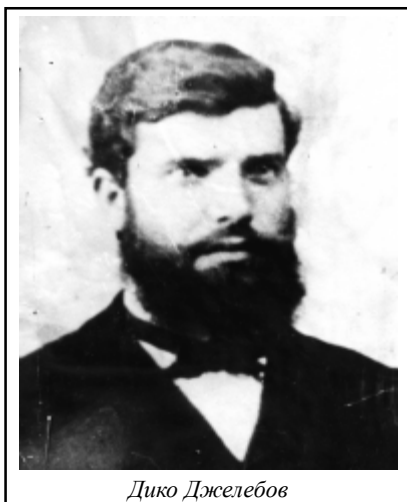
И след погрома на въстанието, Яни Попов остава верен на своя революционен ген. Не престава да мисли за поробена Тракия. Продължава да живее с мислите, болките и страданията на поробените, останали извън пределите на майка България, участва в създаването и изграждането на тракийската организация, в защита интересите на тракийските бежанци. Участва на Конгреса във Варна през 1904 г., на срещите на преображенци в Бургас и Созопол, на първия събор на "Петрова нива" през 1928 г. и още на много срещи. Ще си спомня за хайдушките години, за другарите си по оръжие, за красотите на родна Тракия, които той толкова много обича и възпява в песните си.

Яни Попов, автор на странджанската марсилеза "Ясен месец" е и автор на две песнопойки: "Странджанска гусла" и "Странджански жалби". Първата представлява сборник от хайдушки и революционни песни, записани на "местно наречие" от Лозенградско, Малкотърновско и Бунархисарско. Във втората "Странджански жалби" е поместен и пълният текст на "Ясен месец", посветен на Пано Ангелов и Никола Равашола, в два варианта.

След Преображенското въстание Яни Попов се установява и живее в Ивайловград, недалеч от родния край, с надежда, че някой ден Тракия ще се освободи и той ще може да се върне отново в родното огнище. Уви! На 20 януари 1954 г. Яни Попов затваря очи завинаги.

ВОЙВОДАТА ДИКО ДЖЕЛЕБОВ (1874 – 08.04.1909 г.)

Дико Джелебов е роден през 1874 г. в гр. Малко Търново. Произхожда от многодетно и родолюбиво семейство. По време на Преображенското въстание, баща му Георги Джелебов участва като куриер на революционната организация, брат му Тодор като четник, а сестра му Милка като ятачка.

Дико Джелебов

Дико е буден и ученолюбив. Основното си образование завършва в Малко Търново. Въпреки желанието му да продължи да учи в Одринската мъжка гимназия, поради липса на средства, желанието му не се осъществява и той е принуден да работи като чирак и овчар на чужди хора в Малко Търново. След като навършва пълнолетие, немотията и робската действителност принуждават Дико (най-големият син от девет членно семейство) да напусне Малко Търново. Затова допринасят и слуховете за формиране на чети в Бургас за освобождението на поробена Тракия.

През 1896-97 г., когато започва подготовката на Преображенското въстание, Дико, заедно с Левтер Мечев, Жеко Джелебов и други видни и революционно настроени младежи, преминават нелегално границата и се отзовават в Бургас на ул. “Фердинандова” 63, в Минковия хан, известен като “Хана на хъшовете”. Тук те се включват в емигрантското тракийско движение и участват в изграждането на Първото емигрантско дружество в Бургас, създадено през 1896 г. (по спомени на Левтер Мечев на 15.12.1896 г.), като клон на Варненското, основано на 12.05.1896 г. Вземат активно участие в живота на организацията и се нареждат в редиците на революционната борба.

Голямо влияние за формиране революционния дух на Дико Джелебов, изиграва запознанството и дружбата му с Георги Кондолов, към когото се привързва още от първите им срещи. Към Георги Кондолов той се отнася с голямо уважение и остава негов верен другар и сподвижник.

Дико Джелебов участва като четник и в първата и втората чета на Георги Кондолов в Малкотърновски район. Тук той се проявява като съобразителен, смел и предан на делото, за което печели доверието и любовта на войводата и става негов любимец.

Като познаващ най-добре Малкотърновския район, когото обикаля и опознава по време на четничеството си, на него е възложено да определи и мястото за провеждане Конгреса на Преображенското въстание – 1903 г.

На Конгреса на “Петрова нива”, Дико Джелебов е определен за войвода на Стоиловски революционен участък, в който влизат селата

Войводата Дико Джелебов

Стоилово, Калово, със знаменосец Георги Стефанов. Изработването на знамето, с което четата води битките през цялото време на въстанието, Дико Джелебов възлага на войводата на “смъртната дружина” в Заберново Петър Горов. Това знаме е единственото, запазено днес от Преображенското въстание, съхранено благодарение остроумието на Петър Горов, като е поставено в издълбано леговище на импровизирана гредка в къщата на Петър Горов, покрито със закована добре замаскирана дъска.

Знамето е извадено 25 години по-късно и показано за първи път на първото честване на Преображенското въстание на “Петрова нива” през 1928 г., по случай 25 години от неговото избухване. Днес, знамето се съхранява в Националния исторически музей в град София.

По време на въстанието, четата на Дико Джелебов води героични битки с противника. На 4 (17) август той получава паролата да хвърли първата бомба за оповестяване на въстанието. В същата тази съдбова нощ, в с. Паспалово пада убит славният войвода Георги Кондолов.

Убийството на войводата Георги Кондолов, Дико Джелебов посреща и преживява с голяма болка, която е изразена най-добре в изпратената до съпругата на Кондолов телеграма:

“Госпожо Кондолова,

Като изразявам своите съболезнования от страна на цялата ми чета, молим всевишния дано успокои душата на нашия брат и другар господин Кондолов, който след дълги и неумолими трудове видя своя труд и изпълни своя дълг пред цял три и половина милионен народ. На връх “Могилата”, близо до Малко Търново, един ден героят ще бъде увенчан с лаврови венци и прославен от целия български народ. Вечна му памет! Умря акуратно на поста си!”

След поражението на въстанието, четата на Дико Джелебов взема дейно участие в охрана на изселващите се бежански колони при предвижването им към българската граница.

През месец октомври 1903 г., начело на чета, той напада турското село Сазара, с цел отмъщение, където запалва 30 къщи и турската войска изпаднала в паника, напуска селото. Съдбата на Дико Джелебов след разгрома на Преображенското въстание не е лека. Той се установява в село Ново Паничарево. Там се запознава с бъдещата си съпруга Дюкена-изключителна хубавица.

На 14 и 15 февруари 1904 г. в гр. Варна е насрочен поредният Тракийски конгрес за отчитане хода на Преображенското въстание – 1903 г. и предстоящите задачи на революционната организация. На него присъства като делегат и Дико Джелебов. Конгресът единодушно решава “Борбата да продължи и занапред”.

На 4 април 1904 г. султан Абдул Хамид дава амнистия за завръщане на прокудените след въстанието българи, с изключение на войводи, четници, смъртници и други революционни дейци.

След провъзгласяване на Хуриета в Турция (10 юли 1908 г.) революционната организация решава да свика Конгрес в тракийската столица – Одрин с делегати от целия Одрински вилает. На конгреса присъства и Дико Джелебов. Чест за малкотърновските делегати е, че за председател на конгреса е избран Стамат Икономов. Освен това в избраното ново Одринско окръжно революционно тяло са избрани и двама малкотърновци – Стамат Икономов и Георги поп Аянов.

След обявяване на Хуриета 1908 г. въстаници и заточеници се завръщат по родните си места. В Малко Търново се завръща и Дико Джелебов, който по настояване на българското население в Ятрос, Визенско е назначен за учител в селото. Но визенският гръцки владика не се примирява бившият войвода да учителства в с. Ятрос и предупреждава Дико да напусне селото. Дико упорито отказва и владиката подготвя заговор за убийството му. Първият и вторият срок преминават успешно.

През месец април 1909 г. по време на великденската ваканция Дико, придружаван от сина на хазаина си Петко Вълков решава да прекара в родния си град Малко Търново. На следващия ден, след празника “Томина неделя”, Дико се сбогува с малкотърновските си приятели и обут с цървули и с ловджийска пушка през рамо, заедно с момчето на хазаина си, потегля през селата Велика, Пенека и Малки Самоков за Ятрос.

Наближавайки с. Ятрос, в местността “Татар-дере”, те спират да починат и утолят жаждата си от бълбукащото бистро поточе. Учителят подава пушката си на Петко и се навежда над изворчето да пийне вода. В този момент се чуват няколко изстрела и Дико Джелебов пада смъртно ранен. Така трагично загива 35-годишният прославен войвода и учител Дико Джелебов. Тъжната вест, придружена със звън на камбаните, бързо се разнася из Странджа. Целият район настръхва и потъва в траур.

В родния му град Малко Търново, е организиран протестен митинг и траурно шествие, което с каруца натоварена с тленните останки на войводата Дико Джелебов, преминава през много странджански села. Погребението е извършено в градските гробища в местността “Дукльово” с голям траурен митинг. Ятроските българи жалеейки учителя си, съчиняват песен, носеща заглавието “Убийството на Дико Джелебов”. Нотирана от проф. Васил Стоин, песента е изпята през 1930 г. от Яни Попов - войвода и автор на “Ясен месец”.

ВОЙВОДАТА ЛАЗО ЛАЗОВ **(1871 – 17.04.1929 г.)**

Лазо Димитров Лазов е роден в Лозенград – махала “Св. Никола” в началото на 1871 г. Той е второто дете на известния не само на българите, но и на гърци и турци, със своя патриотизъм, смелост и решителност, Димитър Лазооглу, който като своите предшественици се ползва с име на закрилник на българите и угнетените и който по стара традиция учи на същото и синовете си.

Войводата Лазо Лазов

Синовете на Лазооглу – Петър, Лазо, Христо и Стоян, подобно на баща си и на дядо си вземат живо участие във всички борби на лозенградските българи. Когато през 1895 г. идеята за революция достига до Лозенград, те първи я подхващат и разпространяват, посрещат Гоце Делчев и дошлите след него апостоли и сами се заемат с организирането на Лозенградско. Още през 1895 г. Петър организира малка чета и броди из Странджа планина. По-късно брат му Стоян, като студент в Софийския университет, под предлог, че ходи да прави изследвания, обикаля селата и разпространява идеята на революционното движение между сродници и близки приятели. Не остават чужди на делото и другият им брат Христо, и сестра им Богослава. Лазо се отдава всецяло на това дело и не престава да му служи до края на живота си.

Към революционния живот го подтикват не само неговото родолюбие и самоотвержения му характер, а и срещата му с Гоце Делчев в Бургас. След нея, Лазо се посвещава всецяло на делото за освобождението на Македония и Одринско.

Със своя открит и пряк характер, със здравия си природен ум и със своята външност, Лазо още при първата си среща с Делчев спечелва неговото разположение. Когато се връща в София, Гоце го взема със себе си, запознава го с мнозина от по-видните дейтели на Македоно-Одринското революционно движение и го подготвя за онази дейност, която Лазо по-късно развива в родния си край.

От тогава до 1900 г. той, придружаван от няколко души верни съмишленици, почти всяко лято обикаля Странджа и Лозенградско и учи хората на новото бунтовническо верую. По-късно, когато Лазар Маджаров формира чета, Лазо е един от първите му четници, заедно с Яни Попов и Коста Тенишев. Когато през юни 1903 г. преди конгреса на “Петрова нива”, край с. Гергебунар (дн. Росеново) се сформира голямата чета от 200 души, Лазо е един от първите, които се явяват пристегнати и въоръжени на сборния пункт.

На конгреса на “Петрова нива”, Лазо е избран за войвода на Дерекъйския район. След конгреса той поема войводството на четата си в определения му участък.

През време на въстанието Лазов с рядка самоотверженост отбранява района си, като успява да го очисти от турската войска и полиция. Под напора на турските пълчища обаче въстаниците са принудени да отстъпят. Отстъпва и Лазо с четата си, като охранява бягащите българи от опожарените села. След смъртта на неговите предшественици – Георги Кондолов и Лазар Маджаров, Лазо Лазов става централна фигура в Лозенградско. Родолюбив и с чувство за отговорност, той продължава да оказва помощ на всички, които разчитат на него.

До самата Балканска война, Лазо Лазов продължава да играе ролята на обществен ръководител и вдъхновител на всички български начинания в Лозенград и околността му. Той не стои със скръстени ръце и по време на войната. Когато българската армия заема Лозенград, Лазо има вече формирана чета и се поставя в разположение на българското военно командване. То го използва за разузнаване, за осигуряване на храна и фуражи и за други задачи.

Катастрофалният завършек на Балканските войни, разорява българското население в Одринско. Една голяма част от българите в Лозенград поема пътя на бежанството преди пристигането на турците и търси спасение в България. Лазо е в тяхна помощ – води ги, охранява ги. След като е сторил всичко, което е по силите му, с една група от около 60 бежански семейства, той се отправя за Созопол, където се установява на постоянно местожителство.

Тук той развива голяма дейност за настаняване на бежанците, за защита на техните права и интереси. Заболял, през 1929 г. той е

препратен в София на лечение, но на 17 април умира в Александровската болница. Погребан е в Софийските гробища, между гробовете на Пенчо Славейков и Юрдан Гюлков.

Лазо Лазов е светъл пример на родолюбие и самоотверженост. Делото, на което служат той и неговите предшественици, не бива да бъде забравено. То трябва да ни напомня, че за постигането на националния идеал е необходимо да се работи със същата енергия, същия идеализъм и същата самоотверженост, с които те работиха до края на дните си.

ПАСКАЛ ИВАНОВ **СЕКРЕТАР НА ЧЕТАТА НА ГЕОРГИ КОНДОЛОВ** **(5.08.1882 – 2.09.1903 г.)**

Роден е на 5 август 1882 г. в гр. Лозенград. Син е на Иван Бабаианов, който като бирник събирал данъците в Лозенградско. Иван Бабаианов се отнасял много снизходително към данъкоплатците и те го възприемат като техен закрилник. Затова и е наречен “баба”, което на български означава “баща”.

При събиране на данъците в района, Иван Бабаианов е нападат от разбойници, които отнемат дисагите му с парите и го пребиват.

Майката, Кераца Бабаианова, останала вдовица с 8 деца – 5

Паскал Иванов

момчета и 3 момичета – полага много грижи да отгледа и изучи децата си. Особено ученолюбив е Паскал. След като завършва Лозенградското училище, постъпва в Одринската гимназия, откъдето за показан висок успех е изпратен в Пловдивската гимназия. Тук, той се среща и учи заедно с Михаил Герджиков, който изиграва решаваща роля в живота на Паскал, започнал да види родния си Лозенград свободен. Не го съблазняват нито изящните изкуства, към които има увлечение, нито предложението да го изпратят да следва в Швейцария. Без да се колебае, заминава за Бургас (задграничен пункт на ВМОРО) и поема пътя на революционната борба, като се включва в четата на

Георги Кондолов. По-нататък животът на Паскал Иванов е неразделно свързан с този на Георги Кондолов – става негов любимец, доверява му се и го прави секретар на четата. Обикаля странджанските села и участва в изграждането на “нелегални комитети” и “смъртни дружини”, в снабдяването с оръжие и военното обучение на населението по време на подготовката на Преображенското въстание. Делегат е на Конгреса на “Петрова нива”. Участва в сраженията на четата с поробителя и старателно, с верни и точни щрихи отразява събитията. Има доверието и благосклонността и на Михаил Герджиков, Лазар Маджаров, Стамат Икономов и другите войводи и видни дейци на въстанието.

С много топлина и нежност, Паскал Иванов рисува портрет на своя войвода, опрян в момент на почивка върху дънера на разделил се клонест дъб. Тежко и с голяма болка на сърцето си преживява трагичната смърт на войводата.

С тъга и обич описва последните минути от живота му в трогателното писмо до жената на Кондолов. Скърби безутешно, не подозирайки, че не след дълго в Ясна поляна ще завърши и неговия земен път.

След разгрома на въстанието, когато населението е подложено на насилия, масови убийства и опожаряване на цели български села, колоните от бежанци се отправят към българската граница. Войводите и четниците поемат охраната им. Една от колоните с бежанци от Урумбеглия, Мегалово, Курудере и други съседни села се охранява от четата на Георги Кондолов, с войвода след неговата трагична смърт Михаил Даев. На 2 септември колоната преминава през границата и слиза в долината на Зеленковска река, където се слива с друг поток от бежанци от Урумбеглия.

С колоната, с раница на гърба, праметнал през рамо кожена чанта с архивата на войводата Кондолов и с карабина в ръка, е и Паскал Иванов.

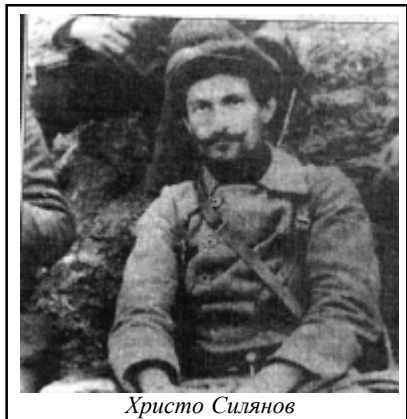
След навлизане навътре в българската територия по поречието на Зеленковска река, колоната се установява на бивак (лагер) за храна и почивка на широка поляна край реката. Примамени от буйните и пенливи води, изморени и запотени, много от четниците и бежанците решават да се поизмият и разхладят. Там на брега са седнали и Димитър Ташев и Анастас Разбойников. Войводата Михаил Даев също не откъсва очи от буйната река. В този момент неочаквано в реката изтрещава изстрел. Погледите на всички са отправени в тази посока, където върху канарата, в средата на реката, с насапунисано лице и разперени ръце е проснат труп на Паскал Иванов, прострелян с последния куршум в револвера на Кондолов. Така нелепа смърт отнема преждевременно живота му. При непредвидени и съмнителни обстоятелства загива неотлъчният четник и секретар на четата на Георги Кондолов, любимецът на войводата - Паскал Иванов.

Датата е 2 септември 1903 г.

ХРИСТО СИЛЯНОВ
ПУБЛИЦИСТ, ПОЕТ, БЕЛЕТРИСТ, РЕВОЛЮЦИОНЕР
И ОБЩЕСТВЕНИК
(24.05.1880 – 26.09.1939 г.)

Христо Силянов е виден деец на ВМОРО, голям патриот и родолюбец, романтична натура и възторжена душа, писател с дар на художник – белетрист и повестувател, поет с висок патриотичен полет, публицист и общественик. Сам той активен участник в Илинденско-Преображенското въстание, посвещава целия си живот за свободата на поробена България.

Христо Иванов Силянов е роден на 24 май 1880 г. в Цариград, учи в Битоля, завършва история в Софийския университет през 1907 г. и специализира в Швейцария. Учител е в Прилеп, Леринско и Костурско. Участва активно в обществения и културен живот на страната, като народен представител и председател на дружеството на Софийските журналисти, редактор на в. "Сила" и други патриотични издания в миналото.

Христо Силянов

Революционната си дейност Силянов започва в Македония. Още като ученик в Битоля попада под влияние на Македонското революционно движение и участва активно в революционния живот на организацията.

Като плод на революционния му патриотичен поетичен полет, в Македония се раждат и първите му творби: "Сбирка стихотворения из революционния живот в Македония", книгите: "От Витоша до Грамос", "Изповед на един четник" и други.

Участието на Христо Силянов в Илинденско-Преображенското въстание в Одринска Тракия е само няколко месеца – от май до края на август и началото на септември 1903 г. По негова лична изповед, участието му в революционното движение в този край (Странджа) се дължи на големия организатор, вдъхновител и ръководител на въстанието в Одринска Тракия - Михаил Герджиков, към когото Силянов се отнася с голямо уважение и почит. Това е времето, когато Силянов се включва в борбата, за да опише като участник в събитията поетично, художествено и вдъхновено нейната история.

Пристигайки в Бургас Силянов заварва събрани четници от най-различни краища, отвътре и отвън пределите на България, включително и "босяци, стари харамии, хъшлаци и скандаджии" (от 15 до 50 и повече годишна възраст), всички обхванати от една и съща

революционна вълна, споени и обладани от идеята за освобождението на поробените братя. В скоро време числото им достига 90-100 човека. Това налага събраните четници да бъдат изведени на лагер в землището на с. Герге Бунар, с цел бойна и военно техническа подготовка. Така в лагера, разположен на поляната край воденицата на Петко Росен, се формира и подготвя най-голямата чета за Конгреса на “Петрова нива”.

На 18 юни 1903 г. най-голямата или т.нар. спомагателна чета, по сведения на Христо Силянов, начело с Лазо Лазов потегля за “Странджанското Оборище”- Конгреса на “Петрова нива”, движейки се в направление Герге Бунар (Росеново)- Коджа Бук (Голямо Буково)- Текенджа (Граничар). Зад границата, на половин час от българския пограничен пост, близо до село Чиглаик, четата се среща с четата на Лазар Маджаров, където се установяват на бивак, в изчакване четите на Кондолов и Българията.

Тук, изкусният наблюдател, не пропуска да обрисова войводата Лазар Маджаров като човек, изцяло отдаден на революционния си дълг и призвание в историята. Според Силянов, това е функционер, който *“принадлежеше към ония наши ратници, които завлечени от могъщата вълна на освободителната идея, забравят произхода си, родителите си и дори себе си.”*

В спомените си Христо Силянов ни среща и с други известни дейци на революционната организация, като Васил Пасков, Велко Думев, Анастас Разбойников, Георги Кондолов и Кръстю Българията, когото характеризира като суров, много строг и стихийен, но всеотдаен на делото.

На Конгреса на “Петрова нива”, състоял се от 28 юни до 2 юли участват 47 делегати – войводи, подвойводи, вътрешни задгранични дейци. Христо Силянов освен като делегат, заедно с Анастас Разбойников е избран и за секретар на конгреса. Като такъв, той подробно и вярно води заседанията. Протоколира цялата му делова работа по организационните проблеми и решенията за предстоящото въстание.

От неговите протоколни записки и тия на Анастас Разбойников четем, че в 14 часа на 28 юни се открива Конгреса, който заседава четири дни, взема решение да подкрепи решението на Битолския конгрес и приема план за въстанието в Източна Тракия. Уточняват силите и оръжието, бойните райони и избират Главно боево тяло (ГБТ) и войводите по участъци.

Обобщавайки решенията взети на “Петрова нива”, предугаждайки сякаш неуспеха на въстанието, Силянов пише: *“Така се свърши конгресът, в който по всички правила на модерния парламентаризъм се предреши гибелта на един от най-цветущите български краища.”*

Във въстанието и неговата социално-историческа характеристика Силянов вижда революционното творчество на народните маси, особено когато говори за т.нар. Малкотърновска комуна:

“...в навечерието на въстанието Малкотърновският район представляваше истинска комуна, която в боево и стопанско

отношение напомняше древната спартанска уредба – имотите общи и във всяко село си има свой постоянен военен лагер, “смъртна дружина” за издръжката, на която се грижат всички други селяни”.

След Конгреса на Петрова нива, Силянов постъпва в четата на Михаил Герджиков и става негов постоянен и неотлъчен спътник до края на въстанието.

В своите “Спомени от Странджа”, Христо Силянов ни запознава със заседанието на Главно боево тяло (ГБТ), избрано на Конгреса на Петрова нива, проведено в края на месец юли в планинската местност “Голямо Кокорафи” край с. Цикнихор, Бунархисарско, за да насрочи датата на въстанието. За това заседание Силянов пише:

“Датата се установи бързо, нощта на пети срещу шести август-срещу празника Преображение (15 дни след Илинден)... Разполагахме всичко с 900, най-много 1000 въоръжени хора, от които 150-200 манлихери, бердани и мартини, а останалите селяни кримкари.”

На това заседание е обсъден въпросът и направен разбор за силите на противника, за хода и развитието на бойните действия. Породен е спор около въпроса да се нападне и овладее с концентриран удар гр. Малко Търново (становище защитавано от Стамат Икономов) или да се сразят най-напред местните, разпокъсани малки райони, след което в оперативен план да се пристъпи към града (становище отстоявано от Герджиков, Маджаров и Силянов). Събитията впоследствие потвърждават, че по-прав е бил Стамат Икономов.

Христо Силянов особено подробно ни описва бойните действия в района на Василико, в които сам той е действащо лице, като образно ни рисува атаката, превземането и освобождаването на Василико (Царево), запознава ни с историческата реч на Михаил Герджиков, произнесена вечерта на 5 срещу 6 август на връх “Китка”. Отчита реално нещата в хода на развитието на въстаническите бойни действия с техните слабости и недостатъци.

Спира се и оценя психологическите моменти, нравствени и други аспекти на борбата – пленяването на турските офицери във Василико, проявеното от Герджиков великодушие, на отношението му към местното гръцко население, към нравствено-етническите норми и правила в тази епична борба, в която се руши една стара и се създава нова епоха. Гневно осъжда разорението на турското село Потурнак, като заявява:

“Ние не сме въстаници, за да плякосваме турските села. Такива деяния ни приравняват с турците”.

Христо Силянов ни пренася и в други бойни участъци, където действат въстаническите единици на Лазар Маджаров, на Георги Кондолов и други. Макар и не пряк участник в тях, той схваща и отразява цялата сложна ситуация на въстанието и неговите последици, неговия отзвук и гигантския му размах. Не пропуска да отбележи дори дръзката акция на Кръстю Българията, който с около “40 луди глави”,

напада турското село Хаджи Ташлиман близо до Одрин, състоящо се от 200 къщи и гарнизон от 150 кавалеристи, създава суматоха и прогонва турския аскер от селото, който напуска Ташлиман и бяга в безпорядък за Одрин.

По-нататък Силянов описва трагедията на населението, настъпила от погрома на въстанието, когато *“Цялата въстанала област беше наводнена от неприятелската папач, която наброяваше 35-40 хиляди души... На 25 август той (врага) мина в настъпление във всички посоки. Двете страни си разменихме ролите”*. Тогава във Василико пристигат *“1000 души аскер, съответно по суша и море, с кавалерия и турски топове”*.

“На 27 август турците, предвождани от своя генерал, довършват своето обходно движение” и въпреки самоотвержената отбрана на въстаниците, с отбиване и задържане атаките на противника, на 29 август 1903 г. турците завземат върховете “Китка”, “Копрец” и “Голеш” и стават пълни господари на положението. За въстаниците друго не остава, освен команди от по 20-30 човека да поемат охраната при изтеглянето на цивилното население през граничната бразда за България.

Според пресмятанията на Силянов през тези трагични дни, от 24 до 29 август са опожарени 38 села. Сред най-пострадалите авторът сочи: Кулата, Ериклер, Курудере, Урумбегли в Лозенградско; Паспалово, Граматиково, Стоилово, Цикнихор, Велика, Чиглаик, Керациново, Мегалово, Вулгари и други в Малкотърновско.

Общите изводи и заключения говорят, че от 92 християнски села в Одринска Тракия, *“66 били изцяло или отчасти опожарени. От 17754 християнски къщи – 2510 изгорени. Изклани и избити- 2566 души. Обезчестени жени и моми – 920, пленени – 135. Обездомени 12 880 души. Избягали в България – 20 000 души.”*

Такава е историческата равностетка на поражението. Върху тази основа Христо Силянов прави разсъждения, размисли и теоретически обобщения за Историческата епопея.

Силянов тежко преживява ужаса и трагедията на поражението, злостата и жестокостите на поробителя, който подавя въстанието с огън и меч, пожар и кръв. Тези мисли ще го съпътстват до края на живота му, когато на 26 септември 1939 година, на 59 годишна възраст завършва своя жизнен път.

МИНКО НЕВОЛИН

ЧЕТНИК И ЛЕТОПИСЕЦ НА ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ
(1881 – 1972 г.)

Минко Славов Петков – Неволин е роден през 1881 г. в гр. Карнобат. Отначало учи в родния си град, а по-късно в гр. Сливен. Внук е на поп Никифор Минков – буден, просветен и издигнат за времето си гражданин. Учи и другарува с Георги Раковски в Котел, истински народен учител и крепител на българщината в този край.

Минко Неволин

Спомените от разказите на дядо му за борбите на българския народ и героичните подвизи на българските възрожденци в предосвободения период, оставят дълбоко впечатление и дават силен отглас в живота му.

Още като ученик в Сливен, а по-късно и като учител в селата Шабанкьра (дн. Загорци) и Орханкьой (дн. Малина) чете руска художествена литература, възхищава се от подвизите на руските революционери и попада под влияние на социалистическите идеи. Под влияние на идеите си Минко Неволин отказва да изпълни наредбата на Окръжната инспекция в гр. Бургас да даде клетва за вяност на княза и отечеството, поради което е уволнен от работа.

През 1902 г. заминава за София и издава първата си стихосбирка „Вълните на живота“. Тук той се среща с легендарния войвода, македонския Левски – Гоце Делчев, който оказва решаваща роля в бъдещата му творческа и революционна дейност.

В „Епизоди из моето житие“, Неволин описва срещата си с Гоце Делчев, която се осъществява в квартирата на Димитър Михалчев, бъдещ професор, а по това време изцяло посветен на освободителното движение, като преломна в неговия живот. *“Седяхме в стаята и приказвахме. След няколко минути дойде Делчев. Бях смутен. Открих му желанието си да замина за Македония като четник... Гледаше ме усмихнато и проговори: “Ние имаме нужда от интелигентни младежи. Утре заминава чета за Кочанско. Ще отидете с нея. Войводата се казва Делчо Коцев”.*

Така Минко Неволин се включва в Македоно-Одринското революционно движение. Участието в организационна обиколка на четата оказва съществено влияние върху идейното израстване на младия поет. Суровият четнически живот през зимата на 1902 г. се оказва непосилен за Минко Неволин. Разболява се и се завръща в

родния си град Карнобат. Укрепнал здравословно, на следващата пролет (1903 г.) той заминава за Бургас. Среща се с Михаил Герджиков и Георги Минков, които уреждат заминаването и включването му в четата в с.Аланкайряк (дн. Ясна поляна). Още същия ден, облечени в четнически дрехи и въоръжени, четниците предвождани от войводата Кръстю България потеглят за конгреса на “Петрова нива”, който се провежда от 28 юни до 2 юли 1903 г. в местността на с. Стоилово, Малкотърновско.

На Конгреса на “Петрова нива” Минко Неволин не е делегат, а участва в охраната. Там той вижда всички дейци на организацията: Герджиков, Маджаров, Стамат Икономов, Георги Кондолов и други.

На Конгреса се извършва разпределението на четниците по чети. Отначало Минко Неволин попада в четата на Пеню Шиваров, който е избухлив по характер и с фелдфебелски обноски, което не се нрави на чувствителния младеж. По-късно се прехвърля в четата на войводата Петър Ангелов, когото характеризира в “Епизоди от моето житие”, като симпатичен, интелигентен и много добър.

В следващите няколко страници на “Епизоди от моето житие”, Минко Неволин описва подготовката на Илинденско-Преображенското въстание и ролята на четите. Характеризира накратко и Странджанската комуна. В навечерието на въстанието (4август) четата на Петър Ангелов и четата на Цено Куртев решават да нападнат турски отряд, пребиваващ в с. Маджура, с цел да се снабдят с необходимите за въстанието боеприпаси и оръжие. Четниците успяват да обезвредят врага с минимални загуби. В тази битка Минко Неволин е ранен в крака.

На 5 август в полунощ въстанието е обявено. Огнени зарева заблестяват по всички краища на Странджа. Турците панически бягат към Одрин. Падат нови жертви. Между първите е и войводата Георги Кондолов. Възкръсва отново надеждата за Дядо Иван. Помощ обаче от нийде не идва. Въстанието е потопено в кръв. Минко Неволин заедно с други ранени и болни четници се връща с керван в България. Неговото участие приключва преди края на въстанието. В Карнобат той бързо излекува ранения си крак, но раната в душата му, остава да тлее дълго. В Карнобат прииждат бежанци прокудени от родните им огнища.

Участието на Минко Неволин в освободителните борби на Македония и Тракия се оказва решаващ момент в неговата творческа биография. Докато поетическото му творчество до 1930 г. има повече меланхоличен характер, то следващите му литературни творби: “Хайдути” (1932 г.), поемите “Момина кула” (1936 г.) и “Пушка пукна из гора зелена” (1937 г.) го представят като писател с национално-революционна проблематика. Тези лирически творби са своеобразен преход към трилогията му “Из героичното минало на странджанци”, съдържаща повестите “Българи глава дигнали” (1960г.), “Нашите майки са ясните звездици” (1965 г.) и “Нашите булки са тънките ни пушки” (1968 г.).

Особено ценен принос за разкриване и пресъздаване борбите на българското население в странджанска Тракия има историко-

документалната му повест “По хълмовете на Странджа”, в която авторът предава събитията и подвига на героите – видни дейци, четници и войводи в романизиран, неподправен и увлекателен за читателя вид.

В повестите си Минко Неволин пресъздава най-героичните дни от борбата на българите в Одринска Тракия. Сам взел участие в тези събития, той черпи от своите лични спомени при разкриване на борбите и характеризиране на революционните дейци.

В “Епизоди из моето житие”, авторът преосмисля преживяното и описва цялото си житие скромно и немногословно. В хода на повествуването той просто разказва, без да прави изводи. Само, когато говори за Гоце Делчев, чувствата му на възхищение и обич отново пламват с младежка сила. Минко Неволин смята, че събитията сами за себе си са твърде значителни, за да избягва да идеализира участниците в тях.

И все пак кой е революционерът Минко Неволин?

Любовта към поробената българска земя и нейните чада, и чувството за справедливост подтикваат този роден поет с тъй болезнено чувствителна душа, да намери у себе си сили и воля, за да се включи сам в справедливото дело. Той не може да наблюдава безпристрастно, отстрани тези исторически събития. Затова и съвсем съзнателно Минко Неволин взема решение да се включи в Македоно-Одринското революционно движение.

За участието на Минко Неволин в четничеството в Странджа Петко Росен казва:

“Не беше с нашата чета, но ми разправяха, че той правел впечатление на човек, който не знае нищо е страха, ни предпазване... Винаги пръв стреля и никога не се закрива”.

В потвърждение на казаното от Петко Росен, ето как Иван Карановски предава битката при с. Маджура, в романа си “Слънчеград”, по разказ на самия Минко Неволин, под псевдонима Милко Мълчалиев:

“Завърза се сражение. Гледах как турчин се цели в мене, но друг четник повали турчина и ме спаси. “Другарю, туй не е театър, какво си се изправил! Легни зад прикритие!” – рече ми той.”

Макар и премълчавайки в “Епизод от моето житие” за тези героични минути, от своя живот, безспорно с помощта на другите литературни източници стигаме до извода, че зад нежната и впечатляваща душа на Минко Неволин се крие смел и самоотвержен борец за национална свобода.

Минко Неволин изпълнява обещанието си: *“Ако съдбата го пощади, да разкрие героизма на тези дни, чрез литературното си творчество”.*

С поетическите си произведения Минко Неволин става певец на освободителните борби на българите от странджанско, а заради трилогията “Из героичното минало на странджанци” и документално историческата повест “По хълмовете на Странджа”, с право може да се нарече “Летописец на Преображенското въстание”.

Минко Неволин умира на 91 години през 1972 година.

ПЕТКО РОСЕН
УЧАСТНИК В ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ,
ПИСАТЕЛ И ОБЩЕСТВЕНИК
(15.10.1880 – 30.04.1944 г.)

Петко Росен (бащиното му име е Петко Чорбаджиев) е роден на 15 октомври 1880 г. в Лозенградското село Ковчас.

Петко Росен

Баща му Георги Чорбаджиев е един от знатните хора в харбалийското (войнишкото) село Ковчас – важен пункт по пътя от и към Цариград за джелепи, бекликчии, търговци. Неговите предци участват в известната странджанска буна през 1810 г. Самият той (бащата) Георги Чорбаджиев (по думите на Петко Росен) след Освобождението на България на два пъти е качван и свалян от бесилката, заради съпротивата му срещу турския произвол. Това го принуждава да напусне родното си огнище и да се премести в изоставеното черкезко село Гергебунар (дн. Росеново). Тук, Георги Чорбаджиев отново създава стопанство и закупува чифлика на Арабчалъ бей с арабската воденица, известна по късно като “Воденицата на Петко Росен”, която остава в историята на Преображенското въстание с това, че там край бистрото поточе на поляната, всред големите буки е обучавана и от там тръгва най-голямата чета за Преображенското въстание.

По-късно Георги Чорбаджиев се преселва в Бургас и става собственик на хан, (закупен пак от същия този Арабчалъ бей), известен по-късно като “Минковия хан” (свърталище на странджанските харамии и седалище на задграничния център на ВМОРО), като запазва и продължава да стопанисва чифлика си в с. Гергебунар.

Две десетилетия след Освобождението на България, отвлечан и малтретиран за откуп от странджанските разбойници Левтер и капитан Атанас, Георги Чорбаджиев умира покрусен от политическата действителност в Княжество България.

Като ученик в гр. Сливен, където е и Яворов – “върл” социалист, народняк, Петко Росен попада под влияние на народняшкия социализъм, който става негово “верую”.

Поклонник на Шопен, Бакунин, Ницше, дълбок отпечатък за оформяне на мирогледа му и за бъдещата му революционна дейност, оказват дружбата му в Бургас с младия поет и публицист Христо Силянов и писателя Минко Неволин (оставил ценни художествени спомени за Преображенското въстание), запознанството и приятелството му, разговорите и нескончаемите спорове с Паскал Иванов, Георги Кондолов, Стамат Икономов за строителството на бъдещото общество, за идеалите на държавата.

Като студент в София Петко Росен научава, че се готви въстание и че в местността на бащината му воденица ще бъде изграден лагер за подготовка на чета. Заедно с приятеля си Димитър Михалчев (също студент) пишат молба до представителя на задграничния пункт на ВМОРО, да бъдат приети в четата. Молбата им е удовлетворена и на 30 април Петко Росен и Димитър Михалчев пристигат в Бургас и се предоставят на разположение на задграничното бюро, което натоварва Петко Росен (като местен човек, познаващ хората и обстановката) за домакин, а Димитър Михалчев за негов помощник.

Тук в лагера всред дебрите на Странджа, където се подготвя четата, заварват Димитър Ташев, Паскал Иванов, Христо Силянов (познати и приятели на Петко Чорбаджиев). Тук е и малкотърновският войвода Стамат Икономов – ръководител на военното обучение, когото Петко Росен смята за необикновен човек и го издига в култ.

Паметни ще останат в съзнанието спомените му за хайдушката дружба в лагера с Минко Неволин, Христо Силянов, Стамат Икономов и други харамии.

В последните дни на приготвянето на четата Георги Минков (Мрачний) довежда в лагера фотограф, който прави снимки на всички четници и отделно на войводите.

На 18 юни новодошлите четници полагат клетва и 130 души тръгват за “Странджанското Оборище” – “Петрова нива”. Води ги Лазо Лазов.

На Конгреса на “Петрова нива”, въпреки младостта си Петко Росен е не само редови четник, но той е и всред 47-те делегати на конгреса.

На Конгреса, при разпределението и оформянето на четите, той е зачислен в четата на войводата Янко Стоянов с подвойвода Коста Тенишев, която чета по време на въстанието действа в Чиглаикския район, където води многобройни сражения в неравен бой с турски аскер и башибозук и оказва голяма помощ за извеждане на прогоненото от родните им места бежанско българско население през границата.

След въстанието, както и повечето интелигентни въстаници, Петко Росен се установява в София. Учи там и следва в Париж и Женева. В София той се свързва отново с Яворов. Поддържа връзка с Христо Силянов и други дейци от Одринско. Любител е на литературата и се изявява като литературен критик. Пише статии и участва в хумористични списания, сп. “Мисъл” и други.

Участва в Балканската и Първата Световна война.

След войните, след три годишно висене на гребена на “Беласица”, където написва “Из Македония”, напомнящ Йовковия разказ “Летопис”, Петко Росен отново се установява в Бургас. Известно време е окръжен управител и народен представител. Работи като адвокат и литератор. До последните дни от живота си, обаче, не изоставя стопанската дейност около родовия чифлик в с. Гергебунар. Така, че той е единственият български писател пряко свързан със земята, затова и голяма част от неговите книги са със селско-стопанска проблематика.

Установил се в Бургас, много време от своя живот Петко Росен прекарва и в София, където се среща и поддържа близки контакти с интелектуалния елит, с представители на писателския кръг, с неговия до живот верен съидейник и съратник Михаил Герджиков.

Участвал в Илинденско-Преображенското въстание, естествено, Петко Росен, редом с Христо Силянов е другият писател, оставил ни художествени спомени за събитията в странджанския край, отразени в “Революционни образи”, “Предчувствие”, “С комитките” и други. А споменът за Ковчас, за преселението, които той болезнено преживява, остават завинаги в съзнанието му и са чест мотив в книгите му.

В началото на 20-те години Петко Росен подновява сътрудничеството си чрез статии и очерци в литературния печат – в списанията “Хиперион”, “Златорог”, “Българска мисъл” и други. Пише и в изданията на тракийската организация. Той се вписва достолепно и в столичния литературен бит. Многобройните му литературни мемоари свидетелстват и за литературно-приятелските му взаимоотношения с Елин Пелин, Антон Страшимиров, Николай Лилиев, и особено с Йордан Йовков. От неговото перо излизат: “От Дунав до Бяло море” – първата му книга (книга за земята, за заселването, преселението), в която се изразява вярата и любовта на автора към родината и земята. “На Еньовден”, “Литературни сенки и силуети” (1928 г.) – книга, в която авторът изразява литературните си изживявания, в “Между народа. Видяно и чуто” (своеобразен депутатски очерк), в който като депутат от Демократическата партия проявява самостоятелност, не признава партийната дисциплина, позволява си да критикува властниците от собствената си партия, поради което кариерата му като депутат е краткотрайна.

Петко Росен е и фейлетонист. Неговите фейлетони са печатани във вестниците “Зора”, “Слово” и други. “Сурва, сурва, година”, “Старопланински легенди”, “Вечната и святата” са критични, остри и смели.

От перото на Петко Росен излизат и много есета, бичуващи недъзите на управниците, заради което си спечелва омразата на властта.

Загубил вяра в днешния ден, Петко Росен все по-често се връща към миналото. През 1938 г. той издава книгата си “В поле широко”. “Видяно и чуто”, в която национално историческата романтика се прелива с родовата. Действието се развива в Странджа и Бакаджиците, засяга особеностите на говора, народната песен и легенда, но погледът на повествователя обхваща цялото българско пространство. Въсъщност тази книга е по-скоро (в най-голяма степен) родова автобиографична. В мемориалния очерк “С комитките”, авторът разказва за своето четническо битие по време на Преображенското въстание – но в легендарен тон, с оглед родовото историческо битие, за връщането му по старите дядови земи в с. Ковчас и околностите. И още по трагично е завръщането след Преображенското въстание. С издаването на книгата авторът има и най-големи неприятности. Цензурата окастрила много глави и обширни текстове.

В книгата си “В гори зелени”, като втори том на “В поле широко”, която бива спряна през 1943 г. поради лоша атестация на автора ѝ, са поместени очерци за градове и села. След излизането на “В поле широко”, до спирането на “През гори зелени”, Петко Росен изживява дълбок трагизъм и безверие. През март 1939 г. отказва на поканата да сътрудничи на военното издателство. Отказва да вземе участие в празника на българската книга, когато разбира, че ще трябва да говори след изпълнението на химна на царя, а на 26 юли той вече бива под домашен арест, в очакване да бъде интерниран в Ардино. След големи разприавии и застъпничеството на другарите му от Преображенското въстание и други патриотично настроени представители на българската интелигенция, интернирането му в Ардино е заменено с Панагюрските колонии, където престоява няколко месеца, без да се откаже от позициите си, от правото си да изразява свободно мнението си за бездарието на властниците. През 1940 г. при нахлуването на хитлеристите във Франция, той пише: *“Шествието на хитлеризма е погребален марш на свободите, избликли в във Франция чрез френската революция...”*

В хода на войната Петко Росен протестира и е против депортиране на българските евреи, говори публично против Хитлер и ангажирането на България с налудничавите му идеи да покори света.

Петко Росен очаква да види свободен свят, свят без догми, без окови, но не го дочаква. На 30 април 1944 година Петко Росен затваря очи, за да мине завинаги в небитието. Петко Росен, както и Михаил Герджиков, с когото остават неразделни приятели до края на живота си, произхожда от заможен род, имаше възможността да живее в охолство и спокойствие, но не се поддаде на имотно изкушение, на изкушението на слава и власт. Него го изкушаваха други чувства. Той се ръководеше от други идеали, от чувството за обществен дълг, за един свят без неправди и беззакония. Верен на своя идеал - обществен дълг и родолюбие, Петко Росен посвещава целия си съзнателен живот на народ и отечество.

ЛЕВТЕР МЕЧЕВ

ВИДЕН ДЕЕЦ НА ИЛИНДЕНСКО – ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ

(22.12.1875 – 8.08.1959 г.)

След Берлинския договор от 13 юли 1878 г., който ревизира Сан-Стефанския мирен договор и разделя България на две части (Княжество България и Източна Румелия), Тракия и Македония остават отново под турско робство.

Българското население, останало извън пределите на България, обаче не се примирява със съдбата си. Живи били спомените в душите на българите от революционните борби, за пролятата кръв преди и по време на освобождението на България.

В поробена Тракия и Македония отново се създават тайни комитети, смъртни дружини, чети. Върхна точка на борбите на българското население в Тракия и Македония се явява Илинденски-Преображенското въстание 1903 г., организирано и ръководено от ВМОРО, начело с Гоце Делчев и Михаил Герджиков.

Един от дейците, чийто живот и дейност е частица от историята на странджанския край, от Илинденско-Преображенското въстание е Левтер Русинов Мечев.

Левтер Мечев

Левтер Русинов Мечев е роден на 22 декември 1875 г. в Малко Търново. Останал кръгъл сирак, израснал под грижите на баба си, буден и ученолюбив, едва завършил основното си образование, на 14 годишна възраст напуска родния си град и отива да учи занаят в Бургас. Тук попада сред революционните среди на тракийската организация, която оказва решаващо влияние върху формиране на революционния му мироглед. Възприел революционните идеи, през ноември 1897 г. се завръща в Малко Търново и заедно със свои другари образуват таен просветен кръжок, имащ за задача революционизирането на младежта, чрез просветна дейност. Тази дейност постепенно обхваща и съседните села.

Особено голяма роля за оформяне на революционните му възгледи изиграват по-късно срещите му с Гоце Делчев, Михаил Герджиков, Лазар Маджаров, Георги Кондолов и други видни дейци от Илинденско-Преображенското въстание.

През месец март 1900 г. в Малко Търново тайно от Лозенград пристига Гоце Делчев, придружен от Лазар Маджаров и Стоян Лазов, които отседат и престояват два-три дни в малката и схлупена къщичка на баба Мария, бабата на Левтер Мечев. Тук стават паметните срещи на Гоце Делчев с ръководството на революционния комитет и посветените на делото. На тези срещи са обсъждани състоянието на организацията, подготовката на населението, доставката на оръжие и въоръжаването на населението. Тук Гоце Делчев начертава целите и насоките на организацията.

След срещите с Гоце Делчев в Малкотърновския район се развива активна организаторска дейност. Посещават се селата, провеждат се

тайни срещи, изграждат се тайни революционни комитети и “смъртни дружини”. В края на 1901 г. се сформира и първата агитационна чета на Георги Кондолов, с която Левтер Мечев поддържа тесни връзки.

Във връзка с решението на ВМОРО за изпращане младежи, посветени на делото, за учители по селата, със задача масовизиране на организацията, през 1902 г. Левтер Мечев е изпратен за учител в с. Камила, с район селата: Цикнихор, Кладара, Керациново, Колибите, Паспалово. Тук той успява за кратко време да привлече много нови членове, да организира доставката на оръжия и обучението на четниците и “смъртните дружини”.

Настъпва бунтовната 1903 г. През месец март в с. Сърмашик (дн. Бръшлян) са убити войводата Пано Ангелов и известният комита Никола Равашола. Последвалите арести стават причина Левтер Мечев да мине в нелегалност. Става четник в четата на Кръстю България и участва в покушението срещу известния със своята жестокост в странджанския край Ариф Ага. На конгреса на Петрова нива, 1903 г., Мечев участва като четник в четата на Стоян Камилски. В 14 часа на 28 юни Михаил Герджиков открива Конгреса. Въпреки разногласията, конгресът взема решение да се подкрепи решението на Битолския конгрес за вдигане на въстание и приема план за провеждането му. Уточнява бойните райони. Избира войводите и ръководството на въстанието, наречено ГБТ (Главно Боево Тяло).

На Конгреса Левтер Мечев, въпреки възраженията му (считал, че няма достатъчно военна подготовка) по предложение на Михаил Герджиков е определен за подвойвода в четата на Стоян Камилски.

В навечерието на въстанието Мечев е прехвърлен с взвода си в четата на Пеню Шиваров и взема участие в нападението и

Левтер Мечев
с въстанически одежди

ликвидирането на гарнизона в с. Граматиково. Съгласно плана за нападение, при сигнала изстрел – знак за нападение, взводът на Мечев напада казармата. Турските войници, излизайки от казармата заемат позиции и също откриват огън.

“За момент по някое време спрях да стрелям – пише Мечев - и дадох ухо да чуя как в цяла Странджа кърпят гърмежите от кримките на роба, въстанал да извоюва свободата си и смъкне от гърба си това тежко и непосилно робство. Как в такъв момент духът се възвишава и гледа на смъртта с презрение.”

Въпреки по-многочислен и добре въоръжен, изплашеният турски аскер е принуден да напусне казармата и да бяга. Отблъсната е помощната войска, изпратена от Малко Търново. Граматиково е свободно.

След сражението в Граматиково, Мечев заминава за Кладара, където пристига и Маджаров. Тук, той с покруса посреща вестта за смъртта на легендарния войвода Кондолов. Отива в Паспалово, където в дълбока скръб погребват любимия ръководител на “Паспаловата могила”, с което изпълняват предсмъртното му желание.

В посветеното от Левтер Мечев стихотворение за Кондолов четем: (със съкращения)

*И тъкмо август на пети
хабер проводи на всички
селяни паспаловчани
и от околните колиби
по-скоро всички да дойдат
на Паспаловата чука висока.*

*...
Братя, селяни, другари
ето веч часа удари...
Робът вече въстанал,
въстанал и ще въстане
по цяла Пирин и Странджа...
Тез слова като завърши
дружина на път нареди...
До като се зора зазори,
до край турски сган избиха,
байрака в село забиха...
Но грък някой си коварен
в своята къща той укрил
няколко души заптии.
Точно когато Кондолов
край къщата му замина...
Заптиетата гръмнаха,
Кондолов тежко раниха...
Той тежко ранен се връща*

*при своите мили другари,...
и с тез слова горещи
към дружината се обръща!
Аз съм с куришум пронизан,
кръвта ми вече изтича...
Тялото ми погребете
на чуката под бука ...
И когато робът страдален,
към чука поглед отпрати,
за мене да си напомня,
делото да не забравя...*

.....

През това време куриер донася писмо от Герджиков, в което се казва, че борбата продължава, та и те здраво да държат. След тази вест обаче, следва нова вест, че Герджиков, Икономов и другите с четите си се оттеглят за България.

Дните на Странджанската република са свършени. Над 40 000 армия и башибозук, начело с Шукри паша е в настъпление – пали села, граби, убива и свива обръча около “Странджанската република”. Населението изплашено напуска родните села, бяга и се укрива в горите.

Войводите разпределят четниците и ги изпращат за охрана на населението, да осигурят прехвърлянето им в свободна България. Малко Търново и районът отново остават под турско робство.

С цел да се покаже на външния свят, че борбата продължава, през месец октомври 1903 г. в Бургас се сформира нова чета, в която участва и Левтер Мечев. Четата има за задача да нападне и опожари турското село Сазара, чийто население проявява големи жестокости и кланета над българското население през време на въстанието. След два часа сражение, четата се оттегля и отправя за Бургас с успешно изпълнена задача. В Бургас Мечев не остава дълго. Поробена и изстрадала Странджа не му дава покой. Тя го зове и той отново е при нея в Малко Търново.

Вследствие на предателство през 1905 г. Левтер Мечев е арестуван. Преди ареста, той успява да изгори цялата компрометираща литература, свързана с комитетската дейност. След месец и половина изтезания в Малко Търново, на 12 април 1904 г., с белезници на ръце, пеш, конвоиран от двама конни жандарми, след двудневно пътуване, смъртно изтощен, на третия ден Мечев пристига в Одринския затвор.

Там, подложен на безброй провокации и нечувани инквизиции, Мечев се държи стоически, не издава нищо и запазва комитетската тайна. В крайна сметка следствието завършва и той е осъден на 5 години строг тъмничен затвор.

Изблик на копнежа и чувствата си изживени в затвора по Странджа и борбата за свобода, Мечев дава израз в стихотворението си “Моя Странджа”, където четем:

*И ако, Странджа, тук в зандана
съдбата реши да остана,
то и последната въздишка моя,
ще е за дивната красота твоя!..*

А народът в Малко Търново създава за него и скърбящата му
годеница песента:

*Мойто либе болно лежи,
болно лежи, та умира,
в царската темна темница
в едринополската каторга...
Ах, ти либе, жално и мило
не ти ли тебе достигна
от малък клето сирачество,
та ти душмане станаха
пред турци да те клеветят,
клеветят още предадат...
И я се църно поцърних,
на живот да те жалее...*

Във връзка с Хуриета през 1908 г. Левтер Мечев е освободен от
затвора. Събдват се последните редове на песента: *“От зандана да
излезеш, двамата да се сберем”*.

След Междусъюзническата война 1913 г. и освобождението на
Малко Търново, Левтер Мечев е назначен и работи като секретар и
секретар-бирник в община Малко Търново и в Горската кооперация в
с. Кости. На няколко пъти е уволняват по политически причини.

На 25 септември 1921 г., бойните другари на Кондолов - Левтер
Мечев, Г. Чепов и Димитър Арнаудов, не се примиряват с мисълта, че
костите на войводата (Георги Кондолов) лежат на “чужда земя”,
минават нелегално турската граница и от Паспаловата чука, под самата
бука, изваждат костите и ги погребват в Малко Търново. По-късно, с
изграждането на мемориала “Петрова нива”, костите на войводата
Георги Кондолов са зазидани в нишата на паметника.

Последните години до пенсионирането си 1931 г., Мечев работи
като секретар-бирник в Малко Търново, а след пенсионирането си в
Горската кооперация “Напредък” в с. Кости.

През 1935 г. Мечев се преселва със семейството си в гр. Бургас.
Макар и на възраст, неговият бунтовен дух, спомените и мислите за
величавата борба не го напускат. Въпреки строгата цензура пише и
помества в пресата редица статии: за величавата и неоценена борба на
преображенци и изразява непримиримата си позиция към българските
управници по отношение на неволите на бежанското странджанско
население, както и срещу настъпващия фашизъм в Европа и България.

Във вестник “Бургаска поща”, по случай 30 години от въстанието той пише:

“Нам тежат хулите и зълчните клевети... и ние в защита на своето достойнство, искаме да се издаде официална присъда над нас. Присъда, че сме престъпници, или оправдание, че сме били някога достойни борци в свещена бран...”

Пак във вестник “Бургаска поща” от 18 август 1936 г. в статията му “Преображение и преображенци”, четем:

“И ний мъкнахме тежкия кръст, с едничката утеха, че служим на свята кауза, на изтерзан и мил народ...”

А във вестник “Вечерна Бургаска поща” от 18 август 1943 г. (когато “фашизмът вилнееше”), като продължение на въстаническата клетва звучат думите му:

“Ние ще живеем горди с нашето минало и ще пием горчивата чаша, но няма да се пречупим от съблазън и да тръгнем по други пътища. Ще запазим старите си достойнства за свещената борба, на която посветихме младостта си...”

Неговата дейност и преданост на делото е отразена, както в статии и във вестници, така и в литературни и исторически произведения.

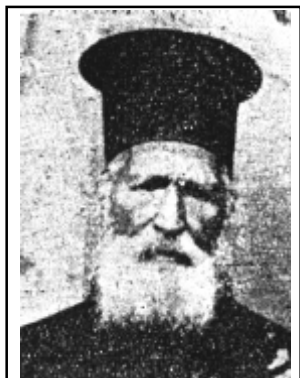
На 8 август 1959 г. Левтер Мечев завършва своя жизнен път. Преставя да бие едно уморено сърце. Така приключва един живот – легенда.

Левтер Мечев обаче оставя на бъдните поколения дълбоки спомени и пример за подражание за всеотдайност и преданост, за вярност към род и родина.

СВЕЩЕНИК ПЕЮ ДИМИТРОВ КИПРИЛОВ

(СТРАНДЖАНСКИЯТ ЛЕВСКИ)

(14.03.1851 – 27.08.1937 г.)

Свещеник Пею Киприлов

Всеки български край има свой Левски и това е оная признателност, която един народ може да окаже на най-достойния си син. Такъв е свещеник Пею Киприлов за странджанския край, за Югоизточна Тракия.

Пею Димитров Киприлов е роден на 14 март 1851 г. в с. Пирок, Лозенградско. Остава от малък сирак (без баща), буден и ученолюбив, той отначало учи в родното си село, после в Дерекьой, Лозенградско и завършва осми клас в гр. Малко Търново. Получава свидетелство за право да учителства и на 18 годишна възраст става учител в родното си село. Девет години Пею Киприлов учителства в Пирок и селата.

Като учител в с. Сърмашик през месец септември 1871 г. Пею Киприлов е посетен и има щастието да се срещне и запознае с апостола на българската свобода Васил Левски. В селото Левски престоява един ден и основава комитет от няколко младежи. На другия ден апостолът заедно с Пею Киприлов заминават за с. Пирок, където Пею Киприлов ще се сгодява. Така Васил Левски присъства на годежа на Пею Киприлов. В с. Пирок Левски основава комитет и престоява 7 дни.

От Пирок, Левски и учителят Киприлов заминават за Лозенград. Там се срещат с книжаря Яни Рододарович – виден деец на национално-освободителното движение и главен организатор в Лозенград.

Това е второто посещение на Левски в Лозенград. За първи път той идва заедно с Ангел Кънчев през пролетта на 1871 г., когато посрещнат от Хайдук Вълкан, познат на Левски от времето, когато Хайдук Вълкан е бил в четата на Желю Войвода, а Левски байрактар при Панайот Хитов, в лозето на Хайдук Вълкан, под черешата, Левски кръстосал револвер и кама и заклел първите съзаклятници: Яни Рододарович, Яни Бъчваров – дядо на бъдещия лозенградски войвода Яни Попов, Пехливан Коля, Амза Иван и основава местен революционен комитет.

На другия ден привечер, тайно Левски и Пею Киприлов заминават за с. Каваклия. Там Киприлов се сбогува с Апостола и се връща обратно в Пирок. В Каваклия Левски намира много добър прием в къщата на учителя Никола К. Петканов. Престоява един ден и се среща с по-видните хора в селото като ги подготвя за изграждане на комитет. От с. Каваклия, придружен от тамошния учител Мирчо Мирчев, Левски заминава за Одрин, за да се срещне с Атанас Узунов.

След обесването на Левски през 1873 г. борческият дух на населението отпада и организацията запада. Комитетът в Пирок бива разтурен.

Организационният комитет в с. Пирок е отново създаден от учителя Пею Киприлов през 1875 г. На два пъти (през 1876 и 1877 г.). Пею Киприлов и Иван Свирачев – вторият учител в с. Кория, при голям риск и трудности отнасят парични помощи, събирани в Пирок, за четите на Панайот Хитов и Желю Войвода в Сливенския балкан.

Обвинен като деен участник в Априлското въстание през 1876 г. и виден бунтовник в Лозенградско, Пею Киприлов е заловен и хвърлен в затвора, където е подложен на зверски мъчения.

През 1878 г., когато руските войски отблъсват турските орди при Стара Загора, учителят Пею Киприлов събира доброволци и с пламенни слова посреща русите при град Ямбол. От тук заедно с руските войски потегля към Лозенград. След превземането на града Пею Киприлов е награден със сребърен джобен часовник от командването на руската армия и назначен за пристав на града.

След 6 месеца той се връща и става кмет в родното си село, а през март 1879 г., когато турските войски окупират Югоизточна Тракия, той заедно със семейството си напуска Пирок и се заселва в с. Караеврен (дн. Близнак), където се установява за кмет. През лятото на същата

година, когато съгласно Берлинския договор, Караеврен остава в Турция, Пею Киприлов, както и много други пирокчани се връща в с. Пирок.

През 1879 г. Пею Киприлов е ръкоположен от Одринския митрополит за свещеник. Свещеничеството си започва в с. Пирок и цели 25 години служи всеотдайно на свещеническия си сан. През това време му е възложено събирането на владищината и ревизиране на свещениците в Лозенград.

Но идва бунтовната 1896 г. Пею Киприлов и сега не остава настрана от народните дела. Неговият дух отново е разбунтуван и увлечен в революционната борба. Отдаден изцяло на делото, той взема дейно участие в подготовката и провеждането на Преображенското въстание. Близко осем години (1896-1904 г.), той развива активна революционна дейност, както в родното си село, така и в останалите села на Странджа и Тракия.

Под прикритието на свещеник, под предлог за събиране на владищина, той обикаля от село на село, заклева и основава комитети в над 50 села.

През март 1896 г. в Пирок пристига Гоце Делчев, който престоява една седмица в дома на Пею Киприлов. Там се провеждат срещи с по-будните и видни хора на Пирок и съседните села, изясняват се целите и задачите на ВМОРО и се създава революционна организация, чийто ръководител в началото е Пею Киприлов, а след това учителят Иван Потиров.

Когато през 1900 г. Гоце Делчев обикаля за втори път Странджа и Тракия, той отново посещава Пирок и се среща със свещеник Пею Киприлов. По начало Пирок е село често посещавано от войводите и подвойводите Лазар Маджаров, Лазо Лазов, Яни Попов, Янко Стоянов, Георги Кондолов, Тодор Шишманов, Коста Тенишев и други, а Пею Киприлов е един от най-дейните, който успява да закъльне и посвети на делото цялото село. По този повод войводата Лазо Лазов пише:

“...като едно от най-здравите села в участъка свещеник Киприлов пожела да закъльне цялото село. Събрахме го в църквата, където свещеникът отвори дверите и произнесе клетвата...”

Преди въстанието, във връзка с “Коевската афера”, в с. Коево е арестуван и откаран в Лозенград и Пею Киприлов. Пред мисълта, че може да пострада селото и организацията, той още в Коево намира сгоден случай и предава една бележка, с която предупреждава селяните си да избягат в гората и да укрият оръжието.

Рано сутринта на 28 април 1903 г. с. Пирок е заобиколено от турска войска, която започва претърсване на селото. Претърсена е и къщата на свещеник Киприлов. След като не се открива нищо подозрително, турците арестуват баба попадия и я откарват в конака, заедно с 6-годишния ѝ син Тодор. Подложена на изтезания и заплахи, тя си спомня клетвата и с риск на живота си не издава нищо. Още същата вечер селяните под закрила на комитите се отправят за България. Потегля и баба попадия. Почти всичките ѝ деца са пръснати по роднини и близки от селото, а тя с Тодор преминава границата и се заселва в с. Герге Бунар (дн. Росеново, Средецко). Там се среща ѝ с 18 годишната си

дъщеря – Мария. Другите деца са пръснати в различни села на Бургаски окръг. В Лозенград свещеник Киприлов е подложен на жестока и нечувана инквизиция – разпитван, бит и измъчван. Поставян е на колене върху торба с орехи, а между краката му дърво, в краищата на което сядали двама турци; ноктите на пръстите са вадени и върху езика му е изливан разтопен куршум, който впоследствие се зазидва с месото на езика. Поставян е в тясна килия и върху главата му е наливана топла и студена вода. Това мъчение продължава 21 дни. Накрая с гранясали крака, изнемошен, полумъртъв, без да може да говори и чува е изведен от килията и изхвърлен върху една рогозка на двора. С помощта на допуснат в затвора гръцки лекар (негов приятел) куршумът е изрязан от езика и раните постепенно заздравяват.

Въпреки жестоките инквизиции, свещеник Пею Киприлов е решен да устои с цената на живота си на мъките и страданията, но да запази тайната на въстаническото дело.

Осъден на 101 години тъмничен затвор свещеник Киприлов е откаран в Одринския затвор за излежаване на присъдата си. Там е подложен на преглед от специална комисия, и поради влошеното му здравословно състояние, присъдата е намалена на 15 години. На Великден 1904 г., поради обявена амнистия Пею Киприлов е освободен от затвора.

След погрома на Преображенското въстание, когато хиляди българи са принудени да напуснат родните си места в Източна Тракия и Странджа и да се преселят в България, една не малка част се заселват в Айтоския край. Един от тях е и свещеник Пею Димитров Киприлов, който живее дълги години в гр. Айтос и умира на преклонна възраст.

АНАСТАС РАЗБОЙНИКОВ

ВИДЕН ДЕЕЦ ОТ ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ

(27.12.1882 – 1967 г.)

Анастас Разбойников е роден на 27 декември 1882 г. (9.01.1883 г. н.ст.) в гр. Мустафа паша (Свиленград). Завършва средното си образование в Одринската гимназия “Д-р Петър Берон” през учебната 1901/1902 година. Още като ученик се свързва с българската революционна организация в Одрин и става неин член. След завършване на гимназията е назначен за учител в Бунархисар. По препоръка на Одринския революционен комитет е определен за районен секретар на организацията в Бунархисарския район – важен революционен център, пострадал след прочутата Керемидчиоглува афера. Там, той разгръща активна революционна дейност. Обикаля селата в района и допринася много за възстановяване на нелегалните комитети и укрепването на организацията.

Като учител в Бунархисар се среща и поддържа връзка с Михаил Герджиков, Лазар Маджаров, Стоян Лазов, Тодор Шишманов, Димитър Ташев, Георги Калоянов и други дейци и войводи от Преображенското въстание.

На конгреса на “Петрова нива” Анастас Разбойников заедно с Христо Силянов е избран за секретар на конгреса, на който е взето съдбоносното решение за подкрепа на въстанието в Македония. По време на въстанието като четник в четата на войводата Стоян Петров и подвойводата Димитър Ташев,

Анастас Разбойников

взема участие в сражението при нападението на казармата в Инджекьой. Участва и при последното сражение на четата край село Велика.

След въстанието следва в Лозана и завършва висше образование в Софийския университет. След Хуриета 1908 г. е отново активен участник в тракийското революционно движение. Учителства в Серес и Солун. Назначен е като областен инспектор и директор на педагогическия институт в Пловдив. Работи като историк, географ, публицист. Публикува голям брой научни и публицистични трудове (над 180 заглавия: книги, студия, статии, очерци) за историята на Тракия. Автор е на: “Населението на Тракия с оглед народностните отношения до 1920 г.”; “Обезбългаряването на Западна Тракия”; “Миналото на Свиленград – история на града до 1913 г.” и други. Удостояван е с ордени и други награди преди и след Втората светна война. Умира през 1967 г. в град София.

ПЕТКО ЗИДАРОВ (ХАШЛАКА)

**ЧЕТНИК И ПОДВОЙВОДА В ЧЕТАТА НА ЦЕНО КУРТЕВ,
ЕНИАДСКИ УЧАСТЪК
(9.02.1874 – неизв.)**

Петко Димитров Зидаров (Хашлака) е роден в с. Цикнихор, Малкотърновско (сега в Турция) на 9.02.1874 г.

След сбиване, нападнат от четирима турци през 1897 г., преминава границата и идва в свободна България. Скита се от град на град във Варненско и работи на непостоянна работа. През 1901 г. научава, че във Варна се провежда военно обучение и подготовка на четници за поробена Тракия, в която се включва и той.

В началото на януари 1903 г. идва в Бургас. След два дни престой, заминава за Аланкайряк (Ясна Поляна), където се сформира чета начело с Михаил Герджиков, в състава на която се включват предани на делото четници, повечето от тях войводи и подвойводи. Петко Зидаров е един

Петко Зидаров (Хашлака)

от участниците в несполучливия атентат на ж.п. линията Синекли–Черкезкьой. На конгреса на “Петрова нива”, Петко Зидаров е включен в четата на Цено Куртев– четвърти въстанически участък (Ениадски район). След конгреса, при придвижване към Ениадски район, четата на Цено Куртев преминава през землищата на селата Кладара (дн. Сливарово), Пиргополу, Маджура и стига до Резово, където получава нареждане от ГБТ за деня на въстанието и местата (селищата и обектите), които трябва да бъдат нападнати. Първото сражение на четата е в с. Маджура, където са разположени 30 души турски аскер. На помощ на четниците идва и четата на Петър Ангелов (войвода на Пиргополски участък). В това сражение падат убити 18 турци и 3-ма българи. На 5 август четата на Цено Куртев получава сведения, че от морето в посока към Ениада се предвиждат десетки военни кораби. Вечерта на 5 срещу 6 август двете чети - на Цено Куртев и на Петър Ангелов трябва да нападнат с. Корфуколиби, а на Петко Зидаров с още двама четници е поставена задача да разузнаят какви са тези параходи.

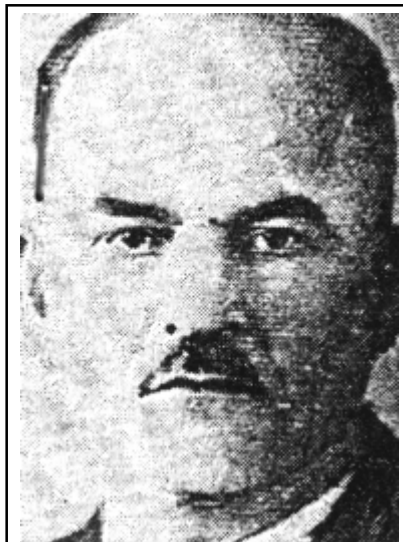
“Към 8 часа,-разказва в спомените си Петко Зидаров-вдигнаха знамената. Тогава, казах на дядо Райко, че параходите са руски. Щом разбрахме, какви са параходите, ние се върнахме...”

През това време четите на Цено Куртев и Петър Ангелов блокират с.

Корфуколиби и предлагат селото, в което се намират и 40 турски войници, да се предаде доброволно. В отговор на това, турският аскер открива огън. Сражението трае 3 часа с победа за четниците. Част от селото е изгорено и много турци убити. От четата е ранен само един четник от с. Корфуколиби. На 6 срещу 7 август четата потегля за с. Кости. По същото време турците изпращат 40 хилядна армия в района на полесражението, начело с Шукри паша и след кървави сражения, жестоко клане и издевателства над българското население, въстанието е потушено, а българите насилствено изгонени от родните им места.

ПЕТКО ТОДОРОВ ПУХОВ
СМЕЛ И ПРЕДАН КОМИТА ОТ
ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ
(1880 – 1946 г.)

Петко Тодоров Пухов – Пухата е роден в гр. Малко Търново през 1880 г. Едва на 18 годишна възраст е посветен в революционното движение и покръстен от Петко Напетов от с. Мокрешево, Лозенградско през 1899 г. *“В това село, - пише в спомените си Петко Пухов – отидох с братовчеда ми Жеко Джелебов да вземем Напетов и да го отведем в Малко Търново. Те бяха първите нелегални, които влязоха в града ни.”* По това време в Малко Търново учителства Стефан Добрев –

Петко Тодоров Пухов - Пухата

посветен и активен деец на Лозенградското революционно движение, който основава революционен комитет в Малко Търново и в когото влиза и Петко Пухов.

В продължение на четири години Петко Пухов активно участва в подготовката на бъдещото въстание. Участва в акциите на четата на Кондолов, обикаля селата на Странджа. Петко е рядко смел и предан на делото четник. Затова не случайно, на него и на Георги Костадинов, войводата Михаил Герджиков възлага убийството на чорбаджията, станал опасен за революционната организация в Малко Търново – Анегности Дяков.

Петко Пухов е един от малкото останали живи въстаници от кървавото сражение в с.Сърмашик

(дн. Бръшлян) през март 1903 г., в което загиват войводата Пано Ангелов и Никола Равашола. При сражението в Сърмашик, Петко Пухов е ранен в дясната ръка. Вечерта успява да се измъкне от обсадата и да отиде в с. Стоилово, а от там – на лечение в Бургас.

След раняването, Петко Пухов само временно се откъсва от комитетските дела. Той участва в самото въстание, като четник в четата на Георги Кондолов в Паспаловски участък.

След погрома на въстанието, Пухов се заселва във Варна, където с носталгия си спомня и разказва за комитетските приключения, за родния край, за Малко Търново.

През 1933 г. заедно с група тракийци и поборници, Пухов присъства на празненствата на “Петрова нива”. Наема кон и обикаля всички места от неговото комитство в Странджа. Мечтата му да бъде погребан на “Петрова нива”, под някой дъб не се сбъдва. Умира на 66 години във Варна, където е и неговият гроб.

ПЕТЪР ГОРОВ ВОЙВОДА НА СМЪРТНА ДРУЖИНА (1872 – 4.02.1956 г.)

Петър Горов е роден през 1872 г. в с. Заберново, Малкотърновско. Дядото Нико Петров е изгорен жив от турците, а баща му – Горо Ников, като участник в Съзаклятнически комитет по време на Априлското въстание, едва се спасява от бесилото. Семейството на Горо Ников наброява единадесет деца, като най-малкото е Петър.

Петър остава сирак на осем години. Майка му го изпраща на училище в Созопол, но поради липса на средства, завършва едва второ отделение. Петър става овчар. После захваща занаят – зидарство и тръгва с калфи и чираци да строи къщи в турско и в свободна България. Като дюлгерин в с. Аланкайряк (дн. Ясна Поляна) се среща с дейци и ръководители на революционната организация. Ясна поляна, по това време, играе важна роля в национално-освободителното движение като граничен пункт. Оттам се изпраща оръжие на четите и “смъртните дружини” и тръгват куриерите и четите за поробена Тракия. Обладан от революционния полъх, Петър Горов захвърля занаята и поема по потайните пътеки на Странджа, по нелегални срещи,

Петър Горов

кървави сражения и затворнически килии. С полагаането на революционната клетва през пролетта на 1902 г., Петър Горов се завръща в Заберново. Влиза в контакт с Георги Кондолов и Михаил Герджиков, с Димитър Общински и Христо Караманджуков, с Лазо Лазов и Яни Попов, с Пано Ангелов и Никола Равашола, с Пею Шиваров и Петър Ангелов. В Заберново го избират за войвода на “смъртна дружина”.

След конгреса на “Петрова нива”, Заберново попада в участъка на войводата Дико Джелебов, който възлага на Петър Горов изработването на знаме за четата. Заедно с Юрдан Георгиев, секретар на четата, ушиват знамето, на което изписват със златен варак четиристишието на Ботевото стихотворение “Хаджи Димитър”: *“Тоз, който падне в бой за свобода...”*, над него – *“Свобода или смърт”*, а под него – *“1903 г., с. Заберново”*. В десния горен ъгъл изобразяват изправен на задни крака лъв.

На 2 август Петър Горов повежда своята “смъртна дружина” към местността “Божеме”, Заберновско землище. Идват и “смъртните дружини” от Калово и Стоилово. На 4 август пристига и войводата Дико Джелебов с четата си. Пред строените на голямата поляна четници, Дико Джелебов произнася пламенни слова и съобщава дългоочакваната вест: *“... на пети срещу шести август – срещу празника на Преображение Господне, въстанието в Одринско ще започне!...”*

Заберновският поп Васил Праматаров благославя знамето. Дико Джелебов го поема, целува лъвчето и подава знамето на четника Георги Стефанов. Четниците един по един минават под знамето и го целуват.

Вечерта на 5 срещу 6 август 1903 г. четата на Дико Джелебов води бой с турски аскер в Стоилово. За тази битка, Петър Горов разказва:

“Аз с моята смъртна дружина попаднах в четвърто отделение, командвано от Жеко Праматаров. То имаше предназначение да води непосредствен бой със самия аскер. Бивакът беше осветен от фенери, окачени на високи прътове. Без да подозират какво става около тях, турските войски играеха на “Зебек” под звуците на тамбура. Към 11 (23) часа се чуха залпове откъм съседното село Конак. Веселбата при аскера спря. В този момент гръмна бомбата на войводата! Нейният страхотен гръм сякаш разтърси основите на Османската империя!... Подвойводата ни Жеко веднага изкомандава: “Огън, бий!” Дружен залп екна и предизвика сред турския аскер невъобразима паника... Започнаха да се чуват отчаяни гласове: “Аллах! Аллах!”... След половин часова стрелба ние преустановихме огъня... Охраната на мизилиямина направи опита да окаже помощ на бивака, но не успя- нашите куришуми осуетиха намерението й...”

Сутринта на 6 август (Преображение Господне) на помощ на аскера пристига многобройна войскова част. Въстаниците решават да се оттеглят. Оттеглянето става организирано, без да се даде нито една жертва. До обяд те вече са на височината “Острата чука”, откъдето наблюдават как турците изнасят от окопите убитите и ранените, как

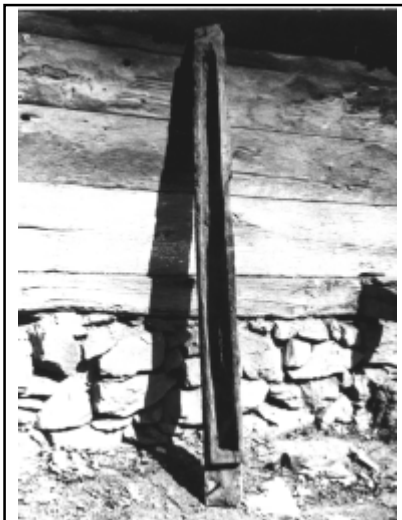
паят хранителните си запаси и се източват към Малко Търново.

След два дни четата предприема второ нападение – на голямата турска казарма в село Калово, като в ранни зори открива стрелба по нея. Турците изпаднали в паника, се разбягват. Въстаниците изнасят муниции и други вещи от казармата, напръскват ги с газ и ги подпалват, а около огъня комитите се хващат на хоро – буйно, радостно, комитско.

“Това хоро не се забравя цял живот!” – спомня си Петър Горов.

Територията на Дико Джелебовия въстанически участък е свободен. Свободна е и цяла Странджа. Народът се радва и славя свободата. Опиянението обаче е кратко. Свободата е само един дълъг ден.

Скътал под антерията си знамето, Петър Горов се установява в с. Паничарево, където е семейството му. След амнистията през 1904 г. се завръща в с. Заберново. Там укрива на сигурно място скъпата светиня. В стълб за подпора на къщата издълбава специално леговище, в което поставя пушката и знамето, затваря отвора с дъска, като я замазва с пръст. Това скривалище е известно само на него и на големия му син Тодор.

*Лъжливият стълб-скривалище
след демонтирането му*

Укритото знаме на четата на Дико Джелебов устоява на всички превратности на съдбата. През 1928 г. Петър Горов го изважда и носи на “Петрова нива”, където за първи път се организира тържество за честване 25-годишнината от Преображенското въстание. Там знамето е обект на извънредно внимание и преклонение като най-скъпа реликва. По-късно, то е предадено във Военноисторическия музей в София, където се съхранява и до днес. Това е единственото знаме от Преображенското въстание, запазено до наши дни.

През 1907 г. Стамат Икономов заедно с Лазо Лазов, Димитър Ташев, Яни Попов и Лечо Апостолов отново сформират чета и преминават в поробена Тракия. Петър Горов посреща вестта за четата с голямо въодушевление.

Отива на явката в местността “Лещата”, като води там още двама заберновци. С верен куриер Горов препраща четата за Калово, откъдето друг куриер я поема за с. Конак. Четата обикаля селата, среща се с местните хора, окуражава ги, повдига духа им и подхранва нови надежди. Но предателското око не спи и тук. Чорбаджи Петко от с. Конак, влиза в дирите на четата и донася на юзбашията в местната казарма. Започват арестите. От с. Заберново са арестувани Петър Горов и другите двама участници в срещата. Двамата арестувани не издържат

и признават. Петър Горов се държи стоически и отрича всичко. Тази позиция на отричане той отстоява и пред съда в Одрин. Осъждат го на три години затвор. Там Петър Горов прекарва само 5 месеца. През август 1908 г., съгласно Хуриета, той е амнистиран и освободен.

През 1923 г. като сдружен земеделец участва в Септемврийското въстание. На 9 септември 1944 г., въпреки преклонната си възраст, отново е на страната на трудовия народ.

В автобиографичните спомени на Петър Горов, събрани и грижливо подредени и обобщени в ръкописен (непубликуван) том от сина му Горо Горов, озаглавен “Под развятото комитетско знаме - кратки бележки от моя живот”, старият комита, макар и самоук, с учудваща образност и увлекателност запознава читателя със събитията от Руско-Турската освободителна война, с историята на рода Горовци, теглото и издевателствата над предците му от турските власти, теглото на колибарските разселвания и преселения. Незаличими остават спомените за срещата му с хората на Страти войвода, която описва в раздела “Аз видях хайдутите”, за дейността си като “смъртник”, за “Мързевската” и “Граматиковската” афери, илюстрирани с народни песни. Като незабравими остават впечатленията му от конгреса на “Петрова нива”.

Преображенецът Петър Горов доживява дълбока старост и умира на 83 годишна възраст на 4 февруари 1956 година. Погребан е в родното му село – Заберново.

ПЕТЪР ДРАГУЛЕВ **ВИДЕН ДЕЕЦ, ОБЩЕСТВЕНИК И ПАТРИОТ** **(22.03.1859 – 11.03.1923 г.)**

Петър Драгулев е роден на 22 март 1859 г. в гр. Малко Търново. Основното си образование завършва в родния си град и в Одрин. След Берлинския конгрес, когато Малко Търново остава под турско робство, много малкотърновци емигрират в свободна България. Между тях е и 17-годишният Петър Драгулев. В началото се установява в Бургас, но ограниченията в Източна Румелия, която остава васална на Турция, не го удовлетворяват и не след дълго се преселва във Велико Търново, където завършва гимназия. Работи като мирови съдия в Русе, Разград и Шумен. Навсякъде се изявява като общественик и патриот. През 1895 г. се преселва във Варна, център на тракийската емиграция в България.

Още същата (1895) година, по инициатива на Петър Драгулев се организира и провежда голям протестен митинг против арменските кланета и в защита на арменското население. Създаден е и просветно революционен кръжок за подготовка на по-будната емиграция в града за организиране в дружество.

По инициатива на Капитан Петко Войвода и братята Петър и Никола Драгулеви и други тракийци, на 12 май 1896 г. във Варна се учредява първото емигрантско дружество “Странджа”. Със съдействието на братя Драгулеви и Капитан Петко Войвода, на 15 декември 1896 г. в Бургас също се учредява тракийско емигрантско дружество “Странджа”, като клон на Варненското. По-късно тракийски дружества са изградени в Айтос, Карнобат, Хасково, Пловдив и други населени с тракийско население градове и села. За учредяване и разгръщане дейността на тракийските дружества в страната, Петър Драгулев има безспорна заслуга. По инициатива на Петър Драгулев, Капитан Петко

Петър Драгулев

Войвода и Георги Минков на 19 февруари (3 март) 1897 г. в “Хана на хъшовете” (“Минковия хан”) в гр. Бургас е проведен първия конгрес на Тракийската емиграция в България. Конгресът е председателстван от Петър Драгулев. Целта е обединяване усилията на тракийските бежанци за подпомагане на освободителното движение в Одринска Тракия.

Конгресът начертава и перспективите за по нататъшната дейност на тракийските дружества в България. Наред с това, по предложение на председателстващия Петър Драгулев, се прави опит тракийският въпрос да се постави на вниманието на европейските дипломати. В телеграма до граф Игнатиев се казва:

“Конгресът на дружество “Странджа”, събран днес тук за облекчаване непоносимото положение на българското население в Одринско, моли Вашето съдействие за постигане на целта си.”

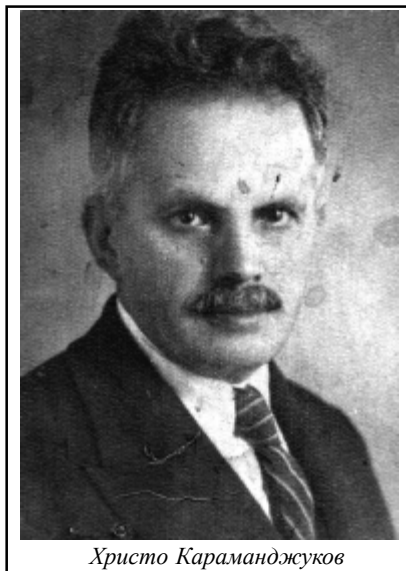
По време на Балканската война, Петър и Никола Драгулеви, организират митинг срещу турските зверства и кланета на българите в Одринска Тракия.

Петър Драгулев продължава дейността си на тракийски деятел и се бори за тракийската кауза до края на живота си. През 1929 г. оглавява организирания в Малко Търново Конгрес – събор, свикан във връзка със стопанското и културно повдигане на Малко Търново.

Петър Драгулев умира на 11 март 1923 г. в град Варна.

ХРИСТО КАРАМАНДЖУКОВ
ВИДЕН ДЕЕЦ И ЛЕТОПИСЕЦ НА
ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ
(14.12.1876 – 21.02.1952 г.)

Роден е на 14.12.1876 г. в с. Чокманово, Смоленски окръг. Първоначалното си образование получава в родното си село и в с. Райково, след което завършва четвъртокласното училище в гр. Одрин. Известно време учителства в с. Карлуково (дн. Славейно) и Чокманово, после следва педагогическо училище в гр. Серес. От 1899 г. е член на Вътрешната Македоно-Одринска революционна организация (ВМОРО). Първоначално е секретар на околийското ръководство в Ахъчелебийско (Смоленско), а по-късно - организатор в районите на Ксанти, Гюмюрджина и Дедеагач. Взема участие в работата на конгреса на Одринския революционен окръг, състоял се през 1902 г. в Пловдив под ръководството на Гоце Делчев. Като деец на национално революционното движение на ВМОРО, след пловдивския конгрес, Христо Караманджуков е агитатор и организатор в Малкотърновски революционен район. За известно време е и секретар на районната чета на Георги Кондолов. В началото на 1903 г. Христо Караманджуков е прехвърлен отново в Ахъчелебийски район и като представител на тоя район участва в Конгреса на "Петрова нива" (28.06-02.07.1903 г.). По време на Илинденско-Преображенското въстание, Христо

Христо Караманджуков

Караманджуков е член на ръководството на Ахъчелебийския въстанически район и взема дейно участие в организиране и провеждане бойните действия в този район, като допринася заедно с останалото четническо движение в родопския край за задържане на големи турски войскови част и не позволява прехвърлянето им на главния боен театър в Източна Тракия и Македония.

След въстанието Христо Караманджуков следва в Софийския университет (педагогика и философия) и завършва висше образование в Белград през 1908 г., след което отново учителства в Сяр, а по-късно в Цариград. Същевременно се занимава и с журналистика. Като пряк участник и жив свидетел на

събитията от онези революционни времена, по-късно в книгите си “Родопа през Илинденско-Преображенското въстание” и “Западно тракийските българи”, които представляват ценен източник за родопското население и за подготовката и провеждането на въстанието, Христо Караманджуков с перото на майстор-художник описва и ни оставя ценни и вълнуващи спомени и представа за борбите и героизма на четите, както и участието на населението от родопския край по време на Преображенското въстание.

От трудовете на автора, става видно, че Вътрешната организация се опира преди всичко на широките селски маси, а ръководителите на организацията произхождат предимно от средата на народната интелигенция. За идеализма и готовността за саможертва в района на Родопите могат да се посочат много примери. Общо взето, авторът предава правдиво отношението на българската общественост към Вътрешната организация и нейната революционна дейност. Същевременно, той описва правдиво и предателството на чорбаджиите, народните изедници и крепителите на прогниялия султански режим.

Наред с това той описва много обективно непоследователната авантюристична, враждебна и користна политика на официалните власти на Княжеството. Вместо да оказва помощ на въстаниците, които изпитват остра нужда от оръжие и мунции, полицията и граничните части разгромяват Чепеларския комитетски пункт, като арестуват и интернират мнозина привърженици и съмишленици на организацията.

За неуспехите на освободителното движение в Западна Тракия, най-вече в Средна Родопа и Беломорието- Гюмюрджинско и Ксантийско, особено значение според Караманджуков има Чепеларския пункт. Поради естественото му разположение (на 7 км от турската граница), населен с чисто български села и българомохамедани, Чепеларе представлява много изгоден център за връзка със Западна Тракия. Освен това, като голямо и известно българско селище в Родопа, в Чепеларе още от ранните години на национално-освободителното движение се поставят наченките на революционно движение. Основата и крепителите на този дух са зараждащата се интелигенция.

Затова и изхождайки от изключителното му значение за родопската част на Западна Тракия, в Чепеларе е открит един от най-ранните погранични пунктове, за ръководител на който е изпратен Вълчо Антонов (братовчед на Борис Сарафов). Така чепеларският пункт попада в ръцете на върховистите, които по-нататък оказват пагубно влияние и допринасят много за разстройване на Вътрешната революционна организация. За да сплашат неприязнено настроените в Чепеларе лица и среди към върховисткото движение и за да се създаде респект към организацията, са извършени редица терористични действия – грабителски набези, обири и убийства.

В архива на Христо Караманджуков се съхраняват и до днес ценни документи за революционното движение в Македония и Одринско,

които представляват несъмнено научен интерес. А в книгата му “Родопа през Илинденско-Преображенското въстание”, са поместени списъци с имената на четниците от въстанието, които авторът успява да запази. На него дължим и част от протоколите на конгреса на “Петрова нива”, както и списъкът на имената на почти всички делегати на конгреса.

Накратко казано, спомените на Христо Караманджуков и приложените към тях документи, са ценен принос към историографията на национално-революционното движение не само в района на Родопите, но и на цялата територия на Македония и Одринско.

Правдивото описание на дейността на комитетите, на конгресите и съвещанията, на отделните чети и дейци, на поведението на обикновените трудови хора, дава възможност да се видят патриотизма и високия дух на народните маси, тяхната готовност на саможертва срещу поробителя.

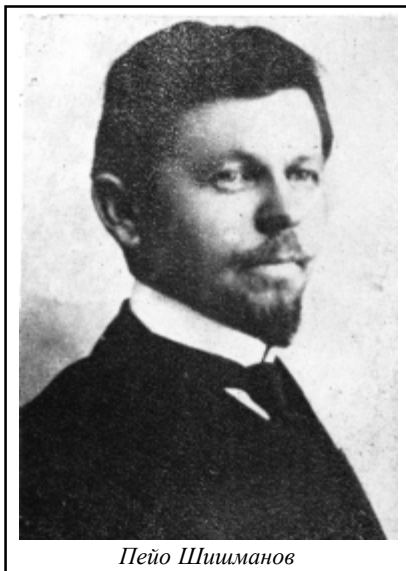
След войните Христо Караманджуков упражнява учителска професия и журналистика. Пенсиониран е като главен инспектор и заведущ учителските институти и педагогическите училища при Министерството на просветата, дългогодишен (1921-1947 г.) редактор на списание “Родопа”. До 1945 г. е председател на Тракийския научен институт. Умира на 21.02.1952 г.

ПЕЙО ШИШМАНОВ – РОДОПСКИ ВОЙВОДА ПРИМЕР ЗА ВСЕОТДАЙНОСТ И БЕЗЗАВЕТНА ЛЮБОВ КЪМ БЪЛГАРИЯ (14.02.1876 – 11.11.1942 г.)

Пейо Шишманов е роден на 14.02.1876 г. в с. Карлуково (дн. Славейно). Учи в родното си село и в Одрин, а през 1898 г. завършва гимназия в Пловдив. Следващите две години е юнкер във военното училище в София, където се сприятелява със съкурстниците си Гоце Делчев, Дамян Груев, Вълчо Сарафов, Лазар Маджаров, Димитър Матов и др., които оказват определено влияние върху революционното му оформяне.

След втората година във военното училище, поради болест прекъсва следването си и вдъхновяван от идеите за освобождението на останалите под робство Родопи и Тракия, се завръща в Славейно, предпочитайки революционната борба пред пагона и офицерската кариера.

Двегодишното му учителстване в Славейно е само прикритие за революционната му дейност. Със своя характер и авторитет, сърдечна доброта, въздържаност, скромност, неуморна и всеотдайна апостолска дейност, преданост и искреност към делото, той успява да създаде стройна организация за освобождението на Родопите и Беломорието

Пейо Шишманов

от турския гнет. За него Никола Гюмюшев – войвода на Устовски районен участък пише:

“...Още при първата ни среща през 1902 г. ми направи впечатление, че Пейо няма оня импулсивен характер на много наши войводи, не си служеше с блъфове и жестикулации. Напротив, скромността му беше отличителна черта. Повечето мълчалив, отмерен, търпелив и винаги с мнението си не изпреварваше, а чакаше други да се изкажат. Това правеше впечатление на загадъчен мъдрец!”

А Георги Попанастасов пише:

“Той изостави напълно своите лични интереси и се отдаде всецяло на идеята за освобождението ни и остана извънредно честен и високо благороден.”

След Пловдивския конгрес (6 май 1902 г.) Пейо Шишманов се разграничава от Вълчо Антонов - задграничен представител на ВМОРО в Чепеларе, скъсва с организацията на върховистите, отхвърля авантюризма и терористичните похвати, възприема разпоредбите на ВМОРО и със съгласието на Гоце Делчев премества центъра на революционното движение от Чепеларе на турска територия в с. Славейново и на граничната бразда “Имрет дере” (“Хайдушки поляни”).

Когато Антонов напуска Прогледския пункт, Пейо Шишманов поема ръководството на Гюмюрджински революционен окръг с четирите района: Ахъчелебийски, Даръдерски, Ксантийски и Гюмюрджински. Внася нови елементи и изгражда нова структура. В пети революционен район се оформят пет въстанически участъка: Славейновски, Момчиловски, Устовски, Чокмановски и Ардински, всеки с войвода, подвойвода, знаменосец и секретар. Създадена е и мрежа от куриери и ятаци.

На 12 и 13 февруари и на 14 до 17 април 1903 г. в Карлуково се провеждат съвещания с околийските и селския комитет по подготовката на общонародно въстание. През пролетта на 1903 г. Шишманов заставя начело на чета, която обхожда селата Петково, Момчиловци, Райково, Полковник Серафимово, Чокманово, Доганово и др. с пропагандаторска и организационна цел.

На 5 срещу 6 юли 1903 г. на “Свети Дух” над Славейново се провежда Родопския конгрес, на който Шишманов е избран за председател на Боевото тяло. Конгресът взема решение в Родопите да не се вдига въстание, а да се водят четнически действия за задържане на турските войски.

В началото на август 1903 г. Пейо Шишманов с 25 четници атакува

митницата в Каракудас, а на 14 май 1904 г. четата води сражение с турски аскер в местността “Синура” над Славейно, където е ранен знаменосецът Никола Пеев Шишманов, който се самоубива, за да не попадне в неприятелски ръце.

След Преображенското въстание много дейци в този район (Ахъчелебийско) действат неорганизирано и рушат името на организацията. Пейо Шишманов, подпомогнат от Лазар Маджаров и Пожарлиев полагат много усилия да сложат в ред организацията, но не успяват.

През есента на 1912 г. Пейо Шишманов организира чета от 120 души, която като пети взвод на четвърта погранична рота, участва в Балканската и Междусъюзническата война и допринася за отбраната на българската територия на юг от Арда и не позволява разорението и унищожението на селата в Средните Родопи.

Войводата Пейо Шишманов е най-високият връх на достойнство и доблест за Славейно. Живот пълен с всеотдайност и беззаветна любов към България. Почти целия си живот Пейо Шишманов живее под хайдушкия покрив на “Хайдушките поляни”, днес музей на революционното движение, който остава негово заветно местожителство. Паметникът, издигнат от признателните му съселяни по повод 120-годишнината от рождението му, е символ на единението и величието на българския дух.

ВЪЛКО РАЙЧЕВ ШИШМАНОВ – КЮЧУКА **(ВОЙВОДА НА СЛАВЕНОВСКАТА ЧЕТА ОТ I-ВИ** **РЕВОЛЮЦИОНЕН УЧАСТЪК)** **(1875 – 1916 г.)**

Вълко Райчев Шишманов – Кючука е роден през 1875 г. Връстник на Пейо Иванов Шишманов (по-голям от него само с една година), още от началото на 1900 г. до освобождението на Ахъчелебийско от турско робство, е непрекъснато около първия си братовчед. Винаги е на трудните и отговорни участъци в борбата. По природа умен, даровит, предвидлив, предприемчив, пъргав, твърд, безстрашен и коравосърдечен, той отлично манипулира с пушката. Взема челно място в четата, като войвода и учител по оръжие. Към другарите проявява строгост, често и грубост, но с това създава ред и дисциплина. Предан на делото, той не жали труд и време за него. Ако Пейо е душата на движението, то Вълко смело и тактично изпълнява всяка възложена задача. Пейо Шишманов рано забелязва склонностите на братовчед си към военното дело, а и ръководен от необходимостта да го подготви за такава мисия, го съветва да отслужи военната си повинност в свободна България.

Така Вълко Шишманов – Кючука постъпва доброволно в 23-ти Шипчески полк в Казанлък и в службата си достига до чин подофицер. След отбиване на военния си дълг, той се завръща в Стара Загора. Буйният и неспокоен славеновски младеж (на ръст нисък, поради което получава турското прозвище “Кючук”, което на български означава “малък”), започва да издирва предимно млади земляци от Славейно и да им провежда военна подготовка. Така той сформира група, която по-късно се включва в организираната Славейновска чета, която не е чудно, че през 1901, 1903, 1905 и 1912 г., се оказва най-подготвената и най-дисциплинираната и че именно тя е лицето на Ахъчелебийско в подготовката на Преображенското въстание.

Вълко Шишманов-Кючука

Заради военните си качества и качествата си на умен и предвидлив ръководител, в навечерието на Преображенското въстание, той е предложен и избран за войвода на четата от 1-ви участък, действаща в района на Малка Арда, около селата Славейно, Петково и Давидково.

Наред с другите достойнства, Вълко Шишманов - Кючука, заедно с Пейо Шишманов имат заслуга за изглаждане враждата между представителите на “върховистите” начело с Вълчо Сарафов и Вълчо Антонов – Сеченката от една страна и дейците на ВМОРО, от друга и за предотвратяване на по-нататъшни поражения на делото.

След потушаване на въстанието, връзките между отделните революционни водачи една по една започват да се късат, потъпквайки патриотизма и идеите на ВМОРО. Въпреки това през 1912 г. Пейо Шишманов и Вълко Шишманов успяват да сформират чета, която достига до Гюмюрджина и се включва в Македоно-Одринското опълчение.

През 1915 г. Вълко Шишманов – Кючука е мобилизиран и като старши офицер изпратен на Македонския фронт в състава на 59-ти Одрински полк. През ноември 1916 г. геройски загива при ожесточено сражение на кота 105 на завоя на р. Черна – един от най-решаващите участъци на южния ни фронт. Така завършва кристално чистия си живот един от най-обаятелните дейци на революционно-освободителното движение в Средните Родопи.

ЗНАМЕНОСЕЦЪТ НИКОЛА (КОЛЪО) ШИШМАНОВ **ПРИМЕР ЗА САМОЖЕРТВА В ИМЕТО НА СВОБОДАТА** **(27.09.1880 – 27.05.1904 г.)**

Никола Пеев Шишманов е роден на 27 септември 1880 г. в с. Славейново, Смоленско. Завършва четвърто отделение и 16 годишен заминава заедно с братята си за Гюмюрджина, където учи занаят – дюлгерство. Не след дълго време напуска Беломорието и се завръща в пределите на България. Младият и енергичен родопчанин все по-често се връща в мислите си към своя поробен и поруган край. През зимата на 1900-1901 г. се включва в делото, което са започнали неговите братовчеди Вълко и Пейо Шишманови. Получена е първата отговорна задача: заедно с Вълко Райчев Шишманов-Кючука, да започнат обучение и военна подготовка на по-будните младежи. Освен красив и снажен, макар и не много едър на ръст, той е и отличен агитатор и масовик.

В образуваната през 1901 г. Славейновска чета, освен шестимата първи братовчеди Пейо Иванов Шишманов, Вълко, Стою и Иван Райчеви Шишманови, Таню Тодоров Шишманов и Никола Пеев Шишманов, се включват и мнозина още будни младежи. Отначало задачата на четата като част от пунктовата Чепеларска чета (разформирана през 1902 г.) е отмъщението на народните изедници, а когато Родопският конгрес на връх “Свети дух” решава да се започне подготовка за въстание, четата се оказва действащо ядро със задача обиколка на селата Славейно, Петково и Давидково. На същия конгрес Никола Шишманов е определен и за знаменосец на сборната околийска чета, състояща се от пет участъкови чети. След решението на конгреса на “Петрова нива” в Средните Родопи да не се вдига въстание, четите заемат позиции и контролират района на поречието на Малка Арда, където успяват да задържат 10-хилядна турска армия като с това се осуетява намерението на турските власти да се изпрати помощ в Македония и Източна Тракия.

Никола (Колъо) Шишманов

Никола Шишманов участва във всички акции на четата по време и след въстанието. Като връх на подвиг и бойна слава е участието му в сражението с многобройния турски аскер на 27 срещу 28 май 1904 г., където загива със смъртта на храбрите. Тежко ранен и обграден от многобройна турска потеря, той налага дулото на пушката и слага край на живота си, за да не бъде подложен на разпити и мъчения.

Така загива на 24 годишна възраст един от най-преданите дейци на революционното

движение в Среднородопието – първата жертва от Шишмановския род, дадена в името на освобождението на Родопския край от османското робство, за да започне масовия подвиг на едно цяло село.

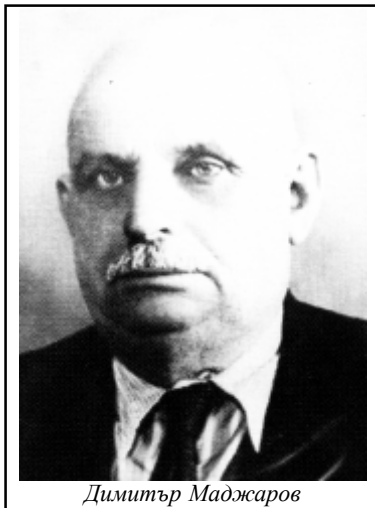
Днес наред до гроба с паметната плоча на Пейо Шишманов на “Хайдушки поляни” се намира и тази, отбелязваща гроба на неговия братовчед и съратник Никола (Кольо) Шишманов.

ВОЙВОДАТА ДИМИТЪР МАДЖАРОВ (15.12.1882 – 25.11.1949 г.)

Димитър Маджаров е роден на 15 декември 1882 г. в с. Мерхамли, разположено между Софлу и Фере на брега на река Марица. Има две сестри и двама братя. Беднотията е постоянен спътник на семейството му, поради което той прекъсва училището в родното си село и е принуден години наред да аргатува на турските бейове в съседните села. Родственик е на Капитан Петко Войвода – вуйчо му Кръстьо Петков е осиновен син на легендарния поборник. Още двадесет годишен дръзва да се сблъска с турски падари. Разбрал, че повече място за него в родния край няма и както много българи от Тракия и Македония, през 1902 г. се озовава в България при вуйчо си във Варна. Като машинист от търговския флот той има възможност да обикаля цялото източно Средиземноморско крайбрежие и да разширява и обогатява познанията си. Във Варна Димитър попада сред революционна среда и става съпричастен на българското национално-освободително движение в Тракия. Занимава се с набиране на оръжие

и пряко участва в подготовката на Илинденско-Преображенското въстание през 1903 г.

След разгрома на въстанието се установява в Бургас, където живее и работи сред оцелелите въстаници. През 1907 г. участва в Агитационната чета на Стамат Икономов, която от август до зимата на същата година действа в района на Странджа, Малко Търново и Лозенград, със задача да възстанови революционната мрежа и да повдигне духа на населението в този край. Това е същата година, когато в родния му Беломорски край, край село Лъджакьой (дн. Лутра), Дедеагачко, полагат костите си в драматично сражение водачите на революционното движение

Димитър Маджаров

в Тракия – Лазар Маджаров, Петър Васков и Георги Гешаков. На следващата година вече нелегално, по силата на младо турския хуриет заедно с двадесетина революционери, се завръща в Лозенград и Малко Търново. Само една година след обявяването на хуриета, новите турски власти провеждат безпощадно изстребление на българското население. Стотици четници и войводи са избити. Димитър Маджаров не може повече да остане в родния си край и отново търси спасение в свободна България.

След обявяване на Балканската война 1912 г. Димитър Маджаров не остава настрана от събитията. Той отново е в първите редици на радетелите за освобождението на България. Постъпва в доброволческия отряд на Михаил Герджиков и участва в освобождаването на редица градове и села по Черноморското крайбрежие.

Българската армия нанася съкрушителна победа над турската армия. Превзема Одрин и освобождавайки Източна Тракия достига до Чатаалджа. В резултат, обаче на недалновидната политика на българските управници, противоречията и взаимните подозрения между довчерашните съюзници от Балканската война, това което постига българската армия с цената на пролятата кръв и оставените кости на войниците по бойните полета, е проиграно от Фердинанд и българското правителство.

Турция се възползва от създадените раздори между съюзниците и прехвърлянето на българската армия на западната граница, за да окупира безпрепятствено Източна Тракия, а гръцките войски навлизат в Дедеагач. Последиците за българското население са жестоки. Настъпват злокобни дни. Подмамени от европейските консули 18-20 000 българи се струпват в Дедеагач, където биват подложени на нечувана сеч и физическо унищожение. Десетки жени и деца са избити.

Показателен в това отношение е фактът, че ако преди освобождението на България, българското население в Одринска Тракия наброява над 600 000 души (т.е. 2/3 от местното население), то през 1913 г. намалява с повече от половината. Така етническият характер на Източна Тракия е насилствено променен.

И в това време на страшни изпитания, опора българското население намира в четите на Димитър Маджаров и Руси Славов, които действат в района на Дедеагач и Гюмюрджина. Огромна е тяхната заслуга за спасяване на близо 18 000 българи, които са изведени от Дедеагач и подкарани към р. Марица. На 23 септември, четите на двамата войводи устройват засада и нападат турския конвой, освобождават нещастия керван, като го насочват към българската граница. От тук започва дългият и изпълнен с трагизъм поход към старите предели на България. Четите на Димитър Маджаров и Руси Славов успяват да спасят голяма част от тези нещастни хора. Жертва на башибозушката сеч в “Армаганската долина”, край Ятаджик и на много други места стават хиляди жени, деца и старци. За тези кланета и трагедията на българите в Тракия, професор Милетич пише:

“... Трагедията на Батак бледнее пред тракийската орисия, защото Батак е едно селище, а геноцидът на тракийците през лятото на 1913 г. е бил извършен в седемнадесет (цифром и словом седемнадесет) села...”

Тази трагедия на българите през 1913 г. големият български учен професор Милетич, оценява като най-страшна в новата българска история.

За българите от Тракия, Димитър Маджаров е войвода спасител. Неговото име е тачено и в миналото. Не е забравено и днес.

Когато след Първата световна война през 1920 г., съгласно Съглашението е създадено съвместно българо-турско правителство в автономната Гюмюрджинска област, отрядите на Димитър Маджаров, в които участват българи и турци, оказват отчаяна съпротива на гръцките окупационни войски. Тук Димитър Маджаров е един от най-авторитетните нейни ръководители за защита на интересите, живота и честта на тракийските българи.

И през следващите години, Димитър Маджаров се налага като един от най-авторитетните ръководител в тракийската организация. На 17 септември 1923 г. в гр. Хасково, той и неговите последователи свикват организационен конгрес, на който се поставя начало на нова Вътрешно Тракийска революционна организация (ВТРО). При избора на нейното Централно управително тяло (ЦУТ) Димитър Маджаров получава най-много гласове, което е израз на дълбоко уважение и признателност към него от страна на делегатите.

Когато след 1926 г. организацията е принудена да се саморазпусне, войводата продължава патриотичното си дело, като сформира нова организация под името Комитет за свободата на Тракия. През септември 1926 г. на конгреса на организацията в Пловдив, Димитър Маджаров е избран за председател на ръководното ѝ тяло. Години по-късно, след края на Втората световна война, когато през 1946 г. в Париж се свиква поредната мирна конференция и съдбата на Западна Тракия отново е в ръцете на Великите сили, войводата Маджаров заминава със специална тракийска делегация за френската столица, за да отстоява за сетен път българските интереси в Тракия.

Димитър Маджаров умира през 1949 г. Така той не успява да осъществи мечтата си, да види Тракия свободна и българска.

Оценявайки заслугите на Димитър Маджаров за освобождението на Тракия и защитата на тракийските интереси, днес в село Ятаджик, населено от спасени през 1913 г. тракийски бежанци, е издигнат един от най-хубавите паметници, за да напомня за хилядите невинни жертви и като израз на благодарност към своя спасител Димитър Маджаров.

ВОЙВОДАТА РУСИ СЛАВОВ
ПРИМЕР НА ВСЕОТДАЙНОСТ И ГОТОВНОСТ
ЗА САМОЖЕРТВА
(24.05.1886 – 02.12.1937 г.)

Руси Славов е роден на 24 май 1886 г. в гр. Нова Загора. Произхожда от бедно, но трудолюбиво семейство. По спомени на баща му, Васил Левски на два пъти преспива у тях, когато идва в Нова Загора да основава комитети.

Още от малък Руси се проявява като будно и ученолюбиво момче. Основното си образование – трети (сега осми) клас завършва в родния си град. Въпреки, че е добър ученик, поради липса на средства не успява да продължи образованието си и е принуден да се захване с бащиния си занаят – кожухарство. През свободното си време се самообразова. Обича да чете книги. Любими образи са му Наполеон, Гарибалди, Левски, Ботев. Същевременно живо се интересува от Македоно-Одринското революционно движение. Ненавижда османлиите. Тази му ненавист се подклажда от разказите на баща му за закланата му с брадва на дървника баба Деница и за други хора, за гоненията и мъките, на които са подложени българите през робството. За революционното възпитание на младия Руси, допринасят, както семейната среда, така и средата, в която расте. Тези фактори основно допринасят за оформяне на бъдещия революционер.

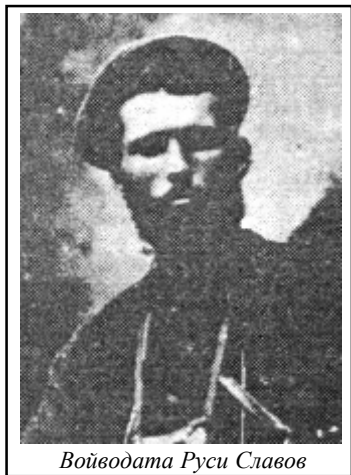
На 15 април 1903 г. Руси Славов заедно с четирима свои приятели заминава за Малкотърновско. В с. Аланкайряк (дн. Ясна поляна) се среща с Михаил Герджиков и постъпва в четата му. Взема участие в паметните сражения при Василико (дн. Царево) и с. Паспалово на 6 и 7 август 1903 г. по време на Илинденско-Преображенското въстание.

Изграденият у него революционен дух не го напуска и в казармата. Мисълта за оказване действена помощ на българското население в пограничните райони, го кара след завършване на единичната военна подготовка, да подаде молба за служба на турската граница. Като служащ там, той оказва съществена помощ и допринася за изграждане на местни въстанически комитети в тези райони.

След обявяване независимостта на България, Руси Славов сформира нова чета, която има за задача да следи и дава сведения за предвиждане на турските войски и организиране на населението за въстание.

По време на Балканската война 1912 г., той отново е на своя пост. Организира чета от 24 души доброволци от Софлийско и Дедеагачко и български войници, пресича старата българска граница при с. Чаир (дн. Черничево, Ивайловградско) води сражение като среща яростна съпротива от турски аскер при опит да освободи Ивайловград. Пресича територията на Ивайловград, води сражение с противника при с. Малък Дервент и на 4 октомври 1912 г. освобождава гр. Софлу. Паметна остава

датата 27 ноември 1912 г., когато четата като отделна бойна единица в състава на Конната бригада под командването на полковник Александър Танев, превзема щаба на ген. Мехмед Явер.

Войводата Руси Славов

Четата на Руси Славов взема участие и в шурма на Одринската крепост. Там тя действа като самостоятелна бойна единица под командването на бригадният командир полковник Салабашев. Руси Славов многократно е раняван по време на сраженията, но раняването му при Одрин го отвежда в болницата в Дедеагач. Макар и с отслабени сили и с неукрепнало здраве, след завършване на Балканската война, той отново е с чета в помощ на българите живеещи в Беломорието. На 9 август 1913 г. получава от началника на Южния отряд генерал Велко Велков открит лист със следното съдържание: *“Умоляват се всички административни и военни български власти да оказват*

съдействие на войводата Руси Славов, който с 20-те си момчета отива за новоосвободените земи да изтегля българското население към стара България.”

Войводата Руси Славов заедно с другия ревностен съратник, войводата Димитър Маджаров в продължение на два-три месеца (септември и октомври 1913 г.) при крайно тежки условия и ожесточени сражения успяват да приведат на българска територия повече от 30 хиляди бежанци, устремени по спасителния маршрут: Съчанли – Горни Юрт – Попско – Ятаджик, където застигнати от турски аскер и башибозук пред придошлите води на река Арда, са подложени на огън и жестока сеч. Една част са избити, а друга удавени в Арда. И само благодарение на четите на Руси Славов и Димитър Маджаров, хиляди тракийски българи са спасени от неимуеа гибел.

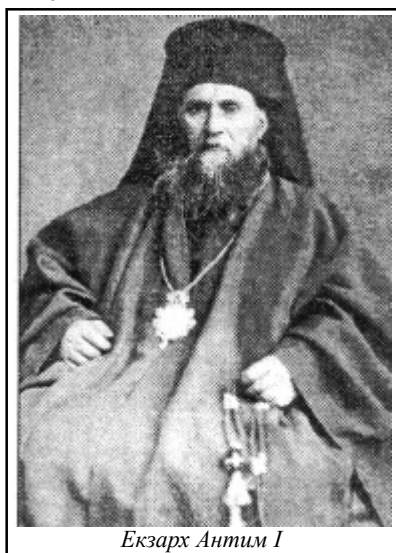
След тези паметни събития, Руси Славов отново се включва в живота на беломорци и от 1918 до 1920 година живее в гр. Софлу, където се задомява.

С последните бежанци от Дедеагач, той напуска Беломорието и се завръща в родния си град Нова Загора, а по-късно се премества в Пловдив. Но и тук Руси Славов не се примирява с неправдите. Участва в Септемврийското въстание и в други протестни действия.

В паметта на българския народ, войводата Руси Славов остава като пример на всеотдайност и готовност за саможертва в името на народ и родина.

ЕКЗАРХ АНТИМ I
ПЪРВИЯТ БЪЛГАРСКИ ЕКЗАРХ
БЕЛЕЖИТ ДУХОВНИК И БОРЕЦ ЗА БЪЛГАРСКА
ЦЪРКОВНА И ПОЛИТИЧЕСКА НЕЗАВИСИМОСТ
(1816 – 1.12.1888 г.)

Екзарх Антим I е роден през 1816 г. в гр. Лозенград. Мирското му име е Атанас Михайлов Чалъков. Родът му е от с. Татарларе, Одринско. Завършва Халкинското богословско училище, Одеската семинария и Московската духовна академия, която завършва с блестящ успех и получава титлата “кандидат по богословие”.

Екзарх Антим I

Служи като духовник в Руското посолство в Цариград и със своето рядко красноречие, печели симпатиите на всички, включително и на генерал граф Игнатиев. В духовната семинария на остров Халки, като професор, а по-късно ректор на богословското училище, той преподава църковна история, руски и славянски. Има големи успехи в църковните проповеди и против инославянските пропаганди в Малкотърновско, Кукушка епархия, Видинско и Мала Азия. През 1868 г. в разгара на борбите по българския църковен въпрос, е назначен за митрополит в гр. Видин. Там той се отказва от гръцката патриаршия и заема видно място между българските

владици. Пътува из Тракия, Мизия и голяма част от Македония. Навсякъде държи пламенни проповеди и направо от паството възприема решението за отделяне на българската църква от Гръцката патриаршия.

На 28 февруари 1870 г. излиза султанския ферман, с който са признати за действителни исканията на българите за учредяване на самостоятелна българска църква. Дейците на църковното-национално движение, Висшият църковен клир и Смесеният съвет организират провеждането на Български народен събор, открит на 28 февруари 1871 г. Съборът взема решение за бъдещото управление на Екзархията и избира за екзарх Ловченския митрополит Иларион. След неговата оставка за първи всебългарски екзарх е избран видинският митрополит под името Антим I. Разбира се, за да бъде признат и избран за български екзарх, спомогат и руският посланик Граф Игнатиев, Гавраил Кръстевич и други видни лица.

В деня на българския народен празник “Св. Св. Кирил и Методий” на 11 май 1872 г., Антим отслужва в Цариград тържествена литургия, на която прочита султанския берет за утвърждаването му като екзарх, т.е. духовен началник и представител на българите в Мизия, Тракия, Македонско и Моравско. Гневът си гръцкият патриарх излива с отлъчването от църквата на Антим и всички български владци и схизмата на народа ни. Екзарх Антим повежда смела борба за избавлението на народа ни не само от гърци, но и от турци. Той води активна борба и против униатското движение по българските земи, което настоява Екзархията да премине под владичеството на Римокатолическата църква. По време и след Априлското въстание, той събира и изпраща сведения за баташките кланета пред цивилизования свят в защита на българския народ и прави изложение пред Европейската комисия в Цариград за българска автономия. Лично пише до Петроградския митрополит Исидор за застъпничество пред руския император, върху което Александър II написва думите: *“Да се освободи!”*

На 17 април 1877 г. Високата порта сваля Антим от екзархийския престол и на 17 юли го изпраща на заточение в Мала Азия. Наскоро, обаче се обявява Руско-турската война. Идва освобождението на България и Антим се завръща от заточение. След освобождението той председателства Първото Велико народно събрание в гр. Велико Търново и избирането на първия княз Александър Батенберг.

Умира през 1888 г.

ИКОНОМ ПОП ГЕОРГИ СТОЯНОВ **САМООТВЕРЖЕН И БЕЗКОРИСТЕН БОРЕЦ** **ЗА УТВЪРЖДАВАНЕ НА БЪЛГАРСЦИНАТА** **(1810 – 6.09.1877 г.)**

Иконом поп Георги Стоянов е роден през 1810 г. в село Звездец (Малкотърновско). Произхожда от заможна семейство. Баща му, Стоян Желепинът, макар и слабограмотен има голямо желание поне най-малкият му син Георги да се ограмоти и изучи.

На 15 годишна възраст Георги завършва местното килийно гръцко училище. Интересът му към учението го отвежда при известния учител-елинист в Малък Самоков (Турция).

След успешно завършване на гръцкото училище в Малък Самоков, Георги Стоянов е условен от селяните си от Звездец да учи децата им, разбира се на гръцки. Така че, той е първият български учител в този край на гръцки език. Като грамотен човек, наред с учителската работа, той урежда и сметките на селяните си, занимаващи се с търговия. Впоследствие го убеждават да им стане писар по

черноморските скели. И тук той се отличава със способностите си. Работата му е от такъв характер, че има възможност да общува с хора от различно материално и обществено положение и да разширява своя житейски опит. Именно тук, той се запознава с бъдещия си тъст паничаревски първенец Вълкан Чорбаджи и се жени за дъщеря му Еленка.

Иконом Поп Георги Стоянов

Но звездечани не могат да се помирят, че изпускат енергичния учен младеж като учител, затова правят молба до созополския гръцки владика да им го ръкоположи за свещеник. И той удовлетворява молбата им. В скоро време поп Георги успява да се наложи като свещеник и да си извоюва авторитет. Фанариотите в Созопол обаче, проявяват голяма активност, правят постъпки и успяват да убедят созополския фанариотски владика Прокопи да премести младия свещеник – българин в техния град. Така младият свещеник поп Георги Стоянов се озовава със семейството си през 1834 г. в крайморското градче

Созопол, където гъркоманството сред българското население е силно развито, с добре организирана и целенасочена политика – асимилирането на не гръцкото християнско население в турската империя.

В този период здрава опора на пан елинизма става създадената през 1830 г. самостоятелна гръцка държава. Сега към духовния клир на фанариотството се прибавят и политическата власт, със значителни имуществени привилегии – прихода от манастири, данъци от енорияшите, дарения, освещаване на храмове и други.

Така постепенно патриаршията и висшето гръцко духовенство се обособяват в новогръцка феодална прослойка – фанариотство, верен съюзник и поддръжник на султанската власт. Гръцките училища се увеличават и цели поколения българска интелигенция преминава през тях. Масовите погръчвания са постоянно явление в Несебър, Поморие, Бургас, Созопол, Царево, Ахтопол. При такава опасна обстановка и атмосфера за народността ни, идва в Созопол младият и надежден поп Георги.

Благодарение на личните си качества – буден ум, енергичност, отзивчивост и коректност, в скоро време след пристигането си в Созопол, той печели доверието на гръцкия владика Прокопий и на созополските граждани и не след дълго е повишен в протоiereй, а след време и в архиерейски наместник.

Когато през 60-те години на XIX в. всенародното движение на българския народ за самостоятелна българска църква достига най-

решителната си фаза, българският епископ в Цариград Иларион Макариополски на тържествената великденска литургия за първи път не споменава името на патриарха, което е израз на независима от Цариградската патриаршия българска църква.

Поп Георги, когото съдбата предопределя не да бъде послушен копой на фанариотския владика в Созопол, с живо любопитство следи всенародното движение, започва да търси начин да скъса с фанариотското духовенство. Пропит до кости с идеята за освобождението на българите, поп Георги не може повече да превива врат пред новия епископ Неофит, който заменя Прокопий в Созопол. В него избликва неподозирана до тогава сила и смелост в борбата за национална свобода. Разривът между поп Георги и созополския владика Неофит става през 1867 г.

Бургаските първенци виждат в лицето на поп Георги човекът, който би могъл да застане начело на борбата за утвърждаване на българщината в Бургас. Затова, когато научават, че поп Георги е скъсал със Созопол и пристигнал в Бургас, единодушно му предлагат да се установи за свещеник в Бургас. Поп Георги със задоволство приема поканата.

От тук започва неговата неуморна високо патриотична, родолюбива и апостолска дейност за окончателното утвърждаване на българщината в Бургас и бургаски район, свързана с много трудности и големи премеждия. Както в по-голямата част от крайморските градове, така и в Бургас се води жестока борба между българския и гръцкия елемент. Поп Георги застава начело на борбата за утвърждаване на българщината в Бургас и района.

Не минава месец от преместването му в Бургас и поп Георги предприема обиколка из бургаските села. Първото село, което посещава като проповедник е родното му село Гьоктепе (дн. Звездец). Още на другия ден по донесение на Созополския владика пристига милязъмнина Осман ага с около 15 души заптиета. Вместо уплашения и разтреперан престъпник, Осман ага среща спокойния, с внушителната си фигура поп Георги, който го приветства с гръмогласния си глас: *“Добре ми дошли, драги гости – аги и ефендета!”* Това става в къщата на брата на поп Георги, където той е отседнал. Поп Георги ги черпи с кафе и в края на разговора моли Осман ага да го придружи до Бургас. От деликатност, Осман ага не може да му откаже и изпълнява молбата му. На другия ден, поп Георги сам се представя на каймакамина Телял бей, където в присъствието на самия доносник – созополския владика Неофит му дава заслужен отговор, като го обвинява в лъжа.

След Гьоктепе, поп Георги посещава Урумкой, където със съдействието на местните радетели за утвърждаване на българщината, назначава за български учител в селото Жеко Кънев и прогонва гъркоманския свещеник поп Кочо Апостолов.

По време на обиколката си в Хасекията, поп Георги посещава село Граматиково – едно от големите и будни села в Странджа, където учителите и свещениците в това село са гъркомани. Тук, той довежда

със себе си българския учител, току що завършил Одринската гимназия-Стоян Шивачев – буен и разпален патриот, който е приет на драго сърце от граматиковчани. По време на тази обиколка, поп Георги събира и подписи от местното население, заверени с печат, за узаконяване на българската духовна власт. С такава мисия посещава и селата: Мързево (дн. Кондолово), Визица, Заберново, Българи и др. Навсякъде поп Георги жъне успехи в благородното дело. По сведения на Стоян Шивачев, негов съвременник и съидейник, поп Георги посещава над 300 села в Анхиалско (Поморийско) и Лозенградско и то в повечето случаи пеш, зиме и лете в студ, дъжд и пек.

Цялата тази дейност на поп Георги зорко се следи от фанариотите начело с гръцкия созополски владика Неофит, който не пропуска случай да прави доноси до турската власт, че се развърта християнското население и се занимава с комитетска дейност, в резултат на което поп Георги много пъти е викан пред турските власти на обяснение. Но, благодарение на гъвкавия си и бърз ум, той винаги излиза победител в клопките, които му устройват гръцките духовници и е освобождаван.

Борбата на гръцките владици срещу неустрашимия поп Георги не се ограничават само с донесения и клевети. Те използват всички средства да го злепоставят и унищожат морално и физически. Устройват му предумишлени скандали и нападения от местните гъркомани и селски първенци. Така в с. Русокастро е нападат и пребит. В Анхиало (дн. Поморие) едва се спасява, ненадейно нападат със сопи, викове и псувни от предварително организирани момчета – гърчета. Такива случаи на нападения има и в Бургас и други села.

След като фанариотите не успяват с доноси и други задкулисни и насилствени методи да обезвредят големия патриот и защитник на българщината поп Георги, те прибегват до подкупи, като му предлагат да изпрати синовете си да учат в Европа, на дъщерите му да се отпуснат 500 турски лири за женитба, а на него 2000 лири за старини, да му закупят една от най-хубавите къщи в Созопол и други съблазни. Всички това, той с достойнството на патриот и родолюбец отхвърля.

Успоредно с упоритата работа за утвърждаване на българщината, поп Георги поема инициативата за откриване на българска църква и училище в Бургас, като главен административен и духовен център на района. След обсъждане обстоятелно на въпроса за сграда на училището, поп Георги отстъпва, предоставената при идването му в Бургас полусрутенна къща.

През пролетта на 1869 г. завършва преустройството на къщата на поп Георги, намираща се на мястото, където е днес катедралата “Св. Св. Кирил и Методий” в Бургас. Приспособени са две помещения: по-голямото за олтар с икони за църква, до него тясно коридорче за учебна стая и една малка канцелария за учителите.

На Връбница е определено да бъде открита първата литургия на български език. Фанариотите зорко следят подготовлението на това

многоочаквано събитие и не пропускат да уведомят мютюсарафина в Сливен, че българите в Бургас, начело с поп Георги са построили свърталище на комити за подготовка на въстание.

След много разпавии, привикване и задържане на поп Георги в турския конак, благодарение на умението и изобретателността му, на първия ден на Великден 1869 г. се получава телеграфно съобщение от сливения мютюсарафин, че правителството разрешава на българите в Бургас да си отворят свой молитвен дом. Радостта на българите е неописуема. Решено е на втория ден на Великден да се отслужи първата българска тържествена служба. Особено радостен и щастлив е поп Георги Стоянов – неуморимият радетел за утвърждаване на българщината в града и целия район.

Задоволството и радостта му нямат край, особено когато след 2-3 години от откриването на българската църква в Бургас, в Сливен е изпратен и първият български митрополит Серафим, когото поп Георги придружава при неговите първи обиколки из селата на Бургаски район.

Благодарение усилията и амбицията на поп Георги и други радетели, през 1869 г. в Бургас е открито и първото българско училище. За първи български учител в Бургас е условен наскоро завършилият старозагорското класно училище, Боян Петров Керимидчиев, роден на 14 май 1847 г. в гр. Ямбол. След Боян Керимидчиев в бургаското училище учителстват редица известни борци за утвърждаване на българщината и за националното ни освобождение, като Сава Катрафилов от гр. Елена – участник в подготовката на населението от бургаския край в Старозагорското въстание 1875 г., Априлското въстание 1876 г. и в четата на Христо Ботев, за да остави костите си на Милин камък; Стоян Шивачев от Малко Търново – ученик и съратник на поп Георги Стоянов, по-късно след освобождението на Бургас – секретар на първата градска управа и други патриоти и родолюбци – борци за народна свобода.

След увенчаване борбата му с успех – извоюване независимост на българската църква и родно училище в Бургас и региона, поп Георги продължава да обхожда много от селата, придружавайки сливения владика Серафим.

С обявяване на Априлското въстание, турската полиция става много бдителна. В Бургас започват арести на интелигенцията – учители, свещеници, по будни занаятчии, проявили се като патриоти и родолюбци. Предчувствайки тайната си архива – писма, кореспонденция и др., която той поддържа с революционните дейци и в Румъния преди турските заплети да влязат и претърсят дома му. Въпреки това, поп Георги е задържан и хвърлен в затвора. Освободен е благодарение застъпничеството на българския владика Серафим и обществеността на Бургас. Вече свободен, на поп Георги е разрешено да замине в началото на 1877 г. за Айтос, за да оглави овдовялата енория на трагично

загиналия през 1876 г. иконом поп Димитър Станчев (зверски убит от турците).

От тук нататък събитията се развиват много бурно. През пролетта на 1877 г. е обявена Руско-турската война. Сюлейман паша издава циркулярна телеграма от 23 юли същата година, с която обявява всички български интелегенти – учители, свещеници и др. за врагове на султанската власт, които трябва да бъдат арестувани и изпратени при пашата за обесване.

Още същия ден каймаканинът Хилми ефенди привиква поръчителя на поп Георги – Яни Русалиев и му нарежда на другия ден да му предостави довереника си. Яни Русалиев няма друг изход и възможност за избор и изпраща файтона си с едно заптие, с бележка до поп Георги-сутринта да се яви при каймаканина в Бургас по спешност.

Поп Георги веднага разбира за какво го викат. На следващата сутрин става по-рано от обикновеното. Събужда и момченцето си Левчо – десетгодишно, най-малкото от децата му и го взема със себе си да го придружава по пътя.

Според разказите на сина му Левчо и файтонджията, поп Георги се качва на файтона в Айтос здрав и бодър. На път за Бургас за кратка почивка на конете се отбиват на Бургаските минерални бани. Там поп Георги слязъл, поразтъпкал се и си поръчал кафе, в което детето забелязало, че има някакъв бял прах. След като го изпил, отново потеглили. Наближавайки село Атанасово, поп Георги помолил момчето да отиде при кочияша, за да може да си полегне на седалката, защото му станало лошо. Левчо изпълнил молбата на баща си. Не след дълго чули, че поп Георги казва: *“Лошо ми е!”*, спрели файтона, но когато отишли при него, той вече бил издъхнал без да проговори нито дума. Отнесли го в Бургас мъртъв. Датата е 6 септември 1877 година. Поп Георги се отравя, за да не дочака мъките на бесилката, която му готвят турците.

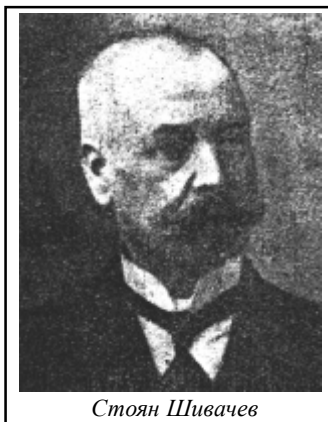
Така мъченически и с достойнство на горд българин- патриот завършва земният път на големия родолюбец и борец за утвърждаване на българщината в Бургас, Бургаското черноморско крайбрежие и Странджанския край – иконом поп Георги Стоянов.

СТОЯН ШИВАЧЕВ

БОРЕЦ ЗА УТВЪРЖДАВАНЕ НА БЪЛГАРЩИНАТА
ВИДЕН СТРАНДЖАНСКИ ВЪЗРОЖДЕНЕЦ
(1852 – 1914 г.)

Стоян Петков Шивачев е роден през 1852 г. в гр. Малко Търново. Завършва първоначалното си образование в родния си град, учи в Лозенград и завършва гимназия в Одрин. Още на училищната скамейка

в Одрин, го вълнуват проблемите на българския народ – борбите за извоюване на самостоятелна българска църква, родна просвета и освобождението на България. Затова и когато през 1868 г. постъпва като учител в село Граматиково, наред с пряката си учебна работа, той се заема с проучване бита, езика и народното творчество на населението в родния край (прави записи на народни обичаи, приказки, предания, народни песни и др.). Прави първите си публикации в тогавашния възрожденски печат по актуалните проблеми, намерили място по-късно в издаваните от Министерството на просветата “Сборници на народни умотворения и народопис.”

Като учител в Бургас от 1874 до 1878 г., заедно със Сава Катрафилов (учител тогава в с. Пирне, Айтоско и по-късно дясната ръка на Христо Ботев при превземането на парахода “Радецки” и в похода на четата от Козлодуй до Милин камък, където оставя костите си), участва в подготовката на Старозагорското (1875 г.) и на Априлското (1876 г.) въстания.

В духа на още живите възрожденски традиции през 1895 г., той отпечатва и изпраща в цялата страна “Покана за спомоществатели”, уводните думи, на която: “*Акт на висша несправедливост и пристрастие би било да се порицава*

нашият народ в нехайство към само развитие и усъвършенстване”, говорят за неговия висок патриотизъм.

От проучвателската работа на Стоян Шивачев в областта на родинознанието, особено внимание заслужава трудът му, озаглавен: “Тракия” – историкогеографско (топогеографско) – етнографско, статистическо и пр. описание и сведения. В него (в рамките на 1600 ръкописни страници) се разглежда обширната област Тракия с граници: на изток – Черноморския бряг, на север – Стара планина, на запад – Рила и на юг – Мраморно море. За изготвянето на този обемист труд, авторът работи около две десетилетия, използвайки исторически източници и най-вече работа на терена, насърчаван от проф. К. Иречек.

В резултат на своите дългогодишни усилия, Стоян Шивачев изготвя и един обемист речник по български език от 72 000 думи, от които 8000 диалектни.

Като юрист, на която професия се посвещава след раздялата си с учителстването, с присъщата си упоритост и всеотдайност, притежаващ завидна за времето си култура, владеейки няколко езика – гръцки, турски, френски, руски, латински и старогръцки, Стоян Шивачев се изявява и като един от най-изтъкнатите юристи на Нова България. Освен като професионален съдия и адвокат, той се изявява в областта

на теорията на юрист продукцията, като обнародва публикации в нашия ежедневен и периодичен печат по правните въпроси. Така като адвокат в Нова Загора пише статия под заглавие “Махлюа”, по повод издадения в Турция закон през 1883 г. През 1884 г. пише статия “Мисли върху състоянието на съдилищата в Източна Румелия и тълкуване на някои членове от органическия устав – XI-та му притурка”, прави преводи от чужди езици, като “Ръководство за римско право” и други.

Що се отнася до публицистичната му дейност, първата му публикация се появява в изданията в Източна Румелия вестник “Марица” в Пловдив на 27 октомври 1878 г., във връзка с освобождението на Бургас (27.02.1878 г.). Повод за написването на този материал са сложните политически, социални и етнически проблеми, които забъркват “Великите сили” с т.нар. Берлински договор, който довежда до непоправими злини за българския народ.

След 40-годишно служене в областта на просветата и юрист продукцията, Шивачев минава в пенсия. Но когато през март 1913 г. Одрин е превзет от българската войска, имайки предвид високата и всестранна култура на Стоян Шивачев, българското правителство го назначава Шарж Д’Афер (лице с особени дипломатически задължения и поръчения към губернатора в Одрин, ген. Кирил Вазов). След оттегляне на българската армия от Източна Тракия, поради започване на Междусъюзническата война, Стоян Шивачев успява да напусне своевременно Одрин и да се завърне в Бургас.

Когато започва разселване на гърци след Междусъюзническата война в Гюмюрджинската независима тогава област, на Стоян Шивачев е наредено да замине за Западна Тракия, със задача уреждане работите на някои богати гърци. Лятото на 1914 г. се оказва фатално за него. След като пристига в Дедеагач, изчезва безследно. Предполага се, че като пристига там, през нощта разбойници го нападат и убиват с грабителска цел. Така трагично и преждевременно, далеч от близките си, загива видният Странджански възрожденец Стоян Шивачев.

АКАДЕМИК ЛЮБОМИР МИЛЕТИЧ

КРУПЕН УЧЕН И ОБЩЕСТВЕНИК

(1.01.1869 – 2.06.1937 г.)

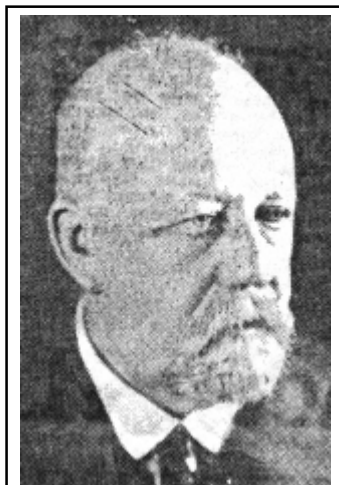
Любомир Милетич е роден на 1 януари 1869 г. в гр. Щип. Потеклото му е от Източна Тракия. Бащиният му род е от гр. Одрин.

Потомък е на борчески род. Прадядо му Миле войвода, откъдето произхожда и фамилията му, е българин роден в Одрин, който след един неуспешен бунт, за да се спаси от турската власт, забягва в Австрия, а по-късно се преселва в Македония.

Баща му Георги Милетич е известен възрожденски деец – учител и общественик, който много години учителства във Велес, Щип, Кукуш, Струмица, Ватоша (дн. Ковадарци), а по-късно работи като чиновник по строежа на железницата Велес – Скопие.

Преди освобождението на България от турско робство, семейството се премества в София. Любомир Милетич учи и завършва класическа гимназия през 1882 г. в гр. София. Със стипендия от Министерството на народната просвета, следва славянска филология в Загреб и Прага.

От 1885 г. е учител в Софийската класическа гимназия, а от 1892 г. е редовен преподавател в Софийското висше училище, което от 1904 г. е вече Софийски университет. Там става професор по славянска филология. През 1898 г. е приет за действителен член на Българското книжовно дружество, по-късно преименувано в Българска Академия на науките. От 1911 до 1925 г. е подпредседател, а от 1926 г. до смъртта си на 2 юни 1937 г. е председател на Управителния съвет на БАН. Почетен член е на много чуждестранни академии. На него се дължи до голяма степен основаването на Македонски научен институт, на който той известно време е председател. През дългогодишната си творческа и научна дейност, Милетич работи в областта на езикознанието, етнографията, диалектологията и историята.

Акад. Любомир Милетич

Остава ни повече от 400 труда: книги и монографии, студии, рецензии и др., много от които са на чужди езици: немски, френски, сърбо-хърватски, руски.

Милетич е не само знаменит учен, но и голям общественик-патриот, борец за обединението на българския народ в историческите и етническите граници. Участва в протестни събрания у нас, обикаля европейските столици, за да защити пред външния свят българската правда.

Тракийци и техните потомци дължат особено голяма признателност към акад. Милетич за трудовете му: “За Тракия”, “Родна Тракия”, “В Македония и Одринско”, “Западна Тракия и договорът за мир в Ньой”, “История на Гюмюрджинската република”, “Разорението на тракийските българи през 1913 г.”, както и многобройните публикации и доклади, свързани с трагедията преживяна от тракийските българи през 1913 г.

След Междусъюзническата война през 1913 г., той не може да понесе несправедливите обвинения за извършени български жестокости и за да докаже пред света истината за трагедията на българите от Източна и Западна Тракия, на два пъти (през 1913 и 1914

г.) посещава родните им места, събира данни и издава книгата „Разорението на тракийските българи през 1913 г.“

Книгата излиза през 1918 г. и има стойността на истински паметник на страданията на тракийските българи, за нечуваните жестокости, за обществено-политическия морал на европейската политика на Балканите през това време. *“Тези свои изследвания, в които вложих много, неимоверно много труд и непреклонна енергия, предприех свършено по свой личен почин, ръководен главно от дълбоко чувство на братско състрадание към нещастните ни сънародници, – пише той в предговора на книгата - слушайки страшните разкази на населението, болезнено се свиваше сърцето ми, мъчно сдържах сълзите си. Тракийският български погром през нещастната 1913 г. няма себе равен в новата ни мъченическа история.”*

В този труд, Милетич като представя историята на селищата им, носията на селяните, някои от битовите черти и др., се изявява и като историк, и етнограф, и фолклорист, но си остава най-вече езиковед. За него „българският дух се показва най-напред в езика, сетне в обичаите и нравите, в уредбата и делата, в преданията и песните. Това са продуктите на народния дух”. Наистина, книгата в строг научен анкетен метод на 334 страници, с 65 снимки, справки за лица и селища, както сам се изповядва авторът, говори за непосилния труд и дълбок патриотизъм.

Препрочитайки книгата на Милетич „Разорението на тракийските българи” и ставайки отново съпричастни на мъките и теглата тракийски, със съжаление трябва да отбележим, че книгата въпреки патриотичния ѝ дух, не е оценена по достойнство от нашата научна мисъл. Губи се богатото наследство на Милетич, което липсва в много библиографски справочници, научни и научно-популярни статии и съобщения за него.

АКАДЕМИК ДИМИТЪР МИХАЛЧЕВ

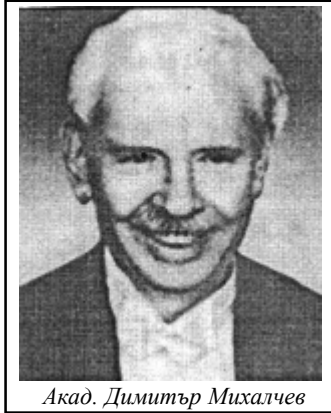
(25.12.1880 – 10.01.1967 г.)

Академик Димитър Михалчев е крупен учен-философ и енциклопедист, блестящ публицист, далновиден политик и общественик. Роден е в Лозенград на 25 декември 1880 г. независимо от научното си обществено поприще, той никога не забравя своята родна Тракия.

След Първата световна война е начело на тракийската организация и води последователна борба за анулиране на Ньойския договор, за съдбата на стотици хиляди бежанци от Източна и Западна Тракия.

В Софийския университет, проф. Михалчев е на висотата на най-добрите и популярни професори – дели мегдан с проф. Асен Златаров и води нескончаеми полемки с най-известните учени – проф. Стефан

Консулов (върл хитлерист) и с Тодор Павлов (ортодоксален марксист - сталинист), Асен Киселинчев, Ушавков и други философи и философски течения.

Акад. Димитър Михалчев

От 22-годишна възраст, Димитър Михалчев влиза в полемика с патриарха на българската марксистка философия Димитър Благоев. Спори с Рикерт, участва в международни философски конференции през 30-те години.

Димитър Михалчев е фигура и от международен мащаб. За него са изказвани мнения, че е по талантлив от Й. Ремке (негов учител в Грайфалдския университет). Именно, самият Ремке написва предговора на Димитър Михалчев към “Философски студии” (Лайпциг, 1910 г.): *“От учителя, който беше надминат от ученика си”*.

Макар, че завършва философия в Германия, Димитър Михалчев не минава за поклонник на “Мрачният германски гений”. По време на Втората световна война, предизвикан от Стефан Консулов, председател тогава на учителския съюз, въпреки риска, който му готвят домораслите расисти, с голяма ерудиция и блестящ полемичен тон, написва в редактираното от него списание “Философски преглед”, статия “Расизмът под закрила на биологията”, с подзаглавие “Научните приключения на един български зоолог”.

Обиден от дързостта на Михалчев, Консулов води две дела против него в Окръжния и Касаационния съд, но и двете дела пропадат, а събитията потвърждават правотата и расовата теория получава своята присъда.

Когато на 22 юни 1941 г. Германия напада Съветския съюз, на годишно-отчетно събрание на Тракийския Научен Институт, проф. Михалчев, предизвикан от софийския митрополит Стефан, завършва с думите: *“Аз не съм пророк да предвидя точно как ще се развият събитията, но мога да изкажа моите съображение... Русия е велика страна. Тя се простира на два континента... Не веднъж са я нападали... Но тя винаги е побеждавала... За мен голямата война сега започва. До сега Хитлер си правеше разходка из Европа... Нека всеки от нас направи заключението. Аз съм си го направил.”* Тези пророчески мисли на проф. Михалчев се потвърждават след четири годишна жестока война.

Димитър Михалчев не е победен словесно и от най-талантливите опоненти, защото израства в една свободна атмосфера на толерантност и свободолубие. Чете не само Маркс и Енгелс. Познава и П. Струве, С. Франк, Г. Лукач. На него не му е трудно да спори с Тодор Павлов. Като философски противници, между тях все пак се осъществява някаква търпимост, въпреки идейната острота на полемиката. Те воюват помежду си близо 30 години.

Положителното, силата в полемиките на Димитър Михалчев се състои в това, че той е необикновено търпелив, находчив и остроумен. Владее словесните оръжия. Роден полемист.

От 1924 до 1927 г. Димитър Михалчев е пълномощен министър в Прага. Той е на два пъти посланик и в Москва 1934-1936 и 1944 и 1946 г.

“След завръщането му като посланик втори път в Москва след Втората световна война, - пише Петко Караделков – ние отново го посетихме и поискахме да ни разкаже за Съветския съюз, както направи той преди войната. Отговорът му беше: “...като човек на науката ще Ви кажа, че там няма свободна наука. Тя е похлупена от Сталинския обскурантизъм”.

Към края на живота си, Михалчев е избран за академик и председател на Българската Академия на науките.

Михалчев е русофил и славянофил. Той търси решението на тракийския въпрос в солидарността със славянските народи. Академик Димитър Михалчев е гордост за българската философска наука и тракийци с право се гордеят с него.

Академик Димитър Михалчев активно участва и в живота на тракийската организация. От декември 1918 г. е председател на Тракийската организация и допринася много за нейното укрепване. Той е и редактор на списанието “Тракийски сборник” и член на ТНИ.

ИВАН ОРМАНДЖИЕВ

ИСТОРИОГРАФ НА ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ

(21.08.1891 – 18.11.1963 г.)

Иван Пенделеев Орманджиев е роден на 21 август 1891 г. в гр. Лозенград. Произхожда от видния български род – Орманджиеви.

Иван Орманджиев

Основно и прогимназиално образование завършва в Лозенград, а средно - в Одринската мъжка гимназия през 1909-1910 учебна година. Учителства две години в с. Гугутка (Ивайловградско) – 1910-1911 и 1911-1912 г.

През Балканската война участва като доброволец в Македоно-Одринското опълчение- XI Сярска дружина. След приключването на войната продължава образованието си в Софийски университет. През 1916 г. завършва школа за запасни офицери в град Скопие. В края на Първата световна война служи като офицер в гр. Ксанти, където го заварва демобилизацията.

През 1918-1919 г. е учител в Ксантийската гимназия, а през 1919 г. е преместен за учител в Райково, където е настанена и Ксантийската гимназия. В 1920-1921 г. е учител в Мъжката гимназия в Пловдив, а през 1921-1922 г. е преместен в гр. Карнобат. Там учителства до 1923 г., а през 1923-1925 г. учителства в гр. Лозенград, където има опасни разприави с турските инспектори и власти.

В 1926 г. Иван Орманджиев е учител в Търговската гимназия в Бургас, а след това е прогимназиален училищен инспектор в окръга.

От 1929 г. Орманджиев е преместен като учител в София – отначало в Първа мъжка гимназия, а после в Трета образцова гимназия.

В София, той се включва активно в живота на Тракийската организация и дълги години е член на Върховния изпълнителен комитет, а от 1931 до 1936 г. е председател на Комитета. На 30 септември 1934 г. се основава Тракийски научен институт, в който Орманджиев е един от най-изтъкнатите сътрудници.

Любовта му към родна Тракия и отношението му към героичните борби на тракийските българи, предопределят и неговата научно-изследователска дейност. Първата му печатна работа е книгата му “Момчил юнак и неговото княжество в Западна Тракия” (Карнобат, 1921 г.). След това излизат “Сократ и античната демокрация” (1922 г.) и “Античното робство”, също печатани в Карнобат. След завръщането си от Лозенград, излиза от печат книгата му “Робеспьер и Далтон в светлината на историята”.

Любовта му обаче към родна Тракия и преживяното от него в Лозенград, окончателно го привързват към революционното минало на българите в Тракия.

В Бургас през 1926 г. Орманджиев се среща с Георги Кондолов, Михаил Герджиков, Димитър Ташев, Георги Калоянов, Георги Найденов и много други войводи, четници и деятели, от които събира ценни материали: спомени и документи за Преображенското въстание. В резултат на тази му упорита изследователска работа, излизат и четирите му печатни книги: “Приноси към историята на въстаническото движение в Одринско”, книга първа: “Георги Кондолов и дейността му в Странджанското въстание” (Бургас, 1927 г.); книга втора: “Борбата на Бунархисарски район” (София, 1929 г.); книга трета: “Революционното движение в Малкотърновски район” (София, 1933 г.); книга четвърта: “Освободителната борба в Лозенградски район” (1941 г.). Освен тези четири тома, Иван Орманджиев завършва приживе и подготвя за печат, написани в машинописни страници и още девет книги: “Революционното движение на българите в околийските райони на Свиленград, Одрин, Узункьопрю, Кешанско, Малгарско и Цариград”, “Допълнителни материали за Лозенградски Санджак” (300 стр.), “Революционните борби на българите в Западна Тракия” (576 стр.), “Принос за Македоно-Одринското революционно движение в Тракия. Одрински революционен окръг и борбите между центристи,

върховисти и социалисти” (568 стр.), “Документи из архивата на Георги Минков до Освобождението на Тракия 1912 г. и обществено-политическата му дейност” (369 стр.), “Архив на Янаки Гочев за българското национално-освободително движение в Тракия” – I и II част (591 стр.), “Из архивите на Македоно-Одринските дейци на върховизма и центризма” – I и II част (819 стр.), “Документи на архивите на дипломати и държавници и на българския екзарх Йосиф I” (563 стр.), “Върховисти и централисти в партизанските отряди на Балканските войни” (235 стр.). Готови са за печат и томове му: “Църковно-училищното дело на българите в Тракия”, “Принос за духовното освобождение на българите в Тракия”, “Из кондиките на българската екзархия в Цариград”. В архивите му са открити и ръкописи: “Тракия и задграничните възрожденски вестници и списания” (200 стр.), “Одринските “Керековци” и борбата на българите за културно-националното – обособеност, независимост и свобода” (124 стр.), “Рилският манастир и Илю войвода” (117 стр.), “Одринската мъжка гимназия и Д-р Петър Берон” – част I и II (485 стр.), “Върховисти и центристи в Западна Тракия”, “Паисиевата история и национално-освободителната идеология на Паисий през XIX век” (ръкопис в една тетрадка) и много други.

Освен този принос, Орманджиев издава и много научно-популярни и монографични трудове: “Антим I, българският екзарх” (София, 1928 г.), “Тридесет години от въстанието на българите в Тракия” (София, 1933 г.), “Външната политика на България с особен поглед към Тракийския въпрос” (София, 1934 г.), “Тракия – географско-исторически преглед”, съвместно с Анастас Разбойников и Атанас Батаклиев (София, 1946 г.) и други. Участва със статии и материали в издаването на сборници.

В последните години, като сътрудник на Института за история при БАН обнародва: “Документи за българското национално-освободително движение в Тракия след Преображенското въстание” (1962 г.); “Необходими поправки в историята на Македонското и Тракийското революционно движение” (сп. “Исторически преглед, 1961 г.); “Нови данни за Г.С.Раковски по време на Първата българска легия и след нейното разтуряне” (сп. “Исторически преглед, 1962 г.); “Нови данни за Димитър Благоев и съучениците му в Одрин през учебната 1874/1875 г.” (сп. “Исторически преглед, 1962 г.).

Орманджиев е редовен сътрудник в изданията на Тракийската организация и на Тракийския научен институт – в “Тракийски сборник”, в. ”Тракия”, сп. “Завет”.

Иван Орманджиев е не само ревностен изследовател на Национално-освободителните борби на българите в Тракия, но е и известен български историк. Отделно и в съавторство издава много исторически трудове: “Цар Калоян” (София, 1940 г.), “Бележити исторически селища и местности” (1936 г.), “Уилям Юрт Гладстон и дейността му за

освобождението на България” (София, 1936 г.), “Атанас Узунов заместник на Левски”(София, 1938 г.), “Отец Паисий и епохата на Възраждането”(София, 1938 г.), “Обща и българска история” и много други.

Оценяйки днес, научно-книжовното дело на Иван Орманджиев, неговата научно-изследователска дейност, определено може да се каже, че той остава в историята на тракийското движение и в историята на българския народ, като всепризната личност и най-известен историограф на Национално-освободителните борби на българското население в Тракия.

АКАДЕМИК КОНСТАНТИН ПЕТКАНОВ
КРУПЕН БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ, БЕЛЕТРИСТ, ПУБЛИЦИСТ
И ОБЩЕСТВЕНИК
(12.12.1891 – 12.02.1952 г.)

Роден е на 12 декември 1891 г. в с. Каваклия, Лозенградско. Син на възрожденци, взели дейно участие в национално-освободителните борби и Илинденско-Преображенското въстание (1903 г.) През 1907 г. завършва българската гимназия “Петър Берон” в гр. Одрин. През 1910-1912 г. учителства в Малко Търново, Иниджия, Лозенградско и Бунархисар. През Балканската война 1912-1913 г. се преселва в България. Записва славянска филология в Софийския университет, но чувството му за дълг го зове и той постъпва като доброволец в Македоно-Одринското опълчение. За проявено геройство в боевете за освобождението на Тракия, е награден с орден за храброст.

*К. Петканов като
офицер, 1917 година*

През есента на 1913 г. Константин Петканов отново е студент в Софийски университет, но Първата световна война прекъсва за втори път учението му. Петканов е мобилизиран и след завършване школата за запасни офицери в Скопие изпратен на Добруджанския фронт, където е тежко ранен и изпратен на лечение във военната болница. След оздравяването му е прехвърлен на западния фронт, в Моравска област.

През 1919-1920 г. учителства в гр. Созопол. От 1921 г. живее в гр. Бургас. Там той е председател на Музикалното дружество “Родни звуци” и библиотекар в Окръжната библиотека. През 1926 г. завършва библиотекарски курсове.

В Бургас, Петканов се посвещава и все по-значими стават изявите му в областта на литературното творчество. През 1923 г. излизат литературните му произведения: “Самодива” – поема в проза, “Тракийски разкази”, романът “Без деца”, повестта “Беглец”.

От 1930 г. Петканов се преселва в София. През 1932 г. се жени за Магда Драгова от днешното село Стамово, Старозагорско – активна участничка в Македонското революционно движение, член на редколегията на сп. “Театър”, поетеса.

В София, Петканов работи отначало като библиотекар на Българо-югославското дружество (1933-1934 г.), а по-късно (1944-1947 г.) е директор в Министерството на информацията, редактор на сп. “Тракия” и сп. “Балкански преглед” (1946 г.) Академик от 1945 г. Член на СБП.

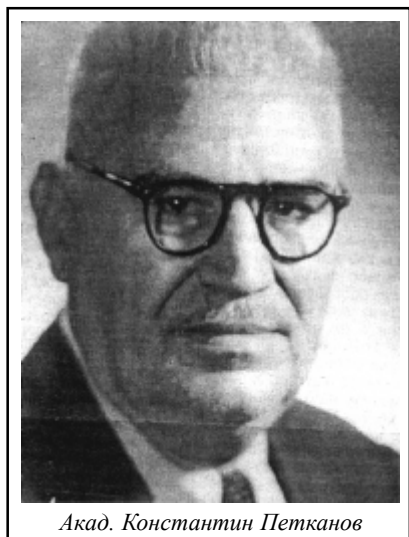
Той е един от основателите и редовните сътрудници на сп. “Изкуство и култура”, сътрудничи на сп. “Завет”, “Листопад”, “Златорог”, “Философски преглед”, в-к “Тракия”, “Литературен глас”, “Съвременник”, “Вестник на жената” и много други печатни издания.

Закърмен още от най-ранните си години с борческия дух на предците си, опознал робската и бежанска неволя, с пословичното родолюбие и трудолюбие на тракийци, подхранван от любовта му към родна Тракия, Константин Петканов е органически свързан с тракийския пейзаж, с фолклора, националната история и съдба. Затова посвещава целия си живот на родна Тракия, на проблемите и надеждите на тракийските българи.

Константин Петканов е една от най-забележителните и колоритни личности на писателското поприще. Той е един от най-плодовитите български писатели. Творчеството му е огромно по обем. Автор на множество романи, драми, повести, разкази, исторически изследвания, публицистични материали, статии, рецензии. Петканов има свой почерк в историята на българската литература и култура.

От негово перо излизат най-хубавите романи: “Морава звезда кървава”, “Жътва”, “Златна земя”, “Белият вятър на Странджа”, “Хайдути”, “Преселници”, “Иде от планината”, “Индже войвода” и други, които съдържат изстрадани размисли за националната свобода, за хайдушките години и църковните борби, за гражданското и политическо самосъзнание на българския народ и са свързани с народностния бит и религиозно-митическите представи на българското население.

С романа си “Морава звезда кървава”, авторът си спечелва ненавистта на управляващите кръгове. Сюжетът на романа е свързан с българската действителност през годините на Първата световна

Акад. Константин Петканов

война и с обстановката на фронта и в дълбокия тил. Главните герои са тракийци-бежанци върху моралните устои, на които пораженията на фронта и мизерията, се отразяват пагубно.

Въпреки, че отначало книгата се посреща добре, по-късно авторът е обвинен в поражение, оскърбление на армията и в бунт против държавата. Полицията изземва екземплярите от издателството и книжарниците, а авторът е охулен и оставен без работа. Независимо от интригите, творческият дух на Петканов не секва.

Независимо от многобройните конюнктурни преоценки за литературното наследство, днес творчеството на Петканов е неподвластно на временни страсти и политически ежби.

Творчеството на Петканов, подобно на Вазовото е многожанрово и богато на теми, идеи и художествени интерпретации.

След демобилизацията и установяването му в Бургас, животът и дейността на Константин Петканов са тясно свързани с тракийското движение. Като член на Тракийското дружество активно участва в културно-благотворителните начинания и в тракийския печат. Неговите лични качества, висока ерудиция и преданост към тракийската идея са основна предпоставка за бъдещото му израстване и заемане на отговорни постове в структурата на Тракийската организация.

След 1921 г. Константин Петканов е избран за делегат на почти всички тракийски събори и конгреси, на които изнася реферати по актуални политически и теоретични въпроси. От 1928 г. е секретар на Върховния изпълнителен комитет (ВИК) и редактор на в-к "Тракия".

Енергичен, високо образован и с литературни заложби, той допринася много за подобряване списването на вестника. При създаването на Тракийския научен институт (септември, 1934 г.) Петканов е избран за член на неговото ръководство.

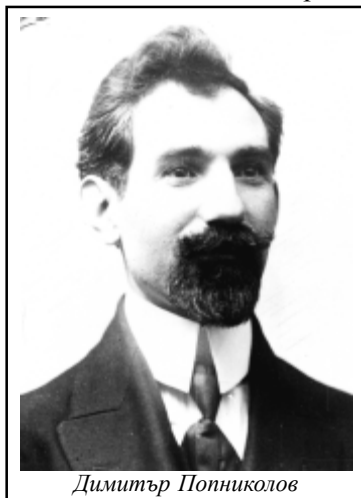
След като Тракия остава извън пределите на Отееството, Константин Петканов се сблъсква не само с двореца, но и с тези, които подписват неизгодния за България Ангорски договор – най-несправедливият, най-унизителният и предателски договор за българския народ, съгласно който откъснати от България остават изконни родни земи и са предадени на Турция.

Петканов е един от видните дейци на Тракийската организация. Като член и секретар на тракийския комитет, той допринася много за авторитета на организацията. Винаги се стреми да решава тракийските проблеми със съласието на всички политически кръгове. За бежанците от Тракия, Петканов остава кумир.

Константин Петканов завършва своя жизнен път на 12 февруари 1952 г.

ДИМИТЪР ПОПНИКОЛОВ
ГОЛЯМ ПАТРИОТ И ВСЕОТДАЕН БОРЕЦ
ЗА ТРАКИЙСКАТА КАУЗА
(7.12.1880 – 30.03.1978 г.)

Димитър Попниколов е роден в с. Карахадър, Лозенградско на 7 декември (ст.ст.) 1880 г. Завършва в Одринската мъжка гимназия “Д-р Петър Берон” като първенец на втория ѝ випуск. Още като ученик в гимназията, е посветен в делото на ВМОРО. През време на Керемидчиевата афера 1900 г., емигрира в България и се установява в Бургас. Одринският военен съд го осъжда на доживотен затвор. Като учител в Бургас е секретар на Македоно-одринското дружество и пунктов началник на ВМОРО за Лозенградски санджак. По време на Хуриета, той е в Лозенград и от името на населението устройва тържествено посрещане и приветства пристигането на войводите, начело с неговия брат Яни Попов. След изгонването на българите от Източна Тракия през 1913 г., повежда инициативата за организиране на бежанците и през май 1914 г. основава първото дружество “Одринска Тракия”. По негова идея се свиква и провежда и първия учредителен събор на тракийската организация в Одрин (Карагач) на 23 декември 1918 г., на който е избран и първият Върховен комитет на тракийската организация с председател проф. Михалчев и подпредседател Димитър Попниколов. През следващата (1919 г.), написва “Мемоара за Тракия”, представен на Мирната конференция в Париж, а през 1922 – 1923 г. е делегат на тракийските изгнаници и бежанци на Лозанската конференция. Основател е на вестник “Тракия” и негов редактор от 1919 до 1929 г. По това време написва и книгата си “Одринска епопея”.

Димитър Попниколов

Представител е на Одринска епархия във Втория църковно-народен събор и член на съборния съвет. От 1930 г. основава и редактира списание и библиотека “Дом и училище”.

Достигнал почти вековна възраст, Димитър Попниколов от най-ранни години, още невръстен младеж се втурва в революционния кипеж, който залива неговата родна Тракия. Той произхожда от патриотично семейство, закърмено с революционните идеи на нашите възрожденци. Бащата, свещеник Никола Янев Бъчваров, е член на революционния комитет. Синовете му, петима на брой, следват стъпките на баща си. А най-големият—Яни Попов (Попниколов) е

вече войвода. И майката – презвитера Параскева – Попниколова, не помни спокойни дни в семейния живот. И тя е разкарвана и тормозена по участия и задържана в Лозенградския затвор за революционна дейност, но въпреки това с несломим дух благославя Яни, когато в уречения час тръгва да възвести с камбанен звън, че въстанието е пламнало. Обречените на смърт въстаници прерязват телеграфните жици, събарят телеграфните стълбове, откъсват землището на въстанието от територията на Османската държава и няколко седмици Одринска Тракия е свободна.

Свещеник Никола Янев Бъчваров, баща на Яни Попов, роден през 1853 г. в с. Карахадър, Лозенградско, осъден от Одринския военен съд на 7 години заточение в Паяскале, починал на 25.04.1917 г. в Созопол

Презвитера Параскева Попниколова (вляво), майка на Яни Попов, заедно с жената на Яни Попов - Митра (сестра на писателя Константин Петканов)

По това време Димитър Попниколов е пунктов началник на ВМОРО в Бургас и дописник на организацията. Грижи се за въоръжаване на четите и осведомява българската общественост за жестокостите, които се вършат над българското население. Воюва за признаване историческото право на българския народ, на населението в Османската империя без разлика на народност и вяра. Тази хуманност издига и поставя, според Димитър Попниколов, Преображенското въстание на едно равнище с Априлското въстание. По думите му “Преображенското въстание бе епопея славна, която няма на себе си равна”. Тези думи не са празни от съдържание, а пълни с историческо съдържание, с историческото право на един народ, който се бори за своето съществуване, наред с другите народи.

Димитър Попниколов- главен учител на училище "Отец Паисий" в Бургас, пунктов началник на ВМОРО и секретар на Македоно-одринското дружество

народен представител от Елховска околия, той е неуморим изобличител на погрешната правителствена политика на тогавашната власт по тракийския въпрос, един съдбовен въпрос в страниците на родната история.

Като председател на Върховния комитет и тракийски народен представител, със смелото си и неподкупно държане спрямо тогавашното правителство, той е непримирим защитник на правата и интересите на тракийските изгнаници. Така, когато Върховният комитет възприема реакционен курс за преследване на прогресивни членове на организацията, включително и убийства, той си подава оставката от комитета и минава в опозиция на тогавашното комитетско ръководство.

Неговият почти вековен жизнен път е неразривно свързан с Тракия и борбите за нейното освобождение, с мъките и страданията на изгнаниците и бежанците от Тракия.

По случай неговата 85-та годишнина, той е награден от Президиума на Народното събрание с орден "Кирил и Методий" – I степен, за дългогодишна народополезна работа.

Димитър Попниколов е един от най-заслужилите деятели на Тракийската организация и неин основател. Бележит поборник за свободата на Тракия и народен просветител.

Умира на 30 март 1978 година.

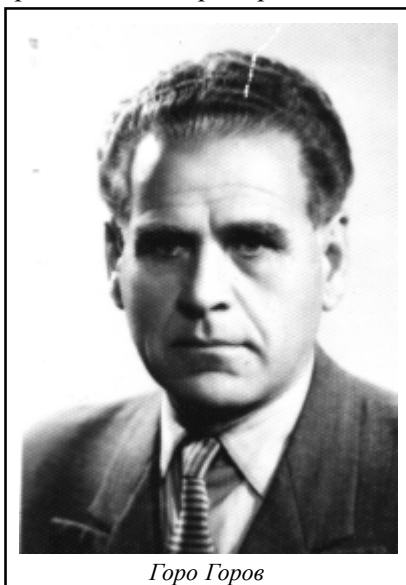
А когато стихията на Преображенското въстание отшумява, Димитър Попниколов е пак в предните редици на дейците, които полагат всестранны и неуморни усилия да лекуват раните, да превърнат поражението в убеждение, че то все пак е някаква победа, която рано или късно ще даде своите плодове. Основава и редактира вестник "Тракия", където в течение на 10 години се старее да разсейва малодушието от поражението, укрепва вярата в бъдните дни. На Международната конференция в Лозана през 1922-1923 г., като делегат на тракийските бежанци, енергично брани тяхната кауза и осветлява световната общественост и делегатите на конференцията по тракийския въпрос, а като председател на Върховния комитет на тракийската организация и тракийски

ГОРО ГОРОВ
И НЕГОВИЯТ ПРИНОС ЗА ВЪЗРАЖДАНЕ И
УТВЪРЖДАВАНЕ НА БЪЛГАРСКИНАТА
ВИДЕН ТРАКИЙСКИ ДЕЕЦ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕЦ,
ИСТОРИК, КРАЕВЕД, ФОЛКЛОРИСТ
(22.05.1905 – 17.10.1999 г.)

Горо Горов е роден на 22 май (4 юни н.ст.) 1905 г. в странджанското село Заберново. Произхожда от многочислено, родолюбиво и борческо семейство. Прадядо му Нико Горов е изгорен жив от турците при отстъплението им по време на Руско-турската война 1828-1829 г., защото като мухтарин на селото защитава интересите на селяните си. Дядо му Горо Ников е член на тайна съзаклятническа група по подготовката на Априлското въстание 1876 г. и като по чудо се спасява от бесилката. Баща му Петър Горов участва активно като войвода на “смъртна дружина” в Преображенското въстание 1903 г., съден е и излежава присъда от 3 години в Одринския затвор, заради своята комитетска дейност.

Основното си образование Горо Горов завършва в родното си село и в Малко Търново. Учи в гр. Ямбол и завършва Ямболското педагогическо училище. След 9 септември 1944 г. завършва задочно висше образование по история в Софийския университет.

От 1927 до 1934 г. учителства в с. Веселие, Бургаско, отначало като начален, а след явяване на държавен изпит като прогимназиален учител и директор на училището. През 1934-1935 г., Горо Горов е директор и учител в с. Ново Паничарево, Бургаско, а от 1935 до 1941 г. след успешно издържан конкурсен изпит е назначен и учителства в училище “Бр. Миладинови” в гр. Бургас. От 1942 г. е назначен за Околийски

Горо Горов

училищен инспектор в Малко Търново, която длъжност заема до 1948 г.

През пролетта на 1948 г. е преместен за училищен инспектор към ГНС в Бургас, а от 1.10.1948 г. до 1.09.1952 г. е и началник на отдел “Народна просвета” при ГНС гр. Бургас. От 1958 г. до пенсионирането си е директор на Бургаски исторически музей.

Закарян с борческия странджански дух и героичното минало на

родния си край, подхранван от любовта му към Странджа, от нейната романтика и красота, верен на своя революционен ген, Горо Горов отдава целия си съзнателен живот и посвещава повече от 60 години на учителското и публицистично поприще, на фолклорната и краеведческа дейност. Навсякъде, където и да се намира, Горо Горов активно участва в обществения живот и работи за културното издигане и патриотичното възпитание, за възраждането на българщината в странджанския край.

Като директор и учител в с. Веселие и в с. Н. Паничарево, той поставя началото на читалищната дейност в тези села, създава и ръководи и ученически хор, изнася сказки, организира и ръководи театрални представления, вечеринки и други. Тук той прави и първите проучвания на миналото, материалната и духовна култура, езика и фолклора на странджанския край.

Особено активно се заема Горо Горов с проучвателна и събирателна работа на странджанския фолклор по-късно, като учител в Бургас, където има възможност да се запознае и със съответната литература. За тази цел, през летните ваканции, той предприема на собствени разноски няколко туристически похода в странджанските села и успява да събере огромен материал за миналото, материалната и духовна култура, езика, обичаите, фолклора на населението в този район, подкрепено със стотици снимки.

По-късно, като училищен инспектор в Малко Търново, инспектор и началник отдел “Народна просвета” в Бургас и директор на Музея в Бургас, Горо Горов прави няколко експедиции, свързани с миналото на Котелския край, по бойния път на четата на Тодор Грудов и прочутите странджански войводи – Индже, Вълчан, Страти и други и обогатява музея със стотици снимки, из областта на революционното движение, етнографията, архитектурата, природните забележителности и други.

Неоценим принос за националната ни история имат издирването на оригиналните турски следствени протоколи по делото срещу заместника на Левски Атанас Узунов и други дейци от “Хасковското приключение” през 1873 г. заедно със спомените на Хр. Илич за Левски, голяма колекция от снимки за времето на комитетското десетилетие и редица други документи от онова време, които Горо Горов публикува през 1966 г.

Голям принос имат и материалите издирени и предадени в музея - над 150 документа и ръкописа от личния архив на видните бургаски възрожденци, революционери и обществени дейци Стоян Шивачев и иконом поп Георги Стоянов. Този архив, който е един от най-ценните за изучаване миналото на бургаския край, за утвърждаване на българщината в Странджанска Тракия и южното черноморско крайбрежие, за щастие и утеха на автора си (Горо Горов) излизат от печат само два месеца преди неговата нелепа кончина.

Любима негова тема, обаче си остава темата за национално-освободителните борби, за старите и нови хайдути и воеводи, за

Илинденско-Преображенското въстание. Автор е на книгата “Индже войвода – кърджалия и народен закрилник”, която предизвика широк интерес всред българската общественост и за която Стефан Станчев пише във “Вечерни новини”, че Горо Горов е една от личностите “Гордост за града”, а в рецензията си във в. “Литературен глас”, литературът Пенчо Господинов споделя: “Книгата на Горо Горов, след вдъхновените литературно-исторически приноси на Иван Орманджиев за Момчил юнак, чийто далечен потомък е легендарният Стефан Караджа, и на Велико Йорданов за приказния Крали Марко, е третата специална монография за друг прочут и юначен син на народа ни-Индже войвода.”

Автор е на очерка за Паскал Иванов (последният секретар на четата на войводата Георги Кондолов) и много други очерци и публикации, като “Странджанските съзаклятници и Атанас Узунов”, “Въстанието “Завера”, “За Индже заплакала гората”, “Преданията за Левски в Бургаския край”, “Смъртните дружини – ударни отряди в Преображенското въстание” и други.

Но най-главното, за което трябва да се отдаде дължимото внимание на Горо Горов, е книгата му “Странджанския рупски фолклор”, издание на БАН, 1983 г. в голям формат от 998 страници.

В този сборник е представено фолклорното богатство на една интересна и етнографски и езиково обособена област. Материалите обхващат всички видове и жанрове на народното словесно творчество: песни, приказки, предания, легенди, анекдоти, разкази, пословици и поговорки, скороговорки, гатанки, баяния, благословии, клетви, детски фолклор.

Със своите коментари за събития и случки, личности и местности, Горо Горов като най-добър познавач на диалектните думи и изрази, дава възможност да се усети атмосферата, в която се създава странджанския рупски говор и да се погледне в душевността на тези, които го сътворяват.

В този сборник се потвърждава тезата на Горо Горов, че фолклорът на странджанци е поетичен, художествен историографски летопис на това население през вековете. Сборникът потвърждава оригиналността на този фолклор. Може да се каже, че този труд е дело на един живот. За това си дело, Горо Горов е удостоен с втора награда на Съюза на научните работници в България.

От перото на Горо Горов излизат много известни на българската общественост книги, монографии, публикации и други материали. Автор е на над 80 публикации в периодичния печат и над 800 публикации в ежедневния печат.

Няма значително историческо събитие, личност и местност в този край, до които Горо Горов да не се докосва, на които да не посвещава свои страници, част от своя живот. И определено може да се каже, че Горо Горов е живата история на революционното минало на

странджанския край, енциклопедията на странджанско-тракийския епос, народностен фолклор, традиции и обичаи.

След пенсионирането си през 1970 г., Горо Горов не прекъсва публицистичната си дейност в местния печат. Продължава да пише по различни краеведчески исторически въпроси, с което допринася за изграждането на историческото чувство в читателите, за тяхното патриотично възпитание.

Благодарение на широката и задълбочена проучвателна и събирателна работа, Горо Горов обогатява фондовете на музея с над 3500 нови експоната (снимки, документи, веществени материали и др.) и извършва широка експозиционна работа.

За популяризиране на музейното дело, културното наследство и героичното минало, за възпитанието на населението в бургаския край, в т.ч. и особено на младото поколение в дух на патриотизъм, Горо Горов широко използва живото слово. Изнася повече от 300 беседи на краеведческа тематика. Участва със свои научни съобщения на много окръжни и национални научни конференции на краеведческа и национална тематика.

Горо Горов е основател на Историческото дружество в Бургас през 1964 г. и негов председател до 1972 г., член на Съюза на научните работници – секция Бургас от 1964 г. и негов секретар-касиер от 1968 г.

От създаването на Странджанския ансамбъл за народни песни и танци при ОНС Бургас в 1965 г., Горо Горов е етнограф към същия, а от 1972 г. и негов председател. През това време, ансамбълът заема едно от челните места сред битовите самодейни колективи в окръга и е лауреат на III и IV Републикански фестивал, участва и в редица международни фолклорни фестивали.

Активна дейност, Горо Горов развива и в Тракийската организация. Много години той е член на градското ръководство на културно-просветно дружество “Тракия” в Бургас, а през 1972 г. е избран и за зам.председател на окръжното ръководство. Член е и на Тракийския Научен институт – София.

Като признание за дългогодишната му културно-просветна, научно-изследователска, публицистична и обществена дейност, Горо Горов е удостоен: през 1963 г. с орден “Кирил и Методий” – II степен; 1966 г. – с орден “Кирил и Методий” – I степен; 1968 г. – със златен орден “Прослава на хайдутството”; 1969 г. – с юбилейна значка “25 години от създаване Съюза на научните работници”; 1976 г. – с юбилеен медал “100 години от Априлското въстание”; 1978 г. – с юбилеен медал “100 години от освобождението на България”. През 1974 г., Горо Горов е награден и от Съюза на тракийските дружества в България със златен юбилеен медал “Капитан Петко Войвода”, а през 1982 г. е удостоен със званието “Заслужил деятел на културата”. Удостоен е и със званието “Почетен гражданин” на град Бургас.

ПОСЛЕСЛОВ

Повик да напиша тази книга е носталгията ми към историческото минало, тревогата ми за патриотическата памет на нашия народ. А българският народ има богата история, наситена с много трагични и героични събития, които ние и бъдните поколения сме длъжни да знаем и помним.

Малко народи могат да се похвалят с такава богата история, с толкова борби и събития, свързани със съхранение и устояване националното си самосъзнание и културни ценности-народностен фолклор, традиции и обичаи, какъвто е българския народ. Народ, който поради своето географско разположение, в своята многовековна история е обект на многократни набези и завоевателни цели на цивилизовани и не цивилизовани народи. Народ, който след толкова превратности в своята история, въпреки двувековното византийско и петвековното турско робство, подложен на духовна асимилация и нечуван геноцид, е устоял и запазил духовната си независимост и държавност.

Особено злочеста в многовековната ни история, е съдбата на българското население в Тракия. Тракия е първата, която изпитва жестокостта на нашествениците. На тракийска земя започна и беше проведен най-жестокия геноцид, обезбългаряването и етническото прочистване от турските власти.

Българското население в Тракия беше подложено на най-жестоко мъчение и страдание. Много кръв беше пролята. Много жертви бяха дадени през тия жестоки и непосилни времена.

Българите в Тракия бяха насилствено изгонени от бащин дом и имот, за да дойдат немили и недраги, като последни бежанци в Майка България.

Това е история, която трябва да се знае и да се помни, защото “Един народ, който няма история, не е народ! Едно поколение, което не познава своята история, е обречено на загиване!”

Повик да напиша тази книга са и нерешените и до днес имуществени проблеми на тракийските бежанци и техните наследници.

Независимо, че ние, тракийците сме за спазване правата и свободите и за мирно и съвместно съществуване на всички граждани на България без разлика на пол, народност и религиозна принадлежност, Тракийската организация винаги навременно и адекватно е реагирала и изразявала своята позиция по нерешените проблеми и против всякакви изявления и действия на български и чужди политици и държавници, засягащи националните ни интереси и интересите на тракийските бежанци.

Против бяхме и сега сме против изграждането политически партии на етническа основа и създаването на национални малцинства в България, затова защото на територията на България, няма национални малцинства, както няма български малцинства в Турция и Гърция и по конституция България е еднонационална държава.

Против бяхме и сега сме против подписването на "Рамковата конвенция" затова, защото с подписването и ратифицирането ѝ, България се задължава да признае съществуването на несъществуващи на нейна територия "национални малцинства". Против сме затова, защото подписването на рамковата конвенция и признаването на национални малцинства, могат да станат повод за създаване напрежение и конфликти на етническа и религиозна основа. Основание за това, ни дават събитията в Югославия, Босна, Косово, Македония. Свидетелство за това са и днешните терористични събития, заплахата за световния мир.

Нашата позиция, в защита на националните интереси, не един път е изразявана и по отношение на Берлинския, Ньойския, Ангорския договори и други международни конвенции, които изкопаха дълбока пропаст между Балканските народи и отнеха изконни български земи.

Затова и днес, когато български държавници и политици отново загърбват и проиграват националните ни интереси, когато е постигнато споразумение за двойно гражданство и изплащане пенсията на българските турци, изселени в Турция, да живеят когато и колкото си искат в България и да ползват

имотите си, когато се приватизират български заводи и предприятия от турски инвеститори и то поставени лица с чужди капитали, когато при посещението на экс премиера Иван Костов в Турция през 1999 г. бе постигната културна спогодба за запазване на историческите и културни ценности, каквито български ценности няма в Турция, с изключение на Метеха и църквата “Св. Стефан” в Истанбул и църквата “Св. Георги” в Одрин (полуразрушена), а България има построени хиляди джамии и се строят турски училища и висши духовни заведения, и нито една дума не бе обелена на тези срещи за българските имоти и социалните и граждански претенции на българите, насилствено изселени от родните им места в Източна Тракия, когато нашите экс управляващи и политици заявяват, че нямаме нерешени проблеми, следователно и териториални претенции към съседните ни страни, когато България отвсякъде граничи сама със себе си, когато извън границите на днешна България остават 127 000 кв. км, ние (тракийците), не можем и нямаме право да се примиряваме.

Ние, (тракийците) които най-добре знаем какво значи поробен народ и бежанска съдба, нямаме право да забравяме историческото минало на нашия изстрадал народ.

Длъжни сме да знаем и да помним, да устояваме националните ни интереси.

Настоящата книга посвещавам на 100 годишнината от Илинденско-Преображенското въстание и 90 години от разорението на тракийските българи.

От Автора

ИСТОРИЧЕСКА ХРОНОЛОГИЯ НА СЪБИТИЯТА:

XVIII в.

Начало на българското национално-освободително движение. Подложен на нечувана национална и религиозна дискриминация, подтиснат и ограбван от османските поробители, българският народ започва борба за създаване на национална просвета. Със зараждането на българската буржоазия през Възраждането възниква необходимостта от светско образование, което налага откриването на български училища за повдигане на духа на българското население.

1860 г. - 3 април

Великденската акция, в резултат на която българската църква се отделя от гръцката Патриаршия.

1876 - 1877 г.

Цариградска конференция на представителите на великите сили. Приет е проект за автономия на България-Турция го отхвърля.

1877 - 1878 г.

Руско-турска война. Обявена в Кишинев на 12 април 1877 г. от руския император Александър II. Най-ожесточени сражения се водят при Плевен, където Осман паша се е укрепил. След три атаки на града, той е блокиран и обкръжен. Осман паша е разбит, а градът освободен. Руските войски преминават Стара планина и навлизат в долините на р.Тополница, Струма и Тунджа. Освободени са градовете София и Пловдив. В тежки сражение (27-28.12) при Шипка, Шейново и др. турските войски са напълно разбити. Одрин пада без бой. Турското правителство е принудено да иска мир. На 19 януари 1878 г. е сключено примирие.

1878 г. - 3 март

Санстефански мирен договор. Подписан между Русия и Турция, с който се слага край на Руско-турската война.

1878 г. - 1 юни-1 юли

Берлинският конгрес, на който Великите сили разпокъсват България. Създадено е Княжество България, ограничено само в Северна България и Източна Румелия, която остава автономна област в състава на Османската империя. Македония е върната на Турция. Териториални придобивки получават и други балкански държави.

1878 г. - 5 октомври

Кресненско-разложкото въстание, избухнало в отговор на решенията от Берлинския конгрес за разпокъсване на освободена България и оставането на Македония и Одринско под турска власт. Главен център е с. Кресна, Мелнишко. Въстанието обхваща целия Мелнишки район и Разложко и добива масов характер. Завършва неуспешно.

1879 - 1886 г.

Управление на княз Александър Батенберг (1857-1893 г.). Опира се на реакционни държавници и се стреми към еднолична власт. Проводник на австро-унгарското и английското влияние в България.

1885 г. - 6 септември

Съединение на Княжество България с Източна Румелия. Румелийското правителство е свалено. Съединението е подкрепено с ентузиазъм от българския народ.

1885 г. - 2 ноември

Начало на Сръбско-Българската

война, предизвикана от завоевателните стремежи на сръбската буржоазия към териториално разширение за сметка на българските земи. Във войната Сърбия претърпява поражение и на 7 декември във Виена е подписано примирие.

1893 г. - 23 октомври

В Солун е основана Вътрешна македоно-одринска революционна организация (ВМОРО), бореща се за политическа автономия на Македония и Одринско, против всякакъв национализъм, срещу икономическия гнет и завоевателните домогвания на балканските буржоазно-монархически правителства.

1896 г. - 12 май

Създадено е първото тракийско дружество “Странджа” в гр. Варна с председател д-р Младен Желязков.

1897 г. - 19 февруари

Учредителен конгрес на тракийските дружества в България, проведен в гр. Бургас.

1902 г. - 13 - 15 април

Пловдивско съвещание, наречено Конгрес на ВМОРО. Михаил Герджиков е определен за гл. инспектор на Одринската инспекционна област.

1903 г. - 2 - 4 януари

Конгрес на ВМОРО в Солун. Прието е решение за вдигане на въстание през пролетта на 1903 г.

1903 г. - 20 февруари

Несполучлив опит на Михаил Герджиков за атентат на ж.п. линията Одрин-Цариград при гара Синекли.

1903 г. - 15 - 18 април

Солунските атентати. Арестувани са членове на ЦК на ВМОРО.

1903 г. - 30 април

В с. Смилево е свикан конгрес на

Битолския революционен окръг, който взема решение за обявяване на Илинденското въстание, за тактиката и стратегията, за плана на въстанието.

1903 г. - 28 юни - 2 юли

Проведен конгрес на Одринската организация в местността “Петрова нива” в землището на с. Стоилово, Малкотърновско.

1903 г. - 1 юли

Главният щаб на ВМОРО в Македония взема решение въстанието в Македония да бъде обявено на 20 юли (2 август н.ст.) 1903 г.

1903 г. - 18 юли

В околностите на “Имаретдере” се провежда делегатско съвещание на V Ахъчелебийски-Скеченски район, начело с войводата Пейо Шишманов. Приема се да се подкрепи решението на конгреса на “Петрова нива” за вдигане на въстание.

1903 г. - 20 юли (2 август н.ст.)

Обявено в Македония Илинденското въстание.

1903 г. - 9 август

Четата на войводата Кръстю България нападна турското село Хаджи Талишман край Одрин и разпилява и прогонва турската войскава част от селото.

1903 г. - 25 август

Край на “Странджанската република”. Турски войсковы части превземат с. Велика и опожаряват Паспалово, Сърмашик, Конак и други села.

1904 г. - 14 - 17 февруари

Проведен във Варна Конгрес на ВМОРО, на който са направени оценки за неуспеха на въстанието и изводи за понататъшната дейност на тракийската организация.

1908 г. - 22 септември

Обявена е Независимостта на България.

1912 г. - 29 февруари

Българо-сръбски договор за приятелство и съюз и “Тайно приложение” към него. Това е първият от серията договори, оформили Балканския съюз (валиден до 31.12.1920 г.). Българо-гръцкият договор (16 май), предвижда общи действия срещу Турция, но не третира териториални промени.

1912 г. - 4 октомври

Турция обявява война на България.

1912 г. - 5 октомври

Начало на Балканската война, в която участват държавите от Балканския съюз (България, Сърбия, Гърция и Черна гора) срещу Турция.

1912 г. - 11 октомври

Трета Българска армия превзема Лозенград. Турското правителство предлага примирие. Войната продължава и Българската армия достига до Чатаалджа.

1912 г. - 20 ноември

Подписано примирие между България и Турция за прекратяване на войната.

1913 г. - 23 януари

Турското правителство отново предлага примирие. В Турция е извършен преврат от младотурците и на 16 февруари бойните действия са подновени.

1913 г. - 11 март

Начало на атаката за превземане на Одринската крепост.

1913 г. - 17 май

Подписан Лондонският мирен договор, съгласно който Турция отстъпва

на страните от Балканския съюз земите на запад от линията Мидия-Енос, заедно с Егейските острови.

1913 г. - 16 юни

Начало на Междусъюзническата война. Правителството издава заповед за прехвърляне българските войски на западната граница и за настъпление срещу съюзническите сили. Войната завършва с катастрофа за България.

1913 г. - 28 юли

Подписан Букурещкият мирен договор, с който се слага край на Междусъюзническата война. България губи Източна Тракия, Вардарска и Егейска Македония и Южна Добруджа.

1913 г. - 16 ноември

Сключен Цариградски мирен договор, по силата на който Източна Тракия, с изключение на Свиленградско, Царевско и Малкотърновско е върната на Турция.

1914 г. - 14 май

По инициатива на Димитър Попниколов се поставя началото на дружество “Одринска Тракия” в гр. София.

1914 г. - 16 юли

Обявена е Първата световна война.

1915 г. - 14 октомври

България се намесва в Първата световна война на страната на Централните сили, като се надява да си възвърне загубените територии.

1919 г. - 27 ноември

Подписан Ньойският мирен договор, съгласно който България губи за сметка на Румъния, Южна Добруджа; за сметка на Гърция-Западна Тракия и 4 района на западната граница, които са присъединени към Югославия. България

се задължава да изплати репарации в размер на 2,25 милиарда златни франка.

1920 г. - 19 - 26 април

Състояла се конференцията в Сан Ремо (Италия), по решение на която Западна Тракия официално се предава на Гърция.

1921 г. - 14 януари

Излиза първият брой на в-к “Тракия” орган на тракийската организация, редактиран от Димитър Попниколов.

1924 г. - 17 - 19 август

Проведен Учредителен конгрес на тракийския младежки съюз в гр. Пловдив.

1925 г. - 30 и 31 август

Девети редовен тракийски събор в Бургас, на който е обсъден бежанския въпрос и са приети резолюция за учредяване Дирекция на бежанците и протест до ООН против преследването и изселването на българите от Западна Тракия.

1925 г. - 18 октомври

Ангорският договор, най-несправедливият, най-унизителният и най-предателският договор, подписан от българско правителство, съгласно който България предоставя доброволно на Турция изконни български земи от Източна Тракия.

1927 г. - 7 декември

Подписана спогодбата Моллов-Кафандарис, съгласно която българското население е изгонено от родните им места и Западна Тракия се обезбългарява.

1933 г. - 28 октомври

Учредителен конгрес на Тракийския женски съюз.

1958 г. - 19 август

Открит величествен паметник-мемориал на преобращенци в местността

“Петрова нива”, в землището на с.Стоилово, Малкотърновско.

1990 г. - 10 януари

Проведена среща в София за възстановяване на дружествата и Съюза на тракийските дружества в България.

1994 г. - 17 и 18 септември

Тържествено честване в с.Пелевун, Ивайловградско, посветено на Капитан Петко Войвода.

1997 г. - 27 май

ЦР на СТДБ излиза с Декларация против подписването на Рамковата конвенция за националните малцинства.

1999 г. - 7 февруари

Национална конференция на Съюза на тракийските дружества в България (СТДБ), проведена в град София. Приема се Устав и се узаконява правопримственоста на възстановения съюз.

1999 г. - 21 март

Проведен Национален протестен митинг в Бургас, под наслов “Да защитим имуществените права на бежанците от Източна Тракия и Мала Азия”.

ЛИТЕРАТУРНИ ИЗТОЧНИЦИ

1. Апостолов С. Тракия изконна българска земя, напоена с кръвта на дедите ни. Бургас, 1997.
2. Аянов Г. Странджа-етнографски, географски и исторически проучвания. София, 1938.
3. Аянов Г. Малко Търново-антропогеографски и исторически проучвания. Бургас, 1939.
4. Батаклиев Ив., Ан. Разбойников, Ив. Орманджиев. Тракия-географски и исторически преглед. София, 1946.
5. БАН. Осемдесет години Илинденско-Преображенско въстание. София, 1988.
6. Боев Р. Стоян. Индже войвода. Исторически очерк. 1956.
7. БАН. Македония. Сборник от документи и материали. София, 1978.
8. Горов Г. Възрожденците Иконом поп Георги Стоянов и Стоян Шивачев борци за утвърждаване на българщината в Бургас и неговия район. Бургас, 1999.
9. Горов Г. Индже войвода. София, 1941.
10. Делчев Гоце. Спомени, документи, материали. София, 1978
11. Данаилов Л., Ст. Нойков. Национално-освободителното движение в Тракия 1878-1903 г. София, 1971.
12. Дамянов С. Идеология на Гоце Делчев в Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г. София, 1983.
13. Известие на Тракийския научен институт, кн. I. София, 1965.
14. Известие на Тракийския научен институт, кн. II. София, 1970.
15. Караманджуков Хр. Западнотракийските българи, кн. I. София, 1934.
16. Караманджуков Хр. Родопите през Илинденско-Преображенското въстание. София, 1986.
17. Карайовев Т. Материали за изучаване на Одринския вилает, кн. XIX(1). София, 1903.
18. Керемидчиев Я. Тракийското движение в Бургас. 1992.
19. Керимидчиев Я. Гоце Делчев и Одринския революционен окръг (1896-1903).
20. Керимидчиев Я. Войводата Дико Джелебов. София, 1999.
21. Киприлов К.П. Биография на свещеник П.Д.Киприлов, Айтос.
22. Косев Д. Гоце Делчев-писма и други материали. София, 1967.

23. Маджаров П. Свято заклътие, кн. I. София, 1998.
24. Милетич Л. Разорението на тракийските българи. София
25. Неволин М. По хълмовете на Странджа. София, 1971.
26. Николов Г. Тежнения. София, 1988.
27. Орманджиев Ив. Антим I-български екзарх. София, 1928.
28. Орманджиев Ив. Приноси към историята на въстаническото движение в Тракия, кн. I, Георги Кондолов и дейността му в Странджанското въстание. Бургас, 1927.
29. Орманджиев Ив. Приноси към историята на въстаническото движение в Одринско, кн. I, Борбата в Бунархисарски район. София, 1929.
30. Орманджиев Ив. Революционното движение в Малкотърновско. София, 1933.
31. Орманджиев Ив. Приноси към историческото движение в Тракия, кн. IV, Освободителните борби в Лозенградски район. София 1941.
32. Панев К. Национално-освободителното движение в Македония и Одринско 1878-1903 г. София, 1979.
33. Петканов К.Н. Идеологията на тракийската организация. София, 1934.
34. Петканов К.Н. Индже войвода-второ издание. София.
35. Петков Л. Преображение господне (роман). Пловдив, 1990.
36. Попов Ив. Лични спомени от живота и дейността на Яни Д. Рододарович от Лозенград. София, 1928.
37. Попниколов Д. Преображенското въстание. София, 1982.
38. Попниколов Д. Одринска Тракия. София, 1919.
39. Попов Ст. Населението на Одринска Тракия преди и след Балканската война, част I. София, 1930.
40. Примовски Ат. Преображенското въстание в поетическата памет на народа.
41. Радев Хр.К. Войводата на смъртни дружини. София, 1998.
42. Силянов Хр. Освободителните борби на Македония, т. I. София, 1933.
43. Силянов Хр. Писма и изповеди на един четник. София, 1927.
44. Силянов Хр. Освободителните борби на Македония, т. II. София, 1943.
45. Силянов Хр. Спомени от Странджа. София, 1934.
46. Симидов Ф. Войводата Капитан Петко. Велико Търново, 1994.
47. Спиров Н. Капитан Петко войвода. Материали и беседи. София, 1974.

48. Спиров Н. Събитията в Тракия през 1913 г. София, 1973.
49. Стамболиев Д. Въстанието в Странджа и турските зверства. Бургас, 1903.
50. Стойков Р. Административно устройство и народностен състав на Одринския вилает в края на XIX и началото на XX в.- В: Освободителните борби на българското население в Македония и Тракия след Берлинския конгрес. София, 1981.
51. Талев Г. Родопски Шишмановци. Кърджали, 1976-1991.
52. Шишков Ст. Петко Киряков-родопски войвода. Сп. Родопски напредък, год. III, кн. 1-6, 1905.
53. Шишков Ст. Тракия преди и след европейската война. Пловдив, 1922.
54. Шишков Ст. Беломорска Тракия в Освободителната война през 1877-1878. Пловдив, 1929.
55. Шишманов Д. Необикновената история на Малоазийските българи. София, 2000.

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>Предговор</i>	5
<i>ЧАСТ ПЪРВА. БЕЛЕЖИТИ СЪБИТИЯ</i>	7
<i>Борбите на българското население в Одринска Тракия за национална независимост до Преображенското въстание</i>	9
<i>Преображенското въстание-пример на всеотдайност, саможертва и величав подвиг за свободата на поробена Тракия</i>	14
<i>Върховизмът и неговата роля в тракийското революционно движение</i>	41
<i>Справка. Четническото движение до конгреса на "Петрова нива"</i>	45
<i>Духовната култура и приноса ѝ за национално- освободителното движение в Одринска Тракия</i>	49
<i>Балканската война (1912-1913 г.)</i>	55
<i>Одринската епопея - връх на войнската слава на българската армия - 26 март-Ден на Тракия</i>	58
<i>Междусъюзническата война -1913 г.</i>	64
<i>Разорението на тракийските българи през 1913 г.</i>	65
<i>Още за разорението на тракийските българи (Из пътеписа: "По родните места на нашите предци")</i>	69
<i>Ньойският договор</i>	80
<i>Ангорският договор</i>	82
<i>Равносметката от национално-освободителните борби и съдбата на тракийските бежанци</i>	83
<i>Етнодемографските промени в Одринска Тракия</i>	85
<i>Проблемът за имуществените претенции на тракийските бежанци през погледа на миналото, настоящото и бъдещето</i>	90
<i>Тракийската организация и национално- освободителното движение в Одринска Тракия</i>	91

ЧАСТ ВТОРА. ВИДНИ ДЕЙЦИ	95
Момчил юнак. Пример на мъжество и легендарен войвода в народната памет	97
Стефан Караджа. Потомък на Момчил юнак.....	99
Яни Рододарович. Бележит интелектуалец и виден обществен деец в Одринска Тракия	107
Капитан Петко Войвода. Най-популярният и възнят в народното творчество бунтовник, революционер и войвода	110
Битката в с.Плаво на 2 юни 1878 година. (По разказа на Капитан Петко войвода)	115
Гоце Делчев. Македонският Васил Левски	118
Михаил Герджиков. Организатор и главен войвода на Преображенското въстание	123
Атентатът на ж.п. линията Одрин-Цариград- дело на Михаил Герджиков	128
Михаил Герджиков за превземането на Василико (Царево) 1903 г. (Изповед на Герджиков пред проф. Л.Милетич 1903 г.)	129
Бургазлии свята тачат делото и паметта на Михаил Герджиков	131
Лазар Маджаров. Предан деец на Одринското революционно движение	132
Капитан Стамат Икономов. Виден деец и член на ГБТ на Преображенското въстание	136
Георги Кондолов. Легендарен войвода	138
Георги Минков. Виден деец на ВМОРО и задграничен представител на Одринския революционен комитет	143
Войводата Слави Мерджанов. Жертва на върховизма	145
Пано Ангелов и Никола Равашола	147
Яни Попов. Войвода и възторжен тракийски певец	149
Войводата Дико Джелебов	152
Войводата Лазо Лазов	155
Паскал Иванов. Секретар на четата на Кондолов	157

Христо Силянов. Публицист, поет, белетрист, революционер и общественик	159
Минко Неволин. Четник и летописец на Преображенското въстание	163
Петко Росен. Участник в Преображенското въстание, писател и общественик	166
Левтер Мечев. Виден деец на Илинденско- Преображенското въстание	169
Свещеник Пею Димитров Киприлов. Странджанският Левски	175
Анастас Разбойников. Виден деец от Преображенското въстание	178
Петко Зидаров (Хаилака). Четник и подвойвода в четата на Цено Куртев, Ениадски участък	179
Петко Тодоров Пухов. Смел и предан комита от Преображенското въстание	181
Петър Горов. Войвода на “Смъртна дружина”	182
Петър Драгулев. Виден деец, общественик и патриот	185
Христо Караманджуков. Виден деец и летописец на Преображенското въстание	187
Пейо Шишманов-родопски войвода. Пример за всеотдайност и беззаветна любов към България	189
Вълко Райчев Шишманов-Кючука. Войвода на Славеновската чета от I-ви революционен участък	191
Знаменосецът Никола (Кольо) Шишманов. Пример за саможертва в името на свободата	193
Войводата Димитър Маджаров	194
Войводата Руси Славов. Пример на всеотдайност и готовност за саможертва	197
Екзарх Антим I. Първият български екзарх. Бележит духовник и борец за българска църковна и политическа независимост	199
Иконом Поп Георги Стоянов. Самоотвержен и безкористен борец за утвърждаване на българщината	200

Стоян Шивачев. Борец за утвърждаване на българщината. Виден странджански възрожденец	205
Академик Любомир Милетич. Крупен учен и общественик	207
Академик Димитър Михалчев	209
Иван Орманджиев. Историограф на Преображенското въстание	211
Академик Константин Петканов. Крупен български писател, белетрист, публицист и общественик	214
Димитър Попниколов. Голям патриот и всеотдаен борец за тракийската кауза	217
Горо Горев и неговият принос за възраждане и утвърждаване на българщината. Виден тракийски деец, интелектуалец, историк, краевед, фолклорист	220
Послеслов	224
Историческа хронология на събитията	227
Литературни източници	231

КНИГИ ОТ СЪЩИЯ АВТОР:

Моят корен

Книгата е посветена на потомците на Шаматанския род, от чиито корени е авторът, на бежанците от Синьо камене, на изстрадалото население в ония страшни времена на петвековното турско робство и национално-освободителните борби.

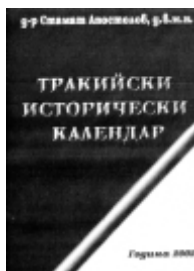
Първо издание, 1992 г.

Тракия, изконна българска земя, напоена с кръвта на предците ни

Разкрива историческите събития около преселението на тракийските бежанци и национално-освободителните борби на българите от Източна Тракия след подписването на Берлинския договор.

Първо издание, 1997 г.

Тракийски исторически календар

Историческа хронология на по-важните дати, свързани с бележити събития и видни дейци от историята на тракийското движение от неговото създаване до наши дни. Календарът е посветен на 100 години от избухването на Преображенското въстание.

Първо издание, 2002 г.

Издателство “ЛИБРА СКОРП” приканва всички, които са потомци на тракийските бежанци, или по друг повод са съхранили спомени от трагичните събития от онова време, да опишат подробно историята и да я изпратят на адрес:

Бургас 8018, п.к.38
или на E-mail: meridian27@mail.bg

Редакцията ще бъде благодарна и за предоставянето на копия от документи, фотографии и карти, свързани с драматичните исторически събития.

Вписвайте трите си имена, адрес и телефон за контакт.

Нека с общи усилия се опитаме да съберем и съхраним родовата и историческа памет на тракийските българи.

Д-р Стамат Апостолов
доктор на ветеринарно-медицинските науки

ЗА СВОБОДАТА НА ТРАКИЯ

Историческа

Българска
Първо издание
ISBN 954-91146-4-3

Редактор: Георги Райков
Графичен дизайн: Петра Лимоза

Печатни коли 15
Формат 1/16/ 60 x 90

Издателство ЛИБРА СКОРП
Бургас, 2002 година

Печат “Форос Солна Офсет” ООД